

Länsstyrelsen
Stockholm

Årsredovisning 2016

Länsstyrelsen
Stockholm

Årsredovisning 2016

Foto: Mostphotos, Christina Fagergren (s 20, 39, 59), Marianne R Berlin (s 88)

Utgivningsår: 2017

ISBN: 978-91-7281-721-0

Besök också vår webbplats www.lansstyrelsen.se/stockholm

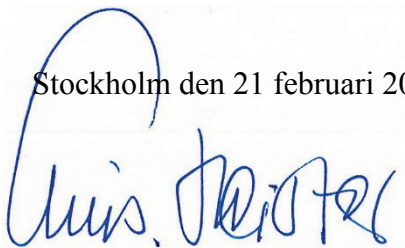
UNDERTECKNANDE AV ÅRSREDOVISNING

Dnr. 111-7058-2017

Jag intygar att årsredovisningen ger en rättvisande bild av verksamhetens resultat samt av kostnader, intäkter och myndighetens ekonomiska ställning.

Jag bedömer att den interna styrningen och kontrollen vid myndigheten är betryggande.

Stockholm den 21 februari 2017

Chris Heister
Landshövding

INNEHÅLL

Landshövdingen har ordet	9
Länsstyrelsen i korthet	14
Organisation	16
Resultatredovisning	17
Övergripande samordningsuppdrag	18
Övrig förvaltning	23
Trafikföreskrifter	29
Livsmedelskontroll, djurskydd och allmänna veterinära frågor	30
Regional tillväxt	39
Infrastrukturplanering	59
Hållbar samhällsplanering och boende	62
Energi och klimat	70
Kulturmiljö	78
Skydd mot olyckor, krisberedskap och civilt försvar	88
Naturvård, samt miljö- och hälsoskydd	99
Lantbruk och landsbygd	122
Fiske	132
Folkhälsa	135
Jämställdhet	140
Nationella minoriteter och mänskliga rättigheter	146
Integration	160
Organisationsstyrning	165
Personaluppgifter	167
Året i siffror	171
Finansiell redovisning	183
<i>Resultaträkning (tkr) .....</i>	<i>183</i>
<i>Balansräkning (tkr) .....</i>	<i>184</i>
<i>Anslagsredovisning (tkr) .....</i>	<i>186</i>
<i>Tilläggsupplysningar och noter .....</i>	<i>190</i>
<i>Noter till resultaträkning .....</i>	<i>192</i>
<i>Noter till balansräkningen .....</i>	<i>196</i>
Bilaga	200

LANDSHÖVDINGEN HAR ORDET

Stora investeringar nödvändiga i ett län på tillväxt

Stockholmsregionen i ett globalt samhälle

Den pågående globaliseringen leder till att gränserns betydelse minskar. Sätten att kommunicera blir enklare, arbetsmarknader och ekonomier integreras och arbetskraften blir mer rörlig. Det innebär i sin tur både utmaningar och möjligheter. Stockholmsregionens globala attraktivitet rankas högt i internationella mätningar av konkurrenskraft, vilket vi kan glädjas åt, men vi står samtidigt inför en rad utmaningar.

Näringslivets utveckling i Stockholmsregionen är beroende av tillgången av rätt kompetens, vilket kräver god tillgång till bostäder som i sin tur förutsätter en kapacitetsstark infrastruktur och ett välfungerande utbildningssystem.

I Stockholms län bor drygt en femtedel av Sveriges befolkning, här skapas en tredjedel av Sveriges ekonomi och här finns landets främsta kunskapscentrum. Stockholms läns befolkningsmässiga sammansättning är en styrka.

Stockholm växer – men tampas med utmaningar

Den regionala ekonomin i Stockholm är i grunden stark och arbetsmarknaden robust. Sammantaget svarar Stockholms län för en stor och växande del av rikets befolkning, nyföretagande, och skatteintäkter. Stockholms betydelse för den nationella välfärden blir därmed allt större.

Näringslivet har en hög forskningsintensitet med stark förmåga till förnyelse och utveckling. Stockholms täthet, storlek, branschrepresentation och attraktivitet är unik för Sverige.

Stockholm konkurrerar inte i första hand med andra svenska regioner utan med innovativa regioner i Europa och övriga världen. Även om det går fortsatt bra för huvudstadslandet är det viktigt att Stockholm ges stöd från nationell nivå för att regionen fortsatt ska kunna axla ansvaret som Sveriges tillväxtmotor.

Att länet växer är positivt, men det ställer krav på kraftfulla investeringar. Detta för att möta de alltmer uppenbara kapacitetsbristerna inom bostäder och infrastruktur. Med hänsyn till kapacitetsbrister och övrig samhällsutveckling, gäller det också att utveckla regionen i en mer transport- och klimateffektiv riktning.

Regionen har med detta som utgångspunkt identifierat fem avgörande utvecklingsområden som alla kräver olika mått av statligt, regionalt och lokalt agerande:

- Bostäder
- Infrastruktur
- Klimat och energi
- Innovationskraft
- Arbetsmarknad och kompetensförsörjning

Utmaningarna och dess prioriteringar har en bred regional förankring genom att Stockholms läns landsting, Kommunförbundet i Stockholms län samt Stockholms stad har ställt sig bakom dem. Prioriteringarna har redovisats i den årliga rapporten ”Stockholm – full fart framåt” som är ett komplement till myndighetens verksamhetsredovisningar.

Det byggs mycket – men fortsatt stora behov

Under 2016 har vi sett en fortsatt positiv trend i antalet påbörjade detaljplaner för bostäder.

Samtidigt som bostadsbyggandet ökade under året, har det blivit allt svårare för hushåll med små inkomster att etablera sig på bostads-

marknaden. Detta är regionens kanske största utmaning, som kräver en rad insatser inom många olika områden.

Regionens aktörer har under flera år arbetat med att identifiera – och i förekommande fall försöka undanröja – hinder av olika slag för ett ökat bostadsbyggande och en mer hållbar stadsutveckling. Detta sammantaget visar att länet är på rätt väg. Större fokus behöver dock läggas på att ytterligare öka byggtakten och få till ett mer målgruppsanpassat och klimatsmart byggande, samtidigt som det krävs insatser för att göra de befintliga bostäderna tillgängliga.

På Länsstyrelsen har vi fortsatt en mycket god måluppfyllelse av handläggningstider för bygglov och förhandsbesked. Trots att antalet överklagade bygglov och förhandsbesked har ökat markant under 2016 och att handläggningstiderna för bygglov skärptes i 2016 års regleringsbrev, har vi lyckats att handlägga 70 procent av ärendena inom tre månader och 94 procent av byggloven inom fem månader.

Vi har sett en viss ökning av överklagade tidsbegränsade bygglov, vilket sannolikt är en följd av kommunernas arbete med att få fram bostäder till nyanlända. Dessa ärenden, liksom övriga ärenden som avser nyproduktion av bostäder, har prioriteras särskilt.

Den 1 juni ändrades instansordningen för överklaganden av antagna detaljplaner. Det innebär att länsstyrelsen inte längre ska pröva dessa överklaganden. Överklagande av en kommuns antagande av detaljplan görs istället direkt till mark- och miljödomstolen. Det är alltså endast överklaganden av detaljplaner som antagits före den 1 juni som har handlagts av länsstyrelsen under året.

Satsningar på vatten, natur och klimat stärker attraktiviteten

Stockholm utmärker sig som en region som är grön och rik på vatten. De många naturområdena, parkerna, stränderna och inte minst skärgården, bidrar starkt till regionens utveckling och attraktionskraft. Stockholms

expansion ger såväl möjligheter som utmaningar i arbetet med att utveckla länet på ett hållbart sätt. Länsstyrelsen bidrar till att viktiga natur- och rekreationsvärden behålls samtidigt som bostadsbyggandet når rekordnivåer. Vattenfrågorna i bemärkelsen långsiktigt god vattenkvalitet och vattenförsörjning, är av stor betydelse för regionen, och kräver fortsatta insatser. Glädjande är att arbetet med en regional vattenförsörjningsplan intensifieras, och att det stora projektet Life IP Rich Waters som innebär vattenförbättrande åtgärder i Mälardalsregionen, kommer att genomföras de kommande sju åren. Regionens bidrag för att nationellt och globalt minska klimatpåverkan förutsätter att energianvändningen minskas, effektiviseras och ställs om till förnybara energikällor. Innovativa satsningar på energi-effektivitet och förnybara bränslen, stärker också regionens internationella profil som en framtidsinriktad region. Regionalfondsprojektet Grön Bostad där Länsstyrelsen är aktiv, förenar drivkrafter inom klimat, tillväxt och innovation och syftar till en systemsyn på hållbar stadsutveckling.

Satsningar på infrastruktur

Trafikinfrastruktursatsningar på 112 miljarder kronor kommer att genomföras i Stockholmsregionen för perioden 2014–2025. Trots det kommer regionen, enligt studier från Trafikanalys, att ha fler flaskhalsar 2030 än i dag. För att tillgodose såväl framkomlighetsmål som miljömål finns därför också anledning att effektivisera både person- och godstransporter.

Ska befolkningsökningen hanteras, klimatförändringar motverkas och attraktionskraften klara den globala konkurrensen, behövs fortsatt stora infrastrukturinvesteringar i länet. Det är därför glädjande att regeringen och regionens aktörer tidigare har träffat en överenskommelse om utbyggnad av tunnelbanan med nio nya tunnelbanestationer som innefattar Nacka, Barkarby, Haga- och Arenastaden. Fler resor behöver ske inom gång-, cykel-, och

kollektivtrafiken för att möjliggöra den tillgängliga och attraktiva regionen.

Under 2016 påbörjade Länsstyrelsen planeringen inför arbetet med att ta fram en ny länsplan för utvecklingen av regionens infrastruktur. I samband med det har länets kommuner och landstinget ombetts att identifiera prioriterade infrastrukturobjekt som ska stödja regionens utveckling. Länsstyrelsen har sammanställt kommunernas önskemål och totalt inkom cirka 150 namngivna objekt från regionens aktörer. En preliminär kostnadsbedömning av de inkomna objekten indikerar en total kostnadsram på över 200 miljarder kronor.

Digital agenda

Bredbandsutbyggnaden i länet har under 2015 och 2016 gått in i en av de mest intensiva perioderna någonsin. I en nationell jämförelse ligger länet i särklass vad gäller andelen hushåll med tillgång till bredband om minst 100 Mbit/s och har också den största öknings-takten. Länsstyrelsen beviljade under året över 90 miljoner kronor i stöd till ett historiskt stort bredbandsprojekt i skärgården som omfattar boende och företag på Ljusterö, Svartsö och omnejd. Länsstyrelsen har under året tagit fram en regional handlingsplan för arbetet med den digitala infrastrukturen. Handlingsplanen följer upp den digitala agendan med prioriteringar och insatser för att främja en fortsatt marknadsdriven bredbandsutbyggnad även utanför tätorterna.

Innovationsdriven ekonomi

Stockholm är i dag en internationellt konkurrenskraftig region inom innovationsområdet och jämförelser med andra regioner faller ofta ut till Stockholms fördel. För att ytterligare stärka vår position började arbetet redan år 2013 att intensifieras. Regionen påbörjade då – i brett partnerskap – arbetet med att förverkliga den regionala innovationsstrategin i praktisk handling. Under 2016 lanserades Innovationsindikatorn, som är starten på en serie åter-

kommande rapporter som rankar Stockholms läns innovationströsklar och föreslår åtgärder för att övervinna dessa. Syftet är att samla och koordinera initiativ som påverkar innovationsförmågan, och att samla regionens centrala aktörer bakom en strategi.

Visionen är att vara världens mest innovationsdrivna ekonomi år 2025.

I regionen finns två av Sveriges internationellt mest framgångsrika kunskapsområden: informations- och kommunikationsteknik (ICT) och life science. Regionen står sig också väl när det gäller hälso- och naturvetenskap samt kunskapsintensiva servicenäringar.

En fråga som har aktualiserats under året är att få EU:s läkemedelsmyndighet, EMA, till Stockholm-Uppsalaregionen. EMA är i dag placerad i London och kommer att flytta som en konsekvens av att Storbritannien lämnar EU. Länsstyrelsen började under året att aktivt lyfta fram Stockholm-Uppsalaregionen som en så stark och övertygande kandidat som möjligt. Regeringen beslutade under 2016 att inrätta ett särskilt sekretariat med uppdrag att planera och organisera Sveriges kandidatur för att lokalisera EMA till Sverige.

Arbetsmarknad och kompetensförsörjning

I konkurrensen med andra ledande regioner i världen behöver Stockholmsregionen kunna erbjuda kompetens av hög klass. Utvecklingen går dessvärre mot växande kompetensbrist, både när det gäller akademiskt utbildade personer och personer med yrkesutbildning.

Regionen behöver tilldelas platser inom de högre utbildningarna som motsvarar befolkningstillväxten. Regionens ökande behov av yrkeshögskoleplatser behöver också tillgodos. I båda fallen är teknikutbildning samt vård och omsorg särskilt viktiga. Ytterligare områden där bristen är påtaglig är byggbranschen och lärare inom i stort sett samtliga områden. Det omfattande antalet nyanlända

som kommit till länet ställer också krav på fler utbildningsplatser.

Under 2016 ökade antalet sysselsatta i länet med cirka 23 000 personer. Utrikes födda svarade för drygt hälften av nettoökningen. Antalet sysselsatta i huvudstadsregionen uppgick till 1,2 miljoner och andelen sysselsatta till 71,3 procent, vilket är högst av samtliga län i Sverige. Under det gångna året startades drygt 24 800 företag, vilket är det högsta nyföretagande någonsin. Sammantaget svarade länet för 36 procent av rikets samlade nyföretagande.

Långsiktiga effekter av antalet asylsökande

År 2016 blev ett år som fortsatt formades av att många människor var på flykt från olika konfliktområden för att söka skydd i Europa.

Stockholm och de övriga storstadsområdena tog emot en stor del av de människor som hade Sverige som mål på sin flyktväg.

Länets kommuner, landstinget och andra regionala aktörer har under året arbetat hårt för att göra mottagandet så bra som möjligt under rådande omständigheter. Kommunerna har haft stora utmaningar att få fram bostäder och vi på Länsstyrelsen har försökt underlätta detta arbete på bästa sätt.

Som en del av arbetet med mottagandet av asylsökande har länsstyrelserna fått regeringens uppdrag att samordna och koordinera arbetet med tidiga insatser för asylsökande i hela landet. Under hösten 2016 pågick ett förberedande arbete med inventering, dialog med berörda parter och uppbyggnad av nya eller utveckling av befintliga strukturer för samordningsuppdraget.

Utifrån en gemensam analys av de långsiktiga effekterna av antalet asylsökande, fastställde det regionala rådet 2016 en gemensam inriktning för att samla aktörernas gemensamma utmaningar; bostäder, kompetensförsörjning, etablering och trygghet och säkerhet.

Länsstyrelsen besökte under året alla länets kommuner för att få en samlad bild av förutsättningarna för utvecklingen av nya bostäder och kommunernas arbete med bostadsförsörjning. Ett bredare arbetssätt med tidiga samhällsplaneringsdialoger har initierats utifrån att kunskapen ökat och förutsättningarna förändrats. Det kommer att sjösättas under 2017.

Länsstyrelsen – en kundorienterad, effektiv och välskött myndighet

Länsstyrelsens övergripande mål är att vara en av landets mest effektiva och välsköta myndigheter. Våra kunder – enskilda, kommuner, organisationer och företag – ska känna sig väl bemötta och ha förtroende för myndigheten. Som grund för utvecklingen av vårt arbete ska vi ha en god bild av kundernas behov och förväntningar. Vårt förhållningssätt är att vara en aktiv medspelare i en växande region.

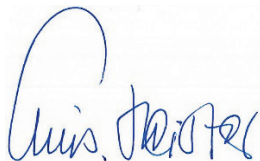
Ständiga förbättringar

Ett steg i myndighetens förändringsarbete handlar om arbetssätt och förhållningssätt. Vi inför etappvis en processutveckling enligt lean, som i korthet handlar om att förändra och förenkla – från stora till små förbättringar för våra kunder och som ökar delaktigheten bland de anställda. Projektet startades 2013 och arbetet har under 2016 tillämpats i praktiken på samtliga avdelningar. Processutvecklingen ingår numer även i styr- och ledningssystemen för hela myndigheten.

Resultaten visar sig redan i form av kortare handläggningstider, bättre kontroll på arbetsflöden och i ökat engagemang bland personalen. Under året har vi arbetat med att utveckla den gemensamma hanteringen och spridningen av metodik, kunskap och förbättringsinsatser inom vår myndighet.

Under året har personalen också utbildats i klarspråk – det vill säga kurser som lär ut hur vi ska kommunicera tydligare, i enlighet med språklagen. Det arbetet fortsätter under 2017.

Under 2016 har vi som myndighet installerat oss de nya lokalerna i Kungshuset på Regeringsgatan, som vi flyttade till strax före jul 2015. Att vi har getts förutsättningar att arbeta i en öppen och modern kontorsmiljö har inneburit ett förändrat arbetssätt med bättre samverkansmöjligheter och ökad digitalisering.

Chris Heister
Landshövding

LÄNSSTYRELSEN I KORTHET

Nedan redovisas en sammanfattning av Länsstyrelsen ur tre perspektiv – verksamhet, medarbetare och ekonomi.

VERKSAMHET 1)	2016	2015	2014
Inkomna och initiativärenden (st)	47 999	45 312	50 396
Beslutade ärenden (st)	51 025	40 207	49 404
Utgående ärendebalans (st)	10 450	13 637	9 139
Ej beslutade ärenden äldre än två år (st)	632	587	841

¹ Under 2016 har huvuddelen av länsstyrelsernas arbete med jordbrukarstöden och landsbygdsstöden skett i Jordbruksverkets nya IT-system. Dessa system är ännu inte färdigbyggda, varför statistik över inkomna och handlagda ärenden inom området jordbrukarstöd (VÅS 601) inte är möjlig att hämta ut.

För landsbygdsstöden (VÅS 602) har siffror över inkomna och beslutade ärenden beträffande ansökningar om stöd kunnat hämtas från Jordbruksverkets system. Statistik för inkomna och beslutade ärenden om utbetalningar av stöd är inte möjlig att hämta ut och redovisas därför ej. Siffrorna som redovisas för 2015-2016 är därför ofullständiga och skiljer sig från tidigare års statistik. Det som redovisas här är den ärendestatistik som hämtas från länsstyrelsens eget diarieföringssystem i tabellen summerat med inkomna och beslutade ärenden beträffande ansökan om landsbygdsstöd.

För fiske (VÅS 622) har siffror över inkomna och beslutade ärenden beträffande ansökningar om stöd kunnat hämtas från Jordbruksverkets system. Statistik för inkomna och beslutade ärenden om utbetalningar av stöd är inte möjlig att hämta ut och redovisas därför ej. Det som redovisas här är den ärendestatistik som hämtas från länsstyrelsens eget diarieföringssystem i tabellen summerat med inkomna och beslutade ärenden beträffande ansökan om fiske.

Kommentar tabellen:

Vi ser en positiv trend. Beslutstakten har ökat och ärendebalanser minskat. Ökningen av antal beslutade ärenden beror delvis på ett ökat inflöde men även resultat av gjorda satsningar. När det gäller inkomna och upprättade ärenden är det främst ärenden avseende Stiftelser samt Bevakningsföretag där den största ökningen skett.

MEDARBETARE	2016	2015	2014
Årsarbetskrafter (st)	376,4	375,54	388,41
– varav kvinnor	250,5	262,70	266,96
– varav män	125,8	112,84	121,45
Total sjukfrånvaro (%)	6,5	5,6	4,8
– varav kvinnor	6,7	5,6	5,3
– varav män	6,0	5,6	3,6
Personalomsättning nyanställda, tillsvidareanställda (%)	13	12	17
Personalomsättning avgångna, tillsvidareanställda (%)	13	16	14

Kommentar tabellen:

Sjukfrånvaron har fortsatt att öka och för att bryta trenden pågår arbete för att analysera och starta utvecklingsinsatser med målet att minska personalomsättningen och sjukfrånvaron.

EKONOMI	2016	2015	2014
Verksamhetsintäkter (tkr)	480 634	427 605	422 847
- varav anslag (tkr)	321 210	300 575	291 870
- varav bidrag (tkr)	136 920	97 217	111 575
- varav avgifter och övrigt (tkr)	22 504	29 813	19 401
Verksamhetskostnader (tkr)	467 472	426 525	423 504
- varav kostnader för personal (tkr)	286 997	278 312	282 891
- varav kostnader för lokaler (tkr)	52 722	50 200	45 884
- varav övriga kostnader (tkr)	127 753	98 012	94 729
Lämnade bidrag och transfereringar (tkr)	787 288	654 285	814 215
Förvaltningsanslag av totala intäkter (%)	64	68	67
OH-kostnad av total kostnad (%)	30,59	30,83	29,13
Lokalkostnad per årsarbetskraft (tkr)	128,2	118,99	103,95

Kommentar tabellen:

Verksamhetsintäkter

Länsstyrelsen har fått ökade bidrag för att bland annat motverka hedersrelaterat våld och prostitution och människohandel samt till förebyggande arbete inom områdena alkohol, tobak och narkotika. Vi har även fått ökade bidrag till arbetet med länets krisberedskap och för samverkan i dessa frågor mellan intressenter i länet. Intäkter av avgifter och övrigt är på en mer normal nivå 2016. Orsaken till ökningen 2015 är att länsstyrelsen fick ett vite av hyresvärderna på 8 000 tkr på grund av att inflyttningen till nya lokaler blev försenad.

Verksamhetskostnader

Länsstyrelsen har haft tillkommande kostnader med anledning att nya lokaler tagits i bruk, kostnader i samband med den rådande flyktingsituationen och ökade IT-kostnader. Ökningen av övriga kostnader beror främst på ökade konsultkostnader inom projekt för att motverka hedersrelaterat våld och prostitution och människohandel samt åtgärder för värdefull natur. Samverkan Stockholmsregionen har också medfört ökade konsultkostnader. Vidare har länsstyrelsens inflyttning till nya lokaler medfört ökade kostnader under 2016.

Lämnade bidrag och transfereringar

Lämnade bidrag och transfereringar består huvudsakligen av utbetald lönegaranti, vilket återigen ökar efter en nedgång 2015.

ORGANISATION

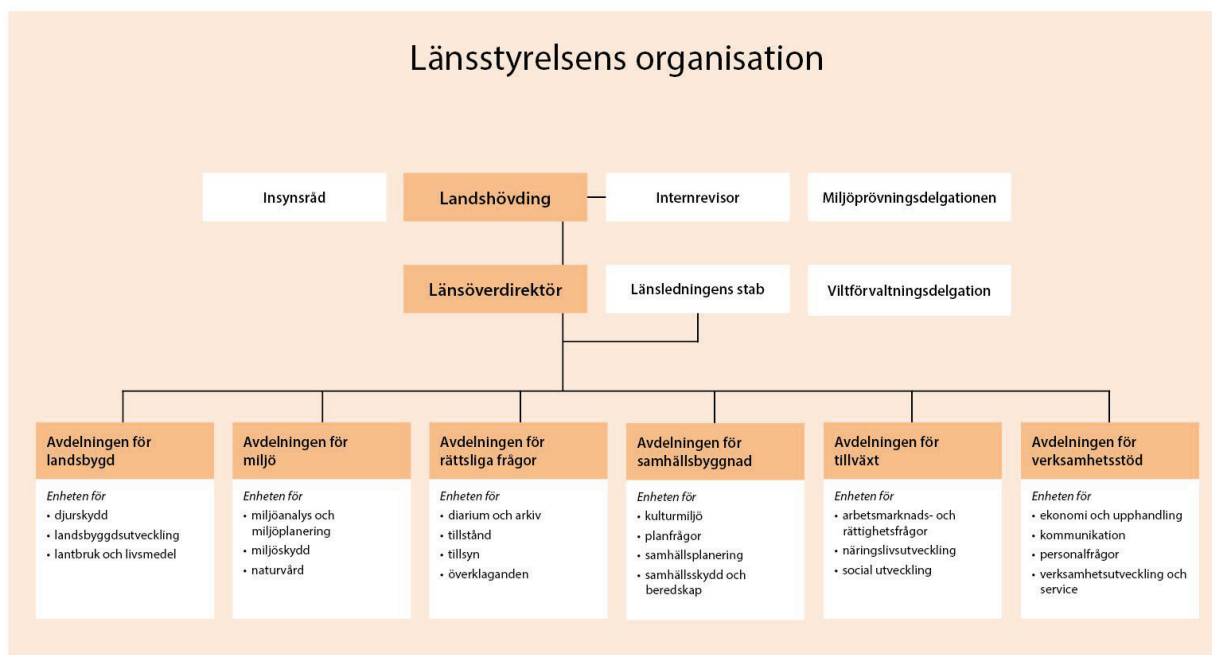
Myndighetens verksamhet bedrivs vid sex avdelningar och av en stab. Vid myndigheten finns också miljöprövningsdelegationen, som är en självständig funktion som beslutar i ärenden om miljöfarlig verksamhet enligt miljöbalken samt viltförvaltningsdelegationen som är en samverkansfunktion för frågor som rör viltförvaltningen i länet.

Landshövdingen är såväl chef för Länsstyrelsen som regeringens företrädare i länet. Länsöverdirektören leder det dagliga arbetet och är landshövdingens närmaste medarbetare och ersättare.

I Länsstyrelsens länsledningsgrupp ingår landshövding, länsöverdirektör och avdelningschefer. Sekreterare i gruppen är enhetschefen för kommunikation.

Länsstyrelsen är en enrådig myndighet. Det innebär att landshövdingen svarar direkt inför regeringen och att myndigheten har ett insynsråd istället för styrelse.

På avdelningen för landsbygd trädde en ny organisation i kraft den 1 oktober. Den innebär att avdelningen nu har tre enheter istället för, som tidigare, två. På avdelningen finns enheten för djurskydd, enheten för lantbruk och livsmedel samt enheten för landsbygdsutveckling.

RESULTATREDOVISNING

Resultatredovisningens ordningsföljd följer den av länsstyrelserna gemensamt beslutade verksamhets- och ärendestrukturen, (VÄS), som används för länsstyrelsernas ärende- och ekonomiredovisning.

Varje verksamhetsområde inleds med tabeller över utvecklingen av årsarbetskrafter, verksamhetskostnader, ärendehantering och bidragsutbetalningar samt i förekommande fall utfall av brukarundersökningar. Vissa verksamhetsområden är sammanslagna då de har ett tydligt samband. Tabellerna följs av kommentarer till de redovisade värdena samt kommentarer till andra väsentliga prestationer och resultat inom sakområdet. Därefter följer återrapporteringen av de regleringsbrevsuppdrag som ska återrapporteras i årsredovisningen och som avser det aktuella verksamhetsområdet.

De flesta belopp i resultatredovisningen är framtagna med hjälp av ett länsstyrelse-gemensamt rapportpaket. Det innebär att talen innehåller decimaler, vilket ger avrundnings-differenser. Belopp redovisas i tusentals kronor (tkr) där annat ej anges.

Med årsarbetskrafter avses antal anställda personer omräknat till heltidsarbetande. Sammanlagd arbetad tid divideras med en länsstyrelsegenomsnittlig möjlig arbetstid om 1 710 timmar. I årsredovisningar från 2014 och tidigare är årsarbetskraften baserad på 1 760 timmar. Jämförelsetalen för 2014 är därför omräknade utifrån det nya värdet för en årsarbetskraft.

Medeltal anställda beräknas som samtliga månadsanställda reducerat med anställningsperiod samt tjänstledighet om 100 procent. Därutöver räknas timanställdas anställningsomfattning utifrån antalet genomförda arbetstimmar under anställningsperioden.

Årsredovisningsmallgruppen har haft en dialog med Finansdepartementet och enats om att regleringsbrevsuppdrag som rapporterats direkt till ett specifikt departement eller verk inte ska redovisas i årsredovisningen för att undvika dubbelrapportering. Vilka dessa uppdrag är framgår av bilaga till årsredovisningen.

Undantag från ekonomiadministrativa regelverket

I regleringsbrevet för 2016 har regeringen beslutat om följande undantag från det ekonomiadministrativa regelverket:

Vid redovisning av länsstyrelsernas uppgifter som avses i 2 § första - tredje styckena förordningen (2007:825) med länsstyrelseinstruktion ska myndigheten inte tillämpa bestämmelsen i 3 kap. 1 § andra stycket förordningen (2000:605) om årsredovisning och budgetunderlag om att resultatredovisningen ska avse hur verksamhetens prestationer har utvecklats vad gäller volym och kostnader.

Vad gäller fördelningen av verksamhetens totala intäkter och kostnader i resultatredovisningen enligt 3 kap. 2 § jämfört med 3 kap. 1 § tredje stycket förordningen (2000:605) om årsredovisning och budgetunderlag, ska verksamhetskostnader och årsarbetskrafter redovisas i en för länsstyrelserna enhetlig struktur och enligt anvisningar från Länsstyrelsen i Örebro län. Detta innebär ett undantag från kravet att redovisa intäkter.

ÖVERGRIPANDE

SAMORDNINGSSUPPDRAG

Länsstyrelseinstruktion 2 §

Länsstyrelseinstruktionens 2 § är själva kärnan i Länsstyrelsens arbete för en positiv utveckling av Stockholms län. Arbetet sker med bredd, djup och innehåll vilket innebär:

- Kunskap genom samordning av tillsyn
- Främja mellan avvägning och samverkan
- Förmågan att i myndighetsutövningen balansera lagstiftning och utveckling i samma mening

Huvudstadsregionen Sveriges tillväxtmotor och är en komplex region med många starka aktörer och intressen vilket. Länet rymmer både metropol och landsbygd. Tätheten, tillväxttakten och komplexiteten ställer höga krav både på sektorsövergripande förståelse och samverkan och djup expertkunskap inom många områden. Länsstyrelsen medverkar till att etablera, utveckla och stärka strukturer och gemensamma arbetssätt som bidrar till sektorsövergripande samarbeten där aktörer på nationell, regional och lokal nivå samarbetar kring olika frågor. Arbetet är dels inriktat på att åstadkomma resultat inom respektive område och dels på att identifiera samband och kommunikation mellan olika samverkanskonstellationer. Länsstyrelsen har genom sitt breda uppdrag en mycket god överblick och bidrar till att komplexa frågor bereds i olika relevanta forum för att säkerställa allsidig belysning

Länsstyrelsen ska verka för att nationella mål får genomslag i länet samtidigt som hänsyn ska tas till regionala förhållanden och förutsättningar.

Länsstyrelsens uppdrag att verka för att nationella mål och främja länets utveckling får genomslag i länet genomsyrar alla verksamhetsområden. Hur arbetet bedrivs och

uppnådda resultat framgår av redovisningen under respektive uppdrag. Utgångspunkten för arbetet är länets fem strategiska utmaningar och att i brett partnerskap med länets aktörer inom akademi, näringsliv och offentlig sektor stärka Länsstyrelsens roll som statens företrädare i länet. Länets strategiska utmaningar präglar även det interna arbetet där Länsstyrelsen fortsätter det interna förbättringsarbetet och att utveckla styrning och ledning av centrala processer för länets utveckling. Under året har mottagandet av flyktingar varit i särskilt fokus, där frågor om bostäder, bostadsförsörjning, säkerhet, integration och kompetensförsörjning ställt ökade krav på samarbete både i Länsstyrelsens interna arbete och i dialog med lokala, regionala och nationella aktörer.

Länsstyrelsen ska utifrån ett statligt helhetsperspektiv arbeta sektorsövergripande och inom myndighetens ansvarsområde samordna olika samhällsintressen och statliga myndigheters insatser.

Länsstyrelsen i Stockholm har bidragit i Stockholms läns landstings uppdrag att utveckla en regional utvecklingsplan för Stockholms län (RUF5) med sikte på 2050. I processen med att definiera regionala mål och strategier inom ramen för RUF5 har Länsstyrelsen bidragit med kunskapsunderlag, deltagit i arbetsgrupper, konferenser och seminarier där relevanta nationella mål var en central fråga. Arbetet har omfattat hela Länsstyrelsens verksamhet. I syfte att säkerställa helhetssyn och ett sektorsövergripande arbete har arbetet återkommande rapporterats till myndighetens chefer. Länsstyrelsen har i sitt yttrande på samrådsversionen av RUF5 2050 inhämtat statliga myndigheters synpunkter. Ett särskilt seminarium för statliga myndigheter anordnades tillsammans med Stockholms läns landsting under remisstiden.

Den gällande RUF5 2030 har antagits som RUP för Stockholms län. Det är en fördel att de regionala målen utgör en grund för priorite-

ringarna i det regionala tillväxtarbetet. Samtidigt försvårar de olika tidsperspektiven, den nationella strategin för regional tillväxt gäller fram till 2020 liksom innevarande strukturfondsperiod, precisering och konkretisering för prioriteringar. Länsstyrelsen har inlett ett arbete med en strategisk inriktning som speglar den nationella strategins prioriteringar och mål, som beaktar RUFSS 2050 och som tydligare ska ange de regionala prioriteringarna i tillväxtarbetet. Länsstyrelsen har det regionala tillväxtuppdraget, inom ramen för detta har vi under året tydligt kopplat samman frågor om flyktingmottagande, integration, kompetensförsörjning och attraktionskraft. Strukturfonderna möjliggör att investeringar i angelägna projekt kan göras som ligger i linje med länets behov. Strukturfondspartnerskapets sekretariat finns på Länsstyrelsen. Länsstyrelsen har som tillväxtansvarig aktör varit en drivande kraft i att förverkliga ”Stockholmsmodellen” som innebär att partnerskapet gör tydliga beställningar i linje med länets behov och säkerställer att de investeringar som görs har en strategisk betydelse och är strukturgevärkande.

Länsstyrelsen har inlett ett arbete med en regional livsmedelsstrategi som speglar de nationella målen. Arbetet bedrivs i samverkan med Stockholms läns landsting som, inom ramen för arbetet med RUFSS 2050, arbetar med att utveckla en regional skärgårds- och landsbygdsstrategi.

Länsstyrelsen ska främja länets utveckling och noga följa tillståndet i länet samt underrätta regeringen om dels det som är särskilt viktigt för regeringen att ha vetskap om, dels händelser som inträffat i länet.

Under året har mottagande av flyktingar haft stor påverkan på Länsstyrelsens arbete. Frågor som stått i fokus är hur länets aktörer kan ordna ett gott mottagande, som lägger grunden för god integration. Stockholms län står för en stor andel av länets totala mottagande och detta har inneburit att kommunerna haft stora åtaganden. Bostadsbristen i allmänhet och svårigheterna för

vissa grupper att få bostäder i prislägen som de kan betala har redan tidigare identifierats som ett av länets största tillväxthinder och utmaning. Under året har dessa frågor kommit att hamna alltmer i fokus, i ett skede där bostadsbristen blivit än mer akut. Länsstyrelsen har på olika sätt anpassat och utvecklat arbetssätt för att samlat möta kommunerna, bland annat genom ”Kommun för kommun” där Länsstyrelsen mötte kommunerna för att identifiera frågor som är särskilt angelägna för kommunerna. Landshövdingen har haft löpande dialog med ansvarig minister och med företrädare för regeringen. Länsstyrelsen har tillhandahållit kunskapsunderlag som beskriver situationen i länet och också framfört förslag. Hur Länsstyrelsen har arbetet med flyktingfrågan redovisas närmare under regleringsbrevs-uppdrag 1.1.

Länsstyrelsen gör återkommande analyser och underlag som beskriver tillståndet i länet och landshövdingen rapporterar återkommande i frågor om länets utveckling och händelser där det är av vikt att regeringen är informerad. Den årliga publikationen ”Full fart framåt!” beskriver tillståndet och utvecklingen i länet inom en rad centrala frågor. ”Stockholm 2016 - Full fart framåt!” publicerades i december och är ett komplement till de årliga formaliserade redovisningar som myndigheten gör i sin verksamhet.

Länsstyrelsen ska vidare ansvara för de tillsynsuppgifter som riksdagen eller regeringen har ålagt den. Förordning (2008:1346)

Tillsynsverksamheten bedrivs inom en mängd olika områden och är ett redskap för att både verka för att nationella mål får genomslag och att främja länets utveckling. I huvudsak kan tillsynen utgöras av två typer av tillsyn, dels den aktiva och direkta tillsynen och dels genom tillsynsvägledning där Länsstyrelsen bistår med kunskapsunderlag för att andra aktörer (bland annat kommunerna) ska kunna bedriva en effektiv tillsyn. Redovisning av utförda tillsynsuppgifter återfinns under

respektive sakområde där tillsynen bedrivs samt i den redovisning till berörd myndighet som görs enligt Länsstyrelsens regleringsbrev.

Ett internt förbättringsarbete för kunskapsöverföring och kvalitetsutveckling avseende länsstyrelsens samlade tillsynsuppgifter har inletts under året. Tillsyn har identifierats som en av Länsstyrelsens viktigaste uppdrag. Regelverk och lagar ger förutsättningar och ramar för hur tillsyn ska göras och vilka befogenheter Länsstyrelsens uppdrag inbegriper. Tillsyn omfattar många olika områden där regelverken och uppdragen skiljer sig åt, både till innehåll och detaljeringsgrad. Samtidigt har Länsstyrelsen sett att det finns behov av kunskapsöverföring mellan olika områden och att utveckla gemensamma standarder. På länsledningens uppdrag har därför ett förbättringsarbete inletts som involverar Länsstyrelsens samtliga berörda verksamheter. Efter genomfört arbete ska kvaliteten och effektiviteten i tillsynsuppdragen ytterligare stärkas.

Återrapportering regleringsbrev

1.1. Länsstyrelserna ska bidra till att statlig verksamhet på regional nivå är samordnad och ligger till grund för hållbara och långsiktiga helhetslösningar för Sverige och den offentliga förvaltningen. I detta uppdrag ska länsstyrelserna ta de initiativ som anses vara påkallade.

Detta uppdrag har en formulering som ligger nära vårt återrapporteringsuppdrag när det gäller 2§ Länsstyrelseinstruktionen, som bland annat handlar om hur länsstyrelserna med ett statligt helhetsperspektiv samordnar olika samhällsintressen och statliga myndigheters intressen.

Länsstyrelsen bidrar till statlig samordning inom många olika områden. Vi har valt att här redovisa några områden som vi särskilt vill lyfta 2016, som hänger samman med de utmaningar som följer i spåren av de stora migrationsströmmarna till Sverige sedan hösten 2015. Övriga områden där

Länsstyrelsen bidrar till statlig samordning framgår av respektive avsnitt i årsredovisningen.

Samverkan Stockholmsregionen

I länet har 37 aktörer tillsammans samordnat sig kring former för att bedriva samverkan inom området trygghet, säkerhet och hantering av samhällsstörningar. Satsningen inleddes 2011 och övergick 2015 i kontinuerlig drift i form av en avtalsorganisation, finansierad och bemannad av aktörerna. Vid händelser och behov deltar även andra aktörer. Samverkan Stockholmsregionen har från starten framgångsrikt utvecklat och implementerat modell för regional samverkan - ett verktyg för övergripande regional inriktning och samordning.

Samverkans Stockholmsregionens aktörer är Länsstyrelsen i Stockholms län, samtliga länet 26 kommuner, landstinget, Polisen, Försvarsmakten, Kustbevakningen, SOS Alarm, Trafikverket, Stockholms hamnar, Kommunalförbunden Storstockholms brandförsvär, Södertörns brandförsvärsförbund och Brandkåren Attunda.

För gemensam hantering av händelser aktiveras en händelsespecifik organisation och förbestämd struktur för arbetet. Den regionala krissamordningen aktiverades i och med att de stora migrationsströmmarna till Sverige började under hösten 2015 och läget i länet blev alltmer ansträngt. Till aktörerna i den aktiverade strukturen knöts även Migrationsverket. Flera funktioner formerades, däribland en aktörsgemensam analysfunktion. Funktionen fick till uppgift att analysera händelseutvecklingen av flykting- och migrantsituationen i Stockholms län på längre sikt, 1 år samt 3-5 år.

Analysarbetet resulterade i fyra gemensamma utvecklingsområden för att adressera gemensamma utmaningar och gemensamma behov:

- Bristen på bostäder för asylsökande och nyanlända.

- Personal och kompetensförsörjning – stärkt kapacitet hos de organisationer som ansvarar för mottagandet av asylsökande samt nyanlända.
- Etableringsprocessen tar för lång tid och behöver snabbas upp.
- Säkerhets- och trygghetsfrågor ökar i betydelse. De ensamkommande barnen är en särskilt utsatt riskgrupp.

Utifrån behovsbeskrivningen arbetades en aktörsgemensam regional inriktning fram.

Det fortsatta arbetet har sedan skett i de ordinarie regionala och lokala strukturerna för respektive område. För länsstyrelsens egen del har alla fyra områden använts för att på bred front skapa fokus kring de områden som fått en ökad betydelse för länets utveckling.

Kommun för kommun

Som ett led i att stötta länets kommuner i sitt arbete kring bostadsförsörjningsfrågor på kort och lång sikt har Länsstyrelsen under perioden april-september 2016 besökt länets samtliga kommuner inom ramen för ett projekt som gick under namnet Kommun för kommun. Fokus på dessa möten var förutsättningarna för nyproduktion och bostadsförsörjning på kort och lång sikt. Länsstyrelsen efterfrågade även utvecklingsförslag kring det egna arbetssättet och förutsättningarna för att planera och utveckla bostäder utifrån kommunernas perspektiv.

Bristen på bostäder är stor inom länet och det krävs krafttag från alla berörda aktörer för att lösa situationen. Frågan är inte ny, Länsstyrelsen har arbetat med den länge. Bostadsbristen har dock aktualiserats ytterligare och behovet av bostäder på kort sikt har ökat markant i samband med det stora antalet nyanlända som länets kommuner skulle ta emot under 2016. Ökningen förväntas fortsätta under 2017 och 2018, för att därefter minska utifrån den information som finns idag.

Situationen förväntas behöva lösas genom kortsiktiga lösningar, parallellt med att långsiktiga och mer permanenta lösningarna kommer på plats.

Deltagandet från Länsstyrelsen var medvetet brett med representation från flera avdelningar, i syfte att kunna stödja ett tvärsektorieellt och utvecklingsorienterat samtal med kommunerna. Det var också av stor vikt att resultatet och återkopplingen bars tillbaka in i hela länsstyrelsens organisation.

Utifrån dessa kommunmöten kunde Länsstyrelsen bygga upp en kvalitativ, regional lägesbild över situationen i länets kommuner avseende arbetet med att utveckla bostäder och ordna fram boendeplatser för kommunanvisade nyanlända.

Den mest genomgripande insikten på regional nivå är den omfattande bostadssociala utmaningen samtliga kommuner står inför. Utmaningen ligger i att, för de kommunanvisade nyanlända, lösa den akuta situationen i nutid och parallellt planera för en långsiktig boendelösning.

De som inte fått ett eget boende under denna period är därefter hänvisade till den ordinarie bostadsmarknaden med krav på relativt sett god ekonomi för att köpa ett boende alternativt en längre kötid för att få tillgång till äldre hyresrätter med lägre hyror än de nyproducerade. Till denna beskrivning ska även läggas utvecklingen med ett ökat antal egenbosatta i mer invandrartäta områden i länet.

Sammanfattande slutsatser från arbetet är:

- Samtliga kommuner står inför en omfattande bostadssocial utmaning.
- Nyproduktionen är central, men kommer inte räcka till för att lösa denna situation, varken på kort eller lång sikt. Användningen av det befintliga beståndet viktigt.
- Det utvecklingsarbete som fordras för att hantera situationen kräver att alla aktörer ökar sitt engagemang inom sin del och

anammar en helhetssyn. Detta på nationell, regional samt lokal nivå inom den offentliga sektorn, men även branschens aktörer.

- Kommunerna efterfrågar verktyg och förutsättningar för att kunna ta sitt ansvar vid mottagandet. Det behöver vara enklare att ordna fram temporära bostäder likväl som långsiktiga finansiella förutsättningar.
- En gemensam och långsiktig regional analys ger lägesbilden som möjliggör gemensam inriktning.

Resultatet har Länsstyrelsen därefter använt för att informera länets aktörer om den samlade lägesbilden och de nödvändiga åtgärderna på kort och lång sikt, bland annat för att adressera bostadsbristen i länet. Utvecklingsförslagen används för det interna utvecklingsarbetet och som återkoppling till ansvarigt statsråd samt ledande tjänstemän för berörda områden på nationell nivå avseende lägesbilden.

Regionala etableringsrådet

Det stora flyktingmottagandet hösten 2015 har medfört att länet samlat behöver se över hur all kompetens bäst ska tillvaratas. Länsstyrelsens arbete för etablering omfattar bland annat deltagande i det regionala etableringssamarrådet där exempelvis Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och Migrationsverket ingår. De insatser som görs inom ramen för förbättrad etablering syftar till att få en snabbare process och individanpassade insatser. Prioriteringarna för Europeiska Socialfonden i Sverige (ESF), inom ramen för Strukturfondspartnerskapet, ligger i linje med detta. Länsstyrelsen har tillsammans med företrädare för kommun, landsting, arbetsförmedling och försäkringskassa mobiliserat för att åstadkomma regionala projekt som ska resultera i en snabbare process och individanpassade insatser, enligt den så kallade Stockholmsmodell (proaktiva beställningar i linje med länets behov) som strukturfondspartnerskapet ställt sig bakom. Det har resulterat i beviljade projekt som kompletterar

och stärker varandra, där aktörerna samverkar och samarbetar för att nå gemensamma mål.

Kompetensråd Stockholm

Kompetensförsörjning och förbättrad matchning är en av de största utmaningarna länet har. Under året har länsstyrelsen gjort en genomlysning av samverkansstrukturerna. Resultatet blev en delvis ny struktur inom ramen för plattformen Kompetensråd Stockholm. Den samlar de högsta kommunala och statliga företrädarna i länet för att peka ut gemensamma insatser. Bazaren är ett konkret exempel på samverkan mellan regionala och statliga aktörer som utvecklats under en lång tid och där arbetsformerna, rollerna och genomförandet tog viktiga steg under året. Det mest påtagliga resultatet är att samarbetet med Arbetsförmedlingen fördjupades. Detta resulterade i ett mycket stort intresse från arbetsgivare och konkreta rekryteringar på plats. Utvärderingar visar att minst 206 personer rekryterades.

Miljö- och samhällsbyggnadsråd

Länsstyrelsen har under 2016 bildat ett miljö- och samhällsbyggnadsråd. Rådet har ersatt miljömålsrådet och tillförts frågor inom samhällsbyggnadsområdet. Rådet har representation från Landstinget, Kommunerna i Stockholms län samt Länsstyrelsen. En yta för en sådan samverkan saknades tidigare. Syftet med rådet är att arbeta mer tvärsektorielt och samlat för att hantera de för regionen mest betydelsefulla miljö- och samhällsbyggnadsfrågorna. Diskussioner förs för att skapa förståelse och tidig samverkan om komplexa frågeställningar och ger också Länsstyrelsen möjlighet att förankra och kommunicera mycket av vår breda verksamhet till viktiga målgrupper. Rådet består av representanter för Länsstyrelsen, Trafikverket, Kommunförbundet Stockholms län (KSL), Landstingets Tillväxt- och regionplaneförvaltningen (TRF), Stockholms stad och KSL:s kommundirektörsgrupp som företräds av kommundirektörerna i Nacka, Järfälla, Huddinge och Lidingö.

Oljeförsörjningen i Stockholm

Länsstyrelsen har tagit ett samordningsansvar i frågan om Stockholmsregionens långsiktiga försörjning av olja och andra flytande drivmedel. Ansvar syftar till att säkerställa en trygg försörjning av flytande drivmedel i regionen både på kort och lång sikt samt vid såväl vardagliga förhållanden som vid kris och höjd beredskap. Samordningsansvaret har inneburit att landshövdingen tagit initiativ till och ledningen av en gemensam grupp bestående av generaldirektörerna från Försvarsmakten, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, Energimyndigheten och regionchefen för Trafikverket i Stockholm. Till GD-gruppens förfogande står även en grupp bestående av seniora experter från dessa myndigheter. Målsättningen är att samordna lägesbild och lämplig hantering från statliga parter i frågan. Landshövdingen har även tagit initiativ till en konstruktiv dialog med berörda kommuner och drivmedelsbolag.

ÖVRIG FÖRVALTNING

VOLYMER OCH KOSTNADER AVSER VERKSAMHET 20* OCH 21*	2016	2015	2014
Årsarbetskrafter män	13,9	9,44	11,41
Årsarbetskrafter kvinnor	35,4	39,41	43,88
Andel av totala årsarbetskrafter (%) ¹⁾	13,10	13,01	14,23
Verksamhetskostnader inkl. OH (tkr) totalt	57 985	54 020	67 165
Andel av totala verksamhetskostnader (%)	12,48	12,75	15,91
Antal ärenden, inkomna och upprättade	31 410	30 572	29 159
Antal beslutade ärenden	35 521	25 712	28 597
Antal ej beslutade ärenden äldre än två år	238	167	114
Bidragutbetalningar där Länsstyrelsen gör utbetalningen (tkr)	648 061	530 884	697 211
Brukarundersökning			
Nöjdindex brukarundersökning – verksamhet 202 ²⁾ , Medborgarskap	81		
Nöjdindex brukarundersökning – verksamhet 203, ³⁾ Överförmyndare)	64		

¹⁾Andel av total verksamhetskostnad inkl. OH exkl. resurs-samverkan. Uppgiften hämtas från tabell B.

²⁾Nöjdindex för verksamhet 202 från länsstyrelsegemensam brukarundersökning 2016. Nöjdindex varierar mellan 0 och 100, där 0 är lägsta betyg och 100 är högsta betyg. Genomsnitt för 6 deltagande länsstyrelser är 84.

³⁾Nöjdindex för verksamhet 203 från länsstyrelsegemensam brukarundersökning 2016. Nöjdindex varierar mellan 0 och 100, där 0 är lägsta betyg och 100 är högsta betyg. Genomsnitt för 7 deltagande länsstyrelser är 69.

Kommentarer till tabellen

Antalet ej beslutade ärenden äldre än två år har ökat jämfört med tidigare år. Ökningen består till övervägande del av ärenden avseende deponerade eller nedsatta medel vilka kan vara öppna i upp till elva år från sista nedsättningen.

Minskningen av antalet årsarbetskrafter beror på att fler medarbetare slutat eller tagit tjänstledigt. I likhet med tidigare år har antalet inkommande ärenden ökat. Trots minskningen av antalet årsarbetskrafter har antalet beslutade ärenden ökat markant. Förklaringarna till denna ökning är en förändrad organisation

inom området vilket inneburit att resurser har kunnat utnyttjas på ett bättre sätt, satsning på avarbetning av ärenden samt effektiviseringar genom förändrade rutiner för hantering av ärenden. Detta har skett bland annat för ärenden om årsredovisning för stiftelser vilket innebär att dessa ärenden numera beslutas och avslutas i samband med att de inkommer till Länsstyrelsen. Vissa av dessa ärenden som inkom 2015 beslutades och avslutades enligt tidigare gällande rutin först året därpå. Dessa uppgår till drygt 3 000.

I brukarundersökning uppnådde vi nöjdindex (NI) 81 för medborgarskap, vilket ligger strax under riksgenomsnittet på 84. Motsvarande undersökning avseende överförmyndare resulterade i ett NI på 64, vilket är under rikssnittet på 72, men högre än den senaste mätningen som gjordes 2013 då NI var 38. Förbättringar har skett inom områden ”information och vägledning” samt ”effektivitet och kompetens”.

Länsstyrelsen lägger stor vikt vid att genomföra förbättringsarbete generellt på myndigheten. Inom ”Övrig förvaltning” kommer vi i de flesta ärendegrupper att ha ett helt digitalt arbetssätt från den 1 januari 2017. Detta leder till förändrat arbetssätt som gör att vi kan både effektivisera och förbättra vår handläggning till nytta för våra kunder.

Lönegaranti

Sedan 2012 koncentreras lönegaranti-hanteringen till sju länsstyrelser, varav Länsstyrelsen i Stockholm är en. Den tidigare trenden med stora lönegarantiutbetalningar bröts under 2014, när såväl antalet konkurser och rekonstruktioner som antalet personer som ingick i dessa minskade. Den vikande trenden har fortsatt både under 2015 och 2016, med ett undantag. Antal personer som fått lönegaranti har ökat igen jämfört med föregående år. I genomsnitt görs tre utbetalningar per person, enligt vår uppskattning. Länsstyrelsen i Stockholm betalar ut cirka 40 procent av all lönegaranti i Sverige.

ÅR	2016	2015	2014
Antal företag i konkurs eller rekonstruktion i Stockholm där lönegaranti betalas	784	875	1 076
Antal personer som fick lönegaranti	8 222	6 761	8 732

Deponering

Inom ärendegruppen ”Övrig förvaltning” ingår deponeringar. Denna grupp delas upp i nedsättning av pengar för förfallna skulder eller fordringar, deponering av medel för inlösta aktier samt av deponering för hyra eller arrende. Sedan 2012 är ärenden om nedsättning av medel och deponering av inlösta aktier koncentrerade till sju länsstyrelser varav Länsstyrelsen i Stockholm är en. Deponering av hyra eller arrende handläggs av alla länsstyrelser. Länsstyrelsen i Stockholm betalade under 2015 ut deponerade eller nedsatta medel till ett värde av drygt 168 mkr och 2016 till ett värde av 54 mkr. Historiskt sett varierar utbetalningarna under olika år.

När elva år förflutit och ingen gjort anspråk på nedsatta eller deponerade medel utbetalas dessa till staten. För 2016 uppgick beloppet som Länsstyrelsen återbetalade till 466 tkr, att jämföra med 2015 då motsvarande belopp uppgick till 200 tkr. Dessa belopp varierar över åren.

Kameraövervakning

Det totala antalet ansökningar och anmälningsärenden har varit relativt konstant jämfört med 2015. Länsstyrelsen ser en ökad komplexitet och omfattning i ansökningarna bland annat när det gäller antalet kameror, typ av övervakning och objekt. Det har även varit besvärliga gränsdragningsfrågor i anmälningsärenden rörande exempelvis butiksbegreppet och vilken typ av verksamhet som får övervakas i parkeringshus. Trots detta har myndigheten under de senaste åren aldrig haft så få ärenden.

Frågan om kameraövervakning från drönare och dashcams har varit högaktuell även i år och framför allt under hösten då Högsta Förvaltningsdomstolen meddelade dom i frågan. Myndigheten har fått många frågor från

allmänheten och branschföreträdare med anledning av detta, vilket har tagit mycket tid från handläggningen. Drönrärendena står för omkring 20 procent av samtliga ärenden som är under handläggning.

Antalet överklaganden från sökanden har mer än fördubblats medan antalet överklaganden från Datainspektionen har halverats, jämfört med år 2015. Av de överklagade beslut som Förvaltningsrätten och Kammarrätten tagit ställning i under året har endast ett ärende återförvisats till myndigheten. Resterande beslut har inte ändrats av högre instans.

Länsstyrelsens beslut från 2015 avseende Polismyndighetens övervakning vid Stureplan och Medborgarplatsen prövades av Förvaltningsrätten under året. Länsstyrelsens beslut ändrades inte och Kammarrätten meddelade inte prövningstillstånd i frågan. Vidare har Kammarrätten prövat Länsstyrelsens beslut gällande Polismyndighetens övervakning i Rinkeby och Tensta. Länsstyrelsens beslut stod sig i Kammarrätten. Datainspektionen överklagade men Högsta Förvaltningsdomstolen meddelade inte prövningstillstånd

Under året har fem inspektioner vid bad- och simanläggningar genomförts i enlighet med länsstyrelsernas nationella tillsynsplan. Länsstyrelsen i Stockholms län ansvarar för den tillsynsrapport som sammanställer och analyserar länsstyrelsernas resultat av genomförd tillsyn under 2016.

Bevakning

Under 2016 har vi handlagt 2 932 ansökningar om godkännande för att få arbeta i auktoriserade bevakningsföretag. Det är en ökning med cirka 750 ärenden jämfört med 2015. Ökningen 2015, jämfört med 2014, var cirka 500 ärenden. Ökningen beror delvis på flyktingsituationen i Sverige vilken lett till att bevakningsbranschen rekryterar personal för bevakning av flyktingboenden. Ökningen beror även på auktorisation av SOS Alarm Sverige AB som bevakningsföretag, vilket resulterat i

cirka 400 ansökningar om godkännande av personal. Därutöver har 2 035 godkännanden för anställning i bevakningsföretag återkallats. Återkallelserna beror på brottslighet eller att man inte sökt eller fått ett nytt jobb inom bevakningsbranschen inom lagstadgade tre månader. De har ökat med 42 procent (från 1 417 år 2015), vilket beror på att tidigare balanser har åtgärdats.

Penningtvätt

Inom tillsyn av åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism har 250 vandelsprövningar och 17 inspektioner genomförts.

ANDRA VÄSENTLIGA PRESTATIONER OCH RESULTAT

Tillsyn

Bevakning

Länsstyrelsen har tillsynsansvar över 109 bevaknings- och utbildningsföretag, varav sex är renodlade utbildningsföretag. Dessa ska inspekteras i vart fall vartannat år. I enlighet med lagkravet har en tvåårig inspektionsplan tagits fram för 2015–2016. Urvalet av de bevakningsföretag som har inspekterats under året har utgått från en risk- och konsekvensanalys med utgångspunkt från bedömningsfaktorer såsom senaste tidpunkt för inspektion, omvärldsanalys, inkomna klagomål samt inlämnade verksamhetsredogörelser.

Under året har tio inspektioner genomförts samt en inspektion på uppdrag av annat län. Att inte ha möjlighet att inspektera enligt behovet är i längden otillfredsställande med hänsyn till säkerheten i samhället och konkurrensneutralitet.

Som en del av tillsynen har laglydnadsprövning av 12 634 personer genomförts vilket efter bearbetning resulterat i 18 ärenden som kommer att granskas vidare

De klagomål som inkommit har hanterats enligt enhetens klagomålsrutin.

Kameraövervakning

Länsstyrelsen i Stockholm är ansvarig för årets nationella tillsynsplan gällande tillsynen av övervakningskameror som övervakar plats dit allmänheten har tillträde. I årets nationella tillsynsplan har länsstyrelserna valt att granska kameraövervakningen av badanläggningar. Badanläggningar är känsliga ur ett integritetsperspektiv och olovlig kameraövervakning får stora konsekvenser för individens integritet. I Stockholms län har sex tillsynsbesök genomförts under hösten. Alla tillsynsbesök som genomförts i landet kommer att resultera i en

länsstyrelsegemensam rapport som skrivs av Länsstyrelsen i Stockholm i början av 2017.

Överförmyndare

Länsstyrelsen i Stockholm har tillsyn över 53 kommuners överförmyndarverksamheter, fördelade på 37 överförmyndare/överförmyndarnämnder. Bland verksamheterna finns kommuner som har mindre än 5 000 invånare och en kommun som har ungefär 900 000 invånare. Skillnaderna i förutsättningar för verksamheterna är mycket stora och därmed även förutsättningarna för Länsstyrelsens tillsyn.

Under året har 35 tillsynsbesök genomförts hos kommuner i Stockholms, Uppsala, Västmanlands, Gotlands och Södermanlands län. I majoriteten av rapporterna från tillsynsbesöken har kritik framförts mot en eller flera delar av överförmyndarens/överförmyndarnämndens verksamhet. I vissa fall rör det sig om kritik mot handläggningen i enstaka akter och i vissa fall rör det sig om mer allvarliga brister i verksamheten. Vi har bedömt att de två verksamheter som inte besöktes under 2016 var uppenbart obehövliga att besöka.

En muntlig och skriftlig hantering av klagomål på överförmyndare pågår löpande vilket periodvis har inneburit omfattande kontakter med ställföreträdare och huvudmän. Stor medial uppmärksamhet kring området medförde en ökad inströmning av klagomål.

Samverkan mellan länsstyrelserna kring uppdraget att samla in statistik från överförmyndarna har pågått under året. Samverkansarbete har även inletts med anledning av ett uppdrag från Justitiedepartementet. Uppdraget innebär att länsstyrelserna gemensamt ska vidta åtgärder för att förbättra tillsynen över och stödet till landets överförmyndare och överförmyndarnämnder. Uppdraget ska rapporteras senast den 1 september 2017.

Länsstyrelseinstruktion 4 §

1. Länsstyrelsens uppgifter omfattar också de allmänna valen.

När en ledamot eller ersättare avgått från kommun- eller landstingsfullmäktige gör Länsstyrelsen en ny sammanräkning. Under 2016 har hittills 275 nya sammanräkningar genomförts. Det är en ökning med 105 stycken jämfört med 2015.

Länsstyrelseinstruktion 6 §

8. Länsstyrelserna i Stockholms, Västra Götalands och Skåne län är ansvariga för viss tillsyn enligt förordningen (2009:92) om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism.

Utvärderingen av Sveriges arbete mot penningtvätt och terrorismfinansiering som leds av Financial Action Task Force (FATF) har fortsatt under året. Länsstyrelsen har aktivt deltagit vid hela utvärderingen, vilket krävt ett omfattande arbete både före och efter själva besöket. Som exempel kan nämnas upprättande av rapporter där vi gjort skriftliga självutvärderingar avseende effektivitet och teknisk efterlevnad av de rekommendationer som utfärdats av FATF. Vi har även deltagit vid ett flertal möten med representanter för FATF där vi besvarat frågor rörande vår tillsyn.

Vi har under året utvecklat en helt ny inspektionsmetodik fokuserad på riskbedömning och åtgärder knutna till dessa. Den nya metodiken har implementerats i verksamheten under höstens tio inspektioner. Metoden har enligt vår bedömning fungerat mycket väl och bidragit till ett ökat riskmedvetande hos tillsynsobjekten.

Vi har även bidragit till myndighetssamverkan genom arbetet i samordningsorganet. Som exempel kan nämnas vårt förslag till metod för riskvärdering vilken använts i samordningsorganets arbete med myndighetsgemensamma riskbedömningar.

Genom den lagändring som trädde i kraft 1 augusti 2015 fick Länsstyrelsen nya och förbättrade möjligheter att agera vilka vi använt oss av i årets tillsynsarbete. Som exempel kan nämnas föreläggande att vidta olika slag av åtgärder såsom utbyte av bolagsman, upphörande av verksamhet samt att registrera verksamheten i Bolagsverkets register mot penningtvätt.

9. Länsstyrelserna i Stockholms, Västra Götalands, Skåne och Norrbottens län prövar frågor om auktorisation och godkännande samt utövar tillsyn enligt lagen (2010:1933) om auktorisation av delgivningsföretag.

Länsstyrelsen har godkänt helt ny delgivningspersonal samt på- och avanmält tidigare godkänd personal. Ett antal återkallelser har gjorts på begäran av delgivningsföretagen. Under året har Länsstyrelsen arbetat med att ta fram en kravspecifikation avseende register för auktoriserade delgivningsföretag samt för godkänd personal. Registret beräknas kunna tas i bruk under våren 2017.

De tio auktoriserade delgivningsföretagen har kommit in med verksamhetsredogörelser, som har granskats och avslutats. Inkomna klagomål har hanterats enligt enhetens klagomålsrutin.

12. Länsstyrelsen i Stockholms län är centralmyndighet för internationella delgivningsfrågor samt mottagande organ för vissa ansökningar om bistånd med delgivning i Sverige på utländsk begäran. Förordning (2013:981).

Länsstyrelsen i Stockholms län är centralmyndighet för internationella delgivningar och ingår därmed i det internationella samarbetet. Länsstyrelsen lämnar biträde med delgivning i Sverige på utländsk begäran samt i landet på svensk begäran. Centralmyndigheten har även en rådgivande roll i delgivningsfrågor.

Under året har Länsstyrelsen hanterat cirka 2 600 ansökningar om bistånd med delgivning i Sverige på begäran av utländska myndigheter. Av dessa avser cirka 600 ansökningar delgivning på begäran av nordiska myndig-

heter. Drygt 60 procent av begäranden om bistånd sker av medlemsstater i EU och avser delgivning i civilrättsliga mål. Svenska myndigheter och enskilda har under året begärt hjälp med delgivning utomlands i drygt 150 ärenden.

Länsstyrelsen har nu varit centralmyndighet i tre år, vilket har fungerat övervägande väl. Det har varit en utmaning att hantera ärenden inom stipulerad tid. Tidigare arbete med att se över rutiner och arbetssätt har dock gett resultat. Sedan andra halvåret 2016 hanteras inkommande ärenden omgående.

Länsstyrelsen samarbetar med Justitiedepartementet, Utrikesdepartementet och dess utlandsmyndigheter, Polismyndigheten samt med utländska ambassader i Stockholm. I november 2016 deltog centralmyndigheten i ett av EU-kommissionens civilrättsliga nätverk anordnat arbetsmöte i Bratislava, Slovakien, för att diskutera den praktiska tillämpningen och tolkningen av EU:s delgivningsförordning.

TRAFIKFÖRESKRIFTER

VOLYMER OCH KOSTNADER AVSER VERKSAMHET 25*	2016	2015	2014
Årsarbetskrafter män	1,5	1,60	1,54
Årsarbetskrafter kvinnor	0,7	1,04	1,11
Andel av totala årsarbetskrafter (%)	0,59	0,70	0,68
Verksamhetskostnader inkl. OH (tkr) totalt	2 217	2 532	2 452
Andel av totala verksamhetskostnader (%)	0,48	0,60	0,58
Antal ärenden, inkomna och upprättade	753	638	689
Antal beslutade ärenden	747	557	692
Antal ej beslutade ärenden äldre än två år	0	0	1
Bidragsutbetalningar där Länsstyrelsen gör utbetalningen (tkr)	0	0	0

Kommentarer till tabellen

Trafikärenden avser trafik på väg, i terräng och till sjöss samt parkeringstillstånd för rörelsehindrade. Det kan till exempel gälla trafikregler såsom hastighetsbegränsning på väg eller till sjöss och ankringsförbud till sjöss. Det kan också röra sig om dispenser av olika slag, tillstånd till tävling på väg eller till sjöss samt tillstånd att få framföra svävarer. Inom samtliga trafikslag har Länsstyrelsen bemyndigats att meddela för allmänheten bindande föreskrifter. Vi prövar också kommunala ordningsföreskrifter. Dessa prövas endast med avseende på lagligheten och inte med avseende på lämpligheten. Länsstyrelsen i Stockholms län handlägger en dryg tiondel av den totala volymen av länsstyrelsernas trafikärenden.

Antalet inkomna ärenden varierar. De senaste åren har flera stora och omfattande tävlingar på väg genomförts i Stockholm vilket periodvis har medfört att stora resurser har lagts på dessa ärenden. Effektiviseringar har skett genom omorganisation vilket har haft en gynnsam påverkan på antalet beslutade ärenden.

LIVSMEDELSKONTROLL, DJURSKYDD OCH ALLMÄNNA VETERINÄRA FRÅGOR

VOLYMER OCH KOSTNADER AVSER VERKSAMHET 28*	2016	2015	2014
Årsarbetskrafter män	3,1	2,62	3,11
Årsarbetskrafter kvinnor	24,4	22,70	24,79
Andel av totala årsarbetskrafter (%)	7,31	6,74	7,18
Verksamhetskostnader inkl. OH (tkr) totalt	33 787	28 809	30 080
Andel av totala verksamhetskostnader (%)	7,27	6,80	7,13
Antal ärenden, inkomna och upprättade	3 556	3 290	3 731
Antal beslutade ärenden	3 494	3 240	3 825
Antal ej beslutade ärenden äldre än två år	12	16	47
Bidragsutbetalningar där Länsstyrelsen gör utbetalningen (tkr)	0	0	0

Kommentarer till tabellen

Ärendemängden har ökat på flera områden.

Inom livsmedel är ökningen cirka 50 jämfört med 2015, framförallt är det registreringar av primärproducenter som ökat.

Ärenden inom smittskydd har ökat med cirka 130, avseende främst anmälningspliktiga sjukdomar gällande salmonella på katt. Resten är tuberkulos-kontroller med mera.

Inom djurhälsopersonal och läkemedel på gård beror ökningen framförallt på att fler administrativa kontroller har genomförts. Även ärendena för kontroll av hästpass har ökat, framförallt uppföljande ärenden (inklusive sanktioner).

Nio av de ärenden som är äldre än två år är djurskyddsärenden, varav de flesta rör djurförbud. Resterande ärenden tillhör livsmedel och smittskydd.

Andra väsentliga prestationer och resultat

Inledningsvis vill vi nämna att följande uppdrag i regleringsbrevet till länsstyrelserna återrapporeras på anvisat sätt och inte i årsredovisningen.

- foder och animaliska biprodukter (regleringsbrevsuppdrag 3.4)
- använda metoder i tillsynen över djurhälsopersonalen (regleringsbrevsuppdrag 3.5)
- kontrollen enligt förordningen (2006:816) om kontroll av husdjur m.m. inklusive hälsokontrollprogram, hästpass och avelskontroll samt lagen (2006:806) om provtagning på djur (regleringsbrevsuppdrag 3.6)

Livsmedelskontrollen

Primärproduktionsregistret

Länsstyrelsen har arbetat aktivt med uppdatering av primärproduktionsregistret. Under året har extra resurser avsatts för att aktivt inventera olika branscher i primärproduktionen. Arbetet resulterade i ett hundratal verksamheter som tillkom för registrering. Registret innehåller nu totalt 830 livsmedelsanläggningar i primärproduktionen. Länsstyrelsen har under året även avslutat arbetet med att godkänna de groddproducenter som för närvarande är verksamma i länet. I och med de insatser som har genomförts bedömer Länsstyrelsen att registret tillsammans med befintlig information i dagsläget är så fullständig som rimligen är möjligt.

Kontroller i primärproduktionen

Länsstyrelsen har under året kontrollerat 3,3 procent av registrerade verksamheter, vilket är en minskning jämfört med 2015, då 4 procent kontrollerades. Resurser prioriterades istället till uppdatering av primärproduktionsregistret. Ett mindre antal av kontrollerna var riskbaserade, de flesta kontroller genomfördes som fullständiga kontroller med hel checklista i samband med tvärvillkorskontroller och i samband med djurskyddskontroller.

Länsstyrelsens arbete med att nå de nationella målen (mål 1 att kontrollplanen följs, mål 3 att relevanta krav kontrolleras i primärproduktionen, mål 4 att alla branscher i primärproduktionen kontrolleras, mål 6 att länsstyrelsen följer sin uppsatta kontrollplan och att kontrollen genomförs riskbaserat där behoven är störst, mål 10 verifiering av hur stor andel av avvikelserna som registrerats åtgärdas inom uppsatta tidsramar.), redovisas nedan.

- Mål 1 och 6: Länsstyrelsen har delvis följt kontrollplanen. På grund av omprioritering av resurser till arbetet med primärproduktionsregistret kunde kontrollplanen inte helt följas som planerat. Kontroller

utfördes i relativt stor omfattning men genomfördes till största del i samband med tvärvillkorskontroll och djurskyddskontroll.

- Mål 3: Relevanta krav har kontrollerats.
- Mål 4: De flesta branscher har kontrollerats, kontroll av frukt- och bärödlingar kvarstår.
- Mål 10: Länsstyrelsen verifierar att avvikelser åtgärdas genom att alla uppföljningar bevakas genom en speciell bevakningsfunktion i Länsstyrelsens diarieföringssystem. Sedan görs uppföljande kontroll och beslut om sanktion fattas vid behov. Cirka 90 procent av avvikelserna åtgärdades inom uppsatta tidsramar. Kvarstående 10 procent har varit ärenden där vidare uppföljning eller sanktioner har behövts.

Samordning och samverkan av kommunal livsmedelskontroll

Länsstyrelsen har under året arbetat aktivt med samordning och samverkan av den kommunala livsmedelskontrollen. I Stockholms län har det skapats en mycket värdefull samverkansplattform för livsmedelskontrollen genom det så kallade SILK-nätverket, i vilket Länsstyrelsen ingår. Det är ett nätverk för chefer och samordnare inom livsmedelskontrollen och en undergrupp till Miljösamverkan Stockholm. Livsmedelsverket har under året regelbundet deltagit i nätverkets möten. Det mesta av samordning och samverkan i länet sker genom detta forum vars syfte är att främja operativa kontrollinsatser genom projekt och utbildningar, att bidra till omvärldsbevakning och informationsutbyte mellan myndigheterna och att utveckla kontrollen. Tillsammans har SILK-nätverket under året anordnat två länsträffar (vår och höst), en dricksvattenutbildning, en utbildningsdag om märkningskontroll samt en sanktionsutbildning. Därutöver genomfördes flera länsgemensamma projekt: allergener i oförpackade livsmedel på restauranger och caféer, kontroll av kommunala reservoarer och ledningsnät för dricksvatten, informations-

kontroll av förpackade livsmedel samt genomförande av en gemensam provtagningsplan. I provtagningsplanen har ingått analyser av proteinhalt i livsmedel som marknadsförs som proteinprodukter, histamin i makrill, tonfisk och tonfiskkonserver, artanalys av kött i hela styckdetaljer av nötkött, kontaminering av gluten, bacillus cereus i nedkyllt potatismos, näringsvärdesanalys och centralstimulerande substanser i fettförbrännare samt kontroll av odeklarerat DNP (2, 4 - dinitrofenol). Lägesrapporter och resultat från projekten har redovisats vid länsträffar och SILK-möten.

Förutom SILK-nätverket deltar Länsstyrelsen i flera andra nätverk som ska främja samverkan mellan myndigheter. Ett av dessa är Livsamverkan Sverige, där landets större kommuner träffas regelbundet tillsammans med Länsstyrelsen, SKL och Livsmedelsverket. Nätverkets syfte är att arbeta för att utveckla livsmedelskontrollen nationellt så att den ger ett mervärde för samhället. Det sker genom att dela kunskap, inhämta synpunkter och driva utveckling samt vara en kanal mellan behöriga kontrollmyndigheter och Livsmedelsverket. Andra nätverk är nationella dricksvattennätverkets undergrupp för offentlig kontroll, länets kommunala utbrottsgrupp och länsstyrelsernas referensgrupp för livsmedel och foder.

Länsstyrelsen har även tillsammans med Livsmedelsverket anordnat en övningsdag om utredning och av livsmedelsburen smitta. Deltagande var kommuner, länsstyrelser och Landstingets smittskyddsenheter inom Stockholms, Uppsalas och Västmanlands län samt Livsmedelsverket. Samverkan mellan myndigheterna var en stor del av övningen.

Kommunrevision

Inom ramen för arbetet med kommunrevisioner har Länsstyrelsen reviderat fyra av länets 23 kommunala kontrollmyndigheter med avseende på den lokala livsmedelskontrollen, vilket var enligt årets planering. Vid samtliga

revisioner ingick en uppföljning av tidigare revisionsresultat och en så kallad skuggkontroll i en butik. Med skuggkontroll avses att Länsstyrelsen som reviderande organ observerar och bedömer en livsmedelskontroll som utförs av en kontrollmyndighet. Länsstyrelsen har i detta haft stöd från en sakkunnig från Västerås Stad vid tre av revisionerna och från Stockholms Stad vid en av revisionerna. Vi ser att revisionerna tillsammans med andra insatser såsom utbildningar, samordning och samverkan har en fortsatt god effekt på kommunernas kontrollverksamhet. Vi ser också att det är viktigt med en uppföljning av revisionerna och har därför de senaste två åren lagt ett större fokus på uppföljning av tidigare revisionsresultat, dels vid revisioner på plats dels genom uppföljning av om beslutade åtgärder enligt handlingsplaner har genomförts. Arbetet kommer att utvecklas vidare under kommande år.

Djurskydd

Länsstyrelsen arbetar för en djurskyddskontroll som är likvärdig, rättssäker och har hög kvalitet och effektivitet. Antalet djurskyddskontroller under 2016 uppgick till 518 stycken, vilket är en ökning jämfört med föregående år (389).

Effektiviseringsåtgärder

För att öka effektiviteten i djurskyddsarbetet, med målsättningen att öka antalet normalkontroller, genomfördes en omstrukturering av personalgruppen som arbetar med djurskydd. Djurskyddshandläggarna har mer renodlade arbetsuppgifter med fokus på att genomföra fler djurskyddskontroller. Några handläggare och administratörer arbetar med administrativa arbetsuppgifter såsom djurförbudsprövning, omhändertaganden och komplettering av ansökningar samt mottagande av anmälningar. Arbetet med omstruktureringen har inledningsvis tagit tid i anspråk men har under senare delen av året gett viss effekt genom att antalet kontroller ökat. Kompetensen inom handläggargruppen har ökat i och med att fler

handläggare numera handlägger olika typer av ärenden och handläggare som inte arbetat med vissa typer av ärenden lär sig av de som är erfarna. En utvärdering av omstruktureringen pågår och därefter vidtar ytterligare utvecklingsarbete.

Myndigheten har som målsättning att fortsätta arbetet med verifiering av djurskydds-kontrollens effekt enligt modellen VAD (verifiering av djurskydd) under 2017. Huvuddelen av alla medarbetare har under året gått klarspråksutbildning som ett led i arbetet med att skriva mer kortfattat och lättförståeligt för kunderna.

Godkännanden och tillstånd

Under 2016 har 233 ansökningar om tillstånd enligt § 16 djurskyddslagen inkommit, vilket är fler än 2015 (206). 77 procent av de 253 ärenden gällande § 16 tillstånd som har beslutats under året har handlagts inom 90 dagar och målet är att 90 procent av ärendena ska vara handlagda inom denna tidsram. För att kunna planera verksamheten bättre har vi satt upp mål för antalet kontroller per vecka och handläggare. Målet följs upp varje vecka, vilket lett till att kunderna kan få tydlig information om ärendet, exempelvis när kontroll kommer att ske. Målsättningen är att ha högst två månaders väntetid från inkommen komplett ansökan till kontroll. Vi har gjort en extra satsning i slutet av året på § 16 ärenden med målet att korta ner handläggningstiderna och öka servicenivån, då vi vet att många av kunderna i detta segment är småföretagare som är beroende av att få sitt tillstånd.

Under året har vi klarat de föreskrivna handläggningstiderna avseende förprövningsärenden och nya ärenden gällande besiktning av djurstallar. Vi har handlagt 100 procent av förprövningsärendena inom 56 dagar.

Anmälningssärenden

Totalt 1389 anmälningssärenden om vanvård av djur inkom under 2016. Många av dessa

anmälningar är av mycket allvarlig karaktär. Ett tecken på detta är det stora antalet, 157 beslut om omhändertagande av djur, som vi fattat under 2016. I denna siffra ingår också omhändertagandebeslut från polisen där Länsstyrelsen har fastställt omhändertagandet.

Vi har en relativt låg andel obefogade kontroller vid kontroll till följd av anmälan. Endast 30 procent av anmälningssärendena är utan anmärkning. Vi strävar efter att nå det nationella målet om högst 20 procent senast den 1 januari 2018. Vi har under året hanterat 586 anmälningssärenden via brev eller telefonkontakt med djurägaren. Vi har noterat att administrativ handläggning av anmälningssärenden från kontoret ger god effekt och djurskyddsnytta genom att vi till exempel begär in fotografier, veterinärintyg. Vi får på detta sätt också ytterligare underlag för vidare prioritering av ärendet.

Normalkontroller

Länsstyrelsen har prioriterat normalkontroller av lantbrukets djur under 2016 och kontroll av länets försöksdjursverksamhet. Vårt mål att göra minst lika många normalkontroller som anmälningssärenden har uppnåtts. Antalet kontroller utförda till följd av inkomna djurskyddsanmälningar var 132 stycken. Antalet utförda kontroller (normalkontroller) var 142 stycken. Vi har använt oss av riskklassningsmodellen STORRK i samband med vårt uttag av normalkontroller. Under 2015 genomfördes totalt 32 normalkontroller varav 10 av dessa utgjorde kontroller av animalieproducerande djur. Av de 142 normalkontroller som gjordes under 2016 var 48 kontroller riktade mot kontrollobjekt med animalieproducerande djur. Detta innebär en kraftig ökning under 2016 av antalet normalkontroller av animalieproducerande djur.

Samverkan och bemötande

Samarbetet med djurskyddspolisen i Stockholm har fortsatt att fungera mycket bra.

Kontinuerliga möten hålls på ledningsnivå för att utveckla samarbetet. Samverkansmöte mellan chefer och LRF:s regionledning har ägt rum. Ytterligare möten är planerade under nästa år. Vi samarbetar också med LRF:s om-sorgsgrupp i komplicerade ärenden, framför allt rörande livsmedelsproducerande djur. Länsstyrelsen har under 2016 en beredskapsfunktion som bemannas av länsveterinärer för att bland annat kunna hantera och ge råd i brådskande djurskyddsärenden som kommer in under kvällar och helger.

Smittskydd

Länsstyrelsen har arbetat utifrån målet att ett gott smittskydd för människor och djur ska främjas. Genom omvärldsbevakning fokuserar vi på att identifiera risker och i möjligaste mån förhindra att smittsamma djursjukdomar och sjukdomar som sprids mellan djur och människor sprids till eller i länet. Om det ändå skulle inträffa har Länsstyrelsen såväl beredskap som handlingsplaner för hantering av detta. Vi har handlagt 324 nya ärenden, vilket är cirka 40 procent fler än förra året, och i stort uppfyllt våra interna mål inom området.

Under året har vi arbetat med att öka antalet kontroller samt effekten av kontroller och insatser inom smittskyddsområdet. Ett exempel på hur vi ser att vår kontroll har effekt är att vi inom vårt relativt nya kontrollområde, kontroll av Tb-kontrollprogrammet för hägnad hjort (tuberkulos), lade upp en kontrollplan omfattande 3 år. Första kontrollåret fungerade som screening där vi mätte kunskapsnivån hos kontrollobjekten och efterlevnaden av lagstiftningen. Vi såg ett behov av en omfattande informationsinsats och tog därför fram en folder samt exempel på hägnjournal. Foldern publicerades på länsstyrelsens webb samt skickades ut i samband med nya ansökningar om hägnstillstånd, djurskyddskontroller och vid kontroll av Tb-kontrollprogrammet. Nästa kontrollår skickades samma material ut till andra hägnägare. Resultatet efter analys av kontrollerna år två var att kunskapsnivån och

efterföljandet av lagstiftningen hade ökat betydligt. Under 2016 års kontroll sågs en ytterligare förbättring av resultatet, dock inte lika markant som de första två åren. Vi gör bedömningen att det förbättrade kontrollresultatet beror på att kontrollområdet uppmärksammats genom att fler kontroller görs samt att kunskapen hos hägnägare markant har ökat.

Beredskap för epizootisjukdomar och zoonoser

Myndigheten har uppdaterat beredskapsplanen för epizootisjukdomar, genomfört två larmövningar om epizooti samt handlagt tre miss-tankar och ett konstaterat fall av epizootisjukdom (fågelinfluensa) under året. Hanteringen av utbrottet av fågelinfluensa har gett oss värdefulla erfarenheter. Vi har även ökat vår krishanteringsförmåga genom att utöka antalet medarbetare som har tillgång till och kan arbeta i systemet WIS (säkert webbaserat informationsdelningssystem mellan myndigheter). Vidare har Länsstyrelsen kontinuerligt ett tätt samarbete med länets smittskyddsläkare (Smittskydd Stockholm) i samband med anmälningspliktiga sjukdomar som kan smitta mellan djur och människa (zoonoser) samt antibiotikaresistens. Varje vår och höst har vi träffar där vi mera ingående diskuterar förändringar av såväl smittskyddsläget som antibiotikaresistensläget samt hur vi tillsammans kan vara mer proaktiva och operativa i vårt gemensamma arbete för att skydda länets djur och människor från smitta och sjukdom. Några viktiga punkter på dagordningen har varit antibiotikaresistens och fågelinfluensa. Myndigheten har ordnat träffar med frivilligorganisationer såsom Blå Stjärnan med flera, för att bland annat öka krishanteringsförmågan vid epizootisjukdom eller annan allvarlig smitta.

Under 2016 har Länsstyrelsen byggt helt nya smittskyddslokaler som, tillsammans med goda hygienrutiner möjliggör ett klokt smittskyddstänkande i hela Länsstyrelsens fältverksamhet.

Det innebär att handläggare skyddas från att bli smittade av zoonoser, att smittspridning mellan kontrollobjekten förhindras samt att lokalernas utformning underlättar bekämpningsarbetet av zoonos- och epizootiutbrott, så att det sker på ett säkert och effektivt sätt.

För att Sverige ska kunna härbärgera hundar och katter som inte uppfyller Sveriges införselkrav avseende rabies, finns det behov av en säker karantänslösning. Länsstyrelsen har under året aktivt verkat för att en sådan karantän ska bli verklighet. Tre ärenden rörande karantäner har handlagts.

Anmälningsskyldiga sjukdomar och djurhälsokontrollprogram

Länsstyrelsen har under året handlagt 250 nya ärenden rörande anmälningsskyldiga sjukdomar, vilket är mer än en fördubbling av antalet ärenden jämfört med 2015 (112). Länsstyrelsen har genomfört 15 kontroller av kontrollprogrammet för tuberkulos i hjorthägn och djur i samband med hjort, varav fem kontroller avsåg hägn och 10 avsåg tuberkuloskontrollanter. Vidare har vi kontrollerat salmonellakontrollprogrammet för fjäderfä och kontrollprogrammet för BVD.

Seminkontroll

Vi har uppdaterat objektsregistret över seminörer och genomfört sex seminkontroller avseende hästseminörer, djurägare som seminarer egna djur och semin av svin och nöt.

Kontroll av hygien och antibiotikaresistens

Länsstyrelsen har utfört nio kontroller inom områdena vårdhygien inom verksamhet med djurens hälso- och sjukvård samt kontrollerat hygien i djurverksamheter med besökare och bashygien i stallar i samband med djurskydds-kontroller. Under det gångna året har vi fått åtta anmälningar om MRSA/MRSP (bakterier med resistens mot antibiotika) och kontrollerat såväl veterinärerna som djurägarna i samtliga

fall. Vi har även haft dialogmöten med länets distriktsveterinärer, där vi bland annat diskuterat antibiotikaresistensproblematik och förhållningssätt till detta. Landets första fall av MRSA hos hund upptäcktes i Stockholms län. Sedan dess har omfattande informationsinsatser skett både nationellt och i Länsstyrelsens regi. 2013 fick länsstyrelserna ett nytt kontrolluppdrag rörande vårdhygien som bland annat omfattade kontroll av hygienprogram på kliniker och upptäckta fall av MRSA och MRSP. Länsstyrelsen har sett en succesiv förbättring av kunskapen om vårdhygien på kliniker och en trend där förekomsten av MRSA och MRSP för närvarande minskar.

Information och utbildning

Under 2016 har informationsinsatserna fokuserat på skyddsåtgärder för fjäderfä i samband med fågelinfluensa. Länsstyrelsen har även deltagit i två länsstyrelsegemensamma projekt: ”Hästmittprojektet” och ”Tb (tuberkulos) -projektet”. Några syften med projekten har varit att öka kunskapen om anmälningsskyldiga hästsjukdomar, minska smittspridningen samt öka efterlevnaden av kontrollprogrammet för tuberkulos men även att öka samsynen mellan länsstyrelserna och att förbättra länsstyrelsernas kontrollförmåga inom områdena.

Verksamhetens inriktning och omfattning

Under året har insatser och kontroll fokuserat på de områden där vi enligt vår riskvärdering sett de största bristerna och/eller där konsekvensen av brister blir störst. Därför har resurserna främst fokuserats på epizootiberedskap, klokt smittskydd i vår fältverksamhet, insatser för att motverka antibiotikaresistens, handläggning av karantänärenden, effektivare åtgärder mot smittspridning av anmälningsskyldiga sjukdomar samt kontroll av hägn med hjort (Tb-kontrollprogrammet). Vi har även fortsatt vårt arbete med ökad effektivitet i kontrollarbetet, vilket i det här sammanhanget betyder att vi vid samma

kontrolltillfälle, i möjligaste mån, utför kontroll inom flera kontrollområden (exempelvis vid kontrollbesök på veterinärklinik har vi kontrollerat både vårdhygien, kontroll av djurhälsopersonal och kontroll av semin av hund och katt). Jordbruksverkets vägledningar följs inom de områden där sådana finns framtagna. Där dessa saknas har samverkan med andra länsstyrelser och myndigheter skett för att få samsyn och landa i likartade bedömningar över hela landet.

Länsstyrelsens mål inom smittskyddsområdet har i stort uppnåtts.

Djurhälsopersonal

Som inledningsvis nämnts redovisas metoder i tillsynen över djurhälsopersonalen (regleringsbrevsuppdrag 3.5) i anvisad ordning och inte i årsredovisningen. En delmängd av detta område återrapporteras dock i årsredovisningen under 4§ Länsstyrelseinstruktionen, eftersom vi där återrapporterar Länsstyrelsens uppgifter gällande tillsyn över veterinärers verksamhet samt ledning och samordning av åtgärder mot djursjukdomar.

Återrapportering regleringsbrev

Tabell 1.1: Livsmedelskontroll, djurskydd och allmänna veterinära frågor

LÄNSFAKTA	2016	2015	2014
Antal personer som varit föremål för tillsyn över djurhälsopersonal	21 ¹	25	14
Årsarbetskrafter inom området djurskydd	16,3	15,4	18,3
Årsarbetskrafter inom området livsmedelskontroll	1,2	1,2	1,1
varav Årsarbetskrafter inom området offentlig kontroll av livsmedel i primärproduktionen	0,4	0,4	0,3
Årsarbetskrafter inom området offentlig kontroll av foder i primärproduktionen	0,1	0,2	0,2
Antalet genomförda kontroller av insamling och transport av animaliska biprodukter.	0	5	43

Källa: Länsstyrelsens ekonomisystem UNIT 4 Business World, ärendehanteringssystemet Platina, Djurskyddskontrollregister

Kommentar tabell 1.1

¹Antal personer som varit föremål för tillsyn över djurhälsopersonal

En kontroll omfattar tillsyn av mellan 1–40 personer. Särskilt i den administrativa kontrollen kan en kontroll omfatta tillsyn av flera personer samtidigt.

Antalet genomförda kontroller av insamling och transporter av animaliska biprodukter (ABP)

År 2014 kontrollerades inte bara transportörer av ABP som var registrerade i Stockholms län utan även de som körde genom länet. År 2015 var vi med i ett projekt som gällde transporter av ABP tillsammans med länsstyrelserna i Skåne och Västra Götaland, storstadslänen. Projektet innebar att kontrollera tre av de transportörer som var registrerade i länet. Utöver det kontrollerades två högrisker. Då vi inte funnit några större brister under kontrollerna 2015 har kontrollområdet inte prioriterats under 2016.

Länsstyrelseinstruktion 4 §

2. Länsstyrelsens uppgifter omfattar också tillsyn över veterinärers verksamhet samt ledning och samordning av åtgärder mot djursjukdomar.

Till Länsstyrelsen ansvar hör dels att kontrollera djurhälsopersonalen i länet, dels djurhållarnas läkemedelsanvändning på gård. Kontrollens syfte är att säkerställa att läkemedel till djur används säkert och begränsat så att samhällets krav på djurs och människors hälsa, djurskydd, smittskydd och livsmedels-säkerhet tillgodoses.

Länsstyrelsen har de senaste åren, i enlighet med Jordbruksverkets riktlinjer, fokuserat på både operativ och administrativ kontroll på veterinärernas ordinationer av läkemedel till de livsmedelsproducerande djuren. Länsstyrelsens bedömning är att veterinärernas kunskap om regelverken är god. Ordination av läkemedel sker till stora delar säkert, begränsat och i enlighet med fastslagna riktlinjer. Vid kontrollerna har de uppdagade bristerna varit få, vilket också gäller för antalet anmälningar mot veterinärer som kommit in till Länsstyrelsen. Vi har under de senaste åren även gjort flera kontroller av läkemedelsanvändningen ute på gårdar med livsmedelsproducerande djur utan

att finna några allvarligare brister, vilket bekräftar vår bedömning att veterinärerna arbetar på ett riktigt sätt. Sammantaget får detta ses som positiva signaler om ett gott djurhälsoarbete ute i länet.

Fokusområde

Länsstyrelsen har under 2016 haft särskilt fokus på ordination av antibiotika till djur. Långsiktigt är målet en generellt minskad antibiotikaanvändning för att reducera riskerna för resistensutveckling, men också att verka för att vissa former av antibiotika nyttjas särskilt restriktivt och i enlighet med lagstiftningen. Genom kontrollerna har vi velat undersöka hur och i vilken omfattning veterinärerna ordinerar bredspektrumantibiotika, för vilka användningen alltså är särskilt hårt reglerad. Läkemedlen, kinoloner och tredje eller fjärde generationens cefalosporiner har stor betydelse för behandling av allvarliga och livshotande infektioner hos människa. Dessa ska användas mycket återhållsamt inom veterinärmedicinen och endast då inga andra preparat finns tillgängliga.

Till största delen har kontrollen över antibiotikaanvändningen varit administrativ. Vi har gått igenom journalutskrifter för 2016 från ett av Stockholms största djursjukhus med 23 anställda veterinärer, samt en klinik med fem veterinärer för att kontrollera de fall där kinoloner och cefalosporiner ordinerats till sällskapsdjur. Vi har också följt rapporteringen från veterinärer vad gäller läkemedelsanvändningen av samtliga läkemedel till livsmedelsproducerande djur i Jordbruksverkets system DAWA djursjukdata.

Från resultatet av kontrollerna kan vi se att ett kinolonpreparat (Baytril vet.) har ordinerats under året. Bara vid tre tillfällen har kinolonen ordinerats av tre av de dryga 40 veterinärer som rapporterar sin läkemedelsanvändning till Jordbruksverkets system, vilket får ses som mycket positivt. Ordinationerna av bredspektrumpreparatet kommer att följas upp av Länsstyrelsen.

Vad gäller användningen till sällskapsdjur är antalet ordinationer av samma preparat högre. I cirka hälften av fallen har användningen inte föregåtts av den mikrobiologiska undersökning och resistensbestämning som krävs enligt Jordbruksverkets föreskrifter och som ska visa att verksamt alternativ saknas. I vissa av fallen har provtagning varit möjlig men inte utförts, i andra har det inte varit möjligt att ta prover och i resten har djuren haft akuta livshotande tillstånd då det inte funnits tid att avvakta svar om bakteriologisk odling och resistensbestämning.

Vi har i första hand genom rådgivning och information om lagstiftningen sett till att veterinärerna vi gjort tillsyn över i framtiden ordinerar dessa särskilt viktiga antibiotika på ett riktigt sätt.

Mot bakgrund av resultaten från kontrollerna är bedömningen att vi under 2017 ska fokusera kontrollen på antibiotikaanvändningen till sällskapsdjuren.

Verksamhetens omfattning och inriktning

Kontrollverksamheten har under året fokuserats på antibiotikaanvändningen till djur, ett område som måste prioriteras, då frågan om utveckling av antibiotikaresistens idag ses som ett stort hot mot folk- och djurhälsan i vårt samhälle. Vi följer också Jordbruksverkets riktlinjer om kontrollfrekvenser så långt som möjligt. Eftersom vi saknar fullständiga objektsregister över djurhälsopersonalen i länet är det dock svårt att göra en regelrätt riskvärdering, och därmed en korrekt bedömning av hur många kontroller som egentligen behöver göras för att till fullo följa de fastslagna riktlinjerna.

Sammanlagt har Länsstyrelsen under 2016 registrerat 63 ärenden inom områdena tillsyn av djurhälsopersonal och kontroll av läkemedel på gård. Det är en ökning av mängden ärenden jämfört med 2015, då antalet var 48.

Kontrollerna

Av de 13 fysiska kontroller som utfördes under året avsåg fem kontroller av djurhållares hantering av läkemedel på gård, fyra normal tillsyn av djurhälsopersonal, två veterinärers bristande användning av bredspektrum-preparat, ett brister vid journalföring och förskrivning, samt ett kirurgiska ingrepp utförda av icke djurhälsopersonal. Det sistnämnda efter anmälan om brott mot det så kallade behandlingsförbudet.

Övriga ärenden omfattar administrativa kontroller, veterinärernas anmälningar om villkorad läkemedelsanvändning, samverkansmöten med distriktsveterinärerna i länet samt anmälningar mot veterinärer, annan djurhälsopersonal eller mot personer som arbetar inom djurens hälso- och sjukvård utan att tillhöra djurhälsopersonalen.

Utöver de brister som noterats vid de fysiska kontrollerna vilka beskrivits ovan, har brister uppdagats så som avsaknad av rapportering till DAWA djursjukdata, otillräcklig journalföring, brister i anmälan om villkorad läkemedelsanvändning samt försäljning av receptbelagda preparat över internet.

Länsstyrelsen har bedömt att det, vid uppdagade brister, i de flesta fall varit tillräckligt att genom telefonsamtal, brev eller e-post

uppmärksamma veterinärerna om bristerna och genom information och rådgivning kring gällande regelverk ge dem möjlighet att åtgärda felaktigheterna.

Av de fyra anmälningar som kommit in mot personer som arbetar inom djurens hälso- och sjukvård utan att tillhöra djurhälsopersonalen har ett lämnats över till polisen för vidare utredning om bland annat brott mot behandlingsförbudet.

Samverkan

Under året har vi haft tre samverkansmöten med distriktsveterinärerna i länet. Samtliga veterinärer deltog vid åtminstone något av tillfällena. Några av punkterna som diskuterades var skyldighet att lämna ut journaler i djurskyddsärenden, journalföring, tvärvillkor, hästpass, vårdhygien, förskrivning av läkemedel, antibiotikaresistensutveckling, villkorad läkemedelsanvändning, delegerade behandlingar och smittskydd.

När det gäller ledning och samordning av åtgärder mot djursjukdomar, är detta beskrivet under området smittskydd ovan.

REGIONAL TILLVÄXT

VOLYMER OCH KOSTNADER AVSER VERKSAMHET 30*	2016	2015	2014
Årsarbetskrafter män	6,0	3,80	6,54
Årsarbetskrafter kvinnor	12,8	12,81	11,97
Andel av totala årsarbetskrafter (%)	4,99	4,42	4,76
Verksamhetskostnader inkl. OH (tkr) totalt	33 741	28 609	30 881
Andel av totala verksamhetskostnader (%)	7,26	6,75	7,31
Antal ärenden, inkomna och upprättade	150	78	264
Antal beslutade ärenden	99	70	159
Antal ej beslutade ärenden äldre än två år	4	8	24
Bidragsutbetalningar där Länsstyrelsen gör utbetalningen (tkr)	1 869	3 934	15 377

Kommentarer till tabellen

Under 2016 har myndigheten åter utlyst och administrerat program för affärsutvecklingscheckar, vilket förklarar en nästan fördubbling av antalet inkomna och upprättade ärenden. 2016 års program för affärsutvecklingscheckar avslutas först 2017, då beslut och utbetalning sker. Myndigheten har vidare bedrivit ett arbete för att avsluta ärenden mer skyndsamt.

Att bidragsutbetalningarna har minskat beror på att utbetalningarna av stöd för bland annat kommersiell service och affärsutvecklingscheckar görs av Tillväxtverket, men Länsstyrelsen handlägger och fattar beslut.

Återrapportering regleringsbrev

1.8. Länsstyrelserna ska medverka i genomförandet av sammanhållningspolitiken i Sverige, inklusive europeiskt territoriellt samarbete. Kunskaper och erfarenheter från de europeiska struktur- och investeringsfonderna ska återföras till och tas tillvara i det regionala tillväxtarbetet. För genomförandet av det regionala tillväxtarbetet, med utgångspunkt i En nationell strategi för hållbar regional tillväxt och attraktionskraft 2015–2020 och förordningen (2007:713) om regionalt tillväxtarbete, ska berörda länsstyrelser ge en sammanfattning av sin verksamhet inom regional tillväxt. Sammanfattningen ska vara uppdelad på regeringens prioriteringar i den nationella strategin – Innovation och företagande, Attraktiva miljöer och tillgänglighet, Kompetensförsörjning samt Internationellt samarbete. Sammanfattningen ska innehålla

- de viktigaste prioriteringarna och insatserna i det regionala tillväxtarbetet under året, inklusive en bedömning av resultaten, en beskrivning av hur användningen av medel från anslaget 1:1 Regionala tillväxtåtgärder under utgiftsområde 19 Regional tillväxt bidrar till att uppfylla målen i den regionala utvecklingsstrategin, det regionala strukturfondsprogrammet och de territoriella samarbetsprogrammen, samt

- genomförda aktiviteter och dess resultat inom ramen för EU:s strategi för Östersjöregionen.

Sammanhållningspolitiken

Stockholm är en av Europas mest attraktiva och framgångsrika regioner. Företagandet är starkt och forskningen, utbildningen och innovationsförmågan är av högsta klass. En tredjedel av Sveriges ekonomiska tillväxt skapas här. Då Stockholm är Sveriges tillväxtmotor ligger det i hela landets intresse att tillväxten här ges så goda förutsättningar som möjligt. Stockholm är i grunden starkt och robust vilket gör att länet i alla lägen kan fungera som landets tillväxtmotor. Förbättringar och förstärkningar sker genom långsiktiga processer i kombination med korta och tillfälliga insatser.

Länsstyrelsen verkar för att Stockholms län fortsatt ska vara en huvudstadsregion i internationell toppklass. Vi bedömer att vi står oss väl i konkurrensen på många områden. När det gäller att attrahera företag, investeringar, arbetskraft och forskare konkurrerar Stockholmsregionen inte med andra delar av Sverige, utan med storstadsregioner i Europa och resten av världen. För att inte halka efter behöver det viktiga arbete som påbörjats inom ett antal avgörande områden fortsätta och intensifieras. Länsstyrelsen bedriver här ett aktivt arbete för att locka talanger, företag och huvudkontor att etablera sig i regionen.

Samtidigt är Stockholm inte enbart en storstadsregion, utan Sveriges befolkningsmässigt tredje största landsbygdsregion. Detta beräknat utifrån hur många invånare i länet som bor i samhällen med färre än 200 invånare. Länsstyrelsen prioriterar därför, i sitt regionala tillväxtansvar, utvecklingen av landsbygden högt och betonar samverkan mellan stad och land.

Strukturfonderna i Stockholmsregionen ska bidra till en hållbar stadsutveckling och skapandet av en smart, attraktiv, grön, hälsosam och inkluderande stad. Sekretariatet för Strukturfondspartnerskapet Stockholms län leds av Länsstyrelsen som tillämpar en ny governancemodell – Stockholmsmodellen – för implementering och genomförande av struktur-

fonderna 2014-2020. I praktiken innebär det ett tydligare regionalt ledarskap där investeringar i Regional- och Socialfonden styrs direkt mot regionala utmaningar och prioriteringar. Under året har ett drygt 10-tal större sektorsövergripande mobiliseringsworkshoppar genomförts med ett stort antal aktörer i regionen, som ett led inför fondutlysningar. Sammanhållna strategiska satsningar med finansiering från båda fonderna har genomförts inom bland annat bygg- och bostadssektorn samt Life Science-sektorn. Projekten Grön Bostad, Sverige bygger nytt, Sverige bygger ut samt En byggbransch för alla ska bland annat stärka såväl innovation och miljöteknikföretag som matchning, kompetensförsörjning och inkludering inom strategiskt viktiga branscher och företag inom byggsektorn. Därutöver har omfattande investeringar gjorts inom Life Science dels genom uppbyggnaden av en triple helixplattform (SWELife Sthlm) och dels genom etableringen av en hälsohubb (STING/Stockholm Science City) som ska koppla ihop akademi, sjukvård och SME och stärka attraktionskraften i Life Science-området Hagastaden.

Stockholmsregionens möjligheter att konkurrera internationellt avgörs av vår förmåga till förnyelse. Som ett led i vårt arbete för att konkurrera med andra huvudstadsregioner har vi under året bedrivit ett aktivt arbete för att bli ny hemvist åt EU:s läkemedelsmyndighet, European Medicines Agency (EMA), som idag ligger i London, men som vid ett brittiskt EU-utträde kommer att flytta. Regeringen beslutade den 8 december att Stockholm-Uppsala kommer att vara Sveriges kandidat för denna allokering. Länsstyrelsen kommer under 2017 att arbeta än mer intensivt för denna kandidatur.

I en huvudstadsregion finns många starka aktörer som driver strategiskt viktigt arbete. Länsstyrelsen är en viktig aktör i egenskap av regionalt tillväxtansvarig myndighet och motor i många regionala utvecklingsprocesser. Vi deltar i ett flertal, dels med finansiering och

dels genom att delta i styr- och referensgrupper. Härigenom kopplas viktiga initiativ samman och Länsstyrelsens arbete och insatser breddas och fördjupas. Det nedan beskrivna är en snabb spegelbild av årets aktiviteter.

Innovation och företagande

Inom innovation och företagande har investeringar på drygt 100 miljoner kronor gjorts inom det företagsfrämjande systemet, dels för att öka tillgången till kapital för tillväxtföretag i tidiga skeden och dels för att stärka små och medelstora företags förmåga till internationalisering och affärsutveckling. Strategiska struktur- och fondinvesteringar i forskning och innovation på drygt 60 miljoner kronor har gjorts inom life science-sektorn, inom kreativa och kulturella näringar samt inom mat/livsmedel för att främja attraktiva miljöer och en hållbar stadsutveckling i regionen.

En regional, digital agenda har antagits och medel på drygt 100 miljoner kronor har investerats för att höja IT-kompetensen bland anställda inom hälso- och sjukvård och vård- och omsorgssektorn samt för att stärka näringslivet förmåga att använda digitaliseringsutmaningen inom hälsa, vård och omsorg som hävstång för att utveckla nya varor och tjänster.

Innovationskraft Sthlm

Länsstyrelsen har fortsatt under 2016 svarat för koordinerings- och kanslifunktion i arbetet med ”Innovationskraft Sthlm”, en samverkansplattform för att stärka regionens innovationsförmåga. Processen har skett i nära samverkan med nationella och regionala myndigheter och aktörer. Förutom Länsstyrelsen och de övriga initiativtagarna – Karolinska institutet, Kommunförbundet Stockholms län (KSL), Kungliga tekniska högskolan (KTH), Stockholm Business Region (SBR), Stockholms handelskammare, Stockholms läns landsting, Stockholms stad och Stockholms universitet – har allt fler aktörer i regionen engagerat sig i arbetet.

Revideringsarbetet av handlingsprogrammet under 2015 har legat till grund för gemensamma prioriteringar för det fortsatta arbetet. Detta har resulterat i genomförandet av mer fokuserade insatser inom prioriterade områden i den regionala innovationsstrategin ”Stockholm 2025: Världens mest innovationsdrivna ekonomi”.

De prioriterade insatsområdena enligt nedan koordineras av olika aktörer. Bland insatser som har rapporterats till ledningsgruppen under året finns:

- *Forsknings- och innovationsinfrastruktur* – Arbetet med att presentera och tillgängliggöra identifierade laboratorier, test- och demoanläggningar har fortsatt under ledning av KTH. En gemensam dialoglunch anordnades för diskussion om ett ökat utnyttjande av forsknings- och innovationsmiljöer på KTH.
- *Klimat, miljö och energi* – Detta är bland de stora utmaningarna som definieras i den nationella strategin för hållbar regional tillväxt och attraktionskraft 2015-2020. De är ett av de prioriterade områdena som kräver ett aktivt och långsiktigt arbete på alla politiska nivåer, inte minst den regionala nivån. Samtidigt utgör detta en drivkraft för nya innovativa lösningar. För att kunna arbeta tydligare med de olika politikområdena har Länsstyrelsen lagt alltmer fokus på intern koordinering och samarbete mellan myndighetens olika avdelningar.
- Länsstyrelsen har under året påbörjat ett arbete inom *klimatanpassning*, med målsättning att tydliggöra innovationsperspektivet i det regionala arbetet. Utgångspunkten är den regionala handlingsplanen ”Ett robust samhälle” som togs fram 2014, med innovation som ett av fyra fokusområden. En workshop anordnades på Open Lab där metoden ”Design Thinking” användes för diskussioner kring innovation och fastigheters anpassning till ett förändrat

klimat. Open Lab är ett centrum där studenter, lärare och forskare från Karolinska Institutet, KTH, Stockholms universitet och Södertörns högskola arbetar med utmaningar Stockholms stad, Stockholms läns landsting och Länsstyrelsen i Stockholms län står inför.

Vi har även påbörjat ett arbete inom regionalfondsprojektet ”Grön Bostad”. I projektet har Länsstyrelsen ansvar för att skapa en arena med syfte att koppla samman små- och medelstora företag (SMF), beställare, konsulter och leverantörer samt erbjuda rådgivning och arbeta med kunskapspridning inom hållbar stadsutveckling.

- *Material – Ett svenskt tillväxtinitiativ* – Länsstyrelsen Stockholm har tillsammans med Region Skåne, Västra Götalandsregionen och Region Östergötland tagit initiativ till en kartläggning av befintlig forskningsinfrastruktur på materialområdet. Kartläggningen beräknas vara klar under 2017. Detta är ett första steg för att öka de små och medelstora företagens användning av den infrastruktur och kompetens som finns inom området. Den övergripande målsättningen för arbetet är att skapa ett nationellt center som kan samla den kunskap och kompetens som finns inom området. Vidare ska det bredda bilden av materialkunskandet samt marknadsföra och tillgängliggöra regionala resurser i ett nationellt perspektiv.
- *EIT Hub Stockholm* – I december arrangerades ett första möte med representanter för fyra så kallade KICs (Knowledge and Innovation Centers) inom ramen för EU:s samverkansprogram EIT (European Technology and Innovation) i Stockholm för att diskutera möjligheterna till utvecklande samverkan. Vid mötet medverkade representanter för Länsstyrelsen, akademi och näringsliv inom områdena hälsa, energi, digitalisering och material.

Arbetet med att utveckla samverkansplattformen ”Innovationskraft Sthlm” har fortsatt under 2016. Ledningsgruppen och den strategiska arbetsgruppen har haft fem möten totalt, där det har presenterats aktuella frågor, exempelvis initiativ för att stärka regionens förnyelseförmåga och viktiga sektorer som ”Globalt attraktiv” och ”Material”. Ett större nätverksmöte, med ett hundratal anmälda deltagare arrangerades i juni och tre nyhetsbrev har skickats ut under året.

För att få en ökad kännedom om samarbetet inom ”Innovationskraft Sthlm” har Länsstyrelsen gjort en översyn av kommunikationsarbetet. Intervjuer med kommunikationsansvariga hos grundarorganisationerna har gjorts, vilket har resulterat i att en kommunikationsplan har tagits fram. Arbetet med en ny digital samlingsplats för inspiration och kunskapsutbyte i form av en blogg pågår med stöd från konsulter.

ICT-sektorn (Information and Communications Technology) är ett av Stockholms styrkeområden med stor betydelse för regionen. För att ytterligare stärka regionens position har Länsstyrelsen, tillsammans med övriga aktörer tagit initiativ till den nya samverkansplattformen och testbädden Urban ICT Arena som invigdes under hösten. Testbädden går ut på att skapa fysisk och teknisk infrastruktur i Kista, för att utveckla och testa nya lösningar för hållbara städer och stärka innovationsförmågan i regionen.

Regionens rapport ”Innovationsindikator 2016” lanserades i november. Den är den första i en serie återkommande rapporter som rankar Stockholms läns innovationströsklar och föreslår åtgärder för att övervinna dessa. Utifrån innovationsindikatorn har en kartläggning påbörjats för att konkretisera möjliga insatser inför det fortsatta arbetet för Innovationskraft Sthlm. Ambitionen är att kartlägga och bedöma vilka innovationshinder som är viktigast att arbeta med, identifiera de viktigaste insatserna som görs idag och samla in förslag på möjliga insatser inför framtiden.

Smart specialisering

Processen för att vidareutveckla den regionala innovationsstrategin i linje med ambitionerna om smart specialisering har varit en fortsatt viktig del för samverkansplattformen. Under 2016 har Länsstyrelsen i Stockholm medverkat i erfarenhetsutbytet om arbetet med smart specialisering, dels i samband med Näringsdepartementets regionala möten inom gruppen för Regional Nationell Dialog inom Forskning och Innovation (RND-gruppen), dels vid Tillväxtverkets nationella konferens Smart specialisering. Under hösten 2016 intensifierades arbetet för att med utgångspunkt i pågående processer och befintliga samverkansplattformar ta fram ett förslag till en strategi för smart specialisering inom forskning och innovation (RIS3) i Stockholm.

Som ett stöd i arbetet har Länsstyrelsen påbörjat projektet Higher inom ramen för det Europeiska territoriella samarbetet Interreg, med Nordregio som svensk partner och deltagare från åtta Europeiska regioner. Syftet med projektet är att utbyta erfarenheter av arbetet med att ta fram och implementera regionala strategier för smart specialisering.

SWELife

SWELife är ett så kallat strategiskt innovationsprogram för folksjukdomar som omfattar cirka 100 miljoner kronor per år. Under Länsstyrelsens ledning togs en ansökan fram och vårt fortsatta engagemang handlar framför allt om att vara sekretariat för en rådgivande högnivågrupp, *Advisory Board*. I den finns även landshövdingen representerad. Programmets breda ansats och samverkan mellan statliga myndigheter visar sig bland annat genom att Lunds universitet är projektägare, ordföranden finns på Karolinska Institutet och programkontoret finns på flera orter i landet.

Smart industri

Länsstyrelsen har beviljats medel från Tillväxtverket för att genomföra en kart-

läggning av behov och förutsättningar i industriföretag och industrinära tjänsteföretag. Under hösten 2016 påbörjades arbetet med att undersöka utmaningar och möjligheter att genomföra regeringens nyindustrialiseringsstrategi i Stockholms län med avseende på fokusområdena i strategin Smart industri och dess handlingsplan. Avsikten är att understödja genomförandet av Smart industri i Stockholms län genom att sprida kunskap om strategin och kartlägga behov samt att stödja genomförandet utifrån de fyra fokusområdena (Industri 4.0, Hållbar produktion, Testbädd Sverige och Kunskapslyft industri). Kartläggningsarbetet kommer att pågå till och med mars 2017.

En digital agenda för Stockholms län

Ledorden för länets digitala agenda är ökad samsyn och digitalt samarbete. Agendan, som antogs av KSL, Länsstyrelsen och Stockholms läns landsting, under hösten 2015, förväntas skapa en röd tråd mellan politiska mål och viljeinriktningar, de möjligheter som ökad samverkan och användning av informations- och kommunikationsteknik kan innebära och de särskilda utmaningar som Stockholmsregionen har att hantera. Syftet med agendan är att ge strategisk vägledning kring prioriteringar för regionens offentliga aktörer i det fortsatta utvecklingsarbetet. Målet är att Stockholmsregionen ska vara bäst i världen på att ta tillvara de möjligheter som kommer med en ökad digitalisering. Agendan avser perioden 2015–2020 och de närmast därpå följande åren.

KSL samordnar det gemensamma arbetet. Länsstyrelsen har under året deltagit i projektets styrgrupp samt olika arbets- och beredningsgrupper. Länsstyrelsen har därutöver även ett särskilt ansvar för frågor kopplade till den digitala infrastrukturen och har under året tagit fram en regional handlingsplan för området. Handlingsplanen följer upp den digitala agendans prioriteringar och insatser för att främja en fortsatt marknadsdriven bredbandsutbyggnad samt ökad regional samordning och innovation.

Agendan ger även förutsättningar för prioriteringar inom ramen för insatser i EU:s struktur och investeringsfonder. Flera större projekt har under året beviljats stöd och insatser pågår inom exempelvis vård, omsorg och äldreomsorg, där mer än 25 000 personer idag får kompetensutveckling.

Regional bredbandskoordinering

Länsstyrelsen har det regionala uppdraget att koordinera bredbandsutbyggnaden i länet. Över 88 procent av hushållen i Stockholms län har nu snabbt bredband och det gör länet till Sveriges mest uppkopplade. Det nationella målet om att 90 procent ska ha tillgång till snabbt bredband på 100 Mbit/s år 2020 är inom nära räckhåll. Vi genomförde flera insatser under året inom ramen för regleringsbrevet, samt inom regeringsuppdraget bredbands-koordinator för att främja bredbandsutbyggnad i hela länet. Vi tog fram och offentliggjorde en kartbild över utbyggnadsbehovet i områden runt om hela länet som fortfarande saknar snabbt bredband.

Länsstyrelsen organiserade vidare en marknadsdag i december för att främja möten mellan fiberföreningar och kommuner i länet som efterfrågar bredband på landsbygden, samt företagen som erbjuder lösningar. Vi har haft dialogseminarium tillsammans med länets kommuner om pågående nationella aktiviteter, nya lagar och konsultrapporter inom bredbandsområdet. Vi har även varit samman- kallande för dialogseminarium med stöd- sökande byalag som inte beviljats stöd i landsbygdsprogrammet.

Ett annat exempel är det historiskt stora stöd om 93,4 miljoner kronor som Länsstyrelsen, genom landsbygdsprogrammet 2014-2020, beviljade till två bredbandsprojekt i skärgården som omfattar boende och företag på öarna Ljusterö och Svartsö med omnejd (se även avsnittet Lantbruk och landsbygd). Vi beslutade också om utbetalning av 2,8 miljoner

kronor i kanalisationsstöd och beviljade samtliga kvarvarande medel till nya projekt.

Affärsutvecklingscheckar

Länsstyrelsen ansvarar under 2016/2017 för Tillväxtverkets program "Affärsutvecklings- checkar för internationalisering". I samband med programmets genomförande arbetar Länsstyrelsen aktivt för att tillgängliggöra länets stödsystem för dess SMF. Exempelvis har de företag som har visat intresse av programmet bjudits in till frukostmöten i samarbete med Företagarna där bland andra Business Sweden, Almi Företagspartner, Enterprise Europe Network samt Export- kreditnämnden har presenterat sina erbjudanden. För programperioden 2016/2017 har 36 projekt beviljats stöd om sammanlagt cirka 8,2 miljoner kronor.

Insatserna har finansierats med medel från Tillväxtverket och det operativa arbetet med programmet har bedrivits i samverkan med Almi Företagspartner. Det är Länsstyrelsens bedömning att de företag som beviljats checkar har visat gott resultat. Intresset är stort och det finns många företag med kapacitet för tillväxt. Konkurrenten gör att företag med de bästa förutsättningarna är de som får ta del av checkarna.

Websidan verksamt.se/stockholm

Länsstyrelsen har under 2016 fortsatt arbetet för att ta fram en regionsida på verksamt.se tillsammans med Tillväxtverket. Under hösten lanserades www.verksamt.se/stockholm i samband med Eget Företag-mässan i Älvsjö. Tusentals mässbesökare fick då möjlighet att testa sidan och dess funktioner. Under 2016 har dialogmöten och workshoppar genomförts för att utveckla samt för att fylla sidan med information om länets företagsstödande aktörer, rådgivare och aktiviteter. Dialoger har även inletts angående 2017 års vidareutveckling av sidan.

Verksamt.se/stockholm bygger på samverkan mellan lokala, regionala och nationella aktörer, såsom kommuner, myndigheter och offentligt finansierade och/eller ickekommersiella företagsstödjande aktörer. Genom sidan har entreprenören och företagaren en tydlig ingång i det regionala företagsstödssystemet, samtidigt ger verksamt.se/stockholm systemaktörer en tydlig överblick över systemet. Länsstyrelsen har också deltagit i erfarenhetsutbyte mellan regioner som arbetar för att ta fram eller vidareutveckla regionala verksamt.se i sin respektive region.

SMF-nätverk

Länsstyrelsen har tagit fasta på vikten av samarbete mellan länets stödaktörer för att inspirera fler SMF att närma sig en internationell marknad. Under 2016 tog Länsstyrelsen det sammankallande ansvaret för en partnerskapsgrupp som arbetar för att stärka aktörssamverkan i länet med SMF och internationalisering som fokusområde. Arbetet går i linje med regeringens exportstrategi och målsättningen är att upprätta ett regionalt exportcentrum under 2017. I gruppen deltar bland annat Tillväxtverket, Business Sweden, Almi Företagspartner, Kommerskollegium, Enterprise Europe Network, Exportkreditnämnden, AKREO samt Stockholms Handelskammare.

Konkurrens

Länsstyrelsen har inom ramen för sitt uppdrag i enlighet med konkurrensförordningen (2008:608) verkat för en effektiv konkurrens i privat och offentlig verksamhet till nytta för konsumenterna, genom att rekrytera medarbetare med ansvar för konkurrensbestämmelsernas efterlevnad och på sin hemsida publicerat information om gällande regelverk och hänvisningar. Vidare har förfrågningar om misstänkta överträdelser vidarebefordrats till Konkurrensverket. Nya rutiner avseende statligt stöd till näringslivet har vidare implementerats på myndigheten i enlighet med EU-kommissionens riktlinjer.

Regional livsmedelsstrategi

Under 2016 har ett arbete för att ta fram en regional livsmedelsstrategi påbörjats. Strategin har en bred ansats och omfattar flera politikområden och samhällsutmaningar, såsom regional utveckling, ekonomisk tillväxt och näringslivsutveckling. Arbetet sker tillsammans med Stockholms läns landsting och beräknas vara klart hösten 2017.

Inom prioriteringen innovation och företagande är livsmedelssektorn väsentlig för länet. Satsningar inom livsmedelssektorn görs för att stärka forskning och innovation, företagandet i glesbygden, skapa konkurrensfördelar och ökad sysselsättning. Vidare ska vi skapa bättre förutsättningar för primärproduktion, samtidigt som utbudet av regionalt producerade och förädlade råvaror ökar. Strategin ska också behandla konsument- och hållbarhetsfrågor.

I Stockholm finns Sveriges största marknad. Närheten till huvudstaden erbjuder goda förutsättningar för kulinarisk turism och avsättning av förädlade produkter. Genom att utnyttja regionens potential och särprägel kan lönsamheten och konkurrenskraften inom livsmedelskedjan stärkas.

Attraktiva miljöer och tillgänglighet

Besöksnäring

Länsstyrelsen har under året fortsatt att utveckla arbetet med besöksnäringen utifrån den förstudie som togs fram 2014. En angelägen fråga har varit att utveckla former för en starkare regional samverkan kring besöksnärringsfrågor. Vi har etablerat ett närmare samarbete med Visit Stockholm/Stockholms stad och hållit en första träff med länets kommuner för att ringa in frågor av gemensamt intresse.

Tillsammans med skärgårdskommunerna, Stockholms stad, Skärgårdsstiftelsen och Stockholms läns landsting medverkar Länsstyrelsen i den regionala samverkan Stockholm Archipelago – en fortsättning på

Tillväxtverkets satsning ”Hållbar destinationsutveckling”. Stockholm Archipelago ska skapa förutsättningar för en starkare besöksnäring i Stockholms skärgård året om. Länsstyrelsens medverkan är en del i vårt arbete att verka för en livskraftig, hållbar och attraktiv skärgård med ökad sysselsättning, stärkt företagande och en god lokal och offentlig service. För att skärgården ska kunna etableras som internationellt besöksmål behövs insatser inom en rad olika samhällsområden. Inom samarbetet har vi under året gjort en kartering av dessa. Som ett nästa steg har Länsstyrelsen stärkt kopplingen mellan Stockholm Archipelago och andra regionala skärgårdssamarbeten, framför allt Skärgårdssamarbetets exekutivkommitté, där en bred portfölj frågor hanteras utifrån Länsstyrelsens uppdrag.

Länsstyrelsen deltar i ett nätverk för besöksnäringfunktioner på regional nivå, där även nationella myndigheter och organisationer deltar. Nätverket ger omvärldsperspektiv och bidrar till att lyfta frågor av generell betydelse för utvecklingen av besöksnäringen i Sverige. Angelägna frågor som samspelar väl med Länsstyrelsens verksamhet är hållbarhet, utvecklingen av natur- och kulturturism, behovet av förenkling i myndighetskontakter samt en starkare koppling mellan fysisk planering och destinationsutveckling. Vidare deltar Länsstyrelsen med en expert i den av regeringen tillsatta utredningen "En sammanhållen politik för hållbar turism och växande besöksnäring".

En prioriterad insats har varit att, inom ramen för Länsstyrelsens samordningsroll, utveckla Kungliga nationalstadsparken som besöksmål. Länsstyrelsen delfinansierar och ingår i styrgruppen för besökscentrat Visit Djurgården. Vi har i år lagt särskild vikt vid att sätta Nationalstadsparken i ett större destinationssammanhang och profilera parken som en del av varumärket Sverige och Stockholms profil. Detta tydliggörs i den kommunikationsstrategi för parken som Länsstyrelsen har tagit fram under året. Vi har aktivt strävat efter att nå nya

kategorier av besökare och har uppmuntrat aktörer att ta initiativ till detta. Med hjälp av medel från Länsstyrelsens utvecklingsanslag om 100 miljoner kronor har till exempel Solna stad påbörjat en treårig satsning på utvecklingsprojektet för stadens unga i Nationalstadsparken. Här finns också ett tydligt integrationsperspektiv.

Aktörssamverkan har fortsatt varit en viktig del, med mål att få till stånd fler publika aktiviteter utifrån Nationalstadsparkens natur- och kulturvärden. Fler aktörer, såsom museer, kommuner och föreningar, har utvecklat verksamheter ute i parken. Länsstyrelsen har arbetat med mobilisering och stöttning, bland annat genom att ta fram en samlad evenemangsfolder. Sammantaget har över hundra natur- och kulturevenemang erbjudits. Gentemot museerna har Länsstyrelsen uppmuntrat till en koppling från utställning till besök i parken. Tillsammans med Naturhistoriska riksmuseet har vi tagit fram en barnaktivitet med Nationalstadsparktema i en av museets utställningar.

Mode

Länsstyrelsen har sedan 2014 varit engagerad i utvecklingen av Stockholm Fashion District, ett nytt handelsområde i Nacka strand. Området är skapat för designers och deras team, textilleverantörer, inköpare och säljare av ledande svenska och internationella modevarumärken inom konfektion, skor, väskor och accessoarer. Bakom satsningen står branschorganisationen Agenturföretagen, fastighetsägare, Nacka kommun och företag i modebranschen. Under 2016 har en ny strategi och en handlingsplan för områdets utveckling på tio års sikt utarbetats. Ambitionen är att området tydligare ska profileras som en plats för ”affärer” – med en uppdaterad infrastruktur, nya plattformar för modehandeln och som ett forum för företag och varumärken i tillväxt. Länsstyrelsen har bidragit ekonomiskt i strategiarbetet.

Utveckling av Stockholms skärgård

För att få ett operativt organ för skärgårdsfrågor driver och koordinerar Länsstyrelsen Skärgårdssamarbetets exekutivkommitté, som leds av landshövdingen. I kommittén representeras också skärgårdskommunerna, landstinget och Skärgårdsstiftelsen, som äger och förvaltar stora områden i Stockholms skärgård, samt Skärgårdens intresseföreningars kontaktorganisation (SIKO), som samverkar för att effektivisera insatser för Stockholms skärgård. Under 2016 har Exekutivkommittén antagit en ny strategi för sitt arbete, upplagd efter de tre hållbarhetsdimensionerna och med sex fokusområden för det kommande året: *Mer företagande i besöksnäringen, Ett levande odlingslandskap, Lokal tillgång till offentlig och kommersiell service, Tillgång till bra skolutervisning i hela skärgården, Permanentbostäder i rimliga kostnadslägen samt Skydd av rovfiskebeståndet.*

Under hösten 2016 har ett arbete med att ta fram en regional landsbygds- och skärgårdsstrategi inletts, tillsammans med Stockholms läns landsting. Arbetet är integrerat med RUFSS 2050 och kommer att pågå hela 2017. Strategins övergripande syfte är att främja en hållbar utveckling av Stockholms läns landsbygd och skärgård med avseende på ekonomiska, sociala och ekologiska aspekter. Häri ingår bland annat regional tillväxt och näringslivsutveckling, särskilt med hänsyn till besöksnäringen och förutsättningarna för att leva, bo och verka på landsbygden och i skärgården. Arbetet integreras med andra pågående processer, exempelvis utbyggnaden av bredbandsnätet och kommersiell service i skärgården.

Kompetensförsörjning

I Länsstyrelsen strategiska inriktning 2014-2018 är ett av fokusområdena arbetsmarknad och kompetens. Det strategiska arbetet med kompetensförsörjning omfattar insatser inom ramen för arbetsmarknad, integration och kompetensförsörjning.

Rapporten ”Stockholm 2025 – en utbildnings- och arbetsmarknadsprognos” visar att regionen står inför stora kompetensförsörjningsutmaningar. 2025 kommer efterfrågan på arbetskraft att ha ökat med 225 000 personer och inom ett flertal områden kommer bristerna att öka än mer. Förutom tidigare identifierade brister inom välfärdssektorerna kommer det att uppstå brister inom ett flertal områden där gymnasialt yrkesutbildade kommer att saknas. Rapporten togs fram för att belysa och fördjupa kunskap om länets matchning på arbetsmarknaden. Resultaten pekar på att utvecklingen mot en alltmer kunskapsintensiv arbetsmarknad kommer att förstärkas.

Under 2016 har flera insatser genomförts i samverkan med andra regionala aktörer. Insatserna har varierat och inkluderat både strategiska och strukturbyggande insatser, kunskapsunderlag, seminarier och utbildningar. En riktning i arbetet har varit att koppla regionala kunskapsunderlag till strategiska satsningar där regionens tillväxt tydligt kopplas till kompetensförsörjning, integration och jämställdhet. Ett exempel på detta är mässan Bazaren och det frukostseminarium som anordnades med tema byggbranschen, för att såväl sprida kunskap som skapa nätverk och mobilisera inför Socialfondens utlysning med inriktning mot byggbranschen. Under året har även insatser kring yrkesutbildning genomförts, till exempel seminariet Yrkesutbildning i fokus, och ny regional statistik publicerats över yrkesutbildningar inom yrkesvux och yrkeshögskolan. De största insatserna under året var framtagandet av ”Stockholm 2025 – en utbildnings- och arbetsmarknadsprognos” tillsammans med andra regioner och arrangemanget av den stora konferensen ”Ingen lätt match” där prognoserna presenterades. Under Almedalsveckan samarrangerade Länsstyrelsen och Svensk Handel seminariet ”Tillväxt kräver kompetens” där erfarenheter från arbetet med kompetensförsörjning och matchning diskuterades.

Ett utvecklingsarbete har fortsatt med projektet ”Fler män i vården inom vård- och omsorgssektorn” där fokusgruppsintervjuer och dialogcaféer har genomförts. Under året har även samverkan med högskolor och branscher skett genom deltagande i utvecklingsprocesser och konferenser.

Kompetensplattformarbetet i Stockholm har definierats som länets samlade insatser för kompetensförsörjning och ökat arbetskraftsutbud. Detta innebär att flera olika regionala aktörer på olika sätt bidrar till att möta behov av kompetens och omställningsförmåga.

Under 2016 har en översyn av det Regionala Arbetsmarknadsrådet pågått. Det har lett fram till att arbetet med en ny regional struktur för arbetet med kompetensförsörjnings- och arbetsmarknadsfrågorna påbörjades under hösten 2016. Kompetensråd Sthlm inrättades i december. Det är en strategisk högnivågrupp där Stockholms läns landsting, Stockholms stad, Arbetsförmedlingen marknadsområde Stockholm-Gotland och KSL, Almega, Myndigheten för yrkeshögskolan och Stockholms universitet ingår.

Vidga normen

Vidga Normen är ett öppet nätverk av organisationer inom offentlig sektor, näringsliv och civilsamhälle som primärt arbetar för en inkluderande arbetsmarknad i Stockholm för gruppen afrosvenskar med akademisk utbildning. Visionen är att Stockholm ska bli en attraktiv och inkluderande region som tillvaratar afrosvenskars akademiska kompetens. Initiativet har tagits mot bakgrund av att FN:s generalförsamling har utropat åren 2015-2024 till decenniet för människor av afrikanskt ursprung. Det är ett erkännande av att människor med bakgrund i Afrika fortfarande diskrimineras och exkluderas världen över. Afrofobirapporten bekräftar FN:s bild även för Sverige. Under året har bland annat utbildningar hållits för arbetsgivare och Länsstyrelsen deltog i panel under Almedalsveckan på temat ”Tar du

mångfalden på allvar?”. Vidare har en hemsida skapats, vidganormen.se.

Styrgruppen består av Länsstyrelsen i Stockholms län, Afrosvenskarnas Riksförbund, Proffice Group, Polisen region Stockholm, Stockholms Läns Landsting/TMR, Get Educated, Sisters in Business och Lingua Franca Kommunikationsbyrå.

Internationellt och gränsöverskridande samarbete

EU:s strategi för Östersjöregionen

Länsstyrelsen i Stockholm tilldelades 2016 ett regeringsuppdrag att bidra till att genomföra den makroregionala ”EU:s strategi för Östersjöregionen” (EUSBSR). Strategin och dess handlingsplan syftar till att möta de gemensamma utmaningar som länderna i Östersjöregionen står inför. Strategin har tre huvudmål: rädda havsmiljön, länka samman regionen och öka välbefindandet i området. I och med uppdraget är Östersjöregionen ett prioriterat geografiskt område för myndighetens internationella arbete.

Inom ramen för uppdraget ska Länsstyrelsen årligen under perioden 2016-2020 redovisa bland annat för hur myndigheten har genomfört sitt uppdrag med att bidra till effektiva former för internationell och tvärsektorieell samverkan med andra myndigheter, regionala och lokala aktörer och näringsliv i regionen för att bidra till strategins mål.

I november deltog Länsstyrelsen vid det sjunde strategiforumet för EU:s strategi för Östersjöregionen. Myndigheten medverkade även med ett seminarium om människohandel tillsammans med Nordiska ministerrådet och Östersjöstaternas råd.

Länsstyrelsen genomförde under hösten den första av två studieresor inom ramen för Nordic Baltic Mobility Programme. Sju medarbetare med särskild kompetens inom kompetensförsörjning och innovationsfrågor besökte myndigheter och institutioner med

motsvarande kompetenser i Tallinn, Estland, med potential till fortsatt samarbete för att länka samman regionerna. Länsstyrelsen bedömer att de relationer som skapades och det erfarenhetsutbyte som ägde rum under denna studieresa har bidragit till att stärka samarbetet mellan offentliga aktörer inom Östersjöområdet, i enlighet med programmets syfte. Utbytet gav en övergripande insyn i hur motsvarande administration i Estland arbetar med och möter utmaningarna, men bedömningen är att det finns ytterligare behov av erfarenhetsutbyte och matchning mellan myndigheterna för att utveckla samverkan. Resultatet av resorna kommer att utvärderas efter att en andra besöksresa till Riga, Lettland har genomförts i februari 2017.

Central Baltic

Länsstyrelsen hyser en av de två svenska kontaktnoderna för strukturfondsprogrammet Central Baltic 2014–2020. Programmet har fått 115 miljoner euro från Europeiska regionala utvecklingsfonden, som ska användas för att finansiera gränsöverskridande samarbetsprojekt mellan organisationer i mellersta Östersjöregionen. I Sverige berörs länen Stockholm, Gotland, Gävleborg, Södermanland, Uppsala, Västmanland, Östergötland och Örebro.

Inför den tredje och sista fullständiga ansökningsomgången har Länsstyrelsen under året genomfört ett flertal insatser för att stimulera ökad svensk projektansökning och ökat svenskt deltagande i projekt. Det har skett i samverkan med Region Östergötland, som utgör den andra svenska kontaktnoden. Exempelvis arrangerades en större mobiliseringskonferens i Stockholm under juni i samarbete med Svenska institutet för att öka det svenska intresset med bred medverkan från hela det svenska programområdet. Mobiliseringsarbetet har även utförts i de svenska regioner som ingår i Central Balticprogrammet, i nära samarbete med respektive organisation med tillväxtansvar. Under andra halvåret har flera

seminarier anordnats i Stockholm och övriga delar av programområdet för att stödja svenska sökande. Mobiliseringsarbetet bedöms ha varit framgångsrikt. Antalet aktörer med kännedom och intresse för programmet har ökat och arbetet med att bättre målgruppsanpassa stödet i ansökningsförberedelserna har lyckats, vilket uppskattats av de svenska sökande.

Kontaktnoderna har även en stödfunktion till de svenska ledamöter som medverkar i programmets styrkommitté och övervakningskommitté. Under 2016 har övervakningskommittén letts med svenskt ordförandeskap, med stöd från kontaktnoderna.

EU-samordnarnätverket

Under 2016 har Länsstyrelsen anordnat två seminarier för länets EU-samordnarnätverk med representanter för länets kommuner och landstinget. Vid dessa seminarier skedde ett utbyte av erfarenhet och information kring EU-gemensamma frågor, inte minst kopplat till strukturfonderna.

Länsstyrelsen var i april medarrangör av en studieresa till Bryssel tillsammans med nätverket och EU-kommissionens representation i Stockholm. Vid resan besöktes bland annat EU-kommissionen, Europaparlamentet, Sveriges EU-representation och Stockholms regionkontor.

Nordiska skärgårdssamarbetet

Länsstyrelsen är sedan 2015 ordförande i organisationen Nordiska skärgårdssamarbetet, en gränskommitté inom Nordiska ministerrådet. Verksamheten har under året utvecklats utifrån hållbarhetsstruktur och fokusfrågor motsvarande Länsstyrelsens exekutivkommitté. Ett tema har varit tillgången till bra skolundervisning, en nyckelfråga för en levande skärgård med tillgång till arbetskraft. Två välbesökta skolseminarier med kommuner och lärare som målgrupp har anordnats i Stockholm och Helsingfors. Vidare har samarbetet hållit ett seminarium kring lokal service

samt svarat för en del av ett seminarium om Närproducerat mat, arrangerat av finska Novia högskola. Liksom tidigare år har Nordiska skärgårdssamarbetet stöttat och deltagit i det årliga skärgårdskvinnoseminariet, i år med företagande som tema.

Nordiska skärgårdssamarbetet agerar också som plattform för formering av nya projekt inom EU-programmet Central Baltic; ett exempel är projektet St. Olav Waterway som har godkänts i en ansökningsomgång under året.

Under året har kontakterna med andra organisationer utvecklats. Ett samarbete har inletts med det svenska Skärgårdarnas riksförbund och en ledamot i samarbetets styrelse har invalts som generalsekreterare i internationella skärgårdsorganisationen European Small Islands Federation. Nordiska skärgårdssamarbetet har också invalts i analysgruppen för landsbygdsfrågor inför Nordiska ministerrådets kommande programperiod.

Användningen av medel från anslaget 1:1 Regionala tillväxtåtgärder

Länsstyrelsen bedömer att användning av anslaget till att etablera, utveckla och stärka regional samverkan som ligger i linje med den nationella strategin och regionala prioriteringar i tillväxtarbetet har stor betydelse. Huvudstadsregionens komplexitet och många aktörer gör att det behöver utvecklas former för långsiktig samverkan och samarbete. Genom att aktivt delta och finansiellt bidra i arbetet åstadkoms dels resultat och dels att länsstyrelsen bidrar till kunskapsöverföring, överblick och att koppla samman olika initiativ. Bedömning av resultat och beskrivning av genomförda insatser redovisas ovan, under respektive rubrik.

Några av de regionala samarbeten Länsstyrelsen deltar i och finansierar med medel från anslaget 1:1 är:

- Snabbspår till läkarlegitimation för asylsökande specialistläkare i syfte att väsentligt förkorta ledtiderna för att få läkarlegitimation och språkutbildning i Sverige.

I samarbete med Karolinska institutet, Södertörns högskola och Tillväxtverket.

- Stockholm IT Region, vars syfte är att öka utbytet mellan näringsliv, offentlig sektor och akademi kring IT-relaterade frågor. Den leds av Stockholms stad, utöver Länsstyrelsen ingår näringslivet, akademien och Stockholms läns landsting i samarbetet.
- Open Lab, vars syfte är att bidra med förslag till lösningar på komplexa samhällsfrågor för den växande regionens genom nya interdisciplinära samarbeten mellan traditionella kunskapsområden. I Open Lab ingår, utöver Länsstyrelsen, Kungliga Tekniska högskolan, Stockholms universitet, Karolinska institutet, Södertörns högskola, Stockholms stad och Stockholms läns landsting.
- Stockholm Archipelago, vars syfte är att utveckla Stockholms skärgård till ett internationellt besöksmål. I samarbetet ingår skärgårdskommuner, Stockholms stad, Länsstyrelsen, Skärgårdsstiftelsen och Stockholms läns landsting.
- Connect Sweden, vars syfte är att öka den internationella tillgängligheten genom att fler direktlinjer etableras till och från Arlanda. (Sedan arbetet inleddes har 13 nya direktlinjer öppnats.) Arbetet leds av Swedavia. Utöver länsstyrelsen ingår Stockholms stad, Stockholms läns landsting samt representanter näringslivet.
- Södertälje Science Park, som är en utvecklings- och mötesplats för forskning, innovation och utbildning inom hållbar produktion, life science och hållbara livsmedel, där näringsliv, akademi och offentlig sektor samverkar. Södertälje kommun, Scania, Astra Zeneca, Accurum och Kungliga Tekniska högskolan ingår.
- Urban ICT Arena (Kista), en öppen arena för samverkan och teknisk utveckling och integration i urbana miljöer där digitaliseringsens möjligheter för framtid och

samhällsutveckling kan utvecklas, testas och demonstreras. Arbetet bedrivs inom Kista Science City (Stockholms stad) med deltagande från näringsliv, akademi och offentliga aktörer.

- SWELife, ett strategiskt innovationsområde som tillkom på initiativ av Länsstyrelsen. Lunds universitet koordinerar arbetet. Landshövdingen med medarbetare från Länsstyrelsen deltar bland annat i styrgruppen.

Länsstyrelsen har inlett ett arbete med att ta fram riktlinjer för bidrag med medel från anslaget 1:1 utifrån olika urvalskriterier. Till detta kommer att kopplas ett uppföljningsarbete i syfte att få bättre underlag för att bevilja och kvalitetssäkra projekt, med betoning på vikten av att projekt behöver ge effekter även efter att de har avslutats. Detta ligger i linje med Statskontorets kartläggning av uppföljning och utvärdering av den regionala projektverksamheten (rapport mars 2016).

1.9. Länsstyrelserna ska redovisa hur arbetet med miljödriven näringslivsutveckling och energi utvecklas samt hur samverkan med berörda aktörer på olika nivåer stärks.

Det senaste decenniets starka befolkningsutveckling i regionen och den omfattande utbyggnaden av bostäder och infrastruktur har, enligt vår bedömning, gjort att miljöfrågorna blir alltmer integrerade i tillväxtarbetet i Stockholmsregionen.

Vi anser att utvecklingen går i en stark positiv riktning. Nedan följer en redovisning av ett antal utvecklingsinsatser som också visar på hur olika insatser kopplas samman med varandra. Dessa korskopplingar har, enligt vår bedömning, bidragit till att skapa synergier och en fördjupad samverkan samt att många aktörer samverkar på flera områden och plan som intimt hänger samman.

För att långsiktigt minska klimatpåverkan, utsläpp av växthusgaser samt minska energi-användningen fordras sammanhållna

strategiska satsningar på miljöområdet som inbegriper forskning, innovation och näringslivsutveckling. Stockholmsregionen har en stor och konkurrenskraftig miljötekniksektor samt starka lärosäten och forskningsmiljöer. De utmaningar som identifierats i denna skärningspunkt adresseras bland annat inom ramen för strukturfonderna. Under 2016 har projektet ”Grön Bostad” godkänts av strukturfondspartnerskapet och omfattar totalt drygt 60 miljoner kronor. Visionen är att forma sektorsövergripande samverkan inom så kallade *quadruple helix* med målen att skapa tillväxt i SMF och att bidra aktivt till en regional koldioxid snål ekonomi samt minskad segregation.

Quadruple helix är en beteckning som används för att ange att aktörer bland universitet/högskolor, näringsliv, ideell och offentlig sektor samverkar och är ömsesidigt beroende i en verksamhet. Länsstyrelsen samverkar här med aktörer från akademi, näringsliv samt offentlig och ideell sektor. Inom ramen för projektet och i samarbete med angränsande projekt planeras sektorsövergripande insatser de kommande åren. Här finns stor potential att både främja en långsiktigt hållbar utveckling och stimulera ny kunskap, tillväxt och arbetstillfällen i Stockholmsregionen.

Länsstyrelsen har på regeringens uppdrag och i samråd med berörda aktörer sedan tidigare utarbetat en regional handlingsplan för klimatanpassning, ”Ett robust samhälle – Regional handlingsplan för klimatanpassning i Stockholms län”. Länsstyrelsen valde här att integrera innovation som en av fyra inriktningar. För att stärka innovationsperspektivet och involvera näringslivet, framför allt små och medelstora företag, i det regionala klimatanpassningsarbetet tog vi initiativ till förstudien ”Formering av nätverk för klimatanpassning”. Länsstyrelsen och Open Lab bjöd våren 2016 in till en workshop för att titta närmare på var i Stockholmsregionen de största utvecklingsbehoven och möjligheterna finns vad gäller klimatanpassning inom bygg-

och bostadsbranschen. Såväl näringslivet, som offentlig sektor och akademien representerades. Resultatet ligger till grund för fortsatt arbete i exempelvis Grön Bostad.

Under 2014 tog Länsstyrelsen tillsammans med Stockholms stad initiativ till studien ”Cleantech i Stockholm”, ett underlag som tydliggör hur offentliga aktörer i regionen kan agera för att på bästa sätt skapa förutsättningar för tillväxt inom cleantech-sektorn. Underlaget har lett till fortsatta diskussioner under 2016 om hur grön tillväxt kan stimuleras i Stockholmsregionen, med tyngdpunkt på aspekter som kan knytas till stadsutveckling. Med utgångspunkt i tidigare utfört arbete samt den nationella strategin för regional tillväxt och attraktionskraft har Länsstyrelsen påbörjat ett samarbete med Norra Djurgårdsstaden Innovation för att ta tillvara innovationskraften inom området miljöteknik. Arbetet har fortsatt under 2016 och handlar framför allt om att sprida arbetet regionalt samt att koppla ihop det med andra relevanta projekt, som exempelvis ”Grön Bostad”.

1.10. Länsstyrelserna ska redovisa hur arbetet med integration och mångfald samt arbetet för en jämställd regional tillväxt bedrivs och utvecklas inom det regionala tillväxtarbetet.

Integration och mångfald i det regionala tillväxtarbetet

Länsstyrelsen Stockholm har fortsatt fokus på att förbättra samordningen mellan svenska för invandrare (sfi) och svenska för yrkesutbildning (sfx) och andra aktörers insatser för att öka utbudet, kvaliteten och individualiseringen av svenskundervisning för invandrare. Sfx-utbildningarna är viktiga både för individerna och för tillgången till kompetens i länet. Alla länets Sfx-utbildningar finns samlade på en gemensam webbsida som vänder sig till målgruppen, t.ex. svenska för medicinsk personal, företagare, hantverkare, ekonomer, jurister, samhällsvetare, bussförare, lastbilsförare, lärare, ingenjörer och IT-programmerare.

Sfx:s verksamhet och koncept har presenterats i många olika sammanhang, exempelvis vid de två seminarierna ”Sverige Tillsammans” på Länsstyrelsen i Stockholm, för ett par olika norska och finska delegationer/grupper och konferensen ”Språk och integration – Översättning och tolkning i samhällets tjänst”.

Svenska för lågutbildade och analfabeter (Sfi-BAS) finns i tre noder i länet: Södertälje, Järfälla och Sigtuna. En samverkansöverenskommelse för regionalt intag för BAS finns idag undertecknad av 16 kommuner. BAS-utbildningen har presenterats för arbetsmarknadsministern vid ett rundabordssamtal som ett gott exempel på en insats för lågutbildade nyanlända. Inom ramen för länsstyrelsens § 37-medel har Sfi-bas beviljats medel för vidareutveckling av sin verksamhet med bland annat utveckling av språkstödjarrollen.

Bazaren är en årligen återkommande mässa för rekrytering, utbildning och starta eget som hålls på Kulturhuset i Stockholm. Årets mässa anordnades av Länsstyrelsen i samarbete med Arbetsförmedlingen, Stockholms stad, LO, SACO, Stockholms läns landsting, Södertälje kommun, Nyföretagarcentrum och ett stort antal privata och offentliga utställare och hade totalt 88 utställare. Bazaren 2016 hade drygt 15 000 inpasseringar, vilket uppskattas till drygt 10 000 unika besökare. I år hade Arbetsförmedlingen fler handläggare på plats för att ge feedback på besökarnas cv:n. Statens kostnader för hela Bazaren betalar sig om fyra besökare får jobb. Enligt Arbetsförmedlingens telefonutvärdering med utställarna tre månader efter Bazaren hade minst 206 besökare fått anställning genom utställarna/arbetsgivarna som deltagit på Bazaren. Som ett led i att trygga kompetensförsörjningen inom byggbranschen anordnade Länsstyrelsen ett seminarium om byggsektorn i samband med Bazaren.

Länsstyrelsen och Stockholms stad stödjer utvecklingen av Sveriges Internationella Talanger (SIT) som grundades i april 2014 och samlar utländska akademiker i en talangpool

för att göra det lättare för företagen att hitta den kompetens de söker. De har skapat ett forum för att utbyta information, knyta kontakter och träffa näringslivet. SIT arbetar aktivt för att hjälpa sina medlemmar att lyckas på den svenska arbetsmarknaden och har startat flera samarbeten, bland annat med Rotary för kvalificerad mentorsmatchning. De består idag cirka 1600 medlemmar där 70 procent är arbetssökande. SIT ställde ut på Bazaren i februari och ordnade värdar, som sammanlagt talade 27 språk, för att hjälpa besökare på Bazaren.

Länsstyrelsen deltar tillsammans med Arbetsförmedlingen, Sveriges Kommuner och Landsting, Karolinska institutet, Läkarförbundet, Socialstyrelsen med flera i en nationell arbetsgrupp fyra gånger årligen för effektivare etablering av tredjelandsläkare i Sverige. Arbetsförmedlingen är sammankallande.

För att lyfta fram goda exempel och förebilder för att främja företagande bland personer med utländsk härkomst har Insamlingsstiftelsen IFS Rådgivningscentrum, ALMI Företagspartner, Stockholm Gotland AB, SEB och Länsstyrelsen sedan 2008 utsett ”Årets Nybyggare” och ”Årets Pionjär” i länet. Hittills har totalt 25 vinnare utsetts i två kategorier. Dessa 25 personer har 2016 en gemensam omsättning på 2,3 miljarder kronor och 2 166 anställda.

Jämställd regional tillväxt

Arbetet för en regional jämställd tillväxt har integrerats i den regionala strategin för jämställdhetsintegrering genom de strategiska verksamhetsmål som Länsstyrelsen antagit och som gäller länets stora utmaningar inom bostäder, infrastruktur, klimat och energi, innovationskraft, arbetsmarknad samt kompetensförsörjning. Aktiviteterna har arbetats in i verksamhetsplaneringen, genomförts i ordinarie verksamhet och följts upp inom Länsstyrelsens interna uppföljningssystem. Aktiviteterna har även sammanställts i den genomförandeplan för strategin för

jämställdhetsintegrering som Länsstyrelsen tagit fram och som gäller till och med år 2016. Den regionala strategin för jämställdhetsintegrering har kompletterats med en intern genomförandeplan för integrering av jämställdhet, mänskliga rättigheter och miljö 2015-2018 och arbetet med den kopplas ihop/koordineras med regeringsuppdraget ”Jämställd regional tillväxt 2016-2018”.

Nuläges- och behovsanalys samt handlingsplan

Länsstyrelsen har inom ramen för regeringsuppdraget tagit fram dels en nuläges- och behovsanalys och tre prioriteringar under 2016-2018, dels en handlingsplan för arbetet. Handlingsplanen beskriver hur Länsstyrelsen i Stockholms län under 2016-2018 kommer att arbeta med att jämställd regional tillväxt ska bidra till att kvinnor och män i Stockholms län får inflytande i det regionala tillväxtarbetet och tillgång till tillväxtresurser. Utgångspunkten för valet av aktiviteter, tidplan och resurser är den nuläges- och behovsanalys med tre prioriteringar som togs fram under våren 2016 och som konkretiseras i handlingsplanen. Dokumentet beskriver de tre valda prioriteringarna med mål, aktiviteter, tidplan, uppföljning och resursbehov/kostnader.

Länsstyrelsen har valt ut följande tre prioriteringar som ska ses som en helhet för uppdraget:

- Att jämställdhets- och jämlikhetsintegrera den strategiska inriktningen för det regionala tillväxtarbetet med arbetsprocess och styrdokument samt dess uppföljning.
- Att utveckla intersektionell statistik och analyser för det regionala tillväxtarbetet. Länsstyrelsens kunskapsunderlag inom tillväxtarbetet ska kvalitativt förbättras.
- Att motverka den segregerade arbetsmarknaden och utbildningsval genom att stärka det normkritiska görandet.

Länsstyrelsen har tagit fram en nuläges- och behovsanalys med fokus på nyanlända och asylsökande i Stockholms län 2016 (rapport 2016:21). Rapporten har tagits fram inom ramen för uppdraget regional jämställd tillväxt och belyser nyanlända och asylsökande kvinnor och mäns, flickor och pojkars behov och förutsättningar för etablering i samhället. Rapporten är en kunskapssammanställning av befintlig forskning, intervjuer med nyckelpersoner och sammanställning av statistik. Rapporten pekar också ut åtta olika områden som behöver belysas mer. Länsstyrelsen arbetar vidare med utvecklingsområdena och har lyft in vissa till handlingsplanen för jämställd tillväxt 2016-2018 för att genomföra insatser under 2017 och 2018.

Stora kompetensbrister väntas inom de utbildnings- och arbetsmarknadsområden som har en mycket sned könsfördelning. Inom vård- och omsorgsområdet bedrivs ett utvecklingsarbete med regionala aktörer som en del i en strategi att attrahera, behålla och rekrytera fler män till sektorn. Länsstyrelsen har fokuserat på vård- och omsorgsområdet. Under året har arbetet fortsatt och fokusgruppsintervjuer och dialogcaféer har genomförts med deltagande kommuner, landsting och Kommunal. Under året har även rapporten Stockholm 2025 – en utbildnings- och arbetsmarknadsrapport publicerats. Rapporten visar på en förstärkt brist fram till 2025 och vikten av att fortsätta arbetet med att rekrytera från hela befolkningen. Arbetet kommer fortsätta att utvecklas och vara ett av flaggskeppen i Jämställd tillväxt och testas på en ny bransch.

Under sensommaren bjöd landshövdingen in till ett evenemang på temat ”musik, makt och teknik” på Tessinska palatset. Ungefär 350 kvinnor från näringsliv, akademi och offentlig sektor deltog. I panelsamtal samtalades om hur musikhistorien är sammanlänkad med samhällsutvecklingen och på vilka sätt musikvärldens villkor speglar det övriga samhället. Hur vägen till framgång ser ut och hur vi bättre kan ta tillvarata kvinnors kompetens var andra

frågor som togs upp. En fråga som diskuterades var hur fler unga kvinnor ska attraheras av att arbeta med teknik i musikbranschen. Kvällen arrangerades i samarbete med Insamlingsstiftelsen Musikskattens Hus och Swedish Music Hall of Fame.

Könskonsekvensanalys

Länsstyrelsen i Stockholm har genomfört en könskonsekvensanalys inom kommersiell service och grundläggande betaltjänster. Analysen har kvalitetssäkrat vår handläggningsprocess inom kommersiell service och grundläggande betaltjänster och säkerställer att vårt arbete i år utgår från både kvinnor och mäns behov. Analysen visar bland annat att samhällsutvecklingen med längre avstånd till bankkontor och uttagsautomater leder till ökad ojämställdhet då kvinnor exempelvis i högre utsträckning än män driver kontantintensiva företag samt sköter om äldre anhörigas betaltjänster. Länsstyrelsen har underlättat för företagarna i skärgården genom att upphandla värde transporter och erbjuda inlämning av dagskassor under sommarsäsongen 2016. Tjänsten har utnyttjats i hög grad och har varit mycket uppskattad. Utifrån de signaler vi har fångat upp gör vi bedömningen att tjänsten har bidragit till att ge ökad trygghet till företagande kvinnor och män.

Företagsfrämjande på lika villkor

Länsstyrelsen har fortsatt arbetet för ett företagsfrämjande på lika villkor. Under året har en pilotstudie genomförts för att öppna upp det företagsfrämjande systemet för målgrupper utanför majoritetssamhället. Företagsfrämjare och brobyggare med härkomst från Afrika har tillsammans arbetat fram en modell för gemensam strategisk verksamhetsutveckling. Med brobyggare avses personer som står med en fot i majoritetssamhället och en fot i sin minoritetsgrupp och som har förtroende i båda grupperna. Arbetet har bestått av ett antal gemensamma workshoppar samt tillgång till affärsutveck-

lingstimmar för brobyggarna. Deltagarna genomförde också på eget initiativ ett gemensamt nätverksevenemang, där samverkan testades i skarpt läge. Processen och utvärderingen har dokumenterats i rapport 2016:22 "Brobyggare som dörröppnare för ett företagande på lika villkor" som spreds på en avslutande konferens. Arbetet kommer att tas vidare inom ramen för Jämställd Regional Tillväxt.

Länsstyrelsen har påbörjat förberedelserna av en samlad konsekvensbedömning som ska genomföras kopplat till den kommande läns-transportplanen. Länsstyrelsens målsättning är att länsplanen inte bara ska miljöbedömas utan även bedömas ur aspekter som jämställdhet och jämlikhet.

Vid handläggningen av Boverkets stöd till projekt för jämställda offentliga miljöer och granskning av översiktsplaner bevakas att ett jämställdhetsperspektiv finns med.

Jämställdhetsperspektivet bevakas även vid åtgärdsvalsstudier för större infrastruktur-satsningar som initieras av Trafikverket.

Som ett led i strategin för jämställd tillväxt och den regionala jämställdhetsstrategin ska Länsstyrelsen kvalitetssäkra sin handläggning ur ett jämställdhetsperspektiv. Insatserna bidrar bland annat till att uppnå det femte regionala jämställdhetspolitiska målet om jämställd offentlig service. Under året har Länsstyrelsen integrerat ett jämställdhetsperspektiv vid beredning av ansökningar till socialfonden och regionala utvecklingsfonden. Ett omfattande arbete har även pågått med att jämställdhetsintegrera handläggningen av landsbygdsprogrammet. I detta systematiska förbättringsarbete arbetar vi bland annat med proaktiv kommunikation. Målgrupperna för landsbygdsprogrammets olika åtgärder identifieras inför informationsinsatser och handläggning inom programmet under 2014–2020.

1.13. Berörda länsstyrelser ska redovisa och kommentera genomförda insatser och resultaten av dessa, vilka aktörer som deltagit samt på vilket sätt insatserna förhåller sig till övriga insatser för hållbar regional tillväxt i länet. Redovisningen ska relatera till målen i det regionala serviceprogrammet och den regionala handlingsplanen för genomförandet av Landsbygdsprogram för Sverige 2014–2020.

Samverkan för tillgång till service

Länsstyrelsen arbetar med ett tvärperspektiv, för att söka spin-off-effekter mellan service, betaltjänst, post, besöksnäring, bredband, miljö, jämställdhet samt Länsstyrelsens övriga tillväxtuppdrag för att därigenom öka Stockholms attraktionskraft. Bland annat samverkar vi med Post- och telestyrelsen, Tillväxtverket, Tillväxtanalys och andra länsstyrelser för att säkra tillgången till offentlig och kommersiell service samt grundläggande betaltjänster i Stockholms skärgård. Strategiska servicefrågor behandlas löpande i Länsstyrelsens Exekutivkommitté för skärgården, som leds av landshövdingen, med deltagande av landstinget, skärgårdskommunerna, Skärgårdsstiftelsen, som äger och förvaltar stora områden i Stockholms skärgård, samt Skärgårdens intresseföreningars kontaktorganisation (SIKO) som samverkar för att effektivisera insatser för Stockholms skärgård

- Arbetet med lokala servicelösningar utgår från de gemensamma strategier som tagits fram för regionen, bland annat: Landstingets skärgårdspolitiska program
- RUFSS 2010
- Länets regionala utvecklingsprogram (RUP)
- Regionalt serviceprogram 2014–2018
- Regional handlingsplan för landsbygdsprogrammet och havs- och fiskeri-programmet 2014–2020

I länets samarbete för skärgårdens utveckling har vi konstaterat att en av de viktigaste utmaningarna är en bibehållen lokal service, så som dagligvaror och drivmedel, och offentlig service, i form av exempelvis skola och infrastruktur. Inom ramen för insatserna gentemot hela länets landsbygd och glesbygd har Stockholms skärgård identifierats som länets mest utsatta glesbygdsområde och insatser i Stockholms skärgård har därför prioriterats.

Under 2015 inleddes ett projekt med ett nytt arbetssätt för servicefrågor, Ö för Ö, där vi inventerar en kärnö i taget utifrån ett holistiskt perspektiv. Syftet är att samla lokala och regionala aktörer kring varje ö och utifrån varje ös specifika förutsättningar lokalisera vilka insatser som behöver genomföras för att bibehålla den lokala servicen. Detta efter att Länsstyrelsen upptäckt att servicesituationen är oerhört lokal på de olika öarna och det är svårt att tala om ett regionalt skärgårdsperspektiv. Till Ö för Ö-träffarna har Länsstyrelsen bjudit med interna och externa aktörer som kan erbjuda projektfinansiering. Exempel på finansiering är landsbygdsprogrammet och landstingets skärgårdsanslag. Under 2016 har Länsstyrelsen växlat upp arbetet och bland annat beviljats medel från Tillväxtverket (lokala servicelösningar) för en projektledare. Under året har öarna Möja, Svartsö och Ingmarsö genomlysts. Målet med Ö för Ö är att:

- samla berörda aktörer för att samordna och koordinera resurser
- skapa samarbete inom lokal service, utvecklingsfrågor och insatser för och på ön
- arbeta nedifrån och uppåt, vilket innebär att alltid ha en lokal förankring

Länsstyrelsen arbetar med en metod där vi ringar in det som händer på den specifika ön och samlar alla parter som är inblandade. Istället för att arbeta mot visioner och strategier fokuserar vi på handling och genomförande. Vi fungerar som en katalysator för förändring som stödjer kvalitet. Ö för Ö fungerar som ett verktyg och stöd för alla inom skärgårds-

utveckling som vill driva förändring. Inom arbetet dokumenterar och kvalitetssäkrar vi projekt, matchar idéer mot partners och bidragsgivare för att skapa lyckade förändringar kopplade till regionens utmaningar och strategier.

Länsstyrelsen har dock identifierat att ansökningsförfarandet för att söka projektfinansiering har varit tidskrävande och administrativt krångligt. Under 2016 har ett arbete påbörjats tillsammans med skärgårdskommunerna, Leader (via Jordbruksverket) och landstinget för att underlätta för sökande genom att erbjuda en väg in för finansiering för regionala skärgårdsinsatser och projekt.

Kommersiell service och betaltjänster

Kommersiell service koncentreras främst till följande fyra områden enligt det regionala serviceprogrammet för Stockholms län 2014–2018:

- tillgänglighet till dagligvaror
- tillgänglighet till drivmedel
- tillgänglighet till grundläggande betaltjänster
- samordnade lösningar för kommersiell och offentlig service

Dessa fyra områden är starkt förknippade med varandra och Länsstyrelsens arbete håller ett tvärperspektiv. Kopplat till det regionala serviceprogrammet har Länsstyrelsen 2015 genomfört en könskonsekvensanalys till syfte att kvalitetssäkra handläggningen utifrån ett jämställdhetsperspektiv. Denna analys har legat till grund för årets insatser, vilket säkerställt att ett jämställdhetsperspektiv beaktats i arbetet med kommersiell service och grundläggande betaltjänster. Analysen visade bland annat att samhällsutvecklingen med längre avstånd till bankkontor och uttagsautomater leder till ökad ojämställdhet då kvinnor exempelvis i högre utsträckning än män driver kontantintensiva företag samt sköter om äldre anhörigas betaltjänster. Länsstyrelsens insatser

med bland annat värdetransporthämtning bromsar den negativa utvecklingen och ger ökad trygghet till företagande kvinnor och män.

Tillgänglighet till grundläggande betaltjänster är ett extra prioriterat område och Länsstyrelsen har under hösten 2016 genomfört det årliga bevakningsarbetet gällande tillgången till tjänsterna i länet (RB 16). Rapporten har överlämnats till Länsstyrelsen i Dalarna som har samordnat länens synpunkter i en gemensam bevakningsrapport till Regeringskansliet (Näringsdepartementet). I rapporten lyfter Länsstyrelsen särskilt fram skärgården som geografiskt utsatt plats samt företagare och äldres svårigheter att sköta sina grundläggande betaltjänster.

Länsstyrelsen har under 2016 beviljat 14 stycken driftstöd till länets dagligvarubutiker i särskilt sårbara och utsatta lägen om totalt cirka tre miljoner kronor för att främja tillgängligheten till dagligvaror för boende och besökare. Länsstyrelsen har haft en nära kontakt med intresseorganisationen Skärgårdshandlarnas riksförbund i syfte att sprida information om möjligheten till det nya driftstödet, men även för att informera om möjligheten till stöd och ansökningsprocessen inom Landsbygdsprogrammet 2014-2020. En direktkontakt har upprättats med de butiker som inte är anslutna till Skärgårdshandlarna, för att säkerställa att samma information kommer dem tillkänna.

Under år 2016 har Länsstyrelsen börjat handlägga landsbygdsprogrammet, i takt med att programmet öppnades upp för ansökningar. Medel har fördelats till projekt för investeringar enligt den regionala handlingsplanen för genomförandet av Landsbygdsprogram för Sverige 2014–2020, som ligger i linje med de behov och prioriteringar som finns i det regionala serviceprogrammet för Stockholms län. Målet är att stimulera att grundläggande tjänster och service upprättas, förbättras och utvidgas för landsbygdsbefolkningen, landsbygdsföretagen och besökare till landsbygden. Investeringstödet för kommersiell service har

delats ut till enskilda företag och föreningar för att bevara eller skapa nya servicepunkter i form av butiker och drivmedelsstationer på landsbygden. Under 2016 beviljades tio stycken investeringsstöd till butiker och drivmedelsstationer om totalt cirka 3,6 miljoner kronor. Exempel på investeringar som har beviljats är tillbyggnader, kassadiskar, kylrum, reningsverk och klimatanläggning samt ramper och toaletter, för att öka tillgängligheten.

Större delen av omsättningen för lanthandlarna i Stockholms skärgård kommer in under åtta veckor på sommaren då det är högsäsong. Den totala omsättningen är extremt låg, vanligen ligger den mellan 5-9 miljoner kronor. De stöd som Länsstyrelsen beviljar är därför ofta enda sättet för verksamheterna att kunna reparera och förnya sin utrustning samt göra nödvändiga nyinvesteringar, insatser som är mycket viktiga för överlevnaden och utvecklingen av butikerna. Länsstyrelsen har även genomfört en studieresa för Skärgårdshandlarna och dess medlemmar som syftade till att skapa nätverk, möjliggöra erfarenhetsutbyte och få enskild rådgivning av en av Länsstyrelsen upphandlad konsult med erfarenhet av såväl konceptutveckling som att leda förändringsprocesser i skärgården. Ett fortsättningsarbete har inletts under november månad där handlarna i workshop-liknande form och under vägledning av den upphandlade konsulten får hjälp med att skriva konkreta utvecklingsplaner på fem års sikt för sina butiker. Workshopen ägde rum på Länsstyrelsen i Stockholm och handläggare för landsbygdsprogrammet och för driftstödet deltog, för att koppla ihop utvecklingsplanerna med möjligheten till finansiering.

Länsstyrelsen har underlättat för företagarna i skärgården generellt genom att upphandla värdetransporter och erbjuda inlämning av dagskassar under sommarsäsongen 2016. Den utvärdering som gjorts av värdetransporterna var mycket positiv, de flesta av företagarna ser detta som enda lösningen på ett stort problem både vad gäller säkerheten och tidsaspekten.

Att lämna sin dagskassa tar ibland en hel arbetsdag i restider till och från ön och värde-transporterna spar mycket arbetstid samt skapar en känsla av säkerhet under en extremt pressad högsäsong. Länsstyrelsen har fått statistik från värdetransportören och kan se att tjänsten har använts flitigt.

Tillgången till kommersiell service är av stor betydelse för besöksnäringen i Stockholms skärgård, både ur företag- och besökarperspektiv. Länsstyrelsen deltar i arbetet för att Stockholms skärgård ska utvecklas till en internationellt konkurrenskraftig hållbar destination. Här är en förutsättning att skärgården kan erbjuda tillgång till dagligvaror och drivmedel, liksom att det är möjligt att utveckla aktiviteter och andra erbjudanden utifrån tillgång till modern informationsteknik.

Länsstyrelseinstruktion 5 §

7. Länsstyrelsen ska i sin verksamhet verka för att förenkla för företag.

Rapportering sker huvudsakligen till Länsstyrelsen i Kronoberg enligt RB 37. Utöver detta vill Länsstyrelsen i Stockholm lyfta sina regionala fokusområden.

Länsstyrelsen i Stockholms län har under 2016 fortsatt arbetet med att förenkla för företagare i sin kontakt med Länsstyrelsen. Arbetet är ett ansvar för hela Länsstyrelsen och genomsyrar således hela verksamheten.

Utgångspunkter för uppdraget:

- Perspektivet ”förenkla för företag” ska integreras i befintliga processer och inte genomföras parallellt.
- Vår metod och vårt förhållningssätt gällande ett systematiskt arbete med ständiga förbättringar tas in både i organisationen kring uppdraget och i de åtgärder som föreslås.
- ”Förenkla för företag” kopplas till det arbete som pågår mot en mer digital myndighet.

I vårt förhållningssätt ingår även ett kundorienterat fokus riktat mot företagen under mottot ”det ska vara lätt att göra rätt”. Exempel på detta är att företagarknappen på Länsstyrelsens externa webbplats – en väg in för företagen – har uppdaterats och kvalitets-säkrats under året. Vi har också identifierat gemensam information och ensat sidorna. Dessutom har ett nätverk skapats som kontinuerligt ska se över och utveckla språket. En intern arbetsgrupp ansvarar för genomförandet och en struktur för framtida, löpande uppdateringar har etablerats.

Ärendegrupper för uppföljning och mål enligt LISA har under året målsatts och uppföljning med hjälp av det uppföljningsverktyg som finns kopplat till LISA har påbörjats. Länsstyrelsen i Stockholm har under 2016 utökat LISA-listan med ärendegruppen ”Godkännande av personal inom bevakningsföretag”. Vi når uppsatta mål för handläggningstiderna i majoriteten av ärendegrupperna. Under 2017 planerar vi att komplettera med ytterligare ärendegrupper baserat på det förankrings- och inventeringsarbete som har skett under 2016.

I syfte att förenkla för företagen inledde vi under 2015 ett arbete med att se över vilka tillstånd Länsstyrelsen ger som kan vara aktuella vid etablering och utveckling av besöksnäringens verksamhet. Detta uppföljningsarbete har fortsatt under 2016.

När det gäller kundnöjdhet och förbättringar har Länsstyrelsen under 2016 inlett ett internt arbete kring möjligheten att upprätta ett digitalt system för att tillvarata synpunkter och agera på kvalitetsbrister. Det är en form av digital bemötandekät som skulle kunna gå ut till företagare efter deras kontakt med Länsstyrelsen. Även detta arbete kommer att fortsätta under 2017.

INFRASTRUKTURPLANERING

VOLYMER OCH KOSTNADER AVSER VERKSAMHET 34*	2016	2015	2014
Årsarbetskrafter män	2,5	2,11	2,00
Årsarbetskrafter kvinnor	2,6	2,53	3,32
Andel av totala årsarbetskrafter (%)	1,35	1,24	1,37
Verksamhetskostnader inkl. OH (tkr) totalt	7 323	6 550	8 597
Andel av totala verksamhetskostnader (%)	1,58	1,55	2,04
Antal ärenden, inkomna och upprättade	62	49	45
Antal beslutade ärenden	60	50	43
Antal ej beslutade ärenden äldre än två år	3	6	5
Bidragsutbetalningar där Länsstyrelsen gör utbetalningen (tkr)	2 723	494	2 005

Kommentarer till tabellen

Samtliga tillgängliga medel för stöd till kanalisering har beslutats i Stockholms län. Under året beviljades fyra projekt motsvarande 2,8 miljoner kronor. Därutöver har 2,723 miljoner kronor betalats ut till tre projekt. För handläggningen av stödet tillämpas en deltidsarbetskraft, utöver handläggning av landsbygdsprogrammet och regional koordinering av bredbandsutbyggnad.

Kanalisationsstödet går till områden där Länsstyrelsen bedömer att marknaden inte bygger bredband på kommersiella villkor. Stödet bestod bland annat i att på kort tid säkra finansiering åt ett byalag på Norra Adelsö som vill bygga bredband med fiber sedan Telia annonserat att lägga ned det befintliga kopparnätet i november 2016.

Andra väsentliga prestationer och resultat

Bredbandsinfrastruktur

Länsstyrelsen har tagit fram en handlingsplan och genomförde insatser under året för att främja bredbandsutbyggnaden i hela Stockholms län. Arbetet bedrevs genom regeringsuppdraget att koordinera och främja bredbandsutbyggnad utifrån målbilderna i regionens digitala agenda. För mer information se avsnitt Regional Tillväxt.

Länsstyrelsen beviljade 93,4 miljoner kronor i stöd till bredbandsutbyggnad genom Landsbygdsprogrammet 2014-2020. För mer information, se avsnitt Lantbruk och landsbygd

Länsplan för regional transportinfrastruktur

Länsstyrelsen i Stockholms län är ansvarig upprättare av länsplan för regional transportinfrastruktur, enligt förordning (1997:263).

Regeringen har i en infrastrukturproposition (2016/17:21) aviserat en ny planeringsomgång för perioden 2018-2029. Direktiv kommer att lämnas under våren. Länsstyrelsen har förberett arbetet genom att under hösten remittera en förfrågan till landstinget, länets kommuner och berörda myndigheter om vilka åtgärder de anser bör ingå i länsplanen. Länsstyrelsen har sammanställt parternas önskemål och totalt inkom cirka 150 namngivna objekt. En preliminär kostnadsbedömning av de inkomna objekten indikerar en total kostnadsram på över 200 miljarder kronor. En arbetsgrupp har tillsatts med Trafikverket och landstinget för att sortera bland de inkomna objekten vilka som ska hanteras inom länsplanen, vilka som ska till nationell plan och vilka som ska hanteras av landstinget. Därefter påbörjas arbetet med att prioritera de inkomna åtgärderna utifrån de kriterier som regionens parter enats om.

Länsstyrelsen följer kontinuerligt genomförandet av länsplanen, bland annat genom deltagande i åtgärdsvalsstudier samt avstämningsmöten med Trafikverket och Stockholms läns landsting. Landstinget tar emot en stor statlig medfinansiering till sina projekt från länsplanen.

Övriga aktiviteter

”En bättre sats” är ett samarbete under Mälardalsrådets ledning, som samlar länsplaneuppdräktarna och de regionala kollektivtrafikmyndigheterna i Stockholms, Uppsalas, Västmanlands, Örebro, Sörmlands, Östergötlands och Gotlands län. Syftet är att arbeta för gemensamma mål inom trafik och regional utveckling. Under 2016 intensifierades samarbetet då en gemensam systemanalys togs fram, med syfte att utgöra underlag till Trafikverket nationellt för kommande åtgärdsplanering av infrastrukturen i vår region.

Länsstyrelsen deltar aktivt vid den fysiska planläggningen av nya vägar, järnvägar, spårvägar och tunnelbana. I Länsstyrelsens formella roll enligt väglagen och lag om

byggande av järnväg ingår att fatta beslut huruvida projektet kan antas medföra betydande miljöpåverkan, att godkänna vägplanens och/eller järnvägsplanens miljökonsekvensbeskrivning samt att skriva ett slutligt yttrande/tillstyrkan inför Trafikverkets fastställande av väg- och järnvägsplan. Under hela planlägningsprocessen ska väg-/järnvägsbyggaren – i huvudsak Trafikverket, Trafikförvaltningen (TF-SLL) och Förvaltning för utbyggd tunnelbana (FUT-SLL) – samråda med Länsstyrelsen om vägens eller järnvägens (tunnelbanans) lokalisering, utformning och miljöpåverkan. Länsstyrelsen bevakar att nödvändig hänsyn tas till allmänna intressen såsom hälso- och säkerhetsaspekter, hushållningsbestämmelser, miljö kvalitetsnormer, natur- och kulturmiljöaspekter. För de projekt som antas medföra betydande miljöpåverkan sker även samråd om omfattning och innehåll i väg-/järnvägsplanens miljökonsekvensbeskrivning.

Under 2016 har Länsstyrelsen påbörjat arbetet med digitalt kartstöd inför sina samrådsmöten med Trafikverket. Genom att visa planeringsområdet i samma digitala karta som alla bestämmelser och hänsynsområden, kan vi i ett tidigt skede identifiera områden där det kan finnas motstridande intressen. Detta ger en snabb överblick över problemområden och därmed kan det fokuseras på rätt saker för att driva arbetet vidare i planeringen och projekteringen. Inom vägprojektet ”Tvärförbindelse Södertörn” har man som ett försök övergått helt till en digital tjänst, så att förändringar i planområdet ses direkt. Länsstyrelsen ser att framtida infrastrukturprojekt ska etablera samma digitala arbetssätt som i Tvärförbindelse Södertörn.

Länsstyrelsen har under året tillsammans med Trafikverket och Landstinget inrättat ett regionalt cykelkansli och tillsatt en regional cykelsamordnare. Kansliets arbete ska leda till en ökad utbyggnad av de regionala cykelstråken i länet. De regionala cykelstråken omfattar ungefär 850 kilometer cykelväg och

ska förbinda länets samtliga kommuner med högkvalitativ cykelinfrastruktur. Utbyggnaden av de regionala cykelstråken är en viktig del i arbetet med en omställning mot ett mer hållbart transportsystem och bedöms ha stor potential att få fler att cykla till och från arbete, skola och fritidsaktiviteter.

Länsstyrelsen har tillsammans med Trafikverket beslutat om att starta ett gemensamt projekt som syftar till att analysera sårbarheter i regionens trafiksystem. Inom projektet sker inventering av sårbara punkter i transportsystemet och identifiering av åtgärder för att minimera effekterna av incidenter i de sårbara punkterna. Prioritering av åtgärder sker utifrån behovet av skydd för samhällsviktig verksamhet. Arbetet sker i bred samverkan med andra aktörer i länet.

Länsstyrelsen har tagit ett samordningsansvar i frågan om regionens försörjning av olja och flytande drivmedel. Samordningen sker i samverkan med Försvarsmakten, Myndigheten

för samhällsskydd och beredskap, Energimyndigheten och Trafikverket. Länsstyrelsen samverkar även med berörda kommuner och med drivmedelsbolagen. Det gemensamma arbetet syftar till att skapa en tillfredsställande gemensam lösning av försörjning av drivmedel i regionen. Det gemensamma arbetet är påkallat av beslut i Nacka kommun och Stockholms stad om förändrad markanvändning vid Louddens och Bergs oljeterminaler. Kommunerna planerar för bostadsbebyggelse på de aktuella platserna.

Samarbetsgrupper och projekt bedrivs i olika konstellationer mellan de regionala parterna Länsstyrelsen, Trafikverket, Stockholms läns landsting, Kommunförbundet Stockholms län och länets kommuner. Exempel på detta är Trafikdirektörsgruppen och Trafikberedningen för vilken Länsstyrelsen är sammankallande. Under 2016 startades även ett nätverk för kommunernas infrastrukturstrategier upp.

HÅLLBAR SAMHÄLLSPLANERING OCH BOENDE

VOLYMER OCH KOSTNADER AVSER VERKSAMHET 40* OCH 41*	2016	2015	2014
Årsarbetskrafter män	12,2	8,99	10,25
Årsarbetskrafter kvinnor	31,6	34,41	35,87
Andel av totala årsarbetskrafter (%)	11,65	11,56	11,88
Verksamhetskostnader inkl. OH (tkr) totalt	56 428	52 002	52 590
Andel av totala verksamhetskostnader (%)	12,14	12,27	12,46
Antal ärenden, inkomna och upprättade	3 614	2 890	3 780
Antal beslutade ärenden	3 447	2 797	3 616
Antal ej beslutade ärenden äldre än två år	19	12	19
Bidragsutbetalningar där Länsstyrelsen gör utbetalningen (tkr)	21 298	250	57
Brukarundersökning			
Nöjdindex brukarundersökning – verksamhet 402, Detaljplaner, områdesbestämmelser enligt PBL ¹⁾	62		
Nöjdindex brukarundersökning – verksamhet 407, Fastighetsbildning och frågor kring markanvändning ²⁾	70		

¹⁾ Nöjdindex för verksamhet 402 från länsstyrelsegemensam brukarundersökning 2016. Nöjdindex varierar mellan 0 och 100, där 0 är lägsta betyg och 100 är högsta betyg. Genomsnitt för 18 deltagande länsstyrelser är 66.

²⁾ Nöjdindex för verksamhet 407 från länsstyrelsegemensam brukarundersökning 2016. Nöjdindex varierar mellan 0 och 100, där 0 är lägsta betyg och 100 är högsta betyg. Genomsnitt för 15 deltagande länsstyrelser är 71.

Kommentarer till tabellen

Den ökade bidragsutbetalningen beror på uppdraget att fördela medel för administrativa hanteringen av investeringsstödet för anordnande av hyresbostäder och bostäder för studenter via sakanslag 18:1. Länsstyrelsen i Stockholm har haft i uppdrag att fördela administrativa medel till samtliga länsstyrelser.

Handläggningstider för detaljplaner

I Stockholms län är planeringstrycket fortsatt högt. Mängden detaljplaner har legat relativt konstant över de senaste åren. Däremot har svårighetsgraden/komplexiteten och antalet bostäder drastiskt ökat vilket ställer betydligt högre krav på Länsstyrelsens arbetssätt under hela detaljplaneprocessen, framförallt samordning i tidiga skeden. Nya detaljplaneområden berör även ofta svåra frågor utifrån aspekterna social, miljö samt risk och säkerhet. Dessa frågeställningar kräver tydliga ställningstaganden och utredningar

Antalet bostäder i detaljplaner har ökat markant, vilket är en positiv utveckling. Från 2016 har antalet ökat sex gånger mer än utfallet för 2012 och nästan dubbelt så mycket jämfört med 2014. En stark efterfrågan samt ökad politisk vilja i kommunerna kan ses som framgångsfaktorer för ökningen.

Detaljplaner för studentbostäder, Stockholms-husen (särskilt koncept utarbetat av Stockholms

stad) samt de planer som kopplas till Stockholmsförhandlingens tunnelbaneutbyggnad har prioriterats under 2016. Under 2016 hanterade Länsstyrelsen 929 planer (375 på samråd, 258 på granskning och 296 vid antagande). Länsstyrelsen upphävde en detaljplan under året. För 2016 har 38 procent av granskningsärendena besvarats inom tre veckor, en minskning med 11 procent på grund av planernas komplexitet. Genomsnittlig handläggningstid för granskningsyttranden var 28 dagar.

Handläggningstider för överklagandeärenden

Antalet överklagande bygglov och förhandsbesked har ökat markant under 2016. Under 2015 inkom 761 överklagade bygglov till länsstyrelsen medan motsvarande siffra för 2016 uppgår till 882, vilket innebär en ökning med 16 procent.

Målen för handläggning av bygglov och förhandsbesked skärptes i 2016 års regleringsbrev, 75 procent av byggloven ska nu handläggas inom 90 dagar och 90 procent inom 150 dagar. Under året som gått har 67 procent handlagts inom 90 dagar och 94 procent inom 150 dagar. Vi har således god måluppfyllelse, trots det ökade antalet inkomna ärenden, även om vi inte har nått hela vägen fram avseende tremånadersmålet. Vi har sett en viss ökning av överklagade tidsbegränsade bygglov, vilket sannolikt är en följd av kommunernas arbete med att få fram bostäder till nyanlända. Dessa ärenden, liksom övriga ärenden som avser nyproduktion av bostäder, har prioriterats särskilt.

Den 1 juni ändrades instansordningen för överklaganden av antagna detaljplaner. Det innebär att länsstyrelsen inte längre ska pröva dessa överklaganden. Överklagande av en kommuns antagande av detaljplan sker istället direkt till mark- och miljödomstolen. Det är sålunda endast överklaganden av detaljplaner som antagits före den 1 juni som har handlagts av länsstyrelsen under året.

Handläggningstider för strandskyddsdispenser

Under 2016 har rutinen för registrering av ärenden ändrats, numera registreras samtliga handlingarna i samma ärenden, oberoende av om Länsstyrelsen har tagit ställning till överprövning. Detta medför att antal ärenden blir lägre jämfört med 2015.

Ett systematiskt förbättringsarbete har genomförts i syfte att minska den höga ärendebalansen. Kommunernas behov av tillsynsvägledning är fortfarande stort. Vid fem tillfällen har möten genomförts med kommuner i syfte att ge tillsynsvägledning.

Andra väsentliga prestationer och resultat

Länsstyrelsen i Stockholm arbetar kontinuerligt med att trimma sitt arbetssätt utifrån uppdrag till planeringen av hållbart bostadsbyggandet med välfungerande infrastruktur. Genom vårt förhållningssätt och vår metodik för arbetet med ständiga förbättringar stödjer vi utvecklingen med ”rätt insats i rätt stund”.

Nedan ges en kortfattad överblick av pågående utvecklingsarbete hos länsstyrelsen i Stockholm för hållbar och effektiv samhällsutveckling:

- Vi har utvecklat proaktiva samarbetsformer med kommuner och myndigheter inom ramen för ”tidiga kommundialoger” med syftet att utveckla Länsstyrelsens rådgivande roll i tidiga planeringsskeden. Projektet kommer att fortsätta under 2017 och är en utveckling av ”Kommun för kommun” som genomfördes under året.
- Vi har genomfört kontinuerliga planstödsmöten med Stockholms stad. Resultatet har utvärderats och ömsesidigt uppskattats. Samarbetsformen fortskrider.
- Vi har haft regelbundna samråd med Trafikverket, Lantmäterimyndigheten, Försvarsmakten med flera.

- Vi har arbetat i nära samverkan med berörda aktörer inom ramen för Stockholmsförhandlingen, som är en överenskommelse om utbyggnad av tunnelbanan och ökat bostadsbyggande i Stockholms län.
- Vi har genomfört särskilda rådgivningsinsatser till kommunerna i komplicerade projekt.
- Vi har tagit fram riktlinjer för planering av bebyggelse intill vägar och järnvägar där det transporteras farligt gods.
- Vi har digitaliserat ärendehandläggning för detaljplaner, väg- och järnvägsplaner.

Det krävs ytterligare insatser för att främja en resilient och hållbar samhällsutveckling i Stockholms län med korta handläggningstider. Länsstyrelsen behöver utveckla en mer proaktiv rådgivning i tidiga kommunala och statliga dialoger för att främja en långsiktigt hållbar samhällsplanering i Stockholms län och underlätta för kommuner att ”göra rätt från början”.

Det vi har sett under året är en tendens att kommunerna sällan utreder sociala aspekter och konsekvenser i detaljplaner vilket kan leda till större bostadssociala utmaningar på sikt.

En av slutsatserna i den genomförda kommundialogturnén ”Kommun för kommun” är att fokus i detaljplaneringen fortfarande är primärt resursstarka hushåll samt att undanträngningseffekterna på bostadsmarknaden mellan ekonomisk svagare grupper ökar.

Detta är viktigt att uppmärksamma och jobba vidare med för att bidra till en socialt hållbar planering, särskilt med tanke på att antal bostäder i detaljplaner 2016 har fördubblats jämfört med 2014.

Särskilda utmaningar i fortsatt utvecklingsarbete:

- största utmaningen med stadsplanering är att tidspressen hos kommuner/byggherrar

gör att det kan bli fel i större och komplexa detaljplaner med många nya bostäder,

- bristfälliga underlag gällande sociala, miljö-, klimat-, risk- och säkerhetsfrågor i tidiga skeden,
- otydlighet kring tillämpning av regler (exempelvis risker, buller, miljö- och kvalitetsnormer för vatten).

Utvecklingsområden att lyfta fram:

- insatser för att främja hantering av sociala aspekter som exempelvis jämställdhet, tillgänglighet och barnperspektiv i detaljplaneringen,
- insatser för att främja miljö-, folkhälso-, risk- och säkerhetsperspektiv i fysisk planering (luft, mark och vattenkvalitet, buller, risker, översvämningar),
- insatser för tätare och bättre samordning mellan kommuner och myndigheter,
- insatser för välfungerande infrastruktur som går hand i hand med bostadsbyggande.

Länsstyrelsens samverkan med övriga länsstyrelser

Länsstyrelserna samarbetar inom sakområdet Hållbar samhällsplanering och boende genom nätverket ”FORUM för hållbart samhällsbyggande”. Nätverket syftar till att på bästa sätt genomföra befintliga och nya uppdrag inom samhällsbyggnadsområdet, med ett koncerttänkande som grund. Det gör vi genom att sträva mot likartad hantering av arbetsuppgifter mellan länen och utnyttja den sammanlagda kompetensen och resurserna inom länsstyrelsernas samhällsbyggnadsområde.

Nätverket ska arbeta strategiskt för att utveckla länsstyrelsens olika roller inom samhällsbyggnadsområdet samt utveckla samarbetet mellan länsstyrelserna för att bidra till en kvalitetsutveckling av samhällsbyggnadsområdet och ta vara på kreativiteten hos medarbetarna. Genom nätverket skapas förutsättningar för ett långsiktigt och uthålligt arbete

med frågor som rör statens roller inom samhällsplanering, bostadsförsörjning och byggande. Nätverket leds av en arbetande styrgrupp. Nätverket träffas fysisk cirka fyra gånger per år, dessemellan hålls kontakten via Skype.

Nätverket har beredningsgrupper med uppdrag att bereda frågor/remisser /regleringsbrevsuppdrag. Grupperna sätts samman efter behov och bemannas av länsstyrelserna gemensamt.

Nätverket samverkar med Boverket, Trafikverket, Energimyndigheten, SGU med flera berörda centrala verk. Årligen anordnar nätverket en stor konferens för samtliga medarbetare inom sakområdet Hållbar samhällsplanering och boende - ”Plan- och bostadsdagarna” som 2016 hölls i Sundsvall. Länsstyrelserna i Jämtland och Västernorrland stod som värdar.

Under året har stort fokus legat på bostadsförsörjningsfrågorna där nätverket bland annat samarbetat med Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) och anordnat bostadskonferenser på åtta platser i landet. Särskilda insatser under året har varit att bistå statliga utredningar till exempel klimatanpassningsutredningen med kunskap.

Länsstyrelserna har under året samarbetat för att skapa förutsättningar för ökat bostadsbyggande kan sammanfattas i följande punkter:

- Kvalitativa kommunbesök – inte minst kopplat till arbetet med migration och inträde på bostadsmarknaden
- Utvecklingsarbete kring tidig dialog både internt och i samarbete med SKL
- Bättre utnyttja bland annat bostadsmarknadsenkäterna för att skapa klara regionala lägesbilder av bostadsmarknaden
- Utveckla arbetssätt för statlig samordning
- Bedriva bred och kompetensstödande verksamhet visavi kommunerna
- Driva och delta i arbetet kring digitalisering som redskap i samhällsbyggnadsprocessen

Statlig samordning och nationella sammanhang

Länsstyrelserna har genom Forum för hållbart samhällsbyggande deltagit i flera olika nationella sammanhang. Här är ett urval och de viktigaste av de uppdragen:

- Inträde på bostadsmarknaden, särskilt regleringsbrevsuppdrag.
- RUS. Länsstyrelsernas samverkan kring miljömålsuppföljning.
- Miljömålsrådets åtgärder; Forum deltar i flera åtgärder till exempel Jordbruksmarkens värden, Miljöbedömning, Stadsmiljöavtal. Dessa sker i samarbete mellan Länsstyrelserna, Naturvårdsverket, Trafikverket, Boverket och Jordbruksverket.

Havsplanering

- Inom havsplanering samverkade vi med Havs- och vattenmyndigheten (HaV) och de sex andra kustlänsstyrelserna i Östersjöns havsplaneområde.
- Vi representerade kustlänsstyrelserna i HaV:s tematiska arbetsgrupper för naturvård respektive miljöbedömning inom havsplanering.
- Vi deltog i Havs- och vattenmyndighetens internationella workshop inom EU-projektet Baltic Scope i Malmö i januari 2016.
- Vi informerade kustkommunerna i Stockholms län om aktuella frågor och processer inom havsplanering, inklusive det nya bidraget KOMPIS (Kommunal planering i statlig samverkan) som ska underlätta kommunernas översiktliga planering med koppling till havet.
- Nu pågår en avstämning i tidigt skede om utkastet till Sveriges havsplaner, som presenterades av HaV i december 2016. Vi har bjudit in våra kustkommuner och Stockholms läns Landsting till dialogmöten i början av 2017 för en tidig avstämning av utkastet till havsplan för Östersjön.

- Vi deltog i Sjöfartsforums arbete med åtgärdsförslag till regeringens maritima strategi, samt i Mälardalsrådets arbete med en regional maritim strategi för Stockholm-Mälardalsregionen.

Regional- och översiktsplanering

I Stockholms län har den fysiska planeringen en tydlig roll i kommunernas arbete med samhällsutveckling. Den regionala utvecklingsplanen RUFSS 2010 har fungerat som en viktig utgångspunkt i deras arbete med översiktlig planering. Planen utgör också underlag för Länsstyrelsens skyldighet att enligt plan- och bygglagen se till att mark- och vattenanvändningsfrågor som angår flera kommuner har samordnats på ett lämpligt sätt.

RUFSS 2010 har i september 2016 formellt upphört att gälla och landstinget har ambitionen att en ny regional utvecklingsplan, ”RUFSS 2050”, ska antas under 2018. Ett förslag har varit ute på samråd mellan april och september 2016. Länsstyrelsen som har ansvar att samordna statliga intressen i planprocessen bjöd in drygt 70 statliga myndigheter att yttra sig och lade även stort fokus på internt deltagande för att säkerställa att samtliga relevanta perspektiv uppmärksammades. För att stödja de berörda statliga myndigheterna och handläggarna internt på Länsstyrelsen, arrangerades ett seminarium med syfte att informera om samrådsprocessen och innehållet i planförslaget.

Länsstyrelsen deltar nu aktivt i landstingets arbete med att utveckla planförslaget inför utställningsskedet. Vi tillhandahåller underlag och ger råd och stöd i ett flertal sakfrågor av betydelse för regionens utveckling.

Kommunernas översiktsplaner ger god vägledning för utvecklingen. Samtliga länets 26 kommuner har kommunomfattande översiktsplaner som antingen har antagits eller aktualitetsförklarats under de två senaste mandatperioderna. Under 2016 har flera av länets kommuner arbetat med att ta fram nya

översiktsplaner eller fördjupningar och tillägg till översiktsplanen. Länsstyrelsen har lämnat tre yttranden på översiktsplaner och två yttranden gällande fördjupningar och tillägg till översiktsplanen.

Länsstyrelsen har även genomfört avgränsningssamråd gällande miljöbedömning av översiktsplaner och fördjupningar av översiktsplaner vid fem tillfällen. Under året lämnades också så kallade sammanfattande redogörelser till fyra av länets kommuner avseende deras översiktsplaners aktualitet. Som ett komplement till de kommunspecifika, sammanfattande redogörelserna har Länsstyrelsen tagit fram en sammanställning av statliga och mellan-kommunala intressen som har betydelse för kommunernas fysiska planering. Sammanställningen finns tillgänglig på Länsstyrelsens webbplats och uppdaterades vid tre tillfällen under 2016.

Utöver detta har Länsstyrelsen bidragit med proaktiv rådgivning i tidiga planeringsskedet och kontinuerlig vägledning vid behov. För att främja kunskapsspridning och samverkan mellan länets kommuner och Länsstyrelsen har vi också arrangerat två seminarier under 2016. Det ena med fokus på Boverkets förslag till hur en översiktsplan kan byggas upp och det andra med fokus på integrering av miljö- och klimatfrågor i den översiktliga planeringen. Båda seminarierna vände sig till handläggare på länets kommuner.

Länsstyrelsen har arbetat aktivt för att barnperspektivet ska belysas i den fysiska planeringen. Särskilt fokus har legat på att synliggöra de konflikter som kan uppstå i en tät stadsmiljö mellan önskan om en hög exploatering och barns behov. Förutom att ta upp barnperspektivet i olika sammanhang kopplat till kommunernas planprocesser har Länsstyrelsen också fört fram barnperspektivet i arbetet med RUFSS 2050. Vi ser att frågan har varit aktuell i debatten om en förtätad stad under året som gått. Vi ser även en tendens att kommuner på ett mer ambitiöst sätt tar upp barnperspektivet i översiktsplaneringen.

Regeringen gav i september 2014 länsstyrelserna i uppdrag att prioritera sitt arbete med riksintressen enligt 3 § 2 stycket och 4 § 2 stycket i förordningen om hushållning med mark- och vattenområden m.m. (1998:896). Det innebär att länsstyrelsen ska ompröva och förtydliga riksintresseunderlaget, inklusive vad som skulle kunna innebära påtaglig skada. I detta arbete ska länsstyrelsen samråda med berörda myndigheter. Enligt uppdraget ska fokus ligga på områden som är aktuella för bostadsbyggande och annan bebyggelseutveckling. Uppdraget löper fram till februari 2017. I februari 2016 redovisade Länsstyrelsen de insatser som dittills genomförts med koppling till uppdraget. Under 2016 har Länsstyrelsen fortsatt att arbeta aktivt med frågor relaterade till riksintressen. Exempelvis kan nämnas översynen av länets riksintressen för kulturmiljövården och deltagande i uppstart av arbetet med en ny riksintresseprecisering för Arlanda. Länsstyrelsen har också hanterat förändrat riksintresse för farleden mellan Landsort och Södertälje.

Tillsynsvägledning och uppföljning enligt plan- och bygglagen

I Stockholms läns kommuner har behovet av vägledning i plan- och bygglagen (PBL) fortsatt varit stort under 2016. Länsstyrelsen har kontinuerligt tagit fram planeringsunderlag i syfte att möjliggöra en smidig samhällsutveckling i länet samt för att underlätta för kommunerna att göra rätt i planeringsprocessen från början. Länsstyrelsen har under 2016 besökt länets samtliga kommuner för att följa upp bland annat kommunernas utveckling och tillämpning av PBL i samband med en fördjupad dialog ”Kommun för kommun” om bostadsförsörjning och hållbar samhällsutveckling. Vid besöken har även anpassad rådgivning och vägledning erbjudits, bland annat om tillämpning av reglerna för tidsbegränsade bygglov. Länsstyrelsen har också ordnat särskilda plankommunbesök med fokus på detaljplaner under 2016.

I syfte att underlätta kommunernas planarbete anordnade Länsstyrelsen seminarier om tidsbegränsade bygglov samt risker och säkerhet i planeringen för kommunala tjänstepersoner. Vi förmedlade även PBL-relaterad information genom nyhetsbrevet ”Samhällsbyggnad & miljö” under 2016. Aktiviteterna enligt den fastställda Tillsyns- och vägledningsplanen 2015-2017 har följts. Inom ramen för tillsynsvägledningen till kommunernas byggnadsnämnder har en enkät skickats ut. Enkäten är länsstyrelsegemensam.

Fastighetsbildning med mera

Länsstyrelsen bevakar att allmänna intressen tillgodoses i lantmäteriförrättningar. För samrådsproceduren har Länsstyrelsen och Lantmäteriet tillämpat en under 2016 fastställd principöverenskommelse om samråd. Samrådsmöten hålls regelbundet, varannan vecka. Oftast lämnas samrådssvar muntligt vid mötet och dokumenteras av lantmätaren.

Bostadsförsörjning

Det regionala behovet av bostäder är ett tillskott på minst 16 000 bostäder per år. Länsstyrelsen har under året analyserat och följt utvecklingen på bostadsmarknaden. Genom bland annat rapporter och seminarier bidrar Länsstyrelsen till en samsyn om hur en hållbar utveckling på bostadsmarknaden kan nås. Planerade insatser för 2016 genomfördes.

- Bostadsmarknadsenkäten genomfördes och besvarades av samtliga kommuner i länet. Materialet kvalitetssäkrades och sammanställdes i en rapport till kommuner och andra aktörer. Syftet är att ge en bild av kommunernas syn på bostadssituationen i länet.
- Utifrån bostadsmarknadsenkäten och kompletterande intervjuer med byggherrar och andra aktörer har vi gjort en analys för att ge en regional bild av situationen på bostadsmarknaden. Analysen publicerades i rapporten 2016:18 ”Läget i länet – bostads-

marknaden i Stockholms län 2016”.

Analysen har särskilt fokus på kommunernas arbete med bostadsförsörjningen.

- Länsstyrelsen arrangerar tillsammans med Stockholms läns landsting ”Öppet forum för boendeplanering”, för kunskapsförmedling och erfarenhetsutbyte mellan kommuner och andra aktörer på länets bostadsmarknad. Detta år arrangerades en nätverksträff med tema läget på bostadsmarknaden, bostäder för nyanlända och hur beräknas bostadsbehovet. Vidare fortsatte samverkan under året mellan Länsstyrelsen, Stockholms läns landsting och Stockholms stad i syfte att bidra till en god bostadsförsörjning i länet. I år anordnades sammanlagt tre nätverksträffar för stadsbyggnadschefer och för bygg- och bostadsbolag.
- Sedan lagen om kommunernas bostadsförsörjningsansvar reviderades har vi vidareutvecklat vårt arbetssätt för att ge kommunerna i länet råd och stöd. I Kommun efter kommun har fokus legat på kommunernas arbete med särskilda grupper. Vi har berättat om den nya lagen och hur vi ser att Länsstyrelsen och kommunerna kan samarbeta när nya riktlinjer för bostadsförsörjningen ska tas fram i en kommun. Vi har även spridit Boverkets handbok om bostadsförsörjning. I flera kommuner pågår arbete med att ta fram nya riktlinjer. Länsstyrelsen har träffat flera av dem under pågående arbete.
- Länsstyrelsen deltar aktivt i det regionala samarbetet för att skapa 6 000 nya studentbostäder till år 2017 och bedömer att målet kommer att nås. Samarbetet kallas för ”Sthlm6000+”.
- Stockholms universitet och Länsstyrelsen har ett praktikprogram för studenter som studerar samhällsplanering. Det har efterfrågats av branschen och kommunerna som en del i arbetet för att förbättra kompetensförsörjningen i länet. Under året fick nio

studenter praktik genom Länsstyrelsens program.

- Varje år ska allmännyttiga kommunala bostadsaktiebolag lämna uppgifter om beslutade värdeöverföringar och hur de har beräknats. Uppgifterna lämnades till Länsstyrelsen som sedan gjorde en bedömning av hur eventuella överföringar förhåller sig till reglerna. Länsstyrelsens rapport lämnades till Boverket. Fyra bolag i fyra kommuner har fört över pengar till kommuner enligt 5 paragraf 1. Länsstyrelsens bedömning är att de åtgärder som kommunerna redovisar uppfyller lagens krav.
- Vi har deltagit i Boverkets utvecklingsprojekt för jämställda offentliga miljöer i städer och på tätorter. När översiktsplaner granskas i samrådskedet bevakas att sociala frågor samt jämställdhets- och trygghetsfrågor finns upptagna.

Länsstyrelsen har under året påbörjat ett arbete inom regionalfondsprojektet Grön Bostad. Den drivkraft som finns i bostadsfrågan i länet kommer att användas i projektet för att öka tillväxten i små och medelstora företag (SMF) och samtidigt bidra till att minska segregationen. Läs mer om projektet i avsnittet Energi och klimat.

Inträdet på bostadsmarknaden

Länsstyrelsen har ett tvåårigt regeringsuppdrag att stödja länets kommuner i arbetet med att underlätta inträdet på bostadsmarknaden. Länsstyrelsen har Kommun för kommun diskuterat bostadsförsörjning, svaga grupper och hur kommunerna arbetar för att underlätta inträdet på bostadsmarknaden med länets samtliga kommuner. Som en del i arbetet med riktlinjer för bostadsförsörjningen stödjer Länsstyrelsen kommunerna i arbetet med gruppen hemlösa. Det görs även när Länsstyrelsen yttrar sig över en kommuns riktlinjer för bostadsförsörjningen eller i översiktsplanarbetet. Länsstyrelsens uppfattning är att

merparten av länets kommuner nu använder de verktyg som står till buds för att minska hemlösheten och underlätta inträdet på bostadsmarknaden. Länsstyrelsen deltagit i tre länsstyrelsegemensamma konferenser för uppdraget. Internt har ett nätverk bildats där olika kompetenser finns representerade, bland annat för att belysa bostadsförsörjning kopplat till nyanlända.

Länsstyrelsen samarbetar med Sveriges Allmännyttiga Bostadsföretag (SABO), Fastighetsägarna Stockholm, Hyresgästföreningen, Boverket och Socialstyrelsen kring hemlöshet.

Stödhantering

Uppföljningsmätningar för radon har fortsatt att komma in under året. Vi bedömer att vi avslutar vår hantering av radonärendena under vårvintern 2017.

De medel som Länsstyrelsen har tilldelats räcker inte för att kunna bevilja alla inkomna ansökningar, vilket i sin tur inneburit att solcellsinstallationer inte genomförts eller har skjutits på framtiden. För att utnyttja medlen

maximalt följer vi upp de projekt som beviljats stöd. I de fall projekten inte genomförs har vi återkallat besluten vilket möjliggjort stöd till nya ansökningar. Vi har trots detta en kö på cirka två år.

Solcellsstödet har genom en ändring i förordning förlängts till den 31 december 2019.

Under hösten 2016 tillkom fyra nya stöd.

- stöd för renovering och energi-effektivisering i vissa bostadsområden
- stöd för att anordna och tillhandahålla hyresbostäder och studentbostäder
- stöd för att anordna och tillhandahålla bostäder för äldre personer
- bidrag till lagring av egenproducerad elenergi

Vi har arbetat med att förbereda oss för handläggning av kommande ansökningar. Under senare delen av hösten har antalet förfrågningar ökat succesivt. Och ett mindre antal ansökningar har inkommit i de nya stödslagen.

ENERGI OCH KLIMAT

VOLYMER OCH KOSTNADER AVSER VERKSAMHET 42*	2016	2015	2014
Årsarbetskrafter män	0,4	0,00	0,05
Årsarbetskrafter kvinnor	5,2	4,86	4,45
Andel av totala årsarbetskrafter (%)	1,50	1,29	1,16
Verksamhetskostnader inkl. OH (tkr) totalt	7 128	6 284	5 766
Andel av totala verksamhetskostnader (%)	1,53	1,48	1,37
Antal ärenden, inkomna och upprättade	235	104	10
Antal beslutade ärenden	145	102	19
Antal ej beslutade ärenden äldre än två år	3	6	1
Bidragsutbetalningar där Länsstyrelsen gör utbetalningen (tkr)	1 300	0	1 801

Kommentarer till tabellen

Ökningen av antalet ärenden under året består till största del av Länsstyrelsens handläggning av ansökningar avseende klimatklivet. Länsstyrelsen lämnade 153 yttranden kring dessa ansökningar till Naturvårdsverket och följde upp 70 projekt under 2016.

Andra väsentliga prestationer och resultat

Begränsad klimatpåverkan

Länsstyrelsen har tidigare tagit fram en klimat- och energistrategi i samverkan med länets aktörer. Klimat- och energistrategin omfattar sex åtgärdsområden varav samhällsplanering, regionala strukturer och markanvändning samt transporter och resande är prioriterade. Under 2016 har arbetet med att utveckla åtgärder som utgår från strategins åtgärdsområden fortsatt. Styrgrupp för arbetet är det Regionala miljö- och samhällsbyggnadsrådet.

Länsstyrelsen har vidareutvecklat den tidigare miljömålsdialogen till en miljö- och samhällsbyggnadsdialog. I dialogen deltar länets aktörer inklusive kommunerna. Vidareutvecklingen har omfattat såväl arbetet i länet

som länsstyrelsens interna arbete. Det innebär en mer integrerad behandling av de två perspektiven och en effektivare process för att hantera dessa viktiga och komplexa frågor. -

Under året har Länsstyrelsens klimat- och energistrategiska arbete till stor del handlat om handläggning av klimatinvesteringsstödet, det så kallade Klimatklivet. Vi har fungerat som informationskanal gentemot kommuner, lands- ting, företag och andra som varit intresserade av stödet. Det här arbetet har inneburit regel- bundna kontakter med Naturvårdsverket, Energimyndigheten och med andra länsstyrelser. Under året inkom och hanterades 153 nya ansökningar och 70 projekt följdes upp.

Länsstyrelsen har under året ordnat fyra nätverksträffar med kommunernas klimat- och energistrategier, varav en hölls tillsammans med kommunernas och Länsstyrelsens miljö- målssamordnare, klimatanpassningssam- ordnare och översiktsplanerare. Den gemen-

samma träffen hade fokus på länsstyrelsernas regleringsbrevsuppdrag 3.23, det vill säga framtagandet av planeringsunderlag avseende klimatfrågor till kommunerna.

Vi har deltagit i framtagandet av Landstingets regionala klimatfärdplan 2050, som ska beskriva hur regionens klimatmål för 2030 ska nås och hur Stockholmsregionen kan vara utan nettoutsläpp av växthusgaser 2050. Färdplanearbetet är en del i arbetet med att ta fram en ny utvecklingsplan för regionen (RUF5).

Inom arbetet med den regionala klimat- och energistrategin drivs ett antal projekt. Sedan 2015 driver åtta kommuner på Södertörn en samordnad varudistribution. För att utvärdera nyttan med denna samordning har ett nytt projekt startats under 2016, finansierat av Energimyndigheten, i samverkan mellan Länsstyrelsen, IVL Svenska miljöinstitutet, kommunerna och Widrikssons åkeri. Projektet ska visa vilka nyttor som samordnade varutransporter ger utöver de som är direkt kopplade till upphandlingsavtalen exempelvis i form av förbättrad luftkvalitet och minskat buller. Projektet kommer att visa på potentialen av samordnade varutransporter över geografiskt gynnsamma sträckningar över kommungränser och inte bara inom en kommun.

Länsstyrelsen har under året påbörjat ett arbete inom regionalfondprojektet Grön Bostad. Den drivkraft som finns i bostadsfrågan i länet kommer att användas i projektet för att öka tillväxten i små och medelstora företag och samtidigt bidra till att minska segregationen.

Affärsmöjligheter kommer att skapas genom aktiviteter inom bostadssektorn i Storstockholm för följande områden:

- nyproduktion,
- omvandling,
- renovering
- tillfälliga bostäder.

I projektet har Länsstyrelsen ansvar för att skapa en arena med syfte att koppla samman SMF-företag, beställare, konsulter och leverantörer samt erbjuda rådgivning och arbeta med kunskapsspridning inom hållbar stadsutveckling. Tillväxt, innovation och miljö är viktiga perspektiv. Projektet genomförs tillsammans med Kungliga Tekniska högskolan, IVL Svenska miljöinstitutet och Sustainable Innovation.

Länsstyrelsen har under året varit samarbetspartner i projektet Infrastrukturplan för utbyggnad av laddningsstationer för elfordon i Östra Mellansverige, kortare benämnt Laddinfra Öst. Projektet har som syfte att stimulera till en ökad utbyggnad av laddningsstationer i regionen och vara ett stöd för de aktörer som vill engagera sig i detta arbete. Länsstyrelsen Stockholm bidrar bland annat med goda exempel på infrastrukturprojekt för laddningsstationer.

Länsstyrelsen var under våren med och delfinansierade Ekologiska Lantbrukarnas konferens Det ekologiska lantbrukets roll i klimatfrågan – lönsamt att göra rätt. På konferensen diskuterade deltagarna metoder för och erfarenheter av effektiva åtgärder för ökad produktion, god djurhållning samt minskade risker för läckage med syfte att minska klimatpåverkan.

Länsstyrelsen deltar som samverkanspart i det nationella projektet Incitament för energieffektivisering. Länsstyrelsen kommer tillsammans med Energimyndigheten kartlägga potentialen för energieffektivisering hos små och medelstora företag med miljötillsyn samt höja kommuners och länsstyrelsernas kompetens inom energiområdet. Detta för att tillsynspersonalen ska kunna erbjuda den information och de verktyg som företagen behöver för att komma igång med sin energieffektivisering. Projektet pågår till och med 2019 och finansieras med stöd från europeiska regionala utvecklingsfonden. Under året har arbetet fokuserat på att kartlägga vilka små och medelstora företag som berörs av miljötillsyn

och hur tillsynsmyndigheterna tidigare har arbetat med energieffektivisering.

I mars genomfördes en av Naturvårdsverkets regionala konferenser Mål i sikte i Stockholm. Länsstyrelsen var tillsammans med Naturvårdsverket och RUS medarrangör till konferensen, som presenterade resultatet från den fördjupade utvärderingen.

Det strategiska klimat- och energiarbetet har utvecklats samverkan med myndighetens övriga verksamheter. Bland annat deltar vi i strukturfondsarbete som har fokus på koldioxidnsål ekonomi, i regionaliseringen av den nationella strategin för hållbar tillväxt och i arbetet med en ny länstranportplan.

Länsstyrelsen har under året tillsammans med Trafikverket och Landstinget inrättat ett regionalt cykelkansli och tillsatt en regional cykelsamordnare.

Under året har flera aktiviteter genomförts med syfte att nå en fossilfri fordonsflotta. Länsstyrelsen har medverkat vid framtagandet av den strategiska innovationsagendan ”Fossiloberoende fordonsflotta 2030 - Hur realiserar vi målet? tillsammans med Energimyndigheten, Sweco, VTI och Energiforsk. Enligt agendan identifieras utmaningar, utvecklingsbehov och barriärer för att nå målet om en fossiloberoende fordonsflotta till 2030. Dessutom kartläggs vilka aktiviteter och åtgärder som är nödvändiga för att uppnå målet. Agendan är en inlägga till projektet *En strategisk plan för en fossilfri transportsektor* som Energimyndigheten driver.

Inom klimatanpassningsuppdraget har Länsstyrelsens fokus under 2016 varit att kommunicera SMHI:s klimatanalys för länet och att fortsätta åtgärdsarbetet i den regionala handlingsplanen för klimatanpassning.

Vi bedömer att Länsstyrelsens roll i forskning om klimatanpassning har stärkts genom deltagandet i olika referensgrupper. Det har under 2016 rört sig om Linköpings universitets

forskning kring politisk styrning av klimatanpassningsarbetet, KTH:s forskningsprogram Robusta beslutsprocesser och Stockholm Resilience Centres arbete med att ta fram en samverkansplattform för hållbar stadsutveckling inom Mistra Urban Future. Vi har även deltagit i workshoppar anordnade av SGI inom ett europeiskt Horizon 2020 projekt - CIMULACT (Citizen and Multi-actor Consultation on Horizon 2020) och om mark- och vattenfrågor inom EUs forskningsagenda. Vi har under ett flertal tillfällen deltagit i möten med Stockholm Resilience Centre om att starta upp en nod i Stockholm för Mistra Urban Future. Vid dessa möten bidrar vi med användarnas perspektiv och ger vår syn på hur man kan utveckla klimatanpassnings- och samhällsbyggnadsforskning till att bli mer användbar för olika målgrupper och på vilket sätt resultaten kan komma till mer samhällsnytta.

Återrapportering regleringsbrev

1.15. Länsstyrelserna ska redovisa insatser med anledning av uppgiften att samordna det regionala och lokala klimatanpassningsarbetet. Med utgångspunkt från de regionala handlingsplanerna för klimatanpassning ska det i redovisningen ingå, vilka insatser som görs på länsstyrelsen och hos kommunerna i länet, vilken effekt detta får för länets anpassning till ett förändrat klimat samt hur det fortsatta arbetet ska bedrivas. Uppdraget finansieras delvis av medel från anslaget 1:10 Klimatanpassning under utgiftsområde 20 Allmän miljö- och naturvård.

På uppdrag av regeringen har Länsstyrelsen sedan år 2009 samordnat arbetet med anpassning till ett förändrat klimat på regional nivå. Den långsiktiga målsättningen är att Stockholmsregionen ska vara en robust och klimatanpassad region, där kommuner och andra aktörer tar ett ansvar för att möta klimatförändringarna och vidta åtgärder.

Målsättningen på kortare sikt är att

- Öka kunskapen om klimatförändringarna hos länets aktörer
- Bidra till att den anpassning som behövs, och kommer att behövas framöver, ska integreras som en naturlig del i Länsstyrelsens och andra aktörers olika verksamhetsområden
- Arbeta med klimatanpassning utifrån prioriteringarna i länets handlingsplan för klimatanpassning

Insatser för att öka kunskapen om klimatförändringarna och dess effekter samt arbetet med åtgärder

Information och utbildning

En viktig del av Länsstyrelsens arbete med klimatanpassning är att höja kunskapen om klimatförändringarna och dess konsekvenser för att visa på behovet av och möjligheterna till anpassning. Vi håller därför föredrag, seminarier och workshoppa på olika teman för olika målgrupper och inom olika sektorer kopplade till Stockholmsregionens utmaningar i ett förändrat klimat.

I år har vi hållit flera föredrag för olika målgrupper i länet, till exempel inom två kurser på Stockholms universitet, för Rotary Waxholm, på ett seminarium anordnat av Stockholm International Water Institute och för politiker i Stockholms läns landsting. Vi har även bidragit med kunskapshöjning via föredrag på en workshop för bygg- och fastighetsbranschen, en workshop om skyfall, konferensen Rörnät och klimat anordnad av Svenskt Vatten, Plan- och bostadsdagarna i Sundsvall samt Stockholms Stads Skyfallsseminarium. Därtill har vi arrangerat seminariet Framtidens klimat i Stockholms län där SMHI presenterade länets nya klimatanalys. Vi har under året även medverkat i tidningsartiklar i Dagens Nyheter såsom Länsstyrelsernas gemensamma artikel om klimatanpassningsarbetet (publicerades i feb 2016) och om Open Lab kursens student-

projekt om gröna bakgårdar för äldreboenden (publicerades i maj 2016).

Kunskaps- och planeringsunderlag

Länsstyrelsen har under de senaste åren tagit fram ett omfattande kunskaps- och planeringsunderlag. Syftet är att förse länets aktörer med målgruppsanpassad information vad gäller den senaste forskningen och med olika underlag som kan underlätta deras planering.

Vi har under året arbetat med att ta fram rekommendationer för ny bebyggelse i översvåmningsområden längs länets sjöar och vattendrag, som hjälp till kommunernas fysiska planering. Dessa har remitterats till samtliga kommuner och några berörda nationella myndigheter. Ett fastställande förväntas ske första kvartalet 2017.

I samarbete med Länsstyrelsen på Gotland och Länsstyrelsen i Blekinge har vi tagit fram en checklista för klimatanpassning i fysisk planering (översiktsplaner och detaljplaner). Den är avsedd att tjäna som ett stöd för Länsstyrelsens egna planhandläggare och för kommunala planhandläggare i arbetet med att se till att en fysisk plan har ett klimatanpassningsperspektiv.

Som redovisning till Boverket och till länets kommuner har vi sammanställt alla idag tillgängliga planeringsunderlag och vägledningar för klimatanpassning och för klimat och energi avseende Stockholms län. Uppdraget redovisades separat i sin helhet till Boverket den 31 oktober 2016.

Som en del i arbetet att kommunicera SMHIs analys av framtidens klimat i Stockholm har vi under hösten arbetat fram en förenklad kortversion. Broschyren förväntas vara i tryck i början av 2017.

Klimatanpassning – en bred uppgift

Klimatanpassning är en fråga som spänner över väldigt många olika sakområden. Genom att arbeta tvärsektorielt internt underlättar vi

bland annat spridningen av kunskap till olika sektorer.

Länsstyrelsen har under sakområdet kulturmiljö, under rubriken ett levande kulturarv i ett framtida klimat, bland annat redovisat att vi har tagit fram en strategi för kulturmiljö och klimatförändringar. Parallellt med framtagandet av strategin har vi hållit föredrag om klimatförändringarnas påverkan på kulturarvet internt och påbörjat arbetet med att identifiera kulturmiljöobjekt hotade av översvämning i Södertälje och Norrtälje kommuner.

Vi har också arbetat med att ta fram en regional handlingsplan för grön infrastruktur, vilket vi har redovisat i vår åiterrapportering av regleringsbrevsuppdrag 3.31 under sakområdet Naturvård, samt miljö- och hälsoskydd. Vid genomförandet av uppdraget har vi beaktat effekterna av ett förändrat klimat och belyst vikten av grön infrastruktur för klimatanpassning. Arbetet fortsätter under 2017.

Vi genomför kontinuerligt interna samverkansmöten om klimatanpassning med ett brett deltagande från myndighetens olika avdelningar.

Stöd till och samverkan med kommunerna

En av de främsta uppgifterna för Länsstyrelsens klimatanpassningsarbete är att samverka och ge stöd till kommunerna. Detta sker genom framtagande av kunskaps- och planeringsunderlag, seminarier, samarbetsprojekt och stöd i deras klimatanpassningsprocess.

Vi har under detta och föregående år bedrivit ett projekt om hur skyfall kan hanteras i samhällsplaneringen. Förutom den tidigare framtagna lågpunktskartan har tre pilotstudier med detaljerade skyfallskartor tagits fram tillsammans med tre av länets kommuner. Dessa har använts i ett jämförande syfte med en mer övergripande kartering för att se hur olika modeller ger utslag på fysisk markanvändning. Resultaten presenterades på seminariet Skyfall i planeringen som vi an-

ordnade för inbjudna kommunrepresentanter i april. Vi tar nu som ett sista steg fram rekommendationer för hur skyfallsproblematik kan hanteras i fysiska planer.

Inom ramen för regleringsbrevsuppdrag 3.23 anordnade vi en workshop för länets kommuner där vi diskuterade ramarna för ett planeringsunderlag och vilka behov det finns för att ta fram nya planeringsunderlag inom områdena klimatanpassning och klimat- och energi.

Under året har vi tagit fram rekommendationer för lägsta grundläggningsnivå för ny bebyggelse i översvänningsområde längs länets sjöar och vattendrag och checklista för klimatanpassning i fysisk planering. Dessa kommer tillsammans med tidigare framtagna rekommendationer för Mälaren och Östersjön att vara ett stöd för kommunerna vid planläggning av mark och vatten enligt plan- och bygglagen och miljöbalken.

Som en del i arbetet med Länsstyrelsens åtgärd i den regionala handlingsplanen om att varje kommun ska ha en klimatanpassningsplan eller på annat sätt integrera perspektivet i sin verksamhet har vi erbjudit oss att besöka kommunerna för att stötta dem i denna process. Vi har fått flera önskemål om besök och hittills hunnit träffa Stockholms Stad och Järfälla kommun. Fler besök kommer att ske under 2017. Vi har även lämnat synpunkter på Huddinge kommuns klimatanpassningsplan.

Som en del i EU projektet Life IP deltar vi i möten med Bällstaågruppen. Bällstaågruppen är ett kommunövergripande samarbete, som arbetar för att Bällstaån ska uppnå god ekologisk och kemisk status till år 2021.

Under året har vi även anordnat ett antal seminarier och workshoppar för kommunrepresentanter samt deltagit i samrådsprocessen för ett antal kommuners översiktsplaner.

Samverkan regionalt och nationellt

En betydande del av Länsstyrelsens arbete handlar om att samverka med såväl regionala som nationella och även internationella aktörer.

Tillsammans med Äldreförvaltningen Stockholms Stad och Landstinget har vi gett studenter på KTH:s Open Lab i uppgift att hitta lösningar på problem som värmeböljor orsakar för äldre i urbana miljöer. En av studentgrupperna tog fram en idé som de kallade ”Green Backyard Networks” vilken handlar om att skapa gröna, sociala nätverk i innerstaden, som att kunna odla på innergårdar för äldreboenden för att sänka temperaturen och samtidigt höja gemenskapen. Den andra gruppen fokuserade på att ta fram varnings-system för att äldre, även dementa, ska få information om värmeläget. Vi arbetar nu vidare med projektidéerna tillsammans med några av studenterna och Stockholms Stad.

Som en del i arbetet med innovationer och att hitta samarbeten mellan aktörer som inte tidigare delat med sig av sina utmaningar avseende att skapa ett långsiktigt, robust samhälle har vi under året haft samverkansmöten med Länsförsäkringar, NCC och Micasa fastigheter samt anordnat en workshop för bygg- och fastighetsbranschen.

Tillsammans med Länsstyrelsen i Västmanland och Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) har vi skrivit en ansökan för ett delprojekt till EU-projektet Life IP-Rich Waters. Projektet blir finansierat och kommer att pågå i drygt sju år med start 2017. Det kopplas till två av åtgärderna i handlingsplanen:

1. Arbeta för att långsiktigt öka landskapets vattenhållande förmåga för att minska översvämningsrisker
2. Vid riskbedömning av förorenade områden ska hänsyn till ett förändrat klimat tas i beaktande

Vi har under året haft frekventa kontakter med Landstinget inom deras arbete med att ta fram en ny RUF. Detta har skett genom att vi deltagit i seminarier och konferenser, sammanställt synpunkter till hur klimatanpassningsfrågan hanteras i samrådshandlingen samt personliga möten med Tillväxt och regionplaneförvaltningen vid Stockholms läns landsting (TRF) om frågor kring grönstruktur och klimatanpassning. Vi har även haft ett samverkansmöte med Landstinget kring frågor som rör hälsa, miljö och klimatanpassning.

Under 2016 har Länsstyrelsen i Stockholm varit ordförande i klimatanpassnings-samordnarnas nationella nätverk. Vi har därför haft ansvaret för att arrangera sedvanliga möten i nätverket. Ett av dem genomfördes under våren då flera nationella myndigheter deltog, och ett under hösten då Klimatanpassningsutredningen och Miljödepartementet deltog. Som ordförandelän har vi också fungerat som kontakt utåt mot många myndigheter. Inom nätverket har vi arbetsgrupper som fördjupar sig i olika frågor. Vi har deltagit i arbetsgrupper avseende dagvattenfrågor, kulturmiljö, kommunikation, fysisk planering och regeringsuppdraget Grön infrastruktur. Länsstyrelserna kring Mälaren driver tillsammans en arbetsgrupp som diskuterar gemensamma frågor och utmaningar i Mälarenregionen. I januari genomfördes ett gemensamt möte i Stockholm.

Länsstyrelsen samverkar med flertalet nationella myndigheter och har under året haft möten med:

- SGI för input till framtagandet av Handlingsplan för hållbart markbyggande.
- Boverket om Checklista för klimatanpassning i fysisk planering.
- SMHI angående regeringsuppdraget att följa upp klimatanpassningsarbetet.
- MSB i samband med deras arbete att ta fram en skyfallsrapport.

Vi har även deltagit i remissförfarandet i samband med Naturvårdsverkets rapport Torvutvinningens och torvanvändningens klimat- och miljöpåverkan.

Länsstyrelsen Stockholm har under året haft en representant i expertgruppen, inom den av regeringen tillsatta utredningen Ett stärkt arbete för anpassning till ett förändrat klimat. Vi har bidragit till beskrivningen av Länsstyrelsens arbete inom samordningsuppdraget och i arbetet med granskning av planer utifrån Plan- och bygglagen. Därtill har vi bidragit till att analysera utmaningarna inom klimatanpassningsarbetet i Sverige

Vi har under året haft besök av en norsk delegation som delgetts erfarenheter av klimatanpassningsarbetet i Sverige samt berättat om det regionala arbetet på ett seminarium med internationella deltagare på Swedish Water Institute.

Resultat och effekter

Länsstyrelsen har under 2016 arbetat vidare med att genomföra åtgärderna i den regionala handlingsplanen. Många beslutsunderlag har tagits fram och ett antal projekt inom nya sektorer har startats. Under flera av processerna har vi engagerat kommunerna i arbetet och på så sätt skapat ett tätare samarbete kring vissa frågor.

Överlag märker vi en ökad medvetenhet om vikten av ett klimatanpassningsarbete i kommunerna. I Stockholms län har cirka hälften av kommunerna tagit fram en klimat- och sårbarhetsanalys vilket är ett av de första stegen i en klimatanpassningsprocess. Som ett komplement till Länsstyrelsens lågpunktskarta har flera kommuner gjort kompletterande skyfallsmodelleringar för utvalda områden. Några har tagit fram klimatanpassningsplaner och ett flertal är på gång under 2017. I vissa kommuner tar man fram vattenplaner eller vattenpolicys och grönplaner och fångar då

upp många av klimatanpassningsfrågorna. Vi ser också hur klimatanpassningsperspektivet får mer utrymme och är tydligare integrerat i de översiktsplaner som kommit in.

Av en enkät till kommunerna om Mälarekommendationerna framgick att cirka 80 procent av kommunerna använder sig av dem. Checklistan för fysisk planering används av planhandläggare internt och på kommunerna. Vi har också fått in önskemål om fler rekommendationer, till exempel kring hantering av dagvatten och grönytefaktor, som skulle underlätta arbetet för kommunernas planhandläggare.

Under våren 2016 har IVL Svenska Miljöinstitutet tillsammans med Svensk Försäkring genomfört en enkätundersökning för att kartlägga hur Sveriges kommuner arbetar med klimatanpassning. I den fick Stockholms läns kommuner en snitto poäng om 12,6 av 33 möjliga, vilket är högre än hälften av länen i landet. Fyra av länets kommuner ligger på över 24 poäng och har kommit långt med klimatanpassningsarbetet.

Fortsatt arbete

Vi planerar att framöver lägga stort fokus på hur vi kan stötta kommunerna i deras klimatanpassningsarbete. Kommunbesöken som inleddes 2016 kommer vi att fortsätta med. Vi jobbar också vidare med att etablera klimatanpassningsfrågan internt för att verka via våra andra processer som till exempel tillsyn av planer.

Vi kommer att arbeta proaktivt med att vägleda kommuner inom frågor som rör översvämning, markstabilitet, grönstruktur samt värme och hälsa. Öka kommunikationsinsatserna avseende våra översvämningssrekommendationer och arbeta med att ta fram nya för skyfall och eventuellt grönytefaktor.

Medelsanvändning anslag 1:10 klimatanpassning

Under 2016 har cirka 3,72 miljoner kronor använts, ungefärligt fördelat på följande poster:

- Löner och andra personalkostnader
– 3,67 miljoner kronor
- Övriga kostnader – 0,05 miljoner kronor

Länsstyrelseinstruktion 5 §

8. Länsstyrelsen ska samordna arbetet på regional nivå med anpassningen till ett förändrat klimat. Förordning (2013:815).

Länsstyrelsens samordning av det regionala arbetet med anpassningen till ett förändrat klimat redovisas under åiterrapporteringen av regleringsbrevsuppdrag 1.15.

KULTURMILJÖ

VOLYMER OCH KOSTNADER AVSER VERKSAMHET 43*	2016	2015	2014
Årsarbetskrafter män	2,4	3,23	4,58
Årsarbetskrafter kvinnor	9,3	10,25	7,28
Andel av totala årsarbetskrafter (%)	3,09	3,59	3,05
Verksamhetskostnader inkl. OH (tkr) totalt	16 332	16 670	14 380
Andel av totala verksamhetskostnader (%)	3,51	3,93	3,41
Antal ärenden, inkomna och upprättade	1 584	1 399	1 275
Antal beslutade ärenden	1 625	1 372	1 222
Antal ej beslutade ärenden äldre än två år	65	79	56
Bidragsutbetalningar där Länsstyrelsen gör utbetalningen (tkr)	0	0	0

Kommentarer till tabellen

Antalet ärenden har ökat. En stor del består av ansökningar om tillstånd för metallsökare, men är även kopplade till infrastrukturprojekt. Trots ökningen har tid lagts på att prioritera även äldre ärenden, så att vi inte får gamla balanser som följer med från tidigare år.

Andra väsentliga prestationer och resultat

Sammanfattning

Länsstyrelsen har särskilt prioriterat strategiskt arbete med fokus på kompetenshöjande seminarier, dialoger med kommuner samt stöttat framtagande av kunskapsunderlag och strategier. Exempel på strategiskt arbete är:

- Riksintresseöversyn för kulturmiljövården omfattar hela länet. Genomförandet sker under fem år med årliga teman som ger en helhetsbild av likvärdiga områden i de undersökta kommunerna.
- Vi har under året genomfört dialoger och utvärdering med arkeologiföretag till vilka Länsstyrelsen har uppdragit att genomföra undersökningar, utredningar och utgrävningar. Detta redovisas utförligare under regleringsbrevsuppdrag 1.21.

- För att möta den uppkomna bostadsbristen, har vi genom arbetssättet ”Kommun för kommun” kunnat bidra med kompetens inom kulturmiljöområdet, både genom att delta vid kommunbesöken och i dialog.
- Länsstyrelsen i Stockholms län har under året tagit ansvaret för att vara värdlän för det byggnadsantikvariska nätverket inom Kulturmiljöforum.
- Länsstyrelsen i Stockholms län övertog 2016 ordförandeskapet för det länsstyrelsegemensamma Kulturmiljöforum och har initierat ett förnyelsearbete, i enlighet med utförligare beskrivning under avsnittet Kulturmiljöforum.
- Strategi för Kulturmiljö och klimatförändringar har tagits fram. Detta redovisas under regleringsbrevsuppdrag 1.20.
- Brottö kulturresevat har prioriterats särskilt då det gäller förutsättningar för besöksnäring och utveckling. Ett strategiskt arbete är påbörjat.

Byggnadsminnen

Under året har Länsstyrelsen beslutat att förklara Konstakademien, Danvikens hospital och Kvarnholmens område som byggnadsminnen. Ett nytt arbetssätt för att handlägga byggnadsminnen har implementerats, vilket innebär en snabbare handläggning för nyinkomna ärenden. Vi har under året särskilt fokuserat på att avsluta öppna byggnadsminnesärenden. Exempel på avslag på gamla ärenden är Sergels Torg, Bellevueparken, Södra Latin och tre graffitimålningar. I det strategiska arbetet med att hantera äldre ärenden har flera aktiverats under året genom att inventeringar har genomförts och förhandlingsprocesser har fortskridit. Resultatet av detta ser vi dock under 2017.

Under året har vi genomfört egeninitierad tillsyn av tio byggnadsminnen. Urvalet har varit byggnadsminnen där ägaren och Länsstyrelsen inte haft kontakt under en längre tid. Tillsynen har till syfte att ge kunskap om hur förvaltningen sker, vilka behov som finns och informera om regelverk och möjligheter. Erfarenheterna från besöken kommer att ligga till grund för strategiska och långsiktiga handlingsplaner för hur kontakt och samverkan med fastighetsägare ska ske på bästa sätt i framtiden.

En ägare till ett byggnadsminne har under 2016 åtalats för förändring av ett byggnadsminne på ett olämpligt vis utan tillstånd.

Kulturmiljöforum

Länsstyrelsernas Kulturmiljöforum har under året ny ordförande och nytt ansvarigt länsråd. Ett strategiskt uppstartsmöte hölls under hösten med länsråd, ordförande och arbetsutskott, där riktlinjer för en starkare samverkan drogs upp. Under hösten presenterades ett förslag till förtydligande av organisationen, kalendarium samt inriktning för 2017, med bland annat ett strategiskt möte och förslag på aktiviteter i Almedalen på agendan. Avstämning med an-

svarig länsrådsgrupp har genomförts under året och kommande avstämningar har planerats in.

Det länsstyrelseövergripande projektet ”Utvecklade handläggarprocesser” har intensifierats under året. Personella resurser har inventerats och medel avsatts för de projektledare som kommer att avsätta extra tid för att hålla den reviderade tidsplanen. Kommunikationen med Riksantikvarieämbetet har genomlysts och resulterat i ett förslag om ny form för mötesstruktur och kommunikation som kommer att beslutas under 2017.

Kulturmiljöforum har haft samverkan med kulturarvspolisens vid Polisens nationella operativa avdelning, Forum för hållbart samhällsbyggande och Linnéuniversitetet. Dessa har varit inbjudna till Kulturmiljöforum.

Miljömålen har lyfts fram och ett strategiskt beslut tagits om att arbeta med tre utvalda mål under kommande år. En långsiktig planering för länsstyrelsesamverkan kring regional utveckling och samverkan i miljömålssystemet (RUS) har inletts och arbete kommer att fortgå under kommande år för att hitta samordnings-effekter och effektivisera resurserna.

Återrapportering regleringsbrev

1.20. Länsstyrelserna ska redovisa hur hela myndigheten, inom de olika delarna av verksamheten, verkar för att uppnå de nationella kulturmiljömålen. Länsstyrelserna ska analysera och redovisa utvecklingsmöjligheter för det tvärsektoriellet samarbetet vad gäller bland annat värdering av kulturmiljö i olika processer och hur kulturmiljöperspektivet i miljö kvalitetsmålen omhändertas. Länsstyrelserna ska särskilt redogöra för hur man arbetar för att överbrygga eventuella konflikter mellan naturvårdsintressen och kulturmiljöintressen vid hantering av småskalig vattenverksamhet.

Inom Länsstyrelsens sakområden, samhällsbyggnad, miljö och landsbygd finns ett nära samarbete avseende kulturmiljöfrågorna. Vi samarbetar inom flera områden där specialistkompetens finns, exempelvis i frågor som rör klimat och energi, översvämning, planfrågor och översiktsplaner. För att kunna analysera

och utveckla samarbetet och få en överblick över hur vi använder våra resurser, har en specifikation för tidredovisning tagits fram. Vi bedömer att det arbete som påbörjats i år vad gäller samordning mellan enheter och avdelningar ytterligare kommer att utvecklas genom framförallt två projekt som pågår inom Länsstyrelsen. Det ena projektet kallas tidiga dialoger och syftar till att utveckla Länsstyrelsens rådgivande roll i tidiga planeringsskeden. Projektet beskrivs under sakområdet hållbar samhällsplanering och boende. Det andra projektet handlar om den regionala miljö- och samhällsbyggnadsdialogen.

Den regionala miljö- och samhällsbyggnadsdialogen är en plattform där alla länets kommuner, Kommunförbundet Stockholms Län (KSL), SL, Landstinget, Trafikverket och Länsstyrelsen arbetar tillsammans för att bygga många nya bostäder, öka kapaciteten i infrastrukturen och samtidigt nå miljömålen.

Genom samrådsprocesser enligt plan- och bygglagen, bland annat avseende detaljplaner, verkar Länsstyrelsen för att kulturmiljöaspekter uppmärksammas och hanteras konstruktivt inom ramen för den kommunala planeringen.

När Länsstyrelsen förmedlar större arkeologiska undersökningar och upphandlingar ställer vi krav på förhållningssätt till de nationella kulturmiljömålen.

Vi har också fört in ett tydligare besöksnäring- och utvecklingsperspektiv i arbetet med världsarv och i styrelsearbetet för Tyrestaskogens nationalpark genom att förstärka med representant från Länsstyrelsens avdelning för tillväxt.

Under året har länsstyrelsen arbetat fram en strategi för kulturmiljö- och klimatförändringar: "Ett levande kulturarv i ett framtida klimat". Strategin är framtagen som en del av Länsstyrelsens uppdrag att samordna arbetet med anpassning till ett förändrat klimat på

regional nivå. Implementering av strategin kommer att ske under 2017.

För att förstärka Länsstyrelsens förmåga och kompetens har vi deltagit i Riksantikvarieämbetets och SMHIs utbildningar om klimat- och kulturarv.

I Länsstyrelsens arbete med Kungliga Nationalstadsparken har en styrgrupp inrättats i vilken vi utöver miljökompetens har representation i kulturmiljöfrågor, för att säkerställa att vi även beaktar detta perspektiv.

Tvärsektoriellt säkerställande för värdering av kulturmiljöer

Naturenheten arbetar aktivt med kulturmiljöfrågor som granskas i varje ärende som gäller geografiska områden och handläggs av naturenheten, både i ansöknings- och tillsyns-ärenden. Varje ärende inleds med en granskning utifrån en checklista. Här kontrolleras bland annat om ärendet kan beröra områden av riksintresse för kulturmiljö, forn lämningar eller byggnadsminnen. Om ärendet bedöms beröra någon av dessa punkter sker ett internremissförfarande som innebär att vi i ärendet engagerar nödvändig kompetens i kulturmiljöfrågor.

I skötseln av skyddade områden prioriterar naturenheten, under åren 2015-2019, bland annat arbeten i odlingslandskapet. Arbetet består av planering och genomförande av framför allt skötselåtgärder i betesmarker och ängar. Skötseln innebär ofta restaurering av igenväxta betesmarker, stängsling och återinförd betesdrift.

Inom arbetet med åtgärdsprogram för hotade arter satsar vi mycket på programmet för bevarande av Särskilt skyddsvärda träd i odlingslandskapet. En stor mängd grova ekar och andra värdefulla träd friställs därmed och skyddas från igenväxning.

Vi arbetar även med bevarande av biologiskt kulturarv i form av bland annat hamling av träd och slåtter av ängsmark, särskilt i Ängsö

nationalpark i Norrtälje kommun. På Ängsö finns även långa sträckor med trädgårdsgränder som lagas och byts ut vid behov.

I flera av de skyddade områdena finns fornlämningar. Vid restaureringar av marker med fornlämningar röjs marken för att synliggöra dem och på så sätt säkra ett bevarande. Under 2016 har även en särskild utredning gjorts av en fornvårdskonsult av vilka fornlämningar som är särskilt prioriterade att bevara och synliggöra i Angarnssjöängens naturreservat i Vallentuna kommun.

I skyddade områden är information viktig när det gäller fornlämningar och andra kulturspår som är lättförståeliga för besökare, detta lyfts särskilt fram på informationsskyltar.

Länsstyrelsen förvaltar ett antal byggnader som ägs av Naturvårdsverket, däribland det statliga byggnadsminnet på Rågskär i Värmdö kommun.

Naturenheten har arbetat 0,75 årsarbetskrafter inom kulturmiljöområdet. Det arbete som utförs av entreprenörer i länsstyrelsens regi ligger utöver de årsarbetskrafter som redovisas.

Inom Länsstyrelsen sker alltid ett nära samarbete och nödvändig kompetens mobiliseras för att tillgodose såväl naturvårds- som kulturmiljöaspekter vid bildande av naturreservat i områden där det finns riksintressen för kulturmiljö, fornlämningar eller andra höga kulturmiljövärden. Skötselåtgärder och föreskrifter anpassas vid behov. Vissa naturreservat som bildas har mycket höga kulturvärden. Ett exempel är det blivande naturreservatet Täby prästgård.

Inom Landsbygdsprogrammet (Europeiska jordbruksfonden för Landsbygdsutveckling) tar Länsstyrelsen emot ansökningar om stöd till investeringar för restaurering, bevarande och utveckling av natur- och kulturmiljö i det agrara kulturlandskapet. Efter att Landsbygdsprogrammet öppnades under 2016 har Länsstyrelsen tagit emot sju ansökningar. Såväl landskapsmiljöer som kulturhistoriskt

värdefulla byggnader/hembygdsgårdar samt landskapselement kan vara föremål för stöd. Syftet med stödet är att bevara och utveckla de värden som är förknippade med olika geografiska områdens attraktivitet. Investeringar som gynnar bygdeutveckling och ger förutsättningar för lokalt företagande prioriteras. Vi har haft dialog med Stockholms läns hembygdsförbund om programmet.

Sammanfattning

Det som vi ovan har redovisat kan sammanfattas med att det tvärssektoriella samarbetet inom kulturmiljöområdet är föremål för kontinuerlig utveckling både inom specifika områden och på ett övergripande och strategisk plan. Exempel på det senare är utvecklingen av den regionala miljö- och samhällsdialogen samt Länsstyrelsens utvecklingsarbete som syftar till att utveckla Länsstyrelsens rådgivande roll i tidiga planeringsskedet. I dessa sammanhang beaktas kulturmiljöperspektivet och miljömålen integrerat med andra angelägna frågor. Länsstyrelsen framtagna strategier för kulturmiljö och klimatförändringar är också ett exempel på hur vi beaktar miljöaspekter och miljömål i vårt tvärssektoriella arbete.

Småskalig vattenverksamhet

För att överbrygga intressekonflikter har vi bildat *Samverkansgrupp dammar*. Gruppen arbetar kring dammar och fiskefrågor, kulturmiljöfrågor, säkerhetsfrågor, miljö kvalitetsnormerna för vatten och tillsyn av vattenverksamhet.

Målet med denna tvärssektoriellt sammansatta grupp är att prioritera objekt gemensamt och att hitta bra lösningar för att uppnå miljö kvalitetsnormerna för vatten utan att andra intressen skadas. Kulturmiljöfrågorna är ett viktigt intresse. Genom den goda dialogen i gruppen kan hänsyn till olika intressen lyftas in tidigt i processen. Gruppen har under året haft månatliga möten där vi har lyft aktuella frågeställningar, kommande projekt och diskuterat åtgärder och lösningar.

De konfliktytor gruppen identifierat är:

- dammar som utgör vandringshinder för fisk och annan fauna och problem för konnektiviteten i vattendragen, men som samtidigt enskilt eller som del i en kulturmiljö har kulturhistoriska värden och därför inte bör rivas ut.
- rensningar, rätningar, kanaliseringar med flera åtgärder, som utgör problem för biologisk mångfald och morfologin behöver restaureras samtidigt som de har kulturhistoriska värden kopplade till exempelvis flottning, kraftnyttjande, dikningsföretag och därför i en del fall behöver bevaras.

I gruppen ingår kompetenserna miljöskydd/miljöanalys, kulturmiljö, risk, fiske samt juridik. Vid behov utökas gruppen med behövlig kompetens.

Gruppens syfte:

1. Tydliggöra roller och ansvarsgränser.
2. Ta fram en struktur för det interna arbetet i syfte att agera samstämmigt externt.
3. Ta fram en plan för objekt/områden som bör prioriteras av Länsstyrelsens arbete med dammar.

Det finns en plan för prioritering av arbetet.

Kunskapsunderlag

Vi arbetar vidare för att ta fram fler kunskapsunderlag och stärka det interna samarbetet.

Under 2013 genomfördes en inventering av vattenanknutna industrimiljöer i länet. Under arbetets gång blev det tydligt att många av dessa platser är intressanta och att de förtjänar att såväl lyftas upp som kommuniceras bättre. De har ofta haft en stor betydelse för bygden och många i närområdet har en levande relation till lämningarna. Platserna har ofta även haft en stor betydelse för samhällsutvecklingen, lokalt, regionalt och i vissa fall även nationellt.

För att uppmärksamma och tillgängliggöra några av länets vattenanknutna kulturmiljöer har ett projekt initierat av Stockholms läns-museum beviljats bidrag. I år har en förstudie genomförts med syfte att ta reda på hur mycket information som går att finna i arkiv och hur man kan lyfta fram några av länets vattenanknutna kulturmiljöer. Fem kulturmiljöer vid vatten har därefter valts ut med fokus på tillgängliggörande och information.

1.21. Länsstyrelserna ska redovisa hur myndigheten strategiskt verkar för att uppnå de nationella kulturmiljömålen i samverkan med lokala och regionala aktörer. Samspelet avseende kommunala och regionala kulturmiljöunderlag, handlingsplaner och strategier, inklusive de regionala kulturplanerna, ska särskilt belysas.

Länsstyrelsens strategiska arbete för att uppnå de nationella kulturmiljömålen i bred samverkan med andra aktörer utvecklas kontinuerligt, både inom specifika delområden och på ett övergripande plan. Exempel på det senare är utvecklingen av den regionala miljö- och samhällsdialogen samt Länsstyrelsens utvecklingsarbete som syftar till att utveckla Länsstyrelsens rådgivande roll i tidiga planeringsskeden. I dessa sammanhang beaktas kulturmiljömålen och miljömålen integrerat med andra angelägna frågor. Detta utvecklingsarbete har vi redovisat i vår återrapportering av regleringsbrevsuppdraget 1.20 samt under sakområdet hållbar samhällsplanering och boende.

Vi har i vårt strategiska arbete inom olika delområden särskilt satsat på dialog i olika former och utvecklingsfrågor som besöksnäring och samverkan enligt vad som nedan redovisas.

Besöksnäring, tillgänglighet och kulturarv

Brottö kulturresevat i Österåkers kommun har stått i fokus vad gäller dialog kring besöksutveckling och förutsättningar för fler näringar på ön, kommunikationer och möjlighet att generationsväxla. Som exempel på detta kan nämnas:

Arbete har påbörjats för nya skötselplaner som ska ligga i linje med nya föreskrifter.

- För att kunna ge stöd, bidrag och råd har arbete påbörjats för att internt samordna Länsstyrelsens resurser och insatser. Vi planerar bland annat att, kopplat till Brottö, dela upp ansvarsområden samt utse kontaktpersoner på berörda enheter.
- Länsstyrelsen har påbörjat ett arbete för att under 2017 ytterligare utveckla och tydliggöra vår organisation för hur tillsyn, förvaltning och stöd ska hanteras. Dialoger har förts med lokala aktörer och investerare. Kontakter har även tagits för att involvera Österåkers kommun. Brottö har även kopplats samman med Ö för Ö-projektet som syftar till att samla olika regionala och lokala aktörer kring varje kärnö och lokalisera vilka insatser som behöver göras på varje ö för att behålla den lokala servicen.

I Länsstyrelsens arbete med besöksnäring är länets kulturmiljöer en viktig resurs, vilket lyfts fram i nedanstående samverkansprojekt.

- Inom den regionala samverkan Stockholm Archipelago, för att utveckla skärgården som ett internationellt besöksmål, är kultur ett av fyra temaområden som ska känneteckna skärgården som besöksmål och som produktutvecklingen ska byggas kring.
- Vi har också fört in ett tydligare besöksnäring- och utvecklingsperspektiv i arbetet med världsarven.

I Länsstyrelsens uppdrag med att samordna utveckling och förvaltning av Kungliga nationalstadsparken, har en angelägen fråga varit att locka nya kategorier av besökare. Med hjälp av medel från Länsstyrelsens utvecklingsanslag om 100 miljoner kronor har till exempel Solna stad påbörjat en treårig satsning på utvecklingsprojektet för stadens unga i Nationalstadsparken. Här finns också ett tydligt integrationsperspektiv.

Ruinprojekt och Fornrådgivning

Under året har arbetet med Länsstyrelsens särskilda satsning som rör ruinerna i länet påbörjats. Under åren 2016 till 2018 ska omfattande arbeten ske på tre av länets ruiner. Länsstyrelsen har fått extra kulturmiljövårdsanslag för dessa projekt. Restaureringsarbetet beställs av respektive ruinägare och Länsstyrelsen har en samordnande funktion i de tre projekten. Kostnader som rör förundersökningar, dokumentation samt åtgärder på ruinerna tas från anslaget till kulturmiljövård.

De tre aktuella ruinerna är S:t Per och S:t Olof i Sigtuna och Täljehus i Södertälje. Objekten har valts utifrån ett flertal aspekter. En sådan aspekt har varit att de tre ruinerna förvaltas av en kommun eller församling, vilket är viktigt för att vi ska få en stabil medfinansiering i projektet. Andra viktiga aspekter har varit att ruinerna också är tillgängliga för allmänheten och att de är identitetsskapande för sin bygd. Under året har första etappen av treårssatsningen handlat om restaureringsinsatser på Täljehus i Södertälje kommun, där kommunen har varit vår samarbetspartner.

Utöver Täljehus har Länsstyrelsen beviljat bidrag till Sigtuna museum & Arts projekt ”Sigtunas ruiner – bevarande och brukande, etapp 2”. Projektet har resulterat i en skrift ”Kyrka vs. Ruin”. I skriften har ett antal olika skribenter gett sina perspektiv på hur ruiner kan bevaras och utvecklas. Sigtuna-projektet pågår i samarbete med Riksutställningar och Gotlands museums projekt ”Only the sky is the limit”, som också har fokus på hur ruiner kan bevaras och utvecklas. Länsstyrelsen deltog i november i en workshop på temat, anordnad av Riksutställningar.

Länsstyrelsens satsning på fornvård, fri fornvårdsrådgivning som erbjuds via ett konsultföretag, bedöms ha fått god effekt i år. I rapporten för år 2016 konstateras att länets kommuner nu är alltmer aktiva. Fler har anslutit sig under året och nu är 20 av 26 kommuner aktiva. Prognosen är att intresset

bara blir större då allt fler får kunskap och råd. Skogsstyrelsen satsning med arbetslag med nyanlända har dessutom blivit en möjlighet för kommunerna att få hjälp att röja. Nacka, Södertälje, Salem, Botkyrka och Norrtälje kommuner har fått hjälp att etablera kontakt och nu kan igenslyade områden åtgärdas med denna möjlighet. Denna fornvård har låga kostnader och berörda kommuner är angelägna att ta del av satsningen. En annan satsning var ett kunskapsseminarium för Stockholms stadsdelsförvaltningar där syftet var att få igång arbetet med fornvården i de olika stadsdelarna. Seminariet gjordes tillsammans med Stockholms stadsmuseum. Fornvårdsrådgivning har även skett till andra än kommuner, som exempelvis Statens fastighetsverk och naturvården inom Länsstyrelsen.

Det kyrkliga kulturarvet

För att öka medvetenheten kring våra beslut och kulturmiljölagens innebörd har vi, tillsammans med stora projektägare, utvecklat ett arbetssätt för att kommunicera med de inblandade i större ombyggnadsprojekt.

När det gäller kyrkliga kulturminnen har detta skett tillsammans med Fastighetssamverkan Norr, som är ett inomkyrkligt fastighetsteam för förvaltning av kyrkliga kulturminnen inom Gustaf Vasa församling. Fastighetssamverkan är även en del av Stockholms stifts utvecklingsprojekt för mer samordnad fastighetsförvaltning. Inför byggstart i det stora ombyggnads- och renoveringsprojektet för Gustaf Vasa kyrka samlades samtliga entreprenörer under hösten för en informationsdag. Vid detta tillfälle deltog Länsstyrelsen och informerade allmänt om Kulturmiljölagen och de nationella målen för kulturmiljö samt specifikt om det beslut som vi fattat för den aktuella ombyggnaden. Samma informationsinsats genomfördes även för Stockholms stads omfattande ombyggnadsprojekt av byggnadsminnet Stadsgården 1 som inrymmer Stockholms stadsmuseum. Länsstyrelsen erfarenhet från förra året är att dessa processer har förenklats genom

information i tidiga skeden och därför har tidig information prioriterats under året.

Länsstyrelsen deltog under året i den arbetsgrupp som planerade Svenska kyrkans kulturarvsdagar. Vi ansvarade särskilt för den proaktiva seminariedagen som genomfördes som ett panelsamtal om kyrkliga kulturmiljöer som en resurs i stadsutvecklingen, detta skedde i samarbete med Stockholms skönhetsråd, Stockholms stadsbyggnadskontor, Stockholms stift och Gustaf Vasa församling. Temat var utveckling och exploatering. Vi presenterade våra erfarenheter av skadeförebyggande arbete i samband med stora infrastrukturprojekt, i detta fall bygget av Citybanan. Genom de erfarenheter som gjordes i samband med detta projekt har en metod arbetats fram. Arbetssättet tillämpas nu i miljöprövningarna för större projekt där kulturmiljöer kan påverkas.

Länsstyrelsen är tillsynsmyndighet för kontrollprogram för kulturmiljö i projekt Slussen och samråd enligt miljöbalken pågår inför den planerade tunnelbaneutbyggnaden.

Länsstyrelsen har medverkat i Stockholms stifts kurs om inventarieförteckningar och det digitala systemet Sacer och informerat om vilka krav som gäller enligt KML för kyrkliga inventarier. Detta ligger också in linje med prioriteringen om insatser i tidiga skeden för att underlätta kommande tillståndprocesser.

Breddad syn på kulturarvet – Kalejdoskop och andra insatser

Genom det länsstyrelsegemensamma projektet Kalejdoskop – ”sätt att se på kulturarv” - har vi tidigare arbetat på olika sätt för att bredda synen på kulturarv. En erfarenhet av projektet har varit att vi behöver utveckla nya verktyg och arbetssätt för att kunna arbeta mer inkluderande med kulturmiljöfrågorna i länsstyrelsearbetet.

- Under 2016 och 2017 pågår därför ett projekt för att ta fram ett digitalt redskap för handläggare med syfte att väcka frågor kring inkludering, hur vi kan arbeta med

nya målgrupper och bredda vår egen syn på kulturarvsfrågorna i vårt arbete. Projektet heter ”Kalejdoskop – verktyglåda för normkritiskt och inkluderande kulturarvsarbete”. Länsstyrelsen i Stockholm ingår i styrgruppen. I projektet ingår även Riksantikvarieämbetet och Stockholms läns museum.

- Verktuget som kallas ”Göra Sverige” presenterades för Kulturdepartementet under hösten. Under de gemensamma nätverksdagarna för Länsgrupp Mellan deltog kulturmiljöhandläggare från nio länsstyrelser. Stockholm, som var värdlän, initierade en workshop där alla fick möjlighet att prova det spel som tagits fram inom ”Göra Sverige” och ge synpunkter. Spelet går ut på att deltagarna får diskutera ett antal frågor och påståenden i grupp.

Under året har vi dessutom beviljat bidragsmedel till en publikation rörande de två judiska begravningsplatserna i Stockholm. Syftet med dokumentationen är att en bredare allmänhet ska kunna ta del av den judiska invandrargruppens integration och bidrag till samhällsutvecklingen i framför allt Stockholm.

Ett annat bidragsprojekt för att bredda kulturarvet är Stockholm region Unstraight. Syftet med projektet är att identifiera och uppmärksamma platser med anknytning till hbtqi-rörelsen i Stockholms län. Projektet drivs av Stockholms Länsmuseum tillsammans med Unstraight Museum och fem kommuner i länet. Till en början kommer en insamling av fotografier och berättelser från representanter inom hbtqi-rörelsen att genomföras. Därefter kommer man ta fram skyltar som dokumenterar berättelserna och eventuellt genomföra annan publik verksamhet som exempelvis utställning och stadsvandring.

Dialogmöten, seminarier och aktualisering av riksintressen för kulturmiljövården

Riksintressen för kulturmiljövården preciserades 1987 och en revision av värdetexterna genomfördes 1997. Därefter har mycket få insatser gjorts för att hålla urval, underlag och avgränsningar aktuella. Många uppfattar dessutom värdetexterna som alltför knapphändiga för att läggas till grund för ställningstaganden om hur områdena kan utvecklas med bibehållna kulturhistoriska värden och generella fördjupade kunskapsunderlag saknas.

Länsstyrelsen har påbörjat ett arbete för att aktualisera länets riksintressen för kulturmiljövården. Arbetet har inletts eftersom vi sedan länge upplevt ett behov av en översyn av områdena och av tydligare underlag. Prioritering av arbetet med samtliga riksintressen utgör även ett led i det regeringsuppdrag länsstyrelserna för närvarande har.

Vi ser att arbetet med en aktualisering av kulturmiljövårdens riksintressen ska leda fram till en ökad förutsägbarhet och tydlighet i frågor som rör planering och byggande i länet. På så sätt kan även kommunikationen mellan Länsstyrelsen och kommunerna förenklas och processerna förkortas framöver.

Under de närmaste fem åren kommer de flesta av länets riksintressen för kulturmiljövården att inventeras och analyseras på nytt. Värdetexter, urval och avgränsningar kommer att ses över. Målet är att nya kunskapsunderlag ska finnas framtagna för samtliga områden i länet och att de utpekade riksintressena ska vara aktualiserade med förnyade beslut från Riksantikvarieämbetet där så krävs.

En uppdatering av riksintressena är ett stort och arbetskrävande åtagande som kräver en genomtänkt metod. För att kunna jämföra riksintresseområdena har Länsstyrelsen delat in länets riksintressen i sex olika teman:

Skärgårdsmiljöer, Farleds- och kommunikationsmiljöer, Landsbygd, förhistoria fram till och med stormakts-tid, Herrgårds- och slotts-

miljöer, Städer, tätorter, förorter och villa-samhällen samt Industrimiljöer. Genom att jämföra riksintresseområdena inom ett och samma tema går det att ta ställning till områdets värden och till den geografiska avgränsningen på ett mera tillförlitligt sätt än genom en kommunvis genomgång.

Länsstyrelsen anlitar konsulter som inventerar riksintresseområdena i fält och tar fram underlag. Arbetet inleddes 2015 och har i år fortsatt. Under hösten har Länsstyrelsen besökt samtliga kommuner som berörts av 2015 års översyn och diskuterat underlaget och tagit del av kommunernas synpunkter på de aktuella riksintressena. Efter kommundialogerna kring respektive tema bearbetar och sammanställer Länsstyrelsen resultatet och föreslår vid behov förändringar av riksintressena till Riksantikvarieämbetet, som är beslutande myndighet i frågan. Med detta upplägg uppskattar Länsstyrelsen att arbetet kommer att pågå fram till 2019.

En strategisk mötesserie med Stockholms stad, stadsbyggnadskontoret, har genomförts med fokus på City och dess omvandling.

Länsstyrelsen har genomfört kommundialoger på olika sätt. Vi har bland annat arrangerat ett öppet kulturmiljömöte under året riktat till kommunala handläggare av plan- och bygglov samt kommunantikvarier. Temat var arkeologi i bygglov och planering. Mötet var ett samarbete mellan Stockholms läns museum och Stadsmuseet. Vi har dessutom deltagit i seminarier om kulturmiljöprogram i Haninge och Sigtuna kommuner.

Under 2016 har läns museet i Stockholm fått en ny chef och landstinget i Stockholms län genomför översyn av sin kulturmiljöfunktion. Arbetet med en tydligare ansvarsfördelning mellan länsstyrelsen och museerna har därför gått något långsammare än planerat. Vi har dock genomfört våra gemensamma seminarier och planerat för kommande. Under våren 2017 får vi klarhet i vad översynen innebär och hur

vi ska samverka kring landstingets Kulturstrategi som ska beslutas 2018.

Arkeologiska uppdrag och insatser i samverkan med konsulter

Under året har vi genomfört utvärdering och dialog med de arkeologiföretag som är verk-samma i länet och som haft uppdrag för oss. I länet finns 21 arkeologiföretag som bereds möjlighet att utföra uppdrag och länsstyrelsen arbetar för att möjliggöra att så många som möjligt kan erbjudas uppdrag. Länet har en stor tillgång till olika kompetenser och utmaningen för oss är att ta till vara dessa på bästa sätt. I dialogen och uppföljningen har vi i år fokuserat bland annat på förmedlingen av uppdrag. Dessa dialoger utgör ett led i vårt tillsyns- och uppföljningsarbete men är också en grund för utveckling och förbättrings-åtgärder. Vi får kunskap om hur branschen bör utvecklas i samspel med den allt snabbare samhällsutvecklingen och vilka förutsättningar och behov som finns på tydlighet och instruktion från länsstyrelsens sida.

Det årliga seminariet ”Arkeologi i länet” är ett exempel på samverkan med lokala och regionala aktörer. Vid årets seminarium deltog företag, hembygdsföreningar, privata forskare och universitet. Länsstyrelsen bjuder in föredragshållare från dessa grupper för att få en kunskapsöverföring mellan privata, ideella och offentliga aktörer. Länsstyrelsen vill med detta seminarium nå ut med kunskap om de årliga arkeologiska uppdragen och göra dem publika och skapa kontakt mellan dessa grupper.

Regional kulturstrategi

Landstinget har beslutat att ta fram en regional kulturstrategi som ska kopplas till RUF 2050. Arbetet har påbörjats under 2016. Länsstyrelsen har under året varit delaktig i en grupp för Kulturella Kreativa Näringar i regionen där kulturmiljöfrågorna har lyfts fram men också i arbetet med RUF 2050

I årets arbete med kulturstrategin har fyra övergripande punkter identifierats som är knutna till de fyra övergripande målen i RUFS 2050.

Punkterna är:

- Kulturupplevelser, möten och bildning bidrar till en god livsmiljö.
- Kulturdriven tillväxt och det kreativa företagandet bidrar till en regional utveckling.
- Kulturen bidrar till att stärka demokratin.
- Kulturen och kulturmiljön bidrar till att skapa en hållbar utveckling.

Tabell 4.1

LÄNSFAKTA KULTURMILJÖ	2016 12-31	2015 12-31	2014 12-31
Antal registrerade fornlämningar (exkl. marina)	17 854	17 645	17 585
Antal byggnadsminnen enligt 3 kap. kulturmiljölagen	192	189	191
Antal kyrkobyggnader enligt 4 kap. kulturmiljölagen	186	186	186
Riksintresseområden för kulturmiljövården, antal	132	132	132
Riksintresseområden för kulturmiljövården, yta (ha) ¹⁾	16%	16%	16%
Kulturresevat, antal	1	1	1
Kulturresevat, yta (ha)	60	60	60
Andel av länets kommuner som har kulturmiljöprogram (%)	77	100	100

1) Avser procent av länets yta

Källa:

Fornlämningar – Fornminnesinformationssystemet (FMIS)
 Byggnadsminnen – Länsstyrelsens förteckning över länets byggnadsminnen
 Kyrkobyggnader – förteckning över länets kyrkobyggnader
 Riksintresseområden – Länsstyrelsens GIS-skikt, Riksintressen kulturmiljövård
 Kulturresevat – Länsstyrelsens GIS-skikt, Kulturresevat
 Andel kommuner med kulturmiljöprogram - Miljömålsportalen, indikator ”Planering kulturmiljö”

Kommentarer Tabell 4.1

Tre ytterliga byggnadsminnen har tillkommit under året, ett led i att få ned antalet öppna ärenden. Antalet fornlämningar har ökat då fler utredningar görs för att säkerställa mark inför exploatering för olika samhällsbyggnadsprojekt, såsom bostäder och infrastruktur.

Tabell 4.2

UTBETALADE BIDRAG FÖR KULTURMILJÖ, SUMMA (TKR)	2016	2015	2014
Bidrag, vilka länsstyrelsen fattar beslut om och betalar ut	0	0	0
Bidrag, vilka länsstyrelsen har fattat beslut om, men där Riksantikvarieämbetet har gjort utbetalningen	16 090	14 659	15 669

Källa: Länsstyrelsens ekonomisystem UNIT 4 Business World, Riksantikvarieämbetets handläggsystem

Kommentarer Tabell 4.2

Bidraget har ökat i år då vi ansökt om extra medel för exempelvis Ruinprojektet som varit särskilt kostnadskrävande.

SKYDD MOT OLYCKOR, KRISBEREDSKAP OCH CIVILT FÖRSVAR

VOLYMER OCH KOSTNADER AVSER VERKSAMHET 45*	2016	2015	2014
Årsarbetskrafter män	9,3	10,31	10,59
Årsarbetskrafter kvinnor	7,1	9,62	8,78
Andel av totala årsarbetskrafter (%)	4,37	5,31	4,99
Verksamhetskostnader inkl. OH (tkr) totalt	35 850	29 444	28 477
Andel av totala verksamhetskostnader (%)	7,71	6,95	6,75
Antal ärenden, inkomna och upprättade	351	330	313
Antal beslutade ärenden	288	286	318
Antal ej beslutade ärenden äldre än två år	11	12	21
Bidragsutbetalningar där Länsstyrelsen gör utbetalningen (tkr)	0	0	0

Kommentarer till tabellen

Huvuddelen av arbetet sker genom långsiktiga projekt, utvecklingsarbeten samt regeringsuppdrag. Antalet utvecklingsprojekt, främst inom området krisberedskap varierar mellan åren.

Andra väsentliga prestationer och resultat

Länsstyrelsen arbetar utifrån att Stockholms län ska erbjuda en trygg och säker miljö för alla som bor, vistas och verkar i regionen. Vi har definierat tre målsättningar för arbetet:

- stärka och utveckla länets samlade krisberedskapsförmåga
- motverka risker och framtida olyckor i länet
- höja kunskapen och påbörja planeringen av civilt försvar tillsammans med länets aktörer

Länets och myndighetens samlade arbete inom sakområdet utförs på bred front och utgår från ansvarsprincipen. Varje aktör, såväl myndigheter som privata aktörer, har ett ansvar att ut-

veckla sin egen förmåga att motverka olyckor samt att hantera kriser och allvarliga händelser.

Planerade insatser, har till stor del genomförts i samverkan med andra organisationer inom krisberedskapssystemet. Nedan redovisas aktiviteter som ingår i Länsstyrelsens prioriterade områden, enligt verksamhetsplan.

Stärka och utveckla länets samlade krishanteringsförmåga

Länsstyrelsens bedömning av länets krishanteringsförmåga

Länsstyrelsen bedömer i den regionala risk- och sårbarhetsanalysen för 2016 (Rapport 2016:24) den generella förmågan att hantera allvarliga händelser och kriser i länet som god, även om det finns vissa förbättringsområden. Av de allvarliga händelser som är bedömda är det ingen som utgör ett årligen återkommande hot mot länet. Det finns dock flera risker som

kan inträffa inom loppet av en 10-årsperiod. Detta gäller framför allt de natur- och väderrelaterade händelserna. När det gäller skyddsvärdet demokrati, rättssäkerhet och mänskliga fri- och rättigheter utgör social oro tillsammans med bakomliggande faktorer en stor utmaning.

Kriser såsom stora elavbrott, allvarliga störningar i elektronisk kommunikation och social oro kommer att påverka samhällets funktionalitet och konsekvenserna kommer att vara kännbara för länets invånare.

Samverkan Stockholmsregionen – en trygg, säker och störningsfri region

37 aktörer har tillsammans samordnat sig kring former för att bedriva samverkan inom området trygghet, säkerhet och hantering av samhällsstörningar. Satsningen inleddes 2011 och övergick 2015 i kontinuerlig drift i form av en avtalsorganisation, finansierad och bemannad av aktörerna. Vid händelser och behov deltar även andra aktörer, men det är för tillfället de 37 organisationerna som utvecklar och driver arbetet i vardagen. Samverkan Stockholmsregionen har från starten framgångsrikt utvecklat och implementerat en modell för regional samverkan - ett verktyg för övergripande regional inriktning och samordning. Nedan redogörs för en del av verksamheten under 2016.

Gemensam samverkansetablering

Under året har projektet Gemensam samverkansetablering, bestående av parterna SOS Alarm, Polisen, Storstockholms brandförsvaret, Södertörns brandförsvärsförbund, SLL Trygghetscentralen och Trafik Stockholm, medverkat i ett så kallat operatörskluster. Klustret är en miljö där parterna sitter gemensamt i samma operatörsrums med syfte att samverka inom informationsdelning, insatskoordinering och lägesbildfunktion. Under året har operatörsklustret varit aktivt i två längre omgångar (april-maj, september-december).

Genom operatörsklustret möjliggörs en samlad regional operativ lägesbild, kvalitetssäkrad information, gemensam analys samt underlag för koordinerade beslut. Händelserna som hanteras i operatörsklustret är generellt av vardaglig karaktär där effekten blir många små vinster vid många tillfällen. Arbets sättet innebär ett kontinuerligt lärande om roller, ansvar och behov mellan individer och organisationer. Erfarenheterna av arbete i operativa samverkanskluster inom Samverkan Stockholmsregionen har visat på positiva samhällseffekter och samordningsfördelar. Dessa effekter har även varit återkommande under de etapper som har genomförts under 2016 och har i samband med ett aktörsgemensamt uppföljningsarbete bedömts vara följande:

- snabbare hjälp till hjälpsökande, bättre resursanvändande och beredskapshållning
- kraftigt ökad informationsdelning, både avseende mängd och kvalitet
- unik möjlighet till operativ lägesbild, analys och eskalering av händelser som kräver regional inriktning och samordning
- effektivt lärande, ökad kunskap och förståelse om varandras behov, med förändrat agerande

Kommunikation

Varje aktör har ett ansvar för den egna kommunikationen med allmänheten, men ansvarar samtidigt för att, tillsammans med övriga aktörer, inrikta och samordna det gemensamma arbetet med kommunikationen vid samverkan. Det omfattar bland annat att:

- initiera samverkan i kommunikationsfrågor i ett så tidigt skede som möjligt vid olika typer av händelser
- definiera informationsbehovet i samhället
- dela information med övriga aktörer i arbetet med kommunikationen
- återföra information från övriga aktörer till den egna organisationen

- planera, samordna och genomföra gemensamma kommunikationsinsatser
- följa upp och utvärdera gemensamma kommunikationsinsatser.

Målet är att den gemensamma kommunikationen så långt som möjligt och utifrån varje aktörs kommunikationsbehov ska vara enhetlig och samordnad, det vill säga att varje aktör ansvarar för kommunikationen inom sitt ansvarsområde och kvalitetssäkrar de budskap som blir en del i de samordnade budskapen. Ambitionen är att den gemensamma kommunikationen med allmänheten ska vara relevant, korrekt och snabb.

Under året har ett flertal samverkansmöten ägt rum för att diskutera form och rutin för hur koordinerad kommunikation kan ske vid olika typer av störningar, olyckor och kriser.

Några händelser som har lett till lärande och belyst behov av gemensamma processer var olyckan på Södertäljebron och det kraftiga 100-års snöfallet i början på november.

Utbildningar

Under året har vi genomfört ett antal kunskaps- höjande utbildningar för aktörerna i Samverkan Stockholmsregionen, som bidrar till att stärka länets krisledningsförmåga.

År 2016 har det genomförts åtta stycken introduktionsutbildningar i samverkansmodellen. Över 300 personer inom krisberedskapssystemet i Stockholms län har gått utbildningen.

Under året har sex introduktionsutbildningar genomförts i WIS (webbaserat informationssystem). Systemet används inom Samverkan Stockholmsregionen och av Länsstyrelsen för att dela information i ordinarie och aktiverat läge. Syftet har varit att stödja länets aktörer i handhavande av systemet, men att ta del av och dela information på en grundläggande nivå. Deltagande aktörer har varit aktörer

verksamma inom Samverkan Stockholmsregionen – däribland ett flertal kommuner.

Det har genomförts fyra utbildningar i Rakel, där ett stort antal kommuner har fått möjlighet att utveckla sin förmåga att nyttja systemet.

Samverkan Stockholmsregionen har under hösten genomfört ett samverkansseminarium med tema ”Attentat och tidskritiska händelser - Att skapa förmåga genom övning”.

En representant från Greater London Authority höll föredrag i ämnet. Efter föredraget hölls en paneldiskussion om regional gemensam förmåga och de utmaningar som samhället gemensamt har att hantera inom området.

RSIB-funktion

Regional samverkanskoordinator i beredskap (RSIB) är en gemensam funktion, med resurser från aktörerna, som har beredskap att vid behov koordinera, driva och kvalitetssäkra arbetet i "Aktiverat läge". Som en del av arbetet ingår även att under beredskapen, tillsammans med Länsstyrelsens tjänsteman i beredskap (TiB), leda de stående samverkanskonferenser som genomförs varje vecka.

Regional samverkansövning Styrbjörn

Under 2016 fortsatte arbetet tillsammans med aktörerna i ”Samverkan Stockholmsregionen” med planering för en regional samverkansövning som syftar till att höja den gemensamma förmågan att hantera attentat och tidskritiska händelser. Övningen kommer att genomföras i maj 2017 och resultatet av övningen kommer att ligga till grund för eventuella justeringar av samverkansmodellen.

Länsstyrelsens krisledningsorganisation och förmåga att överta kommunal räddningstjänst

Länsstyrelsens krisledningsorganisation är allsidigt sammansatt med representation från samtliga avdelningar. Stabsorganisationen ska kunna arbeta i treskift under en längre tid i den

miljö som utgörs av våra konferenslokaler och ordinarie arbetsplats. Vi har utbildat och övat staben i länsstyrelsens roll, övergripande stabsarbetsmetodik och hantering av funktionella frågor i scenariot skogsbrand under våren 2016. Uppgiften har varit att ur funktionsperspektiv redovisa faktorer som påverkar bedömandet vid en skogsbrand. I övningen har ingått att Länsstyrelsen har beslutat att överta ansvaret för räddningstjänsten. Staben har organiserats för att stödja räddningsledningen med beslutsunderlag.

Staben har också genomfört en kunskaps-höjande aktivitet i form av en genomgång om Polisens roll och agerande vid en terrorhändelse. Denna genomgång utgör en inledning för övningen Styrbjörn som ska genomföras 2017.

Under 2016 har personer som ingår i staben deltagit i andra aktörers övningar och utbildningar. Ett sådant deltagande innebär att kunskapen om andra aktörers roller och ansvar utvecklas. Exempel på sådana övningar är Lantmäteriets övning Koordinat 16, TP SAMS övning Örnen samt uppföljning av Jordbruksverkets övning FOLK2015.

Under hösten genomfördes den regionala samverkanskursen (RSK) med 32 deltagare från olika myndigheter och privata aktörer. Liksom 2015 hade årets kurs ett brett krisberedskapsperspektiv där vi under spelövningar lyfte in olika typer av scenarier i syfte att stimulera till kunskapsöverföring och samverkan. En viktig del i utbildningen är att i alla scenarier arbeta med utgångspunkt att samverka med vårt gemensamma verktyg, Samverkan Stockholmsregionen. Utvärderingen av kursen visar att deltagarna ansåg att målsättningen för kursen var uppfylld i hög grad och att genomförandet var bra.

I Länsstyrelsens Krisberedskapsplan som fastställdes den 6 oktober 2014 finns beskrivet i vilka fall Länsstyrelsen ska ta över ansvaret för räddningstjänsten. En plan för presumtiv, regional räddningsledning har antagits under

2016. Tre presumtiva räddningsledare har utsetts. Länsstyrelsens förmåga att överta räddningstjänsten vid en omfattande räddningsinsats är god och har utvecklats under året. Länsstyrelsens bedömning grundar sig på den kompetens, erfarenhet och den förmåga som finns hos organisationen. Under 2016 har Länsstyrelsen i Stockholm deltagit vid ledningsövning i Västra Götaland för att utbyta erfarenheter kring presumtiva räddningsledare.

Länsstyrelsen har under 2016 inrättat en skyddad ledningsplats. Ledningsplatsen har en hög teknisk standard och är tänkt att kunna användas vid omfattande kriser, terrorhändelser eller höjd beredskap. Ledningsplatsen är finansierad genom MSB.

Tjänsteman i beredskap

Länsstyrelsens tjänsteman i beredskap (TiB) är en 7/24-funktion och har till uppgift att upptäcka, verifiera, larma och informera vid allvarliga olyckor och kriser som berör länet. Planering och uppföljning av verksamheten samt utvärdering av TiB-verksamheten vid händelser har skett vid inplanerade TiB-möten.

Länsstyrelsens TiB-ar kommunicerar med Rakel och sammanställer och publicerar lägesbild i MSB:s informationssystem i samband med samverkanskonferenser.

Länsstyrelsen har medverkat i Samverkan Stockholmsregionens fyra utbildningar i Rakel där ett stort antal kommuner har fått möjlighet att utveckla sin förmåga att använda systemet. Under året har Länsstyrelsens TiB haft regelbundna förbindelseprov i Rakel med aktörerna i länet, där antalet deltagare har ökat.

Erfarenheter från inträffade händelser

Erfarenheter från ett antal händelser bidrog under året till att stärka och utveckla länets förmåga att samverka och hantera en kris. I samband med broskada på motorvägsbron i Södertälje var trafiken söderut avstängd under tiden den 24 juni – 21 augusti. Varje vecka genomfördes samverkanskonferenser i

Södertälje med alla berörda aktörer. Alla inblandade aktörer bidrog med lösningar för att underlätta för ambulans och räddningstjänst, kommunicera budskapet om begränsad framkomlighet samt inrätta kollektivkörfält, bekosta gratisbussar, köra förlängda tåg och inrätta pendlarparkeringar.

Snöovädret i Stockholm den 9 november ställde stora krav på samverkan med i stort sett alla samhällsaktörer i länet.

Frivilligverksamhet

Under året har Länsstyrelsen bedrivit samverkan med frivilliga försvarsorganisationer (FFO) och frivilligorganisationer som myndigheten har avtal med. I början av året präglades frivilligsamverkan av arbetet inom ramen för flyktingsituationen. Länsstyrelsen har fortlöpande under året bidragit med kompetenshöjande åtgärder i samverkan med frivilligorganisationer, företrädesvis som föreläsare vid utbildning av FFO samt Frivilliga Resursgrupper (FRG) i Försvarsutbildarnas och Civilförsvarsförbundets regi. Länsstyrelsen har under 2016 tagit fram en ny funktion som kan komma att ingå i Länsstyrelsens krisorganisation. Funktionen är en frivillig förstärkningsresurs som benämns frivilligsamordnare eller frivilligkoordinator och som består av 12 personer. Rekrytering samt obligatoriska utbildningar har genomförts under hösten 2016. Länsstyrelsen kommer att teckna enskilda uppdragsavtal med respektive frivilligssamordnare i början av 2017. Frivilligkoordinatorer kommer att utgöra länken mellan Länsstyrelsens krisorganisation och frivilligorganisationer i länet. Koordinatorerna ska kunna matcha Länsstyrelsens behov och efterfrågan på frivilligresurser med tillgången på tillgängliga sådana.

Utveckling av modell för regional risk- och sårbarhetsanalys

Länsstyrelsen har för perioden 2015–2018 beviljats 2:4-medel för ett övergripande utvecklingsprojekt för krisberedskapen inom länet. Risk- och sårbarhetsanalysen utgör en viktig del för det inriktande arbetet i projektet.

Under perioden 2015–2018 kommer Länsstyrelsen att utveckla och implementera en ny processmodell för arbetet med risk- och sårbarhetsanalyser. Arbetet kommer att bedrivas i en intern process som ska utmyнна i en risk- och sårbarhetsanalys för vår egen myndighet, samt i en extern process där vi tittar på de risker som finns inom det geografiska området. Arbetet med den externa processen bedrivs genom Samverkan Stockholmsregionen, vilket blir en ytterligare utveckling av den samverkan som redan idag bedrivs. Det pågår ett utvecklingsarbete som inkluderar samtliga riskområden och där målet är att öka graden av förankring i och användbarhet för berörda sakområden.

Under 2016 har Länsstyrelsen fortsatt utvecklingen av en ny processmodell för arbetet med risk- och sårbarhetsanalys. Vi har utvecklat metoder för sektoranalys och identifiering av regionalt särskild viktig verksamhet inom Stockholms län.

Länsstyrelsen har under 2016 genomfört två större workshoppar där man inom följande sektorer identifierat regionalt särskilt samhällsviktig verksamhet inom sektorerna:

- Energiförsörjning
- Hälso- och sjukvård samt omsorg
- Information och kommunikation
- Kommunalteknisk försörjning
- Offentlig förvaltning
- Skydd och säkerhet
- Transporter

Informationssäkerhet

Länsstyrelsen har genomfört seminarier för att stärka regionens samlade kunskap och färdigheter med de nationella riktlinjerna för informationssäkerhet som grund. Inbjudna till seminarierna har varit verksamhetschefer, systemägare, systemförvaltare samt övriga som har ett ansvar för samhällsviktiga system inom offentlig sektor och näringsliv. Två konferenser har genomförts för informationssäkerhetssamordnarna i länen. Länsstyrelsen har även under året samverkat med kommunerna i länet i syfte att identifiera deras utbildningsbehov inom informationssäkerhet. Kommunernas återkoppling har lett till:

- att man hos en utvald kommun (Solna) genomfört en nulägesanalys av ett system som ett deluppdrag inom projektet General Data Protection Regulation (GDPR). Syftet med analysen var att erfarenheter och metodik skulle kunna delas av kommunerna inför det kommande arbetet med GDPR.
- att länsstyrelsen genomfört en seminariedag på GDPR-tema. Seminariedagens innehåll baserades på de behov som kommunerna lämnat i sina enkätsvar. Deltagare var länets samtliga kommuner, ett tiotal länsstyrelser och samhällsviktiga aktörer i länet.

Skyddsobjekt

Under året har Länsstyrelsen fattat beslut om cirka tio nya skyddsobjekt i länet. Det rör sig dels om helt nya skyddsobjekt, dels om beslut som måste förnyas då förutsättningarna har förändrats.

Kommunuppföljning

Länsstyrelsens samlade bedömning är att 24 kommuner av 26 bedöms uppfylla sina uppgifter enligt gällande överenskommelse om kommunernas krisberedskap som tecknats mellan staten och Sveriges kommuner och Landsting. I två av länets 26 kommuner gör Länsstyrelsen bedömningen att man inte uppfyller sina uppgifter i enlighet med överens-

kommelsen, detta med anledning av att dessa kommuner inte lämnat in risk- och sårbarhetsanalys och styrdokument.

Sett från 2011, då kommunbesök startade i länet, fram till 2016 ser Länsstyrelsen en mycket positiv utveckling i länets kommuner avseende den kommunala krisberedskapen. Detta innebär bland annat ett utvecklat arbete avseende risk- och sårbarhetsanalyser med en tydligare koppling i kommunernas förvaltningar och därmed ett bredare kommunalt perspektiv. Säkerhetssamordnarna (eller motsvarande) har en tydligare roll och nätverken avseende krisberedskap är förankrade och etablerade. Länets kommuner har förmåga att använda sambandsmedel såsom Rakel och WIS och delar regelbundet information på regionala samverkanskonferenser.

Den kommunala säkerhetssamordnaren är ofta en nyckelperson i beredskapen, men arbete pågår i många fall för att skapa olika typer av redundanta lösningar.

Länsstyrelsen ser inte att det finns behov av att göra någon framställan om reducering av ersättning hos någon av länets kommuner.

Motverka risker och framtida olyckor i länet

Tillsyn av Sevesoverksamhet

Länsstyrelsen har genomfört Sevesotillsyn vid 6 av 49 Sevesoanläggningar i enlighet med upprättad tillsynsplan för 2016. Handläggare från kommunernas miljöförvaltningar och räddningstjänsterna deltog vid de flesta tillsynsbesöken. Vid tillsynen kontrollerades verksamhetsutövarnas arbete med att förebygga allvarliga kemikalieolyckor. Under året har länsstyrelsen bland annat lagt särskild fokus på verksamheternas arbete med intern plan för räddningsinsats.

Farlig verksamhet samt räddningstjänst och riskfrågor

Under 2016 har Länsstyrelsen inte fattat något beslut om farlig verksamhet enligt lag om skydd mot olyckor kap. 2 § 4.

Länsstyrelsen har under året haft tre samordningsmöten om risker i fysisk planering med länets räddningstjänster. Regional utvecklingsplan, översiktsplan och detaljplan har varit tema samt diskussion om nationell vägledning. Resultatet har utmynnat i en rapport samt beslut om gemensamt utvecklingsprojekt under 2017.

Riskhänsyn i fysisk planering

I takt med att Stockholms län snabbt förtätas allt mer mark som ligger i riskutsatta områden i anspråk. Exempel på detta är mark i närheten av farlig verksamhet eller intill trafikleder med transport av farligt gods. Plan- och bygglagen (PBL) anger att Länsstyrelsen ska verka för att bebyggelse inte blir olämplig med hänsyn till bland annat människors hälsa och säkerhet samt risken för olyckor. Enligt PBL 11 kap. 11 § ska Länsstyrelsen upphäva kommunens beslut att anta en detaljplan om beslutet kan antas innebära att bebyggelse blir olämplig med hänsyn till bland annat människors hälsa och säkerhet samt risken för olyckor. I planering av ny trafikinfrastruktur ska också hänsyn tas till risken för olyckor i enlighet med kraven i miljöbalken samt enligt lagstiftning för planering av väg respektive spårtrafik.

Under 2016 har ungefär 250 detalj- och översiktsplaner granskats utifrån perspektivet ”risk för människors hälsa och säkerhet”. Nedan ges exempel på planer som ligger i riskutsatta lägen och där ingående diskussioner med kommunerna krävts:

- Kristineberg 1:10, Stockholm stad
- Barkarbystaden II, Järfälla kommun
- Starkströmmen, Stockholms stad

- Hagastaden, Solna stad
- Postgården, Stockholms stad

Tillsammans med Stockholms stad bedriver Länsstyrelsen ett samverkansprojekt kring riskfrågor under ledning av en gemensam styrgrupp. Arbetet fokuserar i första hand på tekniska olycksrisker, till exempel risker förknippade med transporter av farligt gods. Projektet inleddes under 2016 och har bland annat renderat en rapport Samhällsriskprojektet – Underlag för utveckling av riskhantering i fysisk planering, som färdigställdes under oktober månad.

Utbyggnaden av Stockholms tunnelbana är den största satsningen på tunnelbanan i modern tid. Det kommer att byggas 19 kilometer nya spår och tio nya stationer fördelade på sträckningarna:

- till Nacka och söderort
- till Arenastaden via Hagastaden
- från Akalla till Barkarby station

Utöver det tillkommer även nya fordonsdepåer.

Länsstyrelsen ska godkänna miljökonsekvensbeskrivningen för järnvägsplanen för respektive sträckning och ska även tillstyrka att planen fastställs. Vi ska även delta i samrådet kring järnvägens lokalisering, utformning och miljöpåverkan under hela planläggningsprocessen.

Vi ska bland annat bevaka att de nya tunnelbanesträckningarna utformas med hänsyn till riskaspekterna under driftskedet; till exempel brand i tunnelbanan, möjligheter till utrymning och räddningsinsatser, suicidrisker samt olyckor med farligt gods på intilliggande vägar, järnvägar och tunnlar. Några av de nya stationerna kommer ligga mycket djupt – den djupaste, Sofia station, kommer att ligga cirka 100 meter under mark. Den nuvarande djupaste stationen, Kungsträdgården, ligger cirka 40 meter under mark.

Andra exempel på väg- och järnvägsplaner som innehåller riskfrågor är Mälardalen, Ostlänken, Arlandabanan samt Tvärförbindelse Södertörn. Länsstyrelsen har även yttrat sig gällande remiss av Transportstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om personsäkerhet i tunnlar och plattformsrum för tunnelbana och spårväg. Förslaget innehåller grundkrav avseende säkerhet i händelse av brand och säkerhet i tunnlar och plattformsrum.

Utöver detta har Länsstyrelsen bjudit in till ett samordningsmöte med storstadslänen gällande risker i fysisk planering. Under detta möte diskuterades utmaningar avseende riskhantering inom den fysiska planeringen. Mötet med storstadslänen genererade ett beslut om att ta fram en gemensam vägledning för hur översvämningsrisker från skyfall kan hanteras i planprocessen. Detta projekt påbörjas 2017.

Transport av farligt gods

Riskhänsyn till farligt gods på både väg och järnväg är fortsatt den största riskkällan i fysisk planering. En överväldigande majoritet av de cirka 250 detaljplanerna har granskats avseende risk som berör denna problematik.

I januari 2016 presenterades ett kunskapsunderlag kring hur arbetet med vägvalsstyrningen av farligt gods bör bedrivas och utvecklas, framtaget av Länsstyrelsen. Under 2016 har kunskapsunderlaget implementerats samt resulterat i pilotprojekt med tre kommuner inom länet; Täby kommun, Stockholms stad och Lidingö stad.

I pilotprojekten ser kommunerna över sina rekommenderade vägnät för transport av farligt gods inom kommunen. De slutsatser som kan dras av pilotprojekten sammanfattas i början av 2017. Förhoppningen är att detta ska underlätta för och bidra till att fler kommuner tillsammans med oss kan jobba mer aktivt med vägvalsstyrning av farligt gods. Genom att vi kommer överens om vilka vägar som ska vara rekommenderade bör det skapa bättre förutsättningar för planeringen kring dessa vägar

och i förlängningen smidigare planprocesser. En rapport om vägvalsstyrning av transporter med farligt gods tagits fram (Rapport 2016:2).

Vägledning för planering av bebyggelse intill väg och järnväg där det transporteras farligt gods

Under våren 2016 gav Länsstyrelsen ut en vägledning för planering av bebyggelse intill väg och järnväg där det transporteras farligt gods. Vägledningen innehåller bland annat en beskrivning av de skyddsavstånd som Länsstyrelsen rekommenderar för att uppnå en god samhällsplanering och de skyddsavstånd och skyddsåtgärder som Länsstyrelsen anser vara ett minimum för att uppfylla kraven i PBL. Syftet med vägledningen är att förtydliga Länsstyrelsens syn på risker, förknippade med transporter av farligt gods på väg och järnväg, och därigenom underlätta hanteringen av riskfrågor inom planprocessen. Faktablad om planering intill vägar och järnvägar där det transporteras farligt gods har publicerats (Fakta 2016:4)

Oljeskydd

Länsstyrelsen har under året följt arbetet inom oljeskadeskydd samt deltagit i ett första planeringsmöte initierat av Nacka och Värmdö kommun inför eventuell kommande oljeskyddsövning. I slutet av året intervjuades myndigheten av Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) på uppdrag av Myndigheten för samhällskydd och beredskap (MSB) som en del i analysarbetet inför eventuellt framtagande av en framtida nationell expertstödsfunktion för oljeskydd.

Utveckling och komplettering av den digitala miljöatlasen för Stockholms län återupptas enligt planering från och med 2017. Kompletteringen avser i första hand Mälaren. Arbetet påbörjades i slutet av 2015, men avstannade i början av 2016 då tilldelningen av medel för den regionala samordningen av uppdraget upphörde omkring årsskiftet 2015/2016. Dess-

utom bidrog övriga åtaganden under 2016, framförallt arbetet med flyktingsituationen, till att genomförandet av det planerade arbetet stannade upp.

Översvämningsrisker

Länsstyrelsen har i samarbete med MSB utarbetat riskhanteringsplaner enligt förordningen om översvämningsrisker och föreskrifter om riskhanteringsplaner. Syftet med riskhanteringsplanerna är att identifiera viktiga slutsatser utifrån hot- och riskkartorna och eventuella behov av åtgärder. Målet är att minska ogynnsamma följder vid översvämningsrisker i länet. Planens fyra fokusområden är människors hälsa, miljö, kulturarv och ekonomisk verksamhet. Arbetet har fortlöpt efter de krav och specifikationer som MSB har utarbetat och en utvärderande rapport kommer levereras till MSB i februari 2017. Översvämningskarteringarna som producerats i arbetet inom ramen för förordningen om översvämningsrisker har även legat till grund för Länsstyrelsens rekommendationer för lägsta grundläggningsnivå längs vattendrag och sjöar i Stockholms län.

Länsstyrelsen har under året arbetat med att ta fram rekommendationer för ny bebyggelse i översvämningsområde längs länets sjöar och vattendrag, som hjälp till kommunernas fysiska planering. Detta som komplettering till de redan fastställda rekommendationerna om Mälaren och havet. Rekommendationerna har remitterats till samtliga kommuner och några berörda nationella myndigheter. Ett fastställande förväntas ske första kvartalet 2017.

Dammsäkerhet

Länsstyrelsen har arbetat med säkerhetsklassificering av dammar, enligt SFS 2014:114 med ändring i miljöbalken som gäller från den 1 juli 2014. Länsstyrelsen har begärt in övergripande damminformation från de 40 största dammarna i länet. Baserat på svaren på informationsbegäran har Länsstyrelsen begärt

in fullskaliga konsekvensutredningar från dammarna som fyller kriterierna för storlek och vattenvolym. I juli 2017 ska dammar som uppfyller kriterierna i förordningen om dammsäkerhet (SFS 2014:214) vara riskklassade och konsekvenser av dammbrott utreda.

Tillsyn av räddningstjänst

Länsstyrelsens tillsynsverksamhet och stöd inom området skydd mot olyckor har fortsatt under året enligt tillsynsplanen. Tillsynen syftar till att främja och bedöma kommunernas förmåga att leva upp till nationella mål, verksamhetsmål och särskilda skyldigheter enligt lagen (2003:778) om skydd mot olyckor.

Länsstyrelsen startade under hösten 2015 en omfattande tillsyn av Storstockholms brandförsvaret. Tillsynen avslutades i början av 2016 tillsammans med politiker i direktionen och förbundsledningen. Vid tillsynen har Länsstyrelsen tagit upp ett antal punkter och rekommendationer som ska åtgärdas för att uppfylla lagen och intentionen i lagstiftningen. Tillsyn har även genomförts hos Södertörns brandförsvarsförbund och Norrtälje räddningstjänst. Under våren har en uppföljning av den tidigare genomförda tillsynen hos Brandkåren Attunda och Södertörns brandförsvarsförbund utförts. Länsstyrelsen kan konstatera att som resultat av tillsynen har räddningstjänsterna utvecklat verksamheten och vidtagit åtgärder i enlighet med tidigare tillsynsbeslut.

Som ett resultat av skogsbranden i Västmanland har Länsstyrelsen fortsatt att utveckla rutiner och samverka i länet för att förhindra skogsbränder. Länsstyrelsen fattar från och med 2016 beslut om eldningsförbud för länets kommuner/räddningstjänster. Beslut om eldningsförbud har tagits vid fyra tillfällen.

För att utveckla räddningstjänsternas förmåga att skriva föreläggande har ytterligare personal från räddningstjänsterna deltagit i seminarium om skäligt brandskydd och förvaltningsjuridik. Länsstyrelsen förordar att man vid tillsyn ska eftersträva att i större utsträckning använda

förelägganden för att få en rättssäker tillsynsprocess.

Länsstyrelsens sammanfattande bedömning av kommunernas arbete enligt lagen om skydd mot olyckor är att kommunerna lever upp till nationella mål, verksamhetsmål och skyldigheter enligt lagen om skydd mot olyckor (2003:778). Denna bedömning grundas på bland annat tillsynsbesök, stödjande aktiviteter, redovisade egenkontroller, fördjupade olycksundersökningar samt på den kontinuerliga kontakt och dialog Länsstyrelsen har med de kommunala räddningstjänsterna.

Under året har Länsstyrelsens bedömningar på några punkter visat på brister och utvecklingsområden. De områden som Länsstyrelsen främst pekat på ligger inom egenkontroll, olycksundersökningar samt räddningstjänsternas tillsynsverksamhet.

I samband med granskning av beslutsunderlag och genomförda räddningsinsatser har länsstyrelsen pekat på att förtroendevalda tydligare ska ange inriktning för verksamhetens omfattning och kvalitet. Under året har Länsstyrelsen upplevt att länets räddningstjänster genomfört förändringar för att utveckla verksamheten i enlighet med Länsstyrelsens synpunkter och rekommendationer.

Ett område som behöver förtydligas ytterligare är genomförande av förslag som kommit upp i samband med eller efter olycksundersökningar. Föreslagna bedömda åtgärder ska genomföras för att förhindra att olyckan inträffar igen eller begränsa omfattningen av olyckan. Exempel på förslag på åtgärder som inte följts upp tillräckligt är insatser där flera räddningstjänster samverkar. Ytterligare exempel är de tillfällen som fått avsevärd negativ miljöpåverkan vid räddningstjänstens insats. En viktig fråga för framtiden är att stödja och utveckla räddningstjänsternas metodförmåga, för att undvika stora utsläpp med stora konsekvenser på miljön. Idag genomförs kvalificerade räddningsinsatser utan att miljökonsekvenser bedöms tillräckligt.

Höja kunskapen och påbörja planeringen av civilt försvar tillsammans med länets aktörer

Civil-militär samverkan/civilt försvar

Länsstyrelsen bedriver ett kunskapshöjande arbete som syftar till att öka kunskapen om rollen som högsta civila totalförsvarsmyndighet och de mandat som Länsstyrelsen ges inför och under höjd beredskap. Utbildning har även genomförts i hotbild och påverkansoperationer. Säkerhetsskyddet på Länsstyrelsen är under översyn för att bättre kunna hantera den form av underlag och information som ses komma framöver.

Försvarsmakten har överlåtit ett antal uppgifter till Länsstyrelsen vad avser försvarsplanering. Främst är detta kopplat till militärgeografiskt verk (MGV). Dessa uppgifter kommer att fortsätta under hösten utifrån politikens prioriteringar om att stödet till Försvarsmakten ska prioriteras först. Länsstyrelsen avser även att se över den organisation som krävs under höjd beredskap och inventera behovet av krigsplacering i syfte att på ett riktigt sätt kunna agera som högsta civila totalförsvarsmyndighet. I arbetet med Länsstyrelsens interna organisation ska formerna för att agera som stab under höjd beredskap inventeras för att klargöra arbetsformer, utbildningsbehov och behov av extern förstärkning.

Förfrågningar till Länsstyrelsen från andra myndigheter, kommuner och landsting gällande civilt försvar och höjd beredskap har ökat de senaste åren. Exempel är förfrågningar gällande samhällsviktiga verksamheters betydelse för totalförsvaret, om/hur stora infrastrukturella förändringar påverkar rikets försvarsförmåga och hur Länsstyrelsen avser agera i sin roll som högsta civila totalförsvarsmyndighet kopplat till lagar och förordningar.

Under 2016 har Länsstyrelsen bedrivit en första sektoranalys av drivmedel i Stockholmsregionen och har även påbörjat analysen av sektorn transporter med fokus på drivmedels-

transporter under senare delen av året. I enlighet med försvarsbeslutet är det av särskild betydelse att det civila försvarets bidrag till att stödja Försvarsmaktens förmåga under höjd beredskap och ytterst krig omhändertas. Genom att fokusera på de fem prioriterade sektorsområdena ökar förmågan att stödja Försvarsmakten samtidigt som Länsstyrelsens kunskapsnivån avseende länets resurser och robusthet höjs. Därmed kan Länsstyrelsen inrikta och prioritera verksamheten och öka försvarsansträngningarna. Detta kopplas samman med den behovsinventering Försvarsmakten gör hos civila myndigheter och som ska redovisas tidigt 2017.

Inom området MRM (Militärregion mitt) bedrivs samverkan sedan några år tillsammans med de andra länsstyrelserna i regionen och den regionala staben. Syftet är att utveckla och förnya den regionala planeringen för civilt försvar och samverkansmöten genomförs kontinuerligt. Tillsammans med MRM bedrivs även resursinventering kopplat till MGV. Under åren har Länsstyrelsen deltagit i fältövningar och ledningsövningar med Försvarsmaktens högkvarter, MRM och andra regionala aktörer

så som, landstinget, polisen och trafikverket, med positiva resultat. Planering för AURORA 17 pågår på nationell och regional nivå både skarpt och i övningsplanering. Länsstyrelsen avser även delta i ledningsövningen Geltic Bear och Arméns stabs och sambandsövning 2017 (ASSÖ) under våren 2017.

Länsstyrelsen har under våren deltagit i arbetet med att ta fram en grundsyn för totalförsvarsplanering tillsammans med Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) och Försvarsmakten. Länsstyrelsen deltar aktivt i MSB och samverkansområde geografiskt områdesansvar (SOGO) avseende fortsatt utveckling av civilt försvar. Bland annat har en juridisk handbok tagits fram av SOGO:s arbetsutskott för civilt försvar kopplad till Länsstyrelsens uppgifter vid höjd beredskap, inkludering av höjd beredskap i arbetet med risk- och sårbarhetsanalyser (RSA) har påbörjats och en beredskapsvecka har planerats och genomförts under slutet av 2016 med fokus på krigsorganisation och samlad syn på grundsyn och länsstyrelsens roll under höjd beredskap.

NATURVÅRD, SAMT MILJÖ- OCH HÄLSOSKYDD

VOLYMER OCH KOSTNADER AVSER VERKSAMHET 5*	2016	2015	2014
Årsarbetskrafter män	36,1	33,87	32,76
Årsarbetskrafter kvinnor	44,5	48,19	49,84
Andel av totala årsarbetskrafter (%)	21,42	21,85	21,27
Verksamhetskostnader inkl. OH (tkr) totalt	120 945	113 024	107 245
Andel av totala verksamhetskostnader (%)	26,03	26,68	25,40
Antal ärenden, inkomna och upprättade	4 114	3 768	3 531
Antal beslutade ärenden	3 791	3 985	3 421
Antal ej beslutade ärenden äldre än två år	175	191	253
Bidragsutbetalningar där Länsstyrelsen gör utbetalningen (tkr)	23 245	20 582	14 168

Brugarundersökning

Nöjdindex brukarundersökning – verksamhet 531, Prövning av vattenverksamhet ¹⁾	71		
Nöjdindex brukarundersökning – verksamhet 535, Tillsyn av vattenverksamhet ²⁾	60		
Nöjdindex brukarundersökning – verksamhet 562, Prövning av avfall och producentansvar ³⁾	79		
Nöjdindex brukarundersökning – verksamhet 566, Tillsyn av avfall och producentansvar ⁴⁾	76		

¹⁾ Nöjdindex för verksamhet 531 från länsstyrelsegemensam brukarundersökning 2016. Nöjdindex varierar mellan 0 och 100, där 0 är lägsta betyg och 100 är högsta betyg. Genomsnitt för 15 deltagande länsstyrelser är 65.

²⁾ Nöjdindex för verksamhet 535 från länsstyrelsegemensam brukarundersökning 2016. Nöjdindex varierar mellan 0 och 100, där 0 är lägsta betyg och 100 är högsta betyg. Genomsnitt för 19 deltagande länsstyrelser är 66.

³⁾ Nöjdindex för verksamhet 562 från länsstyrelsegemensam brukarundersökning 2016. Nöjdindex varierar mellan 0 och 100, där 0 är lägsta betyg och 100 är högsta betyg. Genomsnitt för 19 deltagande länsstyrelser är 74.

⁴⁾ Nöjdindex för verksamhet 566 från länsstyrelsegemensam brukarundersökning 2016. Nöjdindex varierar mellan 0 och 100, där 0 är lägsta betyg och 100 är högsta betyg. Genomsnitt för 19 deltagande länsstyrelser är 70.

Kommentarer till tabellen

Ökade verksamhetskostnader beror på ökat budgetanslag, ökade sakanslag inom miljöområdet, beviljade projektmedel samt löneökningar. Sedan 2014 har antalet ärenden per år ökat med knappt 600 ärenden vilket motsvarar drygt 15 procent. Länsstyrelsen har under 2016 särskilt fokuserat på att minska andelen äldre ärenden vilket medfört att den totala mängden beslut minskat något. Antalet ej beslutade ärenden äldre än två år har sedan 2014 minskat med 30 procent.

Brugarundersökningen verksamhet 531 och 535: Länsstyrelsens resultat i brukarundersökningen avseende vattenverksamhet är goda vad gäller helhetsintryck, bemötande, engagemang, kompetens, tydlig information och tydliga beslut. Utvecklingsområden är tillgänglighet per telefon, handläggningstider samt GIS-siktens användarvänlighet.

Brugarundersökningen verksamhet 562 och 566: Länsstyrelsens resultat i brukarunder-

sökningen avseende avfall och producentansvar är goda vad avser bemötande, engagemang, kompetens och förståeliga beslut. Utvecklingsområden är tillgänglighet per telefon och att göra webbsidorna mer lättillgängliga.

Andra väsentliga prestationer och resultat

Stockholm utmärker sig bland storstadsregionerna som grön och rik på vatten. Länets många naturområden, parker, stränder och – inte minst – skärgården bidrar starkt till regionens utveckling och attraktionskraft. Stockholms expansion ger såväl möjligheter som utmaningar i arbetet med att utveckla länet på ett hållbart sätt. Förtätningen av stadsstrukturer, nya bostadsområden och utbyggnaden av infrastruktur medför behov av många avvägningar i olika miljöfrågor gentemot andra intressen, vilket ligger på Länsstyrelsens bord. Länsstyrelsen handlägger också olika typer av tillståndsärenden enligt miljölagstiftningen.

Länsstyrelsen besökte under året samtliga kommuner för att följa upp arbetet med bostadsförsörjning och bostadsbyggande, bland annat med anledning av det stora behovet av bostäder för nyanlända. I detta arbete har miljö- och hälsofrågor varit en delmängd av de sakområden som diskuterats.

Ett nytt Miljö- och samhällsbyggnadsråd har bildats, vilket bemannas på hög nivå från de deltagande organisationerna: Länsstyrelsen, Landstinget, Trafikverket, Kommunförbundet i Stockholms län, Stockholms stad samt fyra av länets kommuner i representantskap för samtliga kommuner. Syftet med rådet är att det ska utgöra ett forum för förankring av de för länet viktigaste miljö- och samhällsbyggnadsfrågorna.

Länsstyrelsens handläggning

Bostadsbyggandet är en av länets största utmaningar och ärenden som bidrar till ökat bostadsbyggande har hög prioritet. Inom de

områden som nu bebyggs finns ofta många olika miljöaspekter som måste beaktas, till exempel buller, vattenskydd, grönstruktur och förorenad mark. Länsstyrelsen arbetar aktivt med att vägleda kommunerna i dessa frågor.

Vi arbetar aktivt för att minska antalet JK-ärenden (ärenden äldre än tre år). Många av dessa rör bildning av naturreservat, en ärendegrupp med förhållandevis långa ärendeprocesser. En särskild treårig handlingsplan har tagits fram i syfte att minska ärendebalansen inom detta område och målsättningen i planen har uppnåtts.

Även inom ärendeprocessen för Miljöprövningsdelegationen har fokus legat på att avsluta äldre ärenden. Resultatet är positivt och genomsnittsåldern på öppna ärenden har under året minskat från tio till sex månader. Samtidigt har vi minskat ärendebalansen med 15 procent och andelen äldre ärenden har minskat med 65 procent.

Miljöprövningsdelegationerna i landet har under 2016 fortsatt det samverkansarbete som inleddes 2012, i samband med koncentrationen av miljöprövningsdelegationerna till tolv länsstyrelser. Under året har två nätverksträffar för samtliga ordföranden och sakkunniga genomförts. Fokus har legat på kompetensutveckling och diskussioner har förts om arbetssätt och sakfrågor i syfte att minska skillnaderna och hitta goda exempel. Det har fortsatt förts diskussioner om miljö kvalitetsnormer för vatten.

Länsstyrelsen har tagit fram en gemensam behovsutredning och en tillsynsplan inom hela miljöbalkens område och arbetet med nästkommande behovsutredning för 2017-2019 pågår. På miljöskyddsområdet har prövning och tillsyn uppdelats i två arbetsgrupper, för att minska splittringen i arbetet och därmed få bättre arbetsmiljö samt för att möjliggöra utveckling av tillsynsområdet. Tillsynsverksamheten har genom detta fått ökad prioritet och blivit mer strukturerad. Arbetet har effektiviserats genom regelbundna tillsyns-

möten och strukturerat förbättringsarbete. Länsstyrelsen har också, på uppdrag av regeringen, kartlagt de illegala gränsöverskridande avfallstransporterna och lämnat förslag på hur en jourverksamhet för dessa transporter kan lösas. Under året har merparten av de planerade tillsynsbesöken genomförts och fler tillsynsärenden än tidigare år har avslutats.

Kompetensen i ärendesystemet Platina är hög och många medarbetare har fördjupat sina kunskaper ytterligare genom de utbildningar som genomförts. Allt fler beslut tas digitalt inom ett stort antal ärendegrupper. För att främja kompetensförsörjningen för handläggningen samverkar Länsstyrelsen aktivt via Miljösamverkan Stockholm för att utbildningen för miljöinspektörer ska finnas kvar på Stockholms universitet i en form och med ett innehåll som är anpassat till marknadens behov.

Infrastruktur

Miljöfrågorna i ärenden som rör infrastruktur, och i synnerhet kollektivtrafiksatsningar, hanteras med hög prioritet. Ett exempel är arbetet med tunnelbaneutbyggnaden i Stockholm där Länsstyrelsen deltar i samråd, fattar beslut om betydande miljöpåverkan och är part under tillståndsprövningen. I byggskedet och även då tunnelbanetunnlarna tas i drift har Länsstyrelsen tillsyn över grundvattenbortledningen och påverkan från denna. Exempel på andra infrastrukturprojekt där Länsstyrelsen är eller har varit involverad i är ombyggnaden av Slussen, City Link, avloppstunneln från Bromma till Henriksdals reningsverk, Förbifart Stockholm och utbyggnad av Södertälje hamn. Det nya samrådsorganet för Arlanda flygplats, som samordnas av Länsstyrelsen och Swedavia, har under hösten haft sitt första möte.

Vi har även tillståndsprövat de regionala avloppsanläggningarna Käppalaverket och Henriksdals reningsverk. Himmerfjärdsverket har fått ett nytt miljötillstånd med avsevärt skärpta utsläppskrav.

Vatten

Länsstyrelsen har genom beredningssektariatet gett Vattenmyndigheten stöd i framtagandet av åtgärdsprogrammet för den kommande vattenförvaltningscykeln och samverkat med kommuner och andra aktörer för att stödja det praktiska åtgärdsarbetet. Under året har det stora projektet Life IP Rich Waters fått klartecken från EU, vilket innebär ökade möjligheter till vattenförbättrande insatser i Mälardalsregionen de kommande sju åren. Projektbudgeten är cirka 300 mkr och huvudmän för projektet är Vattenmyndigheten, Länsstyrelserna i Mälardalenregionen samt Mälarens vattenvårdsförbund i samverkan med många kommuner och andra aktörer.

Vi har utvecklat tillämpningen av miljö kvalitetsnormerna för vatten, med anledning av den så kallade Weserdomen och deltagit aktivt i utarbetandet av en länsstyrelsegemensam vägledning.

Länsstyrelsen deltar i en nationell samverkansgrupp inom vattenområdet, som företräder länsstyrelserna i dialogen med bland andra Havs- och vattenmyndigheten och Naturvårdsverket.

Genom en intern samverkansgrupp samordnas Länsstyrelsens arbete kring dammar och fiskefrågor, kulturmiljöfrågor, säkerhetsfrågor, miljö kvalitetsnormerna för vatten och tillsyn av vattenverksamhet. Målet med gruppen är att prioritera objekt gemensamt och att hitta bra lösningar för att uppnå miljö kvalitetsnormerna för vatten utan att andra intressen skadas. Utifrån den gemensamma prioriteringen har objekt sedan lyfts in i Länsstyrelsens tillsynsplan.

En satsning för att fastställa vattenskyddsområden har påbörjats. En vattenskyddsgrupp på fyra personer har bildats som under året har fokuserat på att handlägga äldre ärenden samt att utveckla effektiva arbetssätt för hantering av vattenskyddsärenden.

Miljöövervakning

Grunden för länsstyrelsens regionala miljöövervakning är det fastställda regionala övervakningsprogrammet för perioden 2015-2020. Här följer vi det regionala tillståndet i luft, mark och vatten. Programmet innehåller även undersökningar av biologiska parametrar samt undersökningar på landskapsnivå. Utöver det ordinarie miljöövervakningsprogrammet gjordes 2016 en modellering av kvävenedfallet i Stockholms län 2015. Modelleringen visade den regionala spridningsbilden och att den totala depositionen av kväve i länet är cirka sex kilo per hektar och år. Det stämmer bra överens med direkta mätningar av skogsytor. Depositionen överskrider något den belastningsgräns på fem kg som brukar sägas vara den gräns som skogsmarken långsiktigt tål utan att skadas. I centrala delar av Stockholm och längs de mest trafikerade vägarna överskrider nedfallet tio kilo per hektar och år. Mätningar av markvattnet i skogen i Stockholms län tyder dock på att skogsmarken fortfarande förmår ta upp allt kvävenedfall. Trots att utsläppen till luft har minskat har kvävenedfallet de senaste åren legat på ungefär samma nivå.

Beträffande förorenade områden fortsatte utredningen av förorenade sediment i det stadsnära utbyggnadsområdet Beckholmen som påbörjats 2015. Utredningen har visat att vattenmiljön påverkas negativt. Målet är nu att få till en flytt av inseglingsleden bort från Beckholmen. Vi har tagit kontakt med olika intressenter för att se om och hur detta kan uppnås.

Inom området luftvård har vi reviderat åtgärdsprogrammet för kvävedioxid och partiklar och det har varit ute på förhandsremiss hos berörda aktörer i länet.

Naturskydd och viltförvaltning

Den nationella ambitionsnivån för skydd och skötsel av natur har höjts. Inom detta område ingår förvaltning och skötsel av skyddade områden, Nationalstadsparken, arbete med åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper, rovdjursinformation och rovdjursinventering,

bidrag till lokala och kommunala naturvårdsåtgärder (LONA), framtagande av regionala handlingsplaner för grön infrastruktur (GI), arbetet med att leda och samordna friluftslivsarbetet enligt särskilt regleringsbrevsuppdrag, särskilda insatser med mera. Även inom området skydd av värdefull natur (1:16-anlaget) har ambitionsnivån ökat. Där ingår insatser för att slutföra och besluta om naturreservat i syfte att minska ärendebalanserna, arbetet med regeringsuppdraget om bevarandeplaner i Natura 2000-områden samt genomförande av programmet för tätortsnära natur.

Några resultat att nämna är invigningen av det stora stadsnära naturreservatet Bogesundslandet. Dessutom färdigställdes en rapport och databas för skyddsvärda träd i länet som utgör ett planeringsunderlag för olika aktörer. Rapporten har fått bra publicitet. I arbetet med Nationalstadsparken har beslut om inrättande av samrådsföreskrifter fastställts samt att insatserna som rör utveckling av parkens natur- och kulturvärden har fortsatt. Dessa finansieras delvis av utvecklingsanslaget på 100 miljoner kronor, föranlett av byggandet av Norra Länken.

Förvaltningsplanen för stora rovdjur som fastställdes under 2015 har publicerats och riktlinjer för älgförvaltning har under året fastställts av Viltförvaltningsdelegationen. Beslut om skydds jakt på varg i Sjundaområdet har genomförts under perioden 3 maj – 30 november, dock utan att någon varg fälldes.

Inom projektet GRACE (Grazing and Restoration of Archipelago and Coastal Environments), som delfinansierats av EU-fonden LIFE+, genomfördes de sista restaureringsåtgärderna under början av året och projektet har därefter slutredovisats.

Länsstyrelsen har också arbetat vidare med det treåriga projektet ”Ekosystembaserad förvaltning av HELCOM MPA Stora Nassa-Svenska Högarna”. Bland annat pågår förarbete för att utöka det marina områdesskyddet vid Svenska Högarnas naturreservat.

51. Länsstyrelserna ska i årsredovisningarna för 2015 och 2016 redovisa hur de

a) integrerar arbetet med att nå generationsmålet och miljö kvalitetsmålen i den övergripande verksamhetsplaneringen,

b) stödjer och stimulerar åtgärder i kommuner och näringsliv i länet, samt använder de regionala åtgärdsprogrammen för att åstadkomma a) respektive b).

Återrapporteringskravet är en fördjupning inom ramen för den bredare redovisningen av länsstyrelsernas uppdrag inom miljömålssystemet enligt instruktionen.

Integrering av miljömålen i den övergripande verksamhetsplaneringen

Länsstyrelsen har under flera år successivt arbetat med att integrera miljömålen i alla verksamheter. Vi har under året gjort en nystart i vår interna organisation, för att svara upp mot de förändringar som skett i det externa miljömålsarbetet, bland annat bildandet av det nya Miljö- och samhällsbyggnadsrådet.

I Länsstyrelsens verksamhetsplan för 2016 och 2017 är en av prioriteringarna att miljömålsarbetet ska vara väl integrerat i Länsstyrelsens hela verksamhet. Under året har vi lagt grunden för en intern struktur inom ordinarie system för verksamhetsplanering och uppföljning. Flertalet styrdokument har reviderats för att på ett tydligare och systematiskt sätt tillgodose att sektorsövergripande frågor som mänskliga rättigheter, jämställdhet och miljömål beaktas och belyses, till exempel i planeringsanvisningar och uppföljning.

Vi har fortsatt att arbeta enligt den interna genomförandeplanen för integrering av jämställdhet, mänskliga rättigheter och miljömål. Länsstyrelsen har en tvärssektoriell strategigrupp som samordnat och drivit arbetet. Gruppen har identifierat och kommunicerat strategiska insatser för det fortsatta arbetet 2017-2018. Strategigruppen följer upp arbetet och återkopplar regelbundet till länsledningen. Under 2016 har länsstyrelserna gemensamt gjort ett arbete för att identifiera vilka av FN:s Globala Hållbarhetsmål i Agenda 2030 som

länsstyrelsens miljöarbete får störst påverkan på. Allmänt kan sägas att målen i Agenda 2030 och miljömålen är samstämmiga beträffande ambitioner för miljöarbetet och miljötillstånd.

Vi har ändrat den interna organisationen för miljömål, för att svara upp mot den externa samverkansplattformen som vi kallar ”Miljö- och samhällsbyggnadsdialogen” (det tidigare nämnda rådet med beredningsgrupp och därtill kopplade nätverk). I augusti hade vi en workshop för samtliga avdelningschefer och övriga berörda chefer och handläggare. Utifrån workshopen togs den nya interna organisationen fram, där styrfunktionen lyftes till länsledningsnivå och en intern beredningsgrupp bildades. I gruppen deltar en representant för samtliga avdelningar.

Vi har också utvecklat de miljömålsansvarigas roll. De kommer även i fortsättningen att följa upp miljömålen men också fungera som expertstöd för beredningsgruppen.

Vi har haft möten med några särskilt relevanta sakområden för att ytterligare integrera miljömålen. Det gäller kulturmiljö, tillväxt och vattenförvaltning.

De två miljömålssamordnarna organiserar, driver och utvecklar dialogens olika delar; både internt och externt. Miljömålssamordnarna har haft regelbunden kontakt och har under året genomfört flera gemensamma insatser med framför allt funktionerna inom översiktsplanering, klimatanpassning, energi och klimat och infrastruktur.

Inom miljöledningsarbetet har vi reviderat vår miljöpolicy, uppdaterat handlingsplanen och förberett för ett grönt hyresavtal. Organisatoriskt arbetar ansvarig för miljömålssamordning och miljöledning i samma arbetsgrupp, för att arbetet ska integreras. En viktig åtgärd är att vi kommer att gå över till digital ärendehantering. Arbetet är påbörjat och kommer att vara helt genomfört 2018.

Stödjer och stimulerar åtgärder i kommuner och näringsliv samt använder de regionala åtgärdsprogrammen

Länsstyrelsen stödjer och stimulerar åtgärder i kommuner och näringsliv på ett flertal sätt bland annat genom att vi tillhandahåller besluts- och planeringsunderlag, medverkar i konkreta åtgärdsprojekt, håller nätverksträffar och seminarier samt bidrar med medfinansiering i vissa projekt.

Länsstyrelsens strategier och åtgärdsprogram för de fem prioriterade miljömålen är väl förankrade i länet i och med det gedigna remissförfarande och den dialog som pågått under flera år. Under året har vi spridit kunskap om dem på nätverksmöten och seminarier i egen och i andras regi. Vi har också förbättrat miljömålssidorna på vår webbplats så att de är mer användarvänliga och innehåller mer relevant material. Strategierna och åtgärdsprogrammen används regelbundet som underlag i olika sammanhang både internt och externt, exempelvis i arbetet med den nya länstransportplanen. De utgör även ramen för vissa konkreta åtgärdsprojekt. Exempel på detta är inom Giftfri miljö där sju kommuner tagit fram åtgärder inom förskola, skola, upphandling och bygg- och anläggning, samt inom Begränsad klimatpåverkan där åtta kommuner arbetar med samordnad varudistribution. Flera kommuner använder strategierna som utgångspunkt för sina egna åtgärdsprogram eller handlingsplaner.

Länsstyrelsen har under året medverkat i det nationella projektet ”incitament för energieffektivisering”. Projektet syftar till att ge små- och medelstora företag ett stöd i sitt energieffektiviseringsarbete via tillsynskanalen. Arbetet, som pågår 2016-2019, drivs av Energimyndigheten i samverkan med samtliga länsstyrelser och finansieras med stöd från europeiska regionala utvecklingsfonden. Under året har arbetet fokuserat på att kartlägga vilka små- och medelstora företag som berörs av

miljötillsyn och hur tillsynsmyndigheterna tidigare har arbetat med energieffektivisering.

Nätverk och samverkansgrupper som vi leder eller deltar i, är särskilt viktiga arbetssätt för att stödja åtgärder i kommunerna. Vi arbetar sedan länge med att stimulera olika former av mellankommunal samverkan. Vi driver bland annat miljömålnätverket (kommunernas miljöstrategier, miljöplanerare eller liknande) på handläggarnivå och på chefsnivå medverkar vi sedan flera år i VAS-rådet och på möten för kommunernas miljöchefer. Vi arbetar allt mer tvärsektorielt över avdelningsgränserna med att bjuda in oss till varandras nätverksträffar, och att sammanföra olika nätverk.

Se även rapportering Länsstyrelseinstruktion 5a§

1.16. Länsstyrelserna ska redovisa vilka åtgärder som vidtagits för att öka antalet privatfinansierade efterbehandlingsområden och redovisa arbetet med att åtgärda förorenade områden med statliga bidrag. Uppdraget finansieras delvis av medel från anslaget 1:4 Sanering och återställning av förorenade områden under utgiftsområde 20 Allmän miljö- och naturvård.

Privatfinansierade efterbehandlingsområden

Tillsyn och tillsynsvägledning

Länsstyrelsen bedömer att vårt arbete med förorenade områden medfört att antalet privatfinansierade efterbehandlingsområden ökat. Under året har vi arbetat med tillsyn av pågående och nedlagda miljöfarliga verksamheter för att få till stånd undersökningar och vid behov åtgärder. Undersökningar har genomförts av privata verksamhetsutövare på tre områden (miljöfarlig verksamhet) där Länsstyrelsen är tillsynsmyndighet. Vårt tillsynsarbete utgår från en tillsynsplan. Vi har även tagit fram en behovsutredning av tillsyn enligt miljöbalken för perioden 2017-2019 samt en tillsynsplan för 2017.

Med anledning av Industriutsläppsdirektivet, som innebär att berörda verksamhetsutövare ska upprätta statusrapporter, har Länsstyrelsen

varit delaktig i fyra ärenden gällande framtagande och granskning av statusrapporter.

Kommunerna har tillsynsansvaret för majoriteten av länets förorenade områden. Vi bedömer därför att det arbete vi bedriver med tillsynsvägledning jämte kommunerna är mycket viktigt för att öka antalet privatfinansierade åtgärder. Ett exempel på tillsynsvägledning som vi bedrivit är arbetet med Oxundasjön där stora mängder av föroreningarna polyklorerade bifenyler (PCB) påträffats. Det är ett mellankommunalt arbete där Länsstyrelsen samordnar och tillsynsvägleder kommunerna.

Under året har Länsstyrelsen genomfört följande utbildningar och projekt för kommunernas handläggare:

- Tvådagarsutbildning för kommunerna i Mälardalen (Stockholm, Södermanland, Uppsala, Västmanland, Örebro), Gotland och Dalarna.
- Det så kallade ”Plantskoleprojektet” som pågått sedan förra året och ska avslutas i början av 2017. Projektet syftar till att ta fram information till fastighetsägare samt utforma ett vägledningsmaterial för de kommunala tillsynsmyndigheterna vid nedlagda plantskolor.
- Gemensam tillsynsvägledning inom föroreningsskadade områden för perioden 2017-2019. Projektet är framtaget tillsammans med Mälarlänerna, Dalarna och Gotland. Det huvudsakliga syftet med projektet är att öka antalet privatfinansierade efterbehandlingsåtgärder.

Länsstyrelsen har under året genomfört två kommunbesök samt ett arbetsgruppsmöte för länets kommuner för att möjliggöra informations- och erfarenhetsutbyte avseende förorenade områden. Ett annat syfte med mötet var att motivera kommunerna att ta fram strategier och handlingsplaner för arbetet med förorenade områden.

Länets kommuner bedriver till största delen händelsestyrd tillsyn, till exempel i samband med exploatering och ändrad markanvändning. Under året har över 150 anmälningsärenden avseende efterbehandlingsåtgärder skickats in från kommunerna till oss för kännedom. De inkomna uppgifterna läggs in i länsstyrelsens databas Efterbehandlingsstödet (EBH-stödet) och utgör sedan planeringsunderlag vid kommunernas fysiska planering.

Fysisk planering

Det fortsatt höga exploateringstrycket i länet har lett till att vi lämnat över 100 yttranden inom sakområdet förorenade områden i bland annat detalj- och översiktsplaner.

I databasen EBH-stödet finns det i dagsläget uppgifter om över 11 300 eventuella, konstaterade eller sanerade förorenade områden i länet. Som en del av arbetet med EBH-stödet har vi förmedlat kunskap om dessa förorenade områden till olika aktörer i samband med exempelvis förändrad markanvändning, exploatering och överlåtelse av fastigheter. Totalt har Länsstyrelsen besvarat mer än 450 externa förfrågningar om information som finns i EBH-stödet vilket är 140 fler än föregående år, till följd av det ökande bostadsbyggandet.

Förorenade områden med statliga bidrag

Länsstyrelsen verkar, genom att ge kommunerna stöd och tillsynsvägledning, för att prioriterade områden ska undersökas och vid behov åtgärdas. Under året har huvudstudier vid två förorenade områden och sex undersökningar enligt Metodik för inventering av förorenade områden fas 2 genomförts. Vi har även fördelat statliga bidragsmedel för avhjälpandeåtgärder vid två förorenade områden samt väglett vid förberedelser inför en ansökan om de nya bidragsmedlen för sanering av förorenade områden för att bygga bostäder.

Länsstyrelsen ansökte inför 2017 om bidragsmedel från Naturvårdsverket för genomförande av utredningar vid cirka 30 objekt.

1.17. Länsstyrelserna ska redovisa insatser som gjorts för att samordna och leda det regionala arbetet med att förverkliga regeringens politik avseende naturvård, biologisk mångfald, friluftsliv samt vilt och rovdjur. Redovisningen ska omfatta arbetet med områdesskydd, hur länsstyrelserna arbetat med att slutföra ärenden om naturreservat i syfte att minska ärendebalanserna samt insatser för artbevarande, åtgärdsprogram för hotade arter, friluftsliv, lokala naturvårdsprojekt samt vilt- och rovdjursförvaltning. Uppdraget finansieras delvis av medel från anslaget 1:16 Skydd av värdefull natur och anslaget 1:3 Åtgärder för värdefull natur under utgiftsområde 20 Allmän miljö- och naturvård.

Skydd av värdefulla naturområden

Handlingsplan för att slutföra ärenden om naturreservat

För att minska balanserna av naturreservatsärenden har Länsstyrelsen tagit fram en handlingsplan. Målet med handlingsplanen är bland annat att effektivisera genomförandet av regeringens uppdrag att skydda värdefulla naturområden, att minska ärendebalansen för naturreservatsärenden till en hållbar nivå och att minska antalet äldre ärenden, samt göra en planering för tre år (2016-2018) över vilka ärenden som ska gå till beslut.

Exempel på åtgärder är att vi

- förbättrat våra arbetsformer (bland annat påbörjat framtagandet av en så kallad styr- och förbättringstavla för att skapa överblick och struktur),
- tagit fram en detaljerad planering för arbetet under de kommande tre åren (2016-2018) med tydliga tidsatta mål för ärenden,
- utnyttjat möjligheten att avsätta en särskild resurs för att ta fram skötselplaner,
- samt fattat beslut stegvis i äldre ärenden (det vill säga fattat beslut om de delar av ett planerat naturreservat där överenskommelse med markägare är klar. Kvarstående del av reservatet handläggs senare som ett nytt ärende).

Under året har Länsstyrelsen i första hand prioriterat arbetet med att avsluta äldre ärenden och varit restriktiva med att initiera nya ärenden och påbörja reservatsbildning för helt nya objekt. I andra hand har vi prioriterat att slutföra förhandlingar i reservatsärenden för att årets länsram om 35 miljoner kronor för markersättningar ska kunna utbetalas till berörda markägare. Pågående förhandlingar har prioriterats framför nya ärenden. Effekten har blivit fler reservatsbeslut 2016 (13 beslut jämfört med nio beslut år 2015, se vidare nedan).

Under de senaste fem åren har 19 nya ärenden inkommit/öppnats och 41 ärenden avgjorts. Efter de tre år som handlingsplanen omfattar beräknar vi ha en balans om cirka 30 reservatsärenden, vilket är ett rimligt antal i förhållande till nuvarande resurser.

Resultat skydd av natur

Nedan redovisas aktuellt antal naturreservat, kulturresevat och nationalparker i Stockholms län.

Figur 1. Naturreservat, kulturresevat och nationalparker i Stockholms län (statistik) (inklusive kommunala resevat, exklusive de överklagade naturreservaten Skuruparken, Skarpnäs och Lillsjön-Örnässjön)

ÅR	2016	2015	2014	2013
Antal nationalparker, naturreservat, kulturresevat	324	311	301	289
Varav kommunala	89	84	84	79
Total area (land+vatten) ha	136 640	135 735	127 186	125 955

Länsstyrelsen har inom ramen för handlingsplanen prioriterat arbetet med bevarande av skogar med höga naturvärden och fortsatt arbete enligt den regionala skogsstrategin, samt skydd av tätortsnära natur och i viss mån marina miljöer (se nedan). Arbetet med nya Komet har fortsatt i samverkan med Skogsstyrelsen.

De av Länsstyrelsen nybildade och utvidgade/reviderade naturreservaten under 2016 har inneburit att ytterligare cirka 360 hektar produktiv skogsmark har fått ett långsiktigt skydd.

Länsstyrelsen har beslutat om 13 naturreservat (se figur 2), varav åtta är helt nybildade naturreservat och fem är utvidgningar/revideringar.

Figur 2. Beslutade statliga naturreservat under 2016 i Stockholms län

KOMMUN	NATUR-RESERVAT	KOMMENTAR
Botkyrka	Brinkbäcken	Beslut om utvidgning, revidering av beslut och ny skötselplan
Haninge, Tyresta	Tyresta	Beslut om utvidgning, revidering av beslut och ny skötselplan. Har koordinerats med Naturvårdsverkets arbete med översyn av Tyresta nationalpark.
Haninge	Sundby	Beslut om nytt föreskriftsområde - förbud mot skogsbruk
Norrtälje	Landsboda	Nytt reservat
Norrtälje	Rotholma	Nytt reservat
Norrtälje	Singö-Söderby	Nytt reservat
Norrtälje	Stortjärnan	Nytt reservat
Norrtälje	Larudan	Nytt reservat
Norrtälje	Bellberget	Nytt reservat
Norrtälje	Grevinnans rå	Nytt reservat
Solna	Ulriksdal	Revidering av beslut och skötselplan
Täby	Täby prästgård	Ingår i programmet för skydd av tätortsnära natur, Nytt reservat
Värmdö	Munkö	Beslut om utvidgning och revidering av beslut samt fastställande av skötselplan

Fyra kommunala naturreservat beslutades under 2016: Brandalsund i Södertälje kommun, Hamnskogen-Eriksberg i Värmdö kommun, Norra Törnskogen i Upplands Väsby kommun (tätortsnära) samt Lillsjön-Örnässjön i Upplands-Bro kommun (tätortsnära). Under året har också de tidigare beslutade reservaten Svärdsö i Nacka kommun, Älvsjöskogen i Stockholms kommun samt Klövberget i Tyresö kommun vunnit laga kraft (samtliga tätortsnära).

Länsstyrelsen har därutöver arbetat med ett flertal andra reservatsärenden där förhandlingar pågår med markägare. Från Naturvårdsverkets anslag för skydd av natur har 11,1 miljoner kronor utbetalats inom länet för överenskommelser om intrångsersättningar och köp av mark.

Länsstyrelsen redovisar regeringsuppdrag 3.28 om områdesskydd, förvaltning, friluftsliv, vilt- och rovdjur och biologisk mångfald till Naturvårdsverket.

Skydd av marina områden

Länsstyrelsen har som ambition att långsiktigt utöka antalet marint skyddade områden i länet. Detta kommer främst att ske genom en löpande översyn av befintliga skärgårdsreservat som omfattar marina miljöer, men där föreskrifter och skötselplan idag inte uppfyller kraven för marina naturreservat. I dagsläget finns sex marina naturreservat i länet vilka omfattar en areal om sammanlagt 13 415 hektar vatten.

Förarbete pågår för att utöka det marina områdesskyddet vid naturreservatet Svenska Högarna. Detta utgör en del av det treåriga projektet ”Ekosystembaserad förvaltning av HELCOM MPA Stora Nassa-Svenska Högarna”, som finansieras av Havs- och vattenmyndigheten. Projektets övergripande syfte är att skapa en modern ekosystembaserad adaptiv förvaltning för de fem skärgårdarna i HELCOM Marine Protected Area (MPA) Stora Nassa-Svenska Högarna.

Länsstyrelsen redovisar även arbetet med marint områdesskydd i särskild ordning till Havs- och vattenmyndigheten.

Natura 2000

Genom att i början av 2016 fastställa den sista bevarandeplanen har Länsstyrelsen fullföljt regeringsuppdraget om att ta fram bevarandeplaner för de Natura 2000-områden som saknat bevarandeplan. Huvuddelen av Natura 2000-arbetet under året har ägnats åt uppdatering av bevarandeplaner. Arbeta har påbörjats med 162 av 215 planer och vi har fastställt 100 reviderade planer under året. Årets arbete har inriktats på mer komplexa och arbetskrävande planer.

Fem Natura 2000-områden har fått ett stärkt skydd i och med beslut om naturreservat (Tyresta (revidering), Bellberget, Grevinnans rå, Gällnö och Täby prästgård). Under året har en särskild satsning skett på skötselåtgärder i oskyddade Natura 2000-områden, se under nästa rubrik.

Förvaltning av skyddade områden

Vid slutet av 2016 var Länsstyrelsen förvaltare eller ekonomiskt ansvarig för förvaltningen av Ängsö nationalpark, drygt 150 naturreservat, cirka 130 Natura 2000-områden som inte är skyddade på annat sätt, samt ett stort antal naturminnen och djurskyddsområden.

Länsstyrelsen har fortsatt arbeta enligt länets ”Värna-Vårda-Visa-program” (Rapport 2012:4) och prioriterat skötselintensiva områden, nyckelelement med höga naturvärden samt åtgärder för besökare. Inom Länsstyrelsens förvaltning av skyddad natur har naturvårdande skötselåtgärder såsom restaurering och bete genomförts i 33 områden. Därutöver har under året en särskild satsning skett på skötselåtgärder i oskyddade Natura 2000-områden där det tidigare funnits brister i skötseln. I tolv Natura 2000-områden har åtgärder genomförts såsom restaurering, stängsling eller återinförd betesdrift. Skötselåtgärder har dessutom planerats för flera objekt där

åtgärder ska genomföras under kommande år. Vi har med hjälp av specialistkompetens besiktat samtliga naturminnen som utgörs av träd och tagit fram en trädvårdsplan för att kunna arbeta proaktivt och strukturerat med skötseln av naturminnen framöver. Friluftslivet har främjats bland annat genom insatser såsom skyltning, gränsmarkering och tillgänglighetsåtgärder i 42 områden, guidningar samt tillhandahållandet av ”Naturkartan” för att underlätta för besökare att hitta ut i reservaten (se nedan, under rubriken Främjande av friluftsliv).

Figur 3. Bidrag per område från Naturvårdsverket (schablonfördelning)

ÅR	2016	2015	2014	2013
Antal områden (statliga naturreservat, nationalparker)	234	226	216*	209
Anslag till skötsel (tusen kronor)	14 360	10 827	11 160	11 077
Kronor per område	61 368	48 000	51 667*	53 000

Kommentar

Tabellen visar utvecklingen av bidraget per statligt skyddat område. I realiteten sköts fler områden, bland annat Natura 2000-områden, med medel från bidraget. Samtidigt ingår i tabellen 69 områden som förvaltas och helt finansieras av annan förvaltare (kommun, Skärgårdsstiftelsen med flera).

*Denna uppgift har rättats eftersom uppgifter i 2014 års redovisning inte var uppdaterade.

För att få en bättre och mer effektiv skötsel samt följa utvecklingen av naturreservatens naturvärden har uppföljningen av skyddade områden enligt Naturvårdsverkets riktlinjer fortsatt. Inom ramen för uppföljningsarbetet har gräsmarker i naturreservat och Natura 2000-områden i kommunerna Sigtuna, Täby, Upplands-Bro, Vallentuna och Österåker inventerats på typiska arter och negativa indikatorarter.

Inom den fastighetsförvaltning som Länsstyrelsen ansvarar för på Naturvårds-

verkets fastigheter har vi bland annat genomfört renovering och ombyggnationer på några byggnader på Bullerö naturreservat. Raststugan har renoverats i syfte att öka tillgängligheten både för dagbesökare och övernattande besökare. Personalens tvättstuga och duschrum har renoverats för att undvika framtida fuktskador på bjälklag och stomme. I samband med renoveringarna har elarbeten och rördragning moderniserats för att uppnå fullgoda säkerhetskrav.

Länsstyrelsen har även tagit över förvaltningsuppdraget för blivande naturreservatet Ridön.

Projektet GRACE (*Grazing and Restoration of Archipelago and Coastal Environments*) har delfinansierats av EU-fonden LIFE+ och var ett samarbete mellan fyra länsstyrelser och Skärgårdsstiftelsen. De sista restaureringsåtgärderna i Stockholms län genomfördes under början av året och projektet har därefter slutredovisats av Västra Götalands län som koordinerat projektet. Under året har betesdjur hållits i samtliga restaurerade områden.

Artbevarande och åtgärdsprogram

Länsstyrelsen har fortsatt prioritera arbetet med artskydd genom tillsyn av olovlig handel och fridlysta arter. Under året har mycket tid lagts på tillsyn i samband med omprövning av Skansen-Akvariets djurparkstillstånd. Ett studiebesök har genomförts hos Bukowskis, som uppföljning av det seminarium som arrangerades under 2015. Under besöket diskuterades bland annat bedömningar av antika möbler i CITES-listade träslag, produkter av reptilskinn samt uppstoppade djur (CITES, Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, är ett internationellt avtal som reglerar handeln med hotade arter av vilda djur och växter). Länsstyrelsen har också gjort tillsynsbesök i flera zoobutiker, både sådana som har tillstånd för handel med CITES-djur och sådana som inte har det. I flera fall har vi sett att man handlar med CITES-djur utan att ha tillstånd. En verksamhet har polisanmälts för försäljning

av CITES-listade djur via Internet. Flera andra typer av verksamheter har fått tillsynsbesök efter anmälan från allmänheten, exempelvis en inredningsbutik och en tatueringstudio.

Länsstyrelsen har lämnat in polisanmälningar i flera tillsynsärenden gällande olovlig handel med hotade växter som under 2016 har lett till påföljd i flera ärenden.

Länsstyrelsen har också påbörjat ett arbete med att ta fram riktlinjer för bedömning av påverkan på fridlysta arter i samband med detaljplanering. Vi deltar i utbildningar för att höja kompetensen. Två handläggare deltog i januari i en kurs om artskydd och Natura 2000, arrangerad av JP Infonet. Under hösten deltog två handläggare i en kurs om nya riktlinjer för handläggning av artskyddsärenden inom skogsbruket, arrangerad av Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket. Länsstyrelsen i Stockholm medverkar i två nationella samverkansgrupper om artskydd.

Inom de landbaserade åtgärdsprogrammen för hotade arter (ÅGP) har Länsstyrelsen prioriterat arter med förekomster inom eller i nära anslutning till naturreservat för att kunna skapa synergieffekter med andra naturvårdande insatser. Samordning har skett med förvaltningen av skyddad natur och ÅGP har under året fokuserat på arter/artgrupper som lever i kulturlandskapet.

Det omfattande arbetet med att inventera skyddsvärda träd i länet slutfördes under året. Vid lanseringen av resultatrapporten (rapport 2016:7) anordnades ett seminarium där 54 personer deltog, bland annat tjänstemän från 16 av länets kommuner. Under året har ytterligare cirka 200 ekar i länet friställts, främst i områdena Ådö-Lagnö, Ägnö, Svartsjölandet, Äpplarö och på några platser i Norrtälje kommun. Arbetet med skyddsvärda träd har även genererat positiva uppslag i dagspressen och inspirerat flera kommuner och privatpersoner till insatser.

Artinriktat bevarandearbete behövs för flera hotade arter. Under året har vi i länet

prioriterat ett 10-tal av dessa. Framhållas bör de starkt hotade fjärilarna mnemosynefjäril och asknätfjäril, där vi fortsätter med riktade stödåtgärder för att rädda dem kvar i länet/landet. I april 2016 anordnades en större nationell två-dagarsträff i Stockholm där situationen och lämpliga insatser för de mest hotade vedskalbaggarna behandlades. Cirka 40 parkskötselansvariga, experter och anställda från 17 olika län deltog i seminariet.

Arbetet med rikkärr fortsatte 2016 och totalt slåttrades eller slyröjdes 15 rikkärr.

Bland åtgärdsprogrammen bör också framhållas lindmiljöerna, en värdefull miljö som vi har ett extra ansvar för i Mälardalen. Förutom fortsatta inventeringar har vi tagit fram en lindstrategi, som ska hjälpa oss att konkretisera insatserna under åren 2017-2019.

I akvatiska miljöer har vi jobbat med vattenväxten småsvalting som är prioriterad i Art- och habitatdirektivet. Arbetena har följt det reviderade åtgärdsprogrammet som beslutades 2016. Åtgärdena har omfattat slätter av konkurrerande vegetation i två Natura 2000-områden, framställning av informationsskyltar samt eftersök av nya lokaler. I arbetet har Artdatabanken, berörda kommuner och markägare varit engagerade.

Länsstyrelsen har även vidtagit åtgärder vid länets enda lokal för vattenväxten styvnate. Konkurrerande vegetation har rensats bort och en informationsskylt har ställts upp vid den badplats som angränsar lokalen.

”Skärgårdsräddningen” är ett samverkansprojekt mellan SLU-Aqua Sötvattenslaboratoriet och Länsstyrelsen som startats upp under slutet av 2016. Projektet ska i första fasen svara på frågan om det finns förutsättningar för att använda Stockholms skärgårds insjöar och vattendrag som en refug och lämplig biotop för flodkräfta i framtiden. Om svaret blir positivt påbörjas arbetet för att bygga upp livskraftiga bestånd av flodkräfta i området. Arbetet kan innefatta genetiska studier, inrättande av skyddsområden samt informationskampanjer

och kommer att ske i nära samarbete med lokalbefolkningen.

Främjande av friluftsliv

Länsstyrelsen har bildat en intern arbetsgrupp för att friluftsmålen ska få ökat genomslag inom bland annat tillväxt, samhällsplanering, besöksnäring och miljöfrågor. Gruppen har träffats en gång under 2016. Vi har också deltagit i workshoppar och tankesmedjor kring friluftsmålen, arrangerade av Skogsstyrelsen, Naturvårdsverket och Naturskyddsföreningen.

Friluftslivet i skyddade naturområden har främjats genom insatser såsom skyltning, gränsmarkering och tillgänglighetsåtgärder i 42 områden. Därutöver har naturbevakning skett av cirka 130 objekt. Länsstyrelsen har också samverkat med Naturskyddsföreningen för att genomföra guidningar i skyddad natur och med föreningen Sörmlandsleden för underhåll av Sörmlandsleden.

Länsstyrelsen har under 2016 inlett ett samarbete med Naturskyddsföreningen i Stockholm om ett projekt kallat ”Naturen på lika villkor”. Syftet är att underlätta och inspirera för ett ökat friluftsliv, särskilt för personer med olika funktionsnedsättningar. Projektet ska också syfta till ökad samverkan mellan olika parter. I projektet ingår till exempel inventering av tillgängligheten i skyddade områden i länet samt förslag på åtgärder för att förbättra den. Utöver ovanstående projekt har Länsstyrelsen även tagit fram ett underlag för tillgängliggörande av målpunkter i två naturreservat för personer med funktionshinder.

Länsstyrelsen har fortsatt att tillhandahålla tjänsten *Naturkartan*, som är en digital helhetslösning på webben med en applikation för smarta telefoner, i vilken besöksinformation om ett urval av särskilt besöksintressanta naturreservat presenteras. Sedan lanseringen ifjol har drygt 3 800 personer laddat ner appen.

God dialog

God dialog och samverkan med andra parter är nödvändig för att Länsstyrelsen ska klara uppdraget om bevarande och hållbart nyttjande av naturen. Arbetet med skydd, förvaltning av skyddad natur och hotade arter samt främjande av friluftsliv har genomförts i dialog och samråd med markägare, ideella organisationer, entreprenörer, myndigheter och andra berörda parter.

Samrådsgruppen för naturvård, som är ett forum för dialog och samverkan inom naturvårds- och friluftslivsarbetet i länet, sammanträdde vid två tillfällen under 2016. Vid dessa möten behandlades bland annat jordbruk, markanvändning och biologisk mångfald samt skydd av tätortsnära natur och friluftslivsmålen. Vi har också deltagit i möten med samrådsgrupper på lokal nivå för flera skyddade områden. Även inom arbetet med samverkansområdet Helcom MPA Stora Nassa - Svenska Högarna har det skett löpande samråd med sakägare, berörda kommuner och organisationer.

Bogesundslandets naturreservat invigdes i samarbete med Fastighetsverket. Under dagen arrangerades aktiviteter för besökare i området.

Lokala naturvårdsprojekt

Bidragen för lokala naturvårdsprojekt (LONA) sporrar till satsningar på naturvård och friluftsliv i kommunerna. Länsstyrelsen beviljade bidrag till samtliga 19 ansökningar om nya LONA-projekt för 2016. Totalt fördelades drygt 3,5 miljoner kronor mellan de tio sökande kommunerna. LONA-projekten har mycket varierande teman och inriktning, ofta med fokus på lokal delaktighet. Ett av flera LONA-projekt som slutredovisats under året är ”Leder för alla”, ett projekt där Huddinge kommun byggt ut och gjort vandringsleder mer tillgängliga.

Vilt- och rovdjursförvaltning

Rovdjursförvaltningen omfattar bland annat inventering, information, förebyggande arbete, besiktning och hantering av ersättning vid angrepp orsakade av rovdjur. Länsstyrelsen har tagit fram övergripande riktlinjer för skötsel och förvaltning av älgstammen i Stockholms län i samarbete med länets Viltförvaltningsdelegation. Vi har också anordnat två utbildningsdagar för Viltförvaltningsdelegationens ledamöter. Viltförvaltningsdelegationen har sammanträtt vid fyra tillfällen under 2016.

De spårningar som Länsstyrelsen genomförde under spårningssäsongen 2015–2016 resulterade i att fem familjegrupper av lodjur identifierades i norra länet, varav en delas med Uppsala län. Spårningar av varg i det tidigare Sjundareviret i södra länet, resulterade i fastställandet av minst tre icke revirmarkerande djur. Länsstyrelsen har utfört 23 besiktningar av misstänkt rovdjursrivna tamdjur under året, varav flertalet är lodjursangrepp i de norra delarna av länet.

Länsstyrelsen har fattat 17 beslut om att bevilja ersättning för rovdjursangripna tamdjur. Vi har vidare beslutat om skydds jakt på en av vargarna i Sjundaområdet. Beslutet överklagades av flera organisationer och personer men fastställdes av Förvaltningsrätten. Beslutet förlängdes vid tre tillfällen men ingen varg fälldes under skyddsjakten.

Inom älgförvaltningen har vi beslutat i 43 ärenden där vi nyregistrerat, ändrat eller upphävt älgjaksområden. Därutöver har vi bland annat fastställt en älgförvaltningsplan från länets älgförvaltningsgrupper, godkänt skötselplaner från älgskötselområden och prövat tre ärenden med begäran om omprövning av älgutdelning.

Totalt 97 ansökningar om skydds jakt efter vilt har inkommit för olika arter. Huvuddelen av de ärenden som beslutades under 2016 berörde vitkindad gås (18 beslut), rivning av bäverdammar/användning av slagfälla (16 beslut)

samt jakt efter vildsvin med rörlig belysning (34 beslut).

1.18. Länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Östergötlands, Jönköpings, Gotlands, Skåne, Västra Götalands, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län ska, för de kommuner eller områden där det fastställts eller under året kommer att fastställas åtgärdsprogram med syfte att nå miljö kvalitetsnormerna för luftkvalitet, redovisa i vilken grad åtgärderna har genomförts, vilken effekt åtgärderna bedöms ha haft på halterna samt om miljö kvalitetsnormerna följs. I de fall EU:s luftkvalitetsdirektiv överträds ska länsstyrelserna bedöma hur länge överträdelserna antas bestå.

Åtgärdsprogrammet för kvävedioxid och partiklar

Länsstyrelsen i Stockholm fastställde i december 2012 ett åtgärdsprogram för kvävedioxid och partiklar i Stockholms län. Programmet innehåller elva åtgärder för partiklar (PM₁₀) och en åtgärd för kvävedioxid. Tillsammans med de aktörer som har åtgärder i programmet har arbete pågått med att uppdatera programmet. Förslaget har varit ute på förhandsremiss hos dessa aktörer under hösten 2016. Denna kontinuerliga samverkan har, utöver att se över åtgärdsprogrammet, också fler effekter.

Arbete pågår med så gott som alla fastställda åtgärder. När det gäller åtgärdernas effekt på halterna, har inga nya forskningsresultat framkommit som ändrar bedömningen. Stockholm stad utvärderar årligen åtgärderna tillsammans med Statens väg- och transportforskningsinstitut (VTI), vilket ger värdefull kunskap om deras effekter.

Tabell: Sammanfattning av läget med och effekten av åtgärderna

ÅTGÄRD	ANSVARIG	LÄGE	EFFEKT
Damm- bindning	Stockholms stad	Genomförs	Stor, men kortvarig
	Trafikverket	Genomförs, problem med att inte störa trafiken under utförande.	Medel, men kortvarig. Högre hastigheter och trafikflöden gör att åtgärden får mindre effekt än på stadsgator.
Städning med vakuumsug	Stockholms stad	Genomförs	Osäker
Tidig vårstädning	Stockholms stad	Genomförs	Liten
	Södertälje kommun	Genomförs	Liten
	Trafikverket	Genomförs	Liten
Optimerad halkbekämpning	Stockholms stad	Genomförs	Liten
Sänkt hastighet	Trafikverket/ Polisen	Har genomförts på fler vägar än de i programmet	Ganska stor om hastighetsgränsen följs
Ökad efterlevnad av miljözonen	Polisen/ Stockholms stad	Information genomförs. Ingen tillsynskampanj gjord	Liten

Åtgärd 3–5: dammbindning vid risk för överskridanden av miljö kvalitetsnormen för PM₁₀

Dammbindning utförs av Stockholms stad och Trafikverket. Under 2016 har metoden använts flera gånger i veckan på samtliga 34 gator i Stockholms stad där det finns risk för överskridande av miljö kvalitetsnormen. Södertälje kommun har haft problem med att få dammbindningen att fungera och har istället lagt om ytskiktet till en hårdare asfalt som ska stå emot slitage bättre och därmed minska genereringen av PM₁₀.

Dammbindning är fortsatt den mest effektiva åtgärden för att sänka akut höga PM₁₀-halter. Effekten är god, men kortvarig (cirka 0–2 dygn). Effekten varierar bland annat med vädersituationen och efter spridningen samt vilken allmän PM₁₀-halt som råder vid tillfället. Vid torr väderlek bidrar damm-

bindningen till en sänkning av halterna, men inte alltid till att normen nås.

Åtgärd 6–8: städning med ny teknik vid risk för överskridanden av miljö-kvalitetsnormen för PM₁₀

Städning med ny teknik, det vill säga med vakuumsug, har utförts av Stockholms stad. Åtgärden har använts flera gånger i veckan i Stockholms stad. Metoden har inte varit lämplig att utföra på det statliga vägnätet på grund av att maskinerna är långsamgående, vilket riskerar störa trafiksäkerheten. Effekten av städning med vakuumsug är osäker, man har hittills inte sett signifikant effekt på halterna. Dock fortsätter man att tillämpa denna åtgärd då man hoppas att det inom kort ska ge effekt på de högsta halterna som uppstår under vårsäsongen.

Åtgärd 9–11: tidig vårstädning vid risk för överskridanden av miljö-kvalitets-normen för PM₁₀

Tidig vårstädning har utförts och genomförs kontinuerligt av Stockholms stad, Södertälje kommun och Trafikverket. Metoden är dock i hög grad beroende av vädersituationen. Konventionell städning har effekt på halterna, men kan också bidra till tillfälligt förhöjda halter.

Åtgärd 12: optimerad halkbekämpning i Stockholm stad

Stockholms stad använder en metodik som innebär minimerad användning av sand och saltning för halkbekämpning. Normalt sandas inte de så kallade försöks- eller referensgatorna, förutom vid mycket kallt väder och vinter-väglag. Sandning utförs dock på gång- och cykelbanor och ibland även på mindre trafikerade anslutande gator. Saltning med natriumklorid har utförts vid flera tillfällen. Saltning kan fungera dammbindande. Liksom konventionell städning påverkar halkbekämpningen halterna, men sannolikt med liten effekt.

Åtgärd 13: införande av sänkt hastighet på trafikled i Stockholms län för att sänka PM₁₀ halten

Trafikverket förändrade hastigheterna på statliga trafikleder under 2014 och uppföljning av vilken effekt åtgärden har på PM₁₀-halter pågår, med mätning av hastighet, trafikmängd och PM₁₀-halt. Trafikverket kommer att under 2017 att utvärdera resultaten från dessa mätningar.

Åtgärd 14: ökad efterlevnad av miljö-zon för tunga fordon i Stockholms stad

Stockholm stad har informationsmaterial om miljözonsbestämmelserna, men har inte gjort någon riktad kampanj under året. Polismyndig-heten har utfört kontroller, men det har inte prioriterats med anledning av den allmänna belastning som trafikpolisen har.

Enligt tidigare beräkningar bedöms full efterlevnad av miljözonsreglerna minska halterna med cirka tre procent.

Övriga åtgärder som pågår

Många aktörer i regionen arbetar med olika slags åtgärder som på sikt bidrar till lägre luft-föroreningshalter. Nedan ges några exempel på relevanta insatser.

Stockholms stad har infört dubbdäcksförbud på Fleminggatan och Kungsgatan i januari 2016 samt medverkar i flera generella insatser som påverkar halten partiklar och kvävedioxid positivt. Det gäller bland annat förbättrad kollektivtrafik, effektivare godstransporter, parkeringsåtgärder och informationskampanjer. Stadens framkomlighetsstrategi är ett viktigt instrument för att främja kollektivtrafik, gång och cykel. Fram till år 2018 satsas en miljard kronor på cykelinfrastruktur. Framkomligheten på prioriterade pendlingsstråk för cyklisterna under vintertid har förbättrats genom förbättrad vinterväghållning med sopsaltning. Stockholm Stad prövar och utvärderar nya metoder och ny teknik fortlöpande för att säkerställa att bästa tillgängliga åtgärd används.

Södertälje kommun arbetar med ett paket av olika typer av åtgärder, bland annat för att ändra resmönster. En trafik- och parkeringsstrategi håller på att tas fram, som ska ge verktyg för att kunna hantera trafiken i kommunen.

Trafikverket arbetar kontinuerligt med olika generella insatser som på sikt har potential att dämpa trafikvolymerna i utsatta områden, exempelvis infrastrukturåtgärder för ökad kollektivtrafik och spårtrafik, effektivare godstransporter och ökad cykling. Trafikverket region Stockholm har ett kontinuerligt samarbete med landstingets Trafikförvaltning för att öka andelen kollektivtrafikresenärer. Trafikverket samverkar också med berörda kommuner i åtgärdsvalsstudier med fokus på de tidiga stegen i fyrstegsprincipen. Trafikverket region Stockholm har tagit fram en regional framkomlighetsstrategi som syftar till att utveckla och effektivisera vägnätet. Därutöver har Trafikverket region Stockholm genomfört en rad mätningar och utredningar för att följa upp effekter av åtgärder, och tagit fram nytt underlag för åtgärder. För att få bättre underlag till beslut om åtgärder i regionen har trafikräkning med kameramätning påbörjats, enligt den utredningsåtgärd som fanns med i åtgärdsprogrammet.

Trängselskatten höjdes och utökades till att även gälla Essingeleden från och med 2016. Den trafikminskning som beräknas på grund av ändrad trängselskatt, berör främst de centrala delarna i länet.

Miljökvalitetsnormerna

För PM₁₀ följs miljökvalitetsnormen under 2016 vid alla mätplatser. De intensiva driftåtgärder som görs visar god effekt på halterna. Det är inte längre svårast att klara gränsvärdet i centrala Stockholm, där åtgärdsarbetet bedrivs intensivast, utan längs trafikleder där den intensiva trafiken och hastigheterna försvårar åtgärdsarbetet samt i Södertälje som har ett mindre område med höga halter.

I trånga utrymmen som smala gator behöver inte emissionerna vara stora för att halterna ska bli höga på grund av mindre luftutrymme och sämre genomluftning. Vid förtätning kan detta medverka till nya områden med överskridande halter.

Trenden är att halterna av PM₁₀ minskar och risken för överskridande i centrala Stockholm bedöms som låg förutsatt fortsatt intensivt åtgärdsarbete. Längs trafikleder och i Södertälje är det dock för tidigt att bedöma om åtgärderna räcker till för att säkerställa att det inte blir överträdelser framöver, men det ser positivt ut.

Miljökvalitetsnormen för kväveoxid överskrids på flera platser i länet. För kunna klara miljökvalitetsnormerna krävs en kraftig minskning av trafikmängderna samt fler fordon med låga utsläpp av kvävedioxid. De åtgärder som utförs bedöms inte vara tillräckliga för att kunna klara miljökvalitetsnormen inom den närmaste femårsperioden.

1.19. Länsstyrelserna i Stockholms, Skåne och Västra Götalands län ska fortsätta att arbeta med genomförandet av skyddet av tätortsnära natur i enlighet med de program som tidigare har utarbetats på regeringens uppdrag (M2002/02284/Na) med inriktningen att de ska vara genomförda 2020. I uppdraget ska beaktas de förslag till utveckling av arbetet som länsstyrelserna redovisade till Regeringskansliet 2015 (M2015/02224/Nm, M2015/02225/Nm och M2015/02308/Nm). Länsstyrelserna ska i uppdraget verka för att tillgängligheten för friluftslivet stärks i de områden som skyddas. Uppdraget finansieras delvis av medel från anslaget 1:16 Skydd av värdefull natur under utgiftsområde 20 Allmän miljö- och naturvård.

Tätortsnära natur

Under 2016 har Länsstyrelsen inom ramen för programmet ”Aldrig långt till naturen” (rapport 2003:20) beslutat att bilda Täby prästgårds naturreservat i Täby kommun. Vi har även arbetat med områdena Sticklingsberg i Värmdö kommun och Lindholmen i Vallentuna kommun. Ett omfattande arbete som slutförts under 2016 är uppdateringen av beslut och skötselplan för Tyresta naturreservat i Haninge

och Tyresö kommuner. Översynen nämns inte i programmet eftersom det inte rör nybildande, men bidrar i högsta grad till säkerställande och tillgängliggörande av tätortsnära natur. Arbetet har koordinerats med Naturvårdsverkets arbete med översyn av beslut och skötselplan för områden angränsande till Tyresta nationalpark.

I början av året beslutade Länsstyrelsen om föreskrifter för anmälan om samråd enligt 12 kap 6 § miljöbalken inom Kungliga nationalstadsparken. Nationalstadsparken omfattar Norra och Södra Djurgården, som redovisas som föreslagna naturreservat i programmet för skydd av tätortsnära natur. Beslutet innebär bland annat att åtgärder som hotar att skada de skyddsvärda träd som finns i området fångas upp och kan hanteras. Då naturvärdena i området till stor del är knutna till de gamla grova träden bidrar beslutet till att behovet av skydd tillgodoses.

Länsstyrelsen har också stöttat kommunerna i deras reservatsarbete, vilket bland annat bidragit till att naturreservaten Norra Törnskogen i Upplands Väsby kommun och Lillsjön-Örnässjön i Upplands-Bro har beslutats under året. Lillsjön-Örnässjön har dock överklagats. Ytterligare två reservat som ligger inom det geografiska område som programmet omfattar har beslutats, Brandalsund i Södertälje kommun samt Hamnskogen-Eriksberg i Värmdö kommun.

Beslutet om Täby prästgård innebär att ytterligare cirka 95 hektar tätortsnära natur har fått ett långsiktigt skydd, och de kommunala reservatsbesluten bidrar till ytterligare 187 hektar. I dagsläget har 49 (inklusive överklagade beslut) av de 71 områden som ingår i programmet blivit natur- eller kulturresevat.

De tre länsstyrelserna som berörs av uppdraget avser förstärka samverkan och initiera en dialog kring hur det bör ske.

Under året har även annat arbete som främjar skydd av tätortsnära natur utförts inom olika delar av verksamheten. Samverkan sker löpande med kommunerna och andra berörda

aktörer, bland annat genom de regionala samrådsgrupperna för naturvård där tätortsnära natur är en återkommande fråga (se även under rubriken *God dialog*). Skydd av tätortsnära natur beaktas även inom andra pågående uppdrag såsom friluftslivsmålen, grön infrastruktur och miljö kvalitetsmålen. Länsstyrelsen verkar till exempel för att stärka tillgängligheten inom tätortsnära reservat och är medfinansierare i projektet ”Naturen på lika villkor” som drivs av Naturskyddsföreningen i Stockholms län (se även rubriken Främjande av friluftsliv). Kommunernas arbete med friluftslivsfrågor inom tätortsnära reservat stöds också genom LONA-bidrag, till exempel informations- och tillgänglighetsåtgärder.

3.31. Länsstyrelserna ska ta fram regionala handlingsplaner för grön infrastruktur. Naturvårdsverkets riktlinjer för handlingsplanerna ska tjäna som vägledning för arbetet. I uppdraget ingår att

- identifiera landskapets biotoper, strukturer, element och naturområden i land- och vattenmiljön inklusive i tätortsnära områden som tillsammans skapar ett ekologiskt sammanhang och som utgör förutsättningen för att bevara landskapets biologiska mångfald och främja ekosystemtjänster,
- redovisa lämpliga bevarandeinsatser som hänsyn, skydd, skötsel och restaureringsinsatser, som bland annat kan utgöra grund för prövningsverksamhet och fysisk planering,
- samarbeta med berörda landskapsaktörer inom exempelvis skogsbruk, jordbruk och fiske, samt
- involvera det civila samhället i arbetet.

Målsättningen är att handlingsplanerna till stora delar ska vara etablerade 2017. Vid genomförande av uppdraget ska effekterna av ett förändrat klimat beaktas. Uppdraget ska redovisas till regeringen (Miljö- och energidepartementet) samlad den 1 oktober 2017 av Länsstyrelsen i Västerbottens län. Länsstyrelserna ska även delredovisa utvecklingen av arbetet i sina årsredovisningar. Uppdraget finansieras delvis av medel från anslaget 1:3 Åtgärder för värdefull natur under utgiftsområde 20 Allmän miljö- och naturvård.

Länsstyrelsen arbetar efter en fastställd projektplan för att ta fram en handlingsplan för grön infrastruktur och har tagit fram en första version av en kommunikationsplan. Vi tar fram

en handlingsplan som är målgruppsanpassad och konkret användbar, i samarbete med och för, länets aktörer som kommuner, markägare-representanter och ideella föreningar liksom Skogsstyrelsen, Trafikverket, Landstinget och akademien. Arbetet är organiserat enligt nedan:

- Länsstyrelsen har satt samman en arbetsgrupp med bred kompetensinriktning inom landskap, ekosystemtjänster, naturvård, detalj- och översiktsplanering, landsbygdsfrågor, kulturmiljö, klimatanpassning och GIS. Kopplat till arbetet finns även en intern styrgrupp.
- En extern referensgrupp är initierad med deltagare från kommuner, Skogsstyrelsen Landstinget, Stockholms Universitet och Trafikverket och kommer i och med uppdragets förlängning att utökas med flera relevanta aktörer som markägare-representanter och ideella föreningar.
- Länsstyrelsen samverkar med andra län, främst övriga Mälardalslän, bland annat inom arbetet med att identifiera landskapets biotoper och strukturer liksom analyser.

Grön infrastruktur har länge varit en aktuell fråga i länet då behovet av nya bostäder och därtill hörande infrastruktur ställer stora krav på högkvalitativa planeringsunderlag för fysisk planering och prövning. Handlingsplanen för grön infrastruktur samordnas därför med framtagandet av en ny regionplan för Stockholm län. Detta genom bland annat samsyn i förhållningssätt och framtagande samt nyttjande av nya analyser av länets gröna infrastruktur.

Länets kommuner är viktiga aktörer då de har ett omfattande markägande i länet. De har en lång tradition av att arbeta med grön infrastruktur, särskilt tätortsnära, bland annat genom samverkan kring stockholmregionens tio gröna kilar.

Naturvårdsverkets riktlinjer för handlingsplanen utgör ramen för arbetet. För att identifiera länets gröna infrastruktur har Länsstyrelsen upphandlat nya ekologiska

analyser av ädellövträd och gammal barrskog. Här har vi valt att dels analysera länet och dels Mälardalen i samarbete med grannlän.

Vi har inventerat kommunernas arbete avseende underlag, strategier och program för grönstruktur, grönplaner, grön infrastruktur och ekosystemtjänster. Detta för att kunna identifiera brister och föreslå lämpliga åtgärder i handlingsplanen som kompletterar det omfattande arbete som redan sker i länets kommuner

För att ta reda på inom vilka områden vi behöver utveckla bevarandeinsatser har Länsstyrelsen i samarbete med regionens aktörer identifierat de största utmaningarna för den gröna infrastrukturen i länet. Dessa är fragmentering, minskad yta och kvalitet på den gröna infrastrukturen, brist på eller ensidigt brukande av jord och skog samt klimatförändringar.

Vi har preliminärt identifierat insatsområden relevanta för att möta utmaningarna. Exempel på detta är grön infrastruktur i staden där ekosystemtjänstperspektivet är särskilt intressant, trädklädda marker där ädellövsområden är särskilt relevanta i länet samt den gröna infrastrukturen och klimatförändringarna. Insatsområdena kopplar till Länsstyrelsens och regionens övriga arbete som strategin för ett rikt växt och djurliv i miljömålsarbetet, vattenförvaltningen, landsbygdsprogrammet och klimatanpassningsarbetet (se även under uppdrag 1:15).

Insatserna för grön infrastruktur är både nya och pågående, till exempel framtagande av en kostnadseffektiv metod för biotopkartering som framskridit under 2016 och som under 2017 övergår i en utförandefas. Vi ser att en biotopdatabas, genom att den visar alla naturtyper, är en planeringsförutsättning för en fungerande grön infrastruktur. Även det särskilda åtgärdsprojektet Biologisk mångfald i grunda vikar – förvaltning genom grön infrastruktur som är finansierat av Havs- och vattenmyndigheten bidrar med värdefulla

insatser för grön infrastruktur. Under året har bland annat 40 havsvikar inventerats.

Länsstyrelsen har kommunicerat uppdraget med ett flertal aktörer vid dialogtillfällen i egen och andras regi. Exempel på dialoger i egen regi är kommunmöte om grön infrastruktur med inbjudan till alla kommuner med 21 deltagare, samlat nätverksmöte för länets nätverk för klimatanpassning, miljömål, energieffektivisering med cirka 50 deltagare och konferensen *Stad, land och natur 2050* som anordnades i samarbete med Landstinget. Syftet med den sistnämnda var att skapa dialog om handlingsplanen för grön infrastruktur och regionplanens grönstrukturarbete och riktade sig till alla berörda målgrupper. Cirka 130 personer deltog.

Genomförandet av handlingsplanen förväntas leda till att säkra och utveckla ekosystemtjänster, förbättra måluppfyllelsen för miljö kvalitetsmålen och öka anpassningen till ett förändrat klimat. Förutsättningen för detta är en långsiktigt säkerställd biologisk mångfald. Vi använder ledorden delaktighet, långsiktighet och helhetssyn för arbetet med handlingsplanen i enlighet med Naturvårdsverkets riktlinjer.

Länsstyrelseinstruktion 5a §

Länsstyrelsen ska verka för att det generationsmål för miljöarbetet och de miljö kvalitetsmål som riksdagen har fastställt nås och ska vid behov föreslå åtgärder för miljöarbetets utveckling. Länsstyrelsen ska särskilt

1. samordna det regionala mål- och uppföljningsarbetet,
2. utveckla, samordna och genomföra regionala åtgärdsprogram med bred förankring i länet för att nå generationsmålet och miljö kvalitetsmålen,
3. stödja kommunerna med underlag i deras arbete med generationsmålet och miljö kvalitetsmålen, och
4. verka för att generationsmålet och miljö kvalitetsmålen får genomslag i den lokala och regionala samhällsplaneringen samt bidra till att de beaktas i det regionala tillväxtarbetet.

Länsstyrelsen ska i fråga om sitt miljöarbete rapportera till Naturvårdsverket och samråda med

verket om vilken rapportering som behövs. Förordning (2013:815).

Samordna det regionala mål- och uppföljningsarbetet

Länsstyrelsen har utvecklat den Regionala miljömålsdialogen till en Miljö- och samhällsbyggnadsdialog för strategiskt och samlat kunna möta utmaningen att nå miljömålen samtidigt som länet växer med stora behov av nya bostäder och infrastruktur. Alla länets kommuner, Kommunförbundet Stockholms län, Landstinget och Trafikverket för tillsammans med Länsstyrelsen dialogen. Flera andra aktörer är på olika sätt knutna till dialogen som har benchmarking som verktyg. Under året har bland annat följande insatser genomförts:

- En viktig milstolpe var en workshop i februari där vi lade grunden till det nya miljö- och samhällsbyggnadsrådet. Det nya rådet enades om mål, syfte och arbetsformer. Aktörerna ställde sig också bakom en gemensam avsiktsförklaring. Syftet är att miljömålen ytterligare ska integreras med samhällsbyggnadsmålen. Efter workshopen bildades formellt den nya dialogen. Rådet har därefter haft tre ordinarie möten under året. De frågor som varit på dagordningen har haft tydliga kopplingar till lokal och regional samhällsplanering.
- Även beredningsgruppen för rådet har utvecklats. Nya kommuner har tillkommit och gruppen har breddats från att tidigare enbart ha bestått av miljöstrateger, till att nu också bestå av planeringschefer och samhällsplanerare. Gruppen har haft tre möten under året.
- Vårt miljömålsnätverk har haft fler träffar detta år. Deltagarna tar en allt större roll och medverkar aktivt i programmet. Vi har börjat sammanföra Länsstyrelsens olika nätverk riktade mot kommunerna inom översiktsplanering, energi och klimat samt

klimateanpassning. I höstas hade vi en gemensam träff för dessa nätverk på temat klimat i planeringen med cirka 50 deltagare. Träffen var uppskattad och vi planerar att genomföra minst en per år.

- Vi har under året tagit fram en kommunikationsplan för miljömålen. Utgångspunkten för kommunikationsplanen är att vi i högre grad och mer systematiskt ska använda befintliga kanaler. Till exempel använder vi Länsstyrelsens befintliga nyhetsbrev Samhällsbyggnad och miljö för att sprida information från rådets möten, istället för särskilda utskick.
- Länsstyrelsen har följt upp och rapporterat miljömålen enligt Naturvårdsverkets riktlinjer. Förra årets resultat kommunicerades i Fokus som är ett viktigt underlag och som visar på goda exempel i länets miljömålsarbete.
- Vi har fortsatt att övervaka länets miljö för att se vilka problemen är och var de finns. Detta är ett viktigt underlag - både i miljömålsuppföljningen och i åtgärdsarbetet.
- Vi har hållit flera konferenser, bland annat om den fördjupade utvärderingen tillsammans med Naturvårdsverket och RUS samt den regionala miljödagen med tema vatten tillsammans med Kommunförbundet Stockholms län och Stockholms läns landsting.

RUS och samarbete med andra län

- Vi deltar i RUS arbetsgrupp genom vår representant för Begränsad klimatpåverkan. Vi deltar också i RUS referensgrupp för konsumtion och giftfri vardag.
- Vi träffar miljömålssamordnarna i Svealandslänen en gång per halvår för att utbyta erfarenheter och diskutera gemensamma projekt.

Utveckla, samordna och genomföra regionala åtgärdsprogram med bred förankring i länet

Länsstyrelsen arbetar utifrån åtgärdsprogram eller strategier för länets prioriterade miljömål *Begränsad klimatpåverkan, Frisk luft, Giftfri miljö, Ingen övergödning och Ett rikt växt- och djurliv*. Även *God bebyggd miljö* är prioriterad, och i med den nya inriktningen för Miljö- och samhällsbyggnadsrådet har fokus på detta miljömål ökat. Strategierna och åtgärdsprogrammet är väl förankrade i länet i och med det gedigna remissförfarande och den dialog som ägt rum tidigare år. Ett viktigt arbete för att nå de vattenrelaterade miljömålen är den regionala vattenförsörjningsplanen, ett projekt som Länsstyrelsen driver tillsammans med Kommunförbundet i Stockholms län och Stockholms läns landsting. Projektet, som beräknas pågå hela 2017, har bred förankring hos länets kommuner och under vintern 2016/17 genomförs dialogmöten med länets kommuner om vattenförsörjningsfrågorna.

Under året har vi fortsatt med åtgärder kopplat till dessa strategier eller åtgärdsprogram. Nedan redovisas de viktigaste insatserna.

Begränsad klimatpåverkan

Klimat- och energistrategin omfattar sex åtgärdsområden varav samhällsplanering, regionala strukturer och markanvändning samt transporter och resande är prioriterade. Under 2016 har arbetet fortsatt med att utveckla åtgärder som utgår från strategins åtgärdsområden. Inom ramen för strategin drivs ett antal projekt. Sedan 2015 driver åtta kommuner på Södertörn en samordnad varudistribution. För att utvärdera den samhällsekonomiska nyttan genomförs ett projekt i samverkan mellan Länsstyrelsen, IVL, kommunerna och Widrikssons åkeri som beräknas klart 2017. Projektet ska visa vilka nyttor som samordnade varutransporter ger utöver de som är direkt kopplade till upphandlingsavtalen, exempelvis i form av förbättrad luftkvalitet och minskat buller.

Vi har deltagit i framtagandet av Landstingets regionala klimatfärdplan 2050 som ska beskriva hur regionens klimatmål för 2030 ska nås och hur Stockholmsregionen kan vara utan nettoutsläpp av växthusgaser till 2050.

Frisk luft

Vi har under året fortsatt att arbeta med åtgärdsprogrammet för kvävedioxid och partiklar och det har varit ute på förhandsremiss hos berörda aktörer i länet. Ett annat viktigt fokus är aktivt deltagande i planärenden för att se till att miljö kvalitetsnormerna och god hälsa följs framför allt ur ett barnperspektiv, till exempel när det gäller geografisk lokalisering av förskolor.

Ett regionalt cykelkansli har inrättats, det första i sitt slag i Sverige. Cykelkansliet är ett samarbete mellan Länsstyrelsen, Stockholms läns landsting och Trafikverket och ska hjälpa kommunerna med arbetet att bygga ut de regionala cykelstråken. Detta är en del i genomförandet av den regionala cykelplanen för Stockholms län 2014–2030.

Gifrfri miljö

Länsstyrelsen driver ett nätverk avseende förebyggande kemikaliearbete, tillsammans med sju av länets kommuner. Under våren avslutades projektet med att ta fram åtgärdsförslag som även andra kommuner kan använda, till exempel som en del i en mer individuell och detaljerad handlingsplan. Åtgärderna rör förebyggande kemikaliearbete inom tre områden: förskola och skola, upphandling samt bygg- och anläggning. Åtgärdsförslagen är i linje med strategin för Gifrfri miljö och presenteras på länsstyrelsens webbplats samt samarbetsrum för Gifrfri vardag. Under hösten hade vi en specifik workshop om Gifrfri miljö för miljömålnätverket där vi bland annat följde upp om kommunerna känner till och använder åtgärdsförslagen. Det visade

sig att några använt dokumentet men att vi behöver göra det mer känt.

Vi har också tillsammans med kommunerna medverkat i en process för att få till stånd en regional kemikalierådgivningsfunktion. Vi är medsökande i ett projekt för att få delfinansiering till detta via landstingets miljöanslag. Frågan om inrättande av rådgivningsfunktionen avgörs sannolikt under 2017. Tanken är att funktionen bland annat ska bidra med expertstöd i upphandling, viss utbildning och kunna svara på frågor om farliga ämnen från kommunala verksamheter.

Ingen övergödning

Strategin för Ingen övergödning omfattar tre åtgärdsområden. Länsstyrelsen har under året arbetat med flera konkreta aktiviteter. Exempelvis har vi gjort en gemensam upphandling av rådgivare till projektet Greppa Näringen tillsammans med övriga länsstyrelser i Mälardalen. Nya medlemmar har värvats, bland annat genom att Länsstyrelsen spridit information om Greppa Näringen i tidningen Landsbygd i Centrum. Syftet med Greppa Näringen är att minska växtnäringssläckaget från åkermark genom rådgivning till lantbrukare. Vi har även delat ut medel för arbetet med lokala vattenvårdsprojekt (LOVA) och har påbörjat ett delprojekt inom LIFE-IP om samverkan för att minska näringsläckaget från hästhållning. Samtliga dessa insatser är en del av Länsstyrelsens bidrag till främst åtgärdsområdet om samhällsplanering, regionala strukturer och markanvändning i strategin för Ingen övergödning.

Vi har arrangerat en tillsynsvägledningsdag om små avlopp för länets kommuner och deltagit i arrangemanget av en vägledningsdag i Knivsta om små avlopp tillsammans med bland andra Havs- och vattenmyndigheten och länsstyrelserna i Norra Östersjöns vattendistrikt. Vi har deltagit i samverkan om VA-planer med fyra av länets kommuner (Norrtälje, Sigtuna, Huddinge och Södertälje)

samt avgjort fyra tillsynsärenden enligt lagen om allmänna vattentjänster.

Ett rikt växt- och djurliv

Strategin för Ett rikt växt- och djurliv innehåller sex åtgärdsområden. Strategin genomförs till stor del genom det pågående arbetet med en handlingsplan för grön infrastruktur. Andra viktiga insatser för miljömålet är fortsatt arbete med de mest akut hotade arterna i Naturvårdsverkets åtgärdsprogram (ÅGP), utbetalning av medel till kommunerna för lokala naturvårdsprojekt (LONA) som i hög grad gynnar den biologiska mångfalden, bildandet av nio nya naturreservat i länet och fortsatt arbete med att sköta befintliga reservat.

God bebyggd miljö

Vi arbetar på olika sätt med åtgärder som bidrar till God bebyggd miljö. En viktig insats är att vi driver Bullernätverket i Stockholms län, som syftar till att öka den regionala bullerkompetensen genom bland annat utbyte av erfarenheter. Vi har tillsammans med Stockholm stad med flera, publicerat en femte rapport i serien ”Trafikbuller och planering”. Den innehåller en redovisning av undersökningar som har gjorts vid ett antal bostadsprojekt de senaste åren. Dessutom har vi fortsatt en översyn av länets riksintressen för kulturmiljövård med syfte att se till att nya kunskapsunderlag finns framtagna för samtliga områden i länet och att de utpekade riksintressena är aktualiserade med förnyade beslut från Riksantikvarieämbetet, där så krävs. Arbetet beräknas vara klart 2019. Vi har också gett bidrag till kommunala kulturmiljöprogram och hållit informationsmöten. Målet är att kommunerna ska ha aktuella underlag.

Stödja kommunerna med underlag i deras arbete med generationsmålet och miljö kvalitetsmålen

Länsstyrelsen har arbetat aktivt med stödjande insatser gentemot kommunerna både i form av

planeringsunderlag och andra typer av underlag och informationsinsatser. Ett efterfrågat planeringsunderlag är den regionala biotopdatabasen som vi har fortsatt att arbeta mot, med fokus på att utveckla en metod för biotopkartering. Strategierna för de prioriterade miljömålen utgör också relevant underlag. För att underlätta för kommunerna att beakta klimatanpassning i fysisk planering har länsstyrelserna under 2016 tagit fram en checklista. Checklistan är en hjälp för att se vilka frågeställningar som är lämpliga att titta på i översiktsplanen eller detaljplanen. Vi har under året även sammanställt ny praxis när det gäller skyddsavstånd kring trafikleder där det transporteras farligt gods, vilket är efterfrågat av kommunerna.

Generationsmålet och miljö kvalitetsmålen i samhällsplanering och tillväxtarbete, lokalt och regionalt

Länsstyrelsen verkar för att generationsmålet och miljö kvalitetsmålen får genomslag i den lokala och regionala samhällsplaneringen samt bidrar till att målen beaktas i det regionala tillväxtarbetet.

Samhällsplanering

Länsstyrelsen verkar för att miljömålen får genomslag i den lokala och regionala samhällsplaneringen. De lyfts bland annat i Länsstyrelsens *Sammanställning över statliga och mellankommunala intressen av betydelse för kommunernas planering*. Sammanställningen är en del i Länsstyrelsens arbete med sammanfattande redogörelser till länets kommuner. Vi har under året lämnat sammanfattande redogörelser till Sundbyberg, Värmdö, Vallentuna och Salems kommuner.

I Stockholms län tas för närvarande en ny regionplan (RUFS) fram. Länsstyrelsen är högst delaktig i processen och säkerställer att miljömålen och andra relevanta nationella mål får genomslag i planeringen. Regionplanens

konsekvensanalys har ett brett hållbarhetsperspektiv där de sociala aspekterna belyses tillsammans med miljöaspekterna för att gynna en hållbar samhällsutveckling.

Tillväxtarbetet

Under 2016 har arbetet med att ta fram en ny strategisk inriktning för Länsstyrelsen påbörjats. Den strategiska inriktningen är Länsstyrelsens femåriga prioritering för inriktning av verksamheten. Den strategiska inriktningen utgår från den nationella strategin för hållbar regional tillväxt och attraktionskraft 2015–2020 och vi integrerar den sedan med andra relevanta samhällsmål, bland annat miljömålen. En nulägesbild är framtagen och utmaningar och möjligheter i regionen har analyserats.

Vi har blivit utvalda att lämna in en fullskalig ansökan från EU-fonden Interreg Baltic Sea Region (som är en del av Östersjöstrategin). Projektet syftar till att främja fisketurismen i Östersjöns kustområden, med havsöring som målart. För att nå målet kommer projektet att arbeta med att stärka öringbestånden och med destinationsutveckling i utvalda områden.

Under 2016 har projektet Grön Bostad godkänts av strukturfondspartnerskapet och omfattar totalt drygt 60 miljoner kronor.

Visionen är att forma sektorsövergripande samverkan med målen att skapa tillväxt i små- och mellanstora företag och att bidra aktivt till en regional koldioxidsnål ekonomi samt minskad segregation. Länsstyrelsen samverkar här med aktörer från akademi, näringsliv samt offentlig och ideell sektor.

Med utgångspunkt i tidigare utfört arbete inom Cleantech Stockholm samt den nationella strategin för regional tillväxt och attraktionskraft, har Länsstyrelsen påbörjat ett samarbete med Norra Djurgårdsstaden Innovation för att ta tillvara innovationskraften inom området miljöteknik. Under 2016 har det framförallt handlat om att få till en regional spridning på arbetet samt att koppla ihop det med andra relevanta projekt, exempelvis Grön Bostad.

Länsstyrelsen har medverkat i ARTS, som är ett internationellt forskningsprojekt för att ta fram en färdplan med målet att växla upp det breda hållbarhetsarbetet i Stockholmsregionen. Projektet har avslutats under året. Arbetet har letts av Stockholm Resilience Centre och handlar om hur lokala initiativ (ideella sammanslutningar, företag med flera) kan stödjas för att driva på omställningen till ett ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbart samhälle. Vi har deltagit i intervjuer och workshoppar samt diskuterat färdplanen i miljömålnätverket.

LANTBRUK OCH LANDSBYGD

VOLYMER OCH KOSTNADER AVSER VERKSAMHET 60*	2016	2015	2014
Årsarbetskrafter män	6,3	6,65	5,57
Årsarbetskrafter kvinnor	18,4	22,37	17,98
Andel av totala årsarbetskrafter (%)	6,57	7,73	6,06
Verksamhetskostnader inkl. OH (tkr) totalt	29 879	32 203	25 312
Andel av totala verksamhetskostnader (%)	6,43	7,60	6,00
Antal ärenden, inkomna och upprättade ¹⁾	382	356	5 978
Antal beslutade ärenden ¹⁾	274	467	6 124
Antal ej beslutade ärenden äldre än två år ¹⁾	1	2	60
Bidragsutbetalningar där Länsstyrelsen gör utbetalningen (tkr)	0	6 342	5 478
Brugarundersökning			
Nöjdindex brukarundersökning – verksamhet 606 ²⁾ , Jordbruksfastigheter	66		

¹⁾ Under 2016 har huvuddelen av länsstyrelsernas arbete med jordbrukarstöden och landsbygdsstöden skett i Jordbruksverkets nya IT-system. Dessa system är ännu inte färdigbyggda, varför statistik över inkomna och handlagda ärenden inom området jordbrukarstöd (601) inte är möjlig att hämta ut.

För landsbygdsstöden (VÅS 602) har siffror över inkomna och beslutade ärenden beträffande ansökningar om stöd kunnat hämtas från Jordbruksverkets system. Statistik för inkomna och beslutade ärenden om utbetalningar av stöd är inte möjlig att hämta ut och redovisas därför ej. Siffrorna som redovisas för 2015-2016 är därför ofullständiga och skiljer sig från tidigare års statistik. Det som redovisas här är den ärendestatistik som hämtas från länsstyrelsens eget diarieföringsystem i tabellen summerat med inkomna och beslutade ärenden beträffande ansökan om landsbygdsstöd.

²⁾ Nöjdindex för verksamhet 606 från länsstyrelsegemensam brukarundersökning 2016. Nöjdindex varierar mellan 0 och 100, där 0 är lägsta betyg och 100 är högsta betyg. Genomsnitt för 3 deltagande länsstyrelser är 75.

Kommentarer till tabellen

Antalet årsarbetskrafter och verksamhetskostnader minskade under 2016. Det beror på att vi rekryterade extra personal 2015, för att klara av alla utbetalningar inom det gamla landsbygdsprogrammet 2007–2013. Vi hade också extra personal till arbetet med att upprätta alla nya åtagandeplaner för betesmarker och slåtterängar i det nya landsbygdsprogrammet.

Anledningen till de stora förändringarna för antalet ärenden har kommenterats i fotnot 1 under tabellen. Tilläggs kan att antal beslutade ärenden också är färre eftersom vi gjorde många utbetalningsbeslut från förra programperioden under 2015. Avseende 2016 har ansökningarna om utbetalning inte kommit in i den mängden ännu.

När det gäller ökningen av bidragsutbetalningar har Länsstyrelsen betalat ut stöd till

utbyggnad av bredbandsinfrastrukturen på landsbygden.

Nöjdindex brukarundersökningen: Överlag har vi fått sämre resultat på frågorna om bemötande, dock har cirka 20 procent svarat vet ej. Samma förhållande gäller frågan om tillgänglighet på telefon ”Lätt att nå rätt person”. Vi har bra resultat på fråga om information och vägledning, de flesta anser att våra besked och beslut är lättbegripliga. Vi har även rätt bra resultat i fråga om vår information på webben. Vi får under 2017 arbeta vidare med att vara nåbara och med att ge kunderna ett bra bemötande.

Genomförandet av det nya landsbygdsprogrammet och jordbrukarstöden har medfört kostnadsökningar för administrationen. Ökad komplexitet samt hårda prioriteringar i IT-systemutvecklingen innebär en ökad resursåtgång i handläggnings- och kontrollarbetet inom både jordbruksstöd och landsbygdsstöd. Uppdatering av åtagandeplaner för betesmarker och slåtterängar samt kvarvarande arbete från 2015 har också medfört förhöjda kostnader under 2016.

Trots att vissa moment har effektiviserats jämfört med tidigare hantering saknar många delar fortfarande fungerande IT-stöd. De manuella inslagen är så stora att delar av 2015 års handläggning kommer att slutföras först 2017. Hanteringen av åtagandeplaner är resurskrävande. Större delen av åtagandeplanerna för 2015 och 2016 har kunnat slutföras med hjälp av öronmärkta TA-medel.

Handläggningen av landsbygdsstöden är resurskrävande på grund av nya arbetsmoment och rutiner som till exempel poängsättning och urvalskriterier samt upphandlingar och utlysningar inom kompetensutveckling. Ärendebalanser har byggts upp under året i och med att möjligheten att handlägga ansökningar inte öppnade förrän i mars och möjligheten att handlägga slututbetalningar öppnade i december. Effekten av effektiviseringsvinster som åstadkoms genom digital hantering av ansökan förtas av ökad administration inom

andra delar, till exempel högre krav på utredning av LOU och ökade dokumentationskrav.

Under 2015 och 2016 har länsstyrelserna finansierat deltagandet i utvecklingsarbetet av Jordbruksverkets IT-system med länsstyrelsernas gemensamma utvecklingsmedel och TA-medel. Utvecklingsarbetet kommer att fortsätta under 2017

Andra väsentliga prestationer och resultat

RUFS 2050

I den regionala utvecklingsplanen för Stockholmsregionen, RUFS 2010, är Stockholms läns landsbygd och de frågor som berör utvecklingen på landsbygden inte synliga. Stockholms läns landsting arbetar, i samverkan med Länsstyrelsen, med att uppdatera planen, RUFS 2050. Länsstyrelsen har deltagit aktivt i detta arbete under 2016.

Vår ambition är att bidra till att lantbruks- och landsbygdsfrågorna lyfts tydligare i den kommande planen. Under 2016 har arbetet framförallt handlat om att komma med inspel inför samrådsförslaget och att lämna synpunkter på samrådet. Vi har även deltagit i referensgruppsmöten och på workshoppar och bidragit med andra skriftliga inspel. Länsstyrelsen har bland annat haft fokus på livsmedel och jordbruksmarken som långsiktig resurs och föreslagit förhållningssätt kring ianspråktagande av jordbruksmark som ett inlägg till RUFS 2050.

Regional livsmedelsstrategi

Länsstyrelsen har under 2016 fortsatt arbetet med en livsmedelsstrategi för Stockholms län. Strategin tas fram i samverkan med Stockholms läns landsting och ska samordnas med landstingets arbete med en skärgårds- och landsbygdsstrategi. Under året har vi tillsatt styrgrupp och arbetsgrupp för arbetet med den regionala livsmedelsstrategin. Styrgruppen och arbetsgruppen har träffats vid tre tillfällen

vardera under året. Vi har även tagit fram en nulägesanalys av livsmedelskedjan i länet. Arbetet med en regional livsmedelsstrategi kommer att fortsätta under 2017 och ska stämmas av mot den nationella livsmedelsstrategin när den presenteras.

Matverk Stockholm

Tävlingen Matverk har för första gången anordnats i Stockholms län. Matverk är på nationell nivå en tävling i matinnovation, där lag från i stort sett alla Sveriges landskap tävlar mot varandra med nyskapande produkter av lokal prägel och med minst en råvara som produceras i den egna regionen. I Stockholm arrangerades den regionala delfinalen för första gången 2016, på länsnivå istället för landskap, av Länsstyrelsen i samarbete med regionalfondsprojektet MatLust. Inför tävlingen anordnade vi informationsträffar och bjöd in råvaruproducenter och småskaliga livsmedelsförädlare att delta i tävlingen.

Under evenemanget anordnade Länsstyrelsen en paneldebatt för att diskutera vilka frågor som är viktiga för den regionala livsmedelsstrategin. Företrädare för hela livsmedelskedjan deltog och deltagarna i Matverk kom med inspel som en första del i dialogprocessen i arbetet. Frågor som kom upp som viktiga var hållbarhet, att den regionala och lokala produktionen bör öka och att förutsättningarna för företag inom branschen måste bli bättre. Flera efterfrågade även stöd från myndigheter, offentlig upphandling som möjliggör val av närproducerade alternativ och ökad medvetenheten hos konsumenterna. En annan fråga som lyftes var sårbarhet till följd av länets låga självförsörjningsgrad av livsmedel.

Stockholm som kulinarisk region

Under året har vi gjort insatser för att lansera en terroiratlas, ”Platsens smak”, som Länsstyrelsen tog fram under 2015. Atlasen är en sammanställning över länets natur- och kulturgeografiska förutsättningar för livs-

medelsproduktion och ska kunna användas som kunskapsbas för att förmedla vad som är regionens unika kulinariska värden.

Tanken är att primärproducenter, livsmedelsförädlare och företag inom besöksnäringen ska kunna använda terroiratlasen som inspirationskälla till att använda kulturarvet när nya produkter med lokal förankring tas fram. På så sätt kan den bidra till att behålla och skapa arbetstillfällen på landsbygden i länet.

Länsstyrelsen har gjort riktade utskick till målgruppen och atlasen har uppmärksammats av media. Den presenterades bland annat under evenemanget Matverk och i samband med de Finländska mästerskapen i mathantverk i Nordiska rådets regi.

Samverkansgruppen för vatten

Under 2016 har Länsstyrelsen återupptagit och utökat den åtgärdsinriktade samverkansgrupp för vattenförvaltning som initierats tidigare. Gruppen, som är avdelningsöverskridande inom Länsstyrelsens verksamhet, omfattar från och med 2016 enheten för miljöanalys och miljöplanering, enheten för landsbygdsutveckling, enheten för miljöskydd och enheten för samhällsplanering. Gruppens arbete är inriktat på externa aktiviteter för att få till stånd åtgärder med anknytning till vattenförvaltningen och miljömålen Giftfri miljö, Ingen övergödning, Minskad klimatpåverkan, Ett rikt växt- och djurliv, Hav i balans samt Levande kust och skärgård.

Syftet med samverkansgruppen är bland annat att underlätta Länsstyrelsens åtgärdsinriktade arbete samt att underlätta samordning av aktiviteter gentemot gemensamma målgrupper. Samverkansgruppen kommer även att kunna fungera som en beredningsgrupp för en chefsgrupp inom vattenarbete och bidra till transparens i prioriteringar av åtgärder och aktiviteter.

Gruppen har träffats fyra gånger och ett resultat av dess arbete med översvämningsrisker är att vi har lagt till flödesutjämningen i

våtmarker som ett urvalskriterium i handlingsplanen för landsbygdsprogrammet.

Digital infrastruktur

Länsstyrelsen genomförde flera insatser under året i enlighet med regeringsuppdraget att koordinera och främja bredbandsutbyggnad i hela länet:

- Länsstyrelsen tog fram och offentliggjorde en kartbild över områden i länet som fortfarande saknar snabbt bredband.
- Länsstyrelsen ordnade en marknadsdag 6 december för att främja möten mellan fiberföreningar och kommuner i länet som efterfrågar bredband på landsbygden, samt företagen som erbjuder lösningar.
- Länsstyrelsen har haft dialogseminarium tillsammans med länets kommuner om pågående nationella aktiviteter, nya lagar och konsultrapporter inom bredbandsområdet.
- Länsstyrelsen tog fram en regional strategisk handlingsplan för sitt arbete med den fortsatta utbyggnaden. Handlingsplanen kopplar samman målbilderna för den digitala infrastrukturen i den regionala digitala agendan och Länsstyrelsens regeringsuppdrag att regionalt koordinera bredbandsutbyggnaden. Handlingsplanen har tagits fram i dialog med marknadsaktörerna, privata bolag och kommunala stadsnät.
- Länsstyrelsen har haft dialogseminarium med stödsökande byalag som inte beviljats stöd i landsbygdsprogrammet.

Jämställdhetsintegrering av landsbygdsprogrammet

I enlighet med strategin Jämställdhetsintegrering – strategi för Stockholms län 2014–2018, ska Länsstyrelsen kvalitetssäkra sin handläggning av företagsstöd ur ett jämställdhetsperspektiv. Under 2016 genomförde Länsstyrelsen en analys av vilka branscher som

kan söka vissa företagsstöd i landsbygdsprogrammet inom åtgärderna affärsutveckling och konkurrenskraft.

Analysen omfattar hur kvinnor och män är fördelade inom de olika branscherna. Baserat på analysen har vi formulerat mål för en jämställdare fördelning av företagsstöden till kvinnor och män, och i ett par fall till företagare med utländsk bakgrund. Vi har även tagit fram underlag för att följa upp hur företagsstöden fördelas mellan de olika grupperna i takt med att programmet fortlöper.

Arbetet för att jämställdhetsintegrera landsbygdsprogrammet är strategiskt och långsiktigt. Vi planerade under året en utbildning i jämställdhet som riktade sig till företagsrådgivare i de gröna näringarna, se även nedan, under rubriken Kompetensutveckling. Tyvärr fick vi skjuta upp aktiviteten eftersom vi inte fick tillräckligt med anmälda deltagare.

Samverkan mellan fonder och program

Länsstyrelsen har under året arbetat för att utveckla samverkan mellan de olika Europeiska struktur- och investeringsfonderna (ESI-fonderna) och de därtill knutna programmen. Länsstyrelsens sekretariat för strukturfondspartnerskapet och landsbygdsavdelning har haft ett planeringsmöte med Tillväxtverket och ESF-rådet för att diskutera möjliga samverkansområden. Av samma anledning har Länsstyrelsen även bjudit in representanter från de Leaderområden som är verksamma i länet.

Som ett resultat av de båda mötena bjöd Länsstyrelsen in Tillväxtverket, ESF-rådet och representanter för Leaderområdena för att diskutera möjligheter till konkret samverkan kring arbete, praktik och utbildning inom de gröna näringarna för personer med utländsk bakgrund. En annan fråga som diskuterades var hur vi tillsammans kan främja utbyggnaden av bredband i länet. En positiv följd av mötena är att strukturfondspartnerskapet bjuder in länets Leaderområden till sina seminarier.

Ett annat konkret resultat av fondövergripande samarbete på projektnivå är etablering och genomförande av länets första regionala tävling i Matverk. Länsstyrelsen medverkade genom ett informations- och demonstrationsprojekt inom Landsbygdsprogrammet i samarbete med regionalfondsprojektet Matlust som ägs av Södertälje kommun.

Grön infrastruktur

Inom Länsstyrelsens arbete med att ta fram en regional handlingsplan för grön infrastruktur har vi bidragit aktivt med bland annat kunskap om de specifika förutsättningar som råder på landsbygden samt bevakat att hänsyn tas till dessa. Det handlar bland annat om biologisk mångfald och ekosystemtjänster med koppling till jordbruket men även om utveckling av hållbart företagande med landsbygdens natur- och kulturresurser som bas.

Skärgården

Inom Länsstyrelsens projekt Ö för Ö har vi deltagit i de aktiviteter som genomförts under året och informerat om de möjligheter som finns till stöd för utveckling inom landsbygdsprogrammet 2014–2020.

I Stockholms skärgård finns ett småbrutet ängs- och hagmarkslandskap med unika värden i flora och fauna och en mycket intressant kultur- och odlingshistoria. Dessa värden hotas idag av igenväxning då antalet betesdjur minskar på grund av dålig lönsamhet och svårigheter att bedriva lantbruk i skärgården. Länsstyrelsen anordnade därför tillsammans med Skärgårdsstiftelsen en workshop för arrendatorer i syfte att ge information om möjligheter att söka miljöersättningar och andra stöd med fokus på skötsel och hävd av ängsmarker och olika typer av betesmarker, samt möjligheter att söka projekt- och företagsstöd ur landsbygdsprogrammet.

Vi har även varit med och informerat om möjligheterna i landsbygdsprogrammet på de två kompetensutvecklingsresor som

Länsstyrelsen arrangerade för skärgårdshandlarna i länet.

Bitillsyn

Länsstyrelsen i Stockholm ansvarar för bitillsynen i länen Stockholm, Uppsala, Södermanland, Gotland och Västmanland, där cirka 80 bitillsynsmän är verksamma.

Tre nya bitillsynsmän har tillsatts under året. Länsstyrelsen har i år satsat på att besöka alla bitillsynsmännen och biodlardistrikten i alla län och där haft dialog och avstämning om hur bitillsynen fungerar i fält och administrativt. Syftet var att träffa bitillsynsmännen i mindre grupper ute i länen för att göra det möjligt för alla att komma till tals och för att de regionala biodlardistrikten skulle få ett ansikte på oss som arbetar med samordningsuppdraget inom bitillsynen på Länsstyrelsen. Vi upplevde att det var uppskattat och nyttigt att träffa både biodlardistrikten och bitillsynsmännen. Länsstyrelsen kunde också skapa sig en bättre bild av hur bitillsynen fungerar i samordningsområdet.

Länsstyrelsen har en referensgrupp med en tillsynsman från varje län samt representanter från Biodlarna och Biodlingsföretagarna.

Länsstyrelsen i Stockholm medverkar också i en nationell länsamverkansgrupp för bitillsyn där Jordbruksverket ingår.

Under året har vi medverkat i ett nationellt utvecklingsprojekt som gäller ett digitalt biregister tillsammans med länsstyrelserna i Skåne, Västra Götaland och Östergötland samt Jordbruksverket. Inom projektet kommer det bland annat tas fram en kravspecifikation för att etablera ett digitalt verktyg med funktioner både för registrering av uppställningsplatser, informationskanaler och för möjlighet till kunskapsuppbyggnad i det enskilda biodlarföretaget. Projektet startade upp under hösten och kommer att pågå till den 31 maj 2017. Ett digitalt biregister kommer att underlätta såväl biodlarnas anmälan av uppställningsplatser

som bitillsynsmännens och samordnande myndigheters arbete.

Stockholms län tog under 2016 initiativ till en webbsida som är gemensam för hela Sverige där alla utbrott av Amerikansk yngelröta läggs upp efter anmälan från länen. Sidan administreras av bitillsynen och kommunikationsavdelningen i Stockholms län och den är uppskattad. Under 2016 var det sju utbrott av bisjukdomen amerikansk yngelröta i Stockholms samordningsområde.

Jordförvärvs- och fastighetsfrågor

Länsstyrelsen har i uppdrag att arbeta med jordförvärvs- och fastighetsfrågor. Vi har inte uppnått målet att handläggningstiden för jordförvärvsärenden ska vara max 30 dagar för 90 procent av ärendena. 2016 kom det in 61 ansökningar om jordförvärvstillstånd, av dessa beslutades 88 procent inom 30 dagar. Under året har vi fattat beslut i 67 ärenden, differensen beror på de som inkom i december 2015. Den främsta anledningen till att ärenden får långa handläggningstider är att de behöver kompletteras innan beslut kan tas.

Åtterrapporering regleringsbrev

1.2. Länsstyrelserna ska verka för ett genomförande av de uppgifter som åligger dem enligt förordningen (2014:1101) om EU:s direktstöd för jordbrukare, förordningen (2015:406) om stöd för landsbygdsutvecklingsåtgärder och förordningen (1994:1716) om fisket, vattenbruket och fiskerieringen som är kostnadseffektivt, enkelt för företagen och som minimerar risken för sanktioner.

Jordbrukarstöd

En samordnad ansökan för jordbruksstöd (SAM-ansökan) via SAM-internet minskar risken för fel och effektiviserar handläggningen hos Länsstyrelsen. Under våren har vi vid två tillfällen erbjudit hjälp med ansökan via SAM-internet i ABF:s lokaler i Norrtälje. Lantbrukarna har även haft möjlighet att boka tid hos oss för att få hjälp och Länsstyrelsen har haft telefonsupport.

För att effektivisera handläggningen av direktstöd till lantbruket och stöd till landsbygdsåtgärder har Länsstyrelsen under året deltagit i återkommande telefonmöten med samordnarna i samordningslänen (Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Västmanlands, Örebro och Gotlands län) där frågor om regelverk, förenklningar och effektiviseringar diskuterats. Informationen däriifrån kan sedan föras vidare till det informella chefsnätverket i samordningsregionen och i förlängningen även vidare till chefsnätverket inom landsbygd och lantbruk (LD21) och Jordbruksverket.

För att säkerställa att handläggning och kontroll sker korrekt följer Länsstyrelsen Jordbruksverkets föreskrifter om rutiner vid handläggning och kontroll av ärenden om jordbrukarstöd, och även de av Jordbruksverket beslutade rutinbeskrivningar som finns i handläggarstödet. Handläggarna har även deltagit på Jordbruksverkets löpande Lync-utbildningar under året.

Länsstyrelsen har uppfyllt Jordbruksverkets mål om att alla fältkontroller ska vara klara i fält före den 30 november. Flera moment i efterarbetet återstår, vilket beror på sena leveranser i de nya IT-systemen. Efterarbetet av fältkontrollerna kommer att pågå även under nästa år.

Årets fältkontrollsäsong har fungerat bättre än i fjol men det finns fortsatt mycket att önska när det gäller väl fungerande och driftsäkra IT-system. Det medför att kontrollarbetet kräver arbetsresurser under en längre tidsperiod än tidigare. En stor skillnad mot tidigare är att det inte finns rapporter eller sammanställningar av kontrollresultaten i de nya IT-systemen. Det medför att vi inte kan rikta kvalitetssäkrade informationsinsatser till stödsökande, då vi inte kan följa upp vilka avvikelser som konstaterats i kontrollarbetet. Det är inte heller möjligt att preliminärt beräkna nästa års kontrollfrekvenser, för att uppskatta resursbehov, vilket var en stor fördel i de gamla IT-systemen.

Landsbygdsutveckling

Länsstyrelsen har under året påbörjat handläggningen inom landsbygdsprogrammet samt havs- och fiskeriprogrammet för perioden 2014–2020. Länsstyrelsen har deltagit i de utbildningar som Jordbruksverket har anordnat, både på plats i Jönköping och via Lync. Länsstyrelsen har följt Jordbruksverket föreskrift SJVFS 2015:8 om rutiner vid handläggning av stöd inom landsbygdsprogrammet och havs- och fiskeriprogrammet.

Länsstyrelsen har informerat om landsbygdsprogrammet och gett vägledning i hur ansöknings- och handläggningsprocessen ser ut genom information på hemsidan, i samband med externa möten och i den egna tidskriften Landsbygd i Centrum. Vi har även tagit fram riktad information till berörda målgrupper.

Inför den årliga revideringen av handlingsplanen för landsbygdsprogrammet och havs- och fiskeriprogrammet har Länsstyrelsen tagit hjälp av det regionala partnerskapet för programmen. Partnerskapet bjöds in till möte under hösten. Vi sammanfattade året som gått och diskuterade och förankrade tänkbara förändringar i handlingsplanen inför 2017. Partnerskapet fick även möjlighet att komma med synpunkter på den reviderade versionen av handlingsplanen.

I det regionala partnerskapet för programmen ingår offentliga aktörer inom landsbygdsutveckling, representanter från näringslivet, rådgivnings- och intresseorganisationer, paraplyorganisationer samt universitet och forskningsinstitut.

Kompetensutveckling

Upphandling inom projektet Greppa Näringen som till största delen gjordes gemensamt med samordningslänen Uppsala, Södermanland, Örebro, Västmanland, Gävle och Dalarna blev klar i början av året. Vi har därmed kunnat erbjuda rådgivning för lantbrukare, med fokus på miljöarbete och lönsamhet. I början av juli deltog vi på Brunby lantbrukardagar utanför

Västerås. Där informerade vi om möjligheter med projektet Greppa Näringen och användningen av satellitbilder i odlingen tillsammans med representanter för länsstyrelserna i Örebro, Västmanland och Uppsala samt Jordbruksverket och LRF. Vi bidrog även med finansiering till demonstration av täckdikning och dränering. Under hösten arrangerade vi en välbesökt kurs om agroforestry (skogsjordbruk) och perenna odlingssystem.

Länsstyrelsen har även upphandlat enskild rådgivning inom ekologisk produktion, med fokus på djurhållning och tillhörande foderproduktion för mjölkkor, övrig nötkreatur, får och grisar.

Länsstyrelsen var under våren med och delfinansierade Ekologiska Lantbrukarnas konferens *Det ekologiska lantbrukets roll i klimatfrågan – lönsamt att göra rätt*. På konferensen diskuterade deltagarna metoder för och erfarenheter av effektiva åtgärder för ökad produktion, god djurhållning samt minskade risker för utsläpp av växthusgaser med syfte att minska klimatpåverkan.

Dessutom har vi påbörjat en upphandling för att kunna erbjuda landsbygdens företag affärsrådgivning i syfte att ge förutsättningar för diversifiering i företagandet och nya jobb. Förutom sakkunskap inom företagsutveckling har Länsstyrelsen ställt krav på att de upphandlade konsulterna har dokumenterad kunskap om betydelsen av jämställdhet i företagandet. Tyvärr fick upphandlingen avbrytas på grund av bristande konkurrens.

I samarbete med LRF:s jämställdhetsakademi har Länsstyrelsen bjudit in till en heldagsutbildning i jämställdhet för företagsrådgivare i de gröna näringarna. Utbildningen är ett led i att vi successivt vill införa krav på att konsulterna har dokumenterad kunskap om betydelsen av jämställdhet i företagandet vid upphandling av deras tjänster. Utbildningen har senare lagts på grund av för få externa anmälningar.

Länsstyrelsen har inom projektet *Stöd till rådgivning för kommersiell service* upphandlat enskild rådgivning till 19 skärgårdshandlare i

länet. Rådgivningen genomfördes i samband med skärgårdshandlarnas årliga studieresa i september.

Delvis inom ramen för kompetensutveckling i landsbygdsprogrammet har vi gett ut två nummer av skriften Landsbygd i Centrum. Skriften riktar sig till företagare på landsbygden i länet och innehåller bland annat information om möjligheter och stöd inom landsbygdsprogrammet, aktiviteter i länet med koppling till gröna näringar och landsbygdsföretagande samt reportage om aktuella ämnen.

Länsstyrelsen har anordnat informationsträffar och mobiliserat råvaruproducenter och småskaliga livsmedelsförädlare att delta i tävlingen Matverk Stockholm som för första gången har anordnats i länet.

1.3. Länsstyrelserna ska, tillsammans med Statens jordbruksverk, säkerställa att direktstöd till lantbruket och stöd till landsbygdsutveckling i så hög utsträckning som möjligt betalas ut så tidigt som regelverket tillåter.

För att säkerställa att direktstöd och ersättning för miljöersättningsåtaganden kan betalas så tidigt som regelverket tillåter har Länsstyrelsen följt den beslutade tidplanen som Jordbruksverket beslutat i samråd med länsstyrelserna, ”Styr- och uppföljningssystem i samverkan” (SUSS-JBR).

Länsstyrelsen har under 2016 beslutat om utbetalning för totalt 91 procent av ansökningarna om stöd som hanteras i det nya IT-systemet. Då har ansökningar som ska få beslut om avslag, när det är möjligt i systemet, inte räknats in. Totalt 96 procent av ansökningarna av de gamla miljöersättningarna som finns kvar har beslutats.

För att säkerställa att Länsstyrelsen följer SUSS tidplan och har kontroll på de olika delmålen och slutmålen gör vi avstämningar i samband med att vår riskanalys följs upp, vilket sker löpande.

För att säkerställa att stöd till landsbygdsutveckling i så hög utsträckning som möjligt betalas ut så tidigt som regelverket tillåter

arbetar alla berörda handläggare processinriktat enligt vår modell för förbättringsarbete. Vi har haft regelbundna arbetsgruppsmöten kombinerat med enskilda avstämningsmöten. På så sätt har vi kunnat säkerställa att arbetet går framåt enligt upprättad plan, att rutinerna följs och att resurserna utnyttjas effektivt.

1.5. Länsstyrelserna ska avseende Landsbygdsprogram för Sverige 2014–2020 tillsammans med Statens jordbruksverk påbörja utarbetandet av ett styrnings- och uppföljningssystem (SUSS-LB och SUSS-JBR). Länsstyrelserna ska redovisa

- handläggningstider och måluppfyllnad utifrån de mål som sätts inom ramen för detta arbete,
- vilka åtgärder som kommit igång under året, samt
- hur regionala prioriteringar och urvalskriterier bidrar till programmets mål.

SUSS-JBR

Länsstyrelsen har uppfyllt samtliga kontrollfrekvenser, både i omfattning och inom rätt tid, som Statens jordbruksverk har föreskrivit i styrnings- och uppföljningssystemet (SUSS-JBR).

I SUSS-JBR finns inga mål för hur många ansökningar om utbetalning av stöd som ska vara beslutade vid en viss tidpunkt för 2016. Här följer en redogörelse för beslut om första delutbetalning för de fyra stöd med flest ansökningar i länet (gårdsstöd, förgröningsstöd, miljöersättning för betesmarker och slätterängar och kompensationsstöd). Första delutbetalningen av gårdsstöd och förgröningsstöd var på 70 procent av stödbeloppet och den andra delutbetalningen var på 90 procent. Länsstyrelsen har beslutat om delutbetalning för 91 procent av lantbrukarna fram till och med den 31 december 2016. Delutbetalning för betesmarker och slätterängar kunde beslutas först i mitten av december och handläggningstiden var väldigt kort från driftsättning av funktionen till beslut om utbetalning, vi fick ändå med 50 procent i den första utbetalningen. Antalet ansökningar om kompensationsstöd i det nya landsbygdsprogrammet har 2016 ökat till 636 stycken i Stockholms

län, mot tidigare runt 110 stycken. Den första delutbetalningen av kompensationsstöd var på 85 procent av stödbeloppet och har betalats ut till 97 procent av lantbrukarna.

Drygt 96 procent (238 stycken) av miljöersättningsarna som är kvar från tidigare programperiod har fått sin slututbetalning. Kvar är sex återkravsärenden och tre ärenden som är under utredning.

Länsstyrelsen har bara enstaka återkravsärenden kvar för 2015 och kommer att arbeta av dem första kvartalet 2017 tillsammans med ärendena som kommit upp under 2016.

SUSS-LB

Inom ramen för SUSS-LB är målsättningarna för handläggningstider att 90 procent av ansökningarna om stöd ska vara beslutade inom sex månader (180 dagar) medan 90 procent av ansökningarna om utbetalning ska vara beslutade inom fyra månader (120 dagar).

Vi har beslutat om stöd för 17 procent av företagsstöden, 46 procent av projektstöden och 50 procent av miljöinvesteringarna inom sex månader. Landsbygdsprogrammet öppnade för ansökningar om företagsstöd för djurstallar och projektstöd för bredband i september 2014 och för övriga stödformer från 2015.

Länsstyrelsens möjlighet att besluta om ansökan om stöd i landsbygdsprogrammet öppnade inte förrän i mars 2016. Arbetet under 2016 har således till stor del bestått av att ta beslut avseende gamla ansökningar. Detta förklarar den låga måluppfyllelsen för handläggning av beslut om stöd.

Vad gäller ansökningar om utbetalning av samma stöd har 100 procent av besluten tagits inom fyra månader.

Vi har inte fattat några beslut om stöd från Fiskerifonden. Fiskerifonden öppnade för ansökningar 2015 och länsstyrelserna kunde börja fatta beslut först efter Jordbruksverkets avropsbeslut i september 2016.

De åtgärder som har kommit igång under 2016 är stöd till investeringar för ökad konkurrenskraft inom jordbruks- och trädgårdsföretag, stöd för energieffektivisering inom jordbruks- och trädgårdsföretag, startstöd till unga jordbruks- och trädgårdsföretagare, miljöinvesteringar i våtmarker, stöd till investeringar som främjar fler arbetstillfällen på landsbygden, investeringsstöd för livsmedelsförädling, projektstöd för småskalig infrastruktur, bredband, kommersiell och viss offentlig service samt infrastruktur för rekreation och turism. Vi har beslutat om stöd i 95 ärenden och betalat ut 8 423 207 kr.

Länsstyrelsen har, tillsammans med Jordbruksverket, övriga län och det regionala partnerskapet, gjort en översyn av urvalskriterier för stöd inför den årliga revideringen av programmets handlingsplan. Med hjälp av urvalskriterierna rangordnas ansökningar om stöd, genom ett poängsystem. På så sätt konkurreras ut ansökningarna och de som får högst poäng beviljas stöd. Vi har sett över urvalskriterierna för de åtgärder som har kommit igång under året för att se att kriterierna inte ger oönskade effekter.

För stöd till bredband kan länsstyrelsen konstatera att de nationella urvalskriterierna gynnar stora projekt på bekostnad av mindre projekt med färre anslutna hushåll.

1.6. Länsstyrelserna tilldelas särskilda medel för upprättandet av åtagandeplaner för betesmarker och slätterängar under 2016 och 2017. Länsstyrelsen ska redovisa

- hur många åtagandeplaner som upprättats på skärm respektive i fält under året,
- den genomsnittliga tidsåtgången för upprättande av åtagandeplaner på skärm respektive i fält, och
- en uppskattning av det eventuella återstående arbetet med åtagandeplaner som behöver upprättas under 2017.

Uppdragen 4–6 finansieras av medel från anslagen 1:18 Åtgärder för landsbygdens miljö och struktur och 1:19 Från EU-budgeten finansierade åtgärder för landsbygdens miljö och struktur under utgiftsområde 23 Areella näringar, landsbygd och livsmedel.

Åtagandeplaner (ÅP) som upprättats på skärm respektive i fält under året

För att säkerställa en god kvalitet på upprättade ÅP har Länsstyrelsen även under 2016 inriktat arbetet på att besöka så många block som möjligt i fält. Av totalt 457 ansökta block 2016 har vi inventerat 286 block i fält och 39 på skärm, fördelade på 96 lantbrukare. Övriga 121 block har antingen dragits tillbaka, tillhört något annat län eller redan blivit hanterade 2015. Länsstyrelsen har som mål att bli klar med alla utskick av åtagandeplaner under januari 2017.

Vid årsskiftet 2015/2016 återstod 19 lantbrukare med 35 block att besöka i fält, inklusive lantbrukare som ville ha nytt besök. De 19 återstående lantbrukarna från 2015 fick fältbesök samt en färdigställd och kommunicerad ÅP innan Jordbruksverkets deadline under försommaren.

Utöver det återstod det 34 brukare med 178 block som skulle redigeras i kartprogrammet Multikuben. Det var dels block som Länsstyrelsen hade besökt i fält, dels sådana som var möjliga att färdigställa inifrån (på skärm), med hänvisning till tidigare dokumenterade markuppgifter.

Framtagandet av de nya åtagandeplanerna har tagit mycket extra tid under våren, på grund av brister i det nya IT-systemet. Länsstyrelsen tvingades att granska varje ansökan för att säkerställa att de uppgifter vi skickade ut var korrekta. I många fall tvingades vi även bifoga manuellt framtagna uppgifter för att skapa tydlighet för sökanden.

Genomsnittlig tidsåtgång för upprättande av åtagandeplaner på skärm respektive fält

Länsstyrelsen har ingen tillförlitlig metod att beräkna den genomsnittliga tidsåtgången för upprättande av en åtagandeplan på skärm respektive fält. Hos en och samma lantbrukare kan vi i vissa fall ha besökt ett antal block i fält medan vi har kunnat göra andra på skärm.

Vidare har mycket tid, sett till hela ÅP-säsongen, lagts på extra administrativa göromål som beror på att IT-systemen inte har blivit färdigutvecklade.

Totalt har vi handlagt 538 block fördelat på 149 ÅP-ansökningar under 2016, inklusive det som var kvar från 2015. Den registrerade tiden för ÅP på skärm uppgår till 362 timmar medan ÅP i fält, inklusive för- och efterarbete uppgår till 2433 timmar, totalt 2795 timmar.

Genomsnittlig tid per ÅP-ansökan totalt för 2016 är 18,7 timmar.

Genomsnittlig tid per block är 5,2 timmar.

Under 2016 har vi haft ett relativt stort antal ÅP-block att besöka i skärgården samt även på Gotland och i Södermanlands län. Det har resulterat i en ökad tidsåtgång per block och åtagandeansökan, även den stora mängden efterarbete från 2015 ingår i beräkningen.

Under 2017 återstår det att fältgranska 11 block hos två lantbrukare.

Länsstyrelseinstruktion 4 §

3. Länsstyrelsens uppgifter omfattar också tillsyn över att fastighetsinnehav avvecklas enligt 18 kap. 7 § ärvdabalken. Förordning (2008:1346)

En fastighet som är taxerad som lantbruksenhet får inte ägas av ett dödsbo mer än fyra år efter det år dödsfallet inträffade. Länsstyrelsen kontrollerar en gång per år att avvecklingen sker inom den angivna tidsperioden. I början av 2016 kommunicerade vi de fastigheter som var dödsboägda trots att fyra år gått sedan dödsfallet, 13 stycken. Sju öppna ärenden finns kvar där avveckling inte skett efter fyra år, varav ett ärende är sedan 2014. Anledningen till ansökan om anstånd eller att det drar ut på tiden är oftast konflikter mellan dödsbodelägarna.

FISKE

VOLYMER OCH KOSTNADER AVSER VERKSAMHET 62*	2016	2015	2014
Årsarbetskrafter män	1,4	1,39	1,42
Årsarbetskrafter kvinnor	0,1	0,47	0,67
Andel av totala årsarbetskrafter (%)	0,39	0,50	0,54
Verksamhetskostnader inkl. OH (tkr) totalt	2 063	2 213	2 041
Andel av totala verksamhetskostnader (%)	0,44	0,52	0,48
Antal ärenden, inkomna och upprättade	443	353	351
Antal beslutade ärenden	467	348	338
Antal ej beslutade ärenden äldre än två år	1	9	15
Bidragsutbetalningar där Länsstyrelsen gör utbetalningen (tkr)	2 346	970	1 732

Kommentarer till tabellen

Verksamheten har varit av ungefär samma omfattning de senaste åren. Ärendemängden och utbetalda bidrag har emellertid ökat vilket indikerar en effektivisering av verksamheten. Effektiv handläggning har också varit ett prioriterat område och antalet gamla ärenden har minskat.

Andra väsentliga prestationer och resultat

Information

Ett prioriterat område är att informera allmänheten om fiske och fiskevård. I början av året hade vi en fullsatt premiär av filmen *Silverskatten* på Filmhuset. Filmen är en samproduktion mellan Länsstyrelsen och Sportfiskarna och handlar om fiskevård i rinnande vatten och fiske efter havsöring i Stockholms skärgård. Filmen finns på Youtube och har hittills haft cirka 30 000 visningar.

Länsstyrelsen samordnade den så kallade myndighetsmontern på Sportfiskemässan, som i år hölls på Stockholmsmässan i Älvsjö.

Övriga medverkande myndigheter var Kustbevakningen, Jordbruksverket, Havs- och vattenmyndigheten, Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU-Aqua och ArtDatabanken). Montern var populär, vi hade besök av närmare 20 procent av mässans totalt 15 000 besökare. Till mässan producerades en folder och en affisch om fiskar i Stockholms skärgård som hittills har tryckts och spridits i 8 000 exemplar.

Vid Almedalsveckan deltog Länsstyrelsen vid ett seminarium om fiske och marint skyddade områden. Här uppmärksammade vi bristen av fiskeregleringar i marina reservat och problemet med att enbart fokusera på yta och inte på kvalitet i det marina skyddsarbetet. Detta var även en fråga vi poängterade vid Baltic Eye vid Stockholms universitet och Stiftelsen Hållbara Havs årliga seminarium på temat FN:s hållbarhetsmål.

Fiskerinäring

Länsstyrelsen har under flera år arbetat med marknadsfrågor för att öka lönsamheten i fiskerinäringen och därmed bidra till att bevara det småskaliga fisket. Genom de nätverk och kontakter som skapades inom ramen för projektet Stockholms Fiskmarknad har flera aktörer arbetat vidare med resultaten som genererades. Ett resultat av det arbetet kan ses i Sturegallerian, där det i dag finns regionalt fångad fisk som en del av Stockholms Matmarknad. Regionalt fångad fisk serveras även på flera restauranger i centrala Stockholm.

Fiskerinäringen i regionen har också själva tagit initiativ till Stockholms fiskauktion AB som bildades under året. Genom den nya fiskauktionen har en ny marknadsplats för regionalt fångad fisk etablerats. I november invigdes auktionen, som även har förvärvat Smögens fiskauktion från Sotenäs kommun. Länsstyrelsen har följt utvecklingen på nära håll och har på flera sätt även stöttat fiskets initiativ. Vid invigningen av Stockholms fiskauktion deltog landsbygdsministern och landshövdingen. Under de första månaderna har det bland annat sålts cirka 1,5 ton gös från Mälaren och Hjälmaren, varje dag.

Länsstyrelsen har på flera andra sätt verkat för det småskaliga kustfisket och bland annat samverkat kring dessa frågor med Östersjöfiske 2020 som drivs av Simrishamns kommun, Lunds universitet och Länsstyrelsen i Skåne. Under hösten tog vi som föredrags-hållare aktiv del deras årliga konferens i Simrishamn. Bland annat diskuterades marknadsfrågor och Havs- och vattenmyndighetens förslag om överförbarhet i vissa fisken, vilket vi bedömer kan få långtgående negativa konsekvenser för det småskaliga fisket.

Fiskevård & förvaltning

Länsstyrelsen har i enlighet med den marina strategin för Nordsjön och Östersjön (åtgärd 4-8) initierat en revidering av fiskereglerna längs ostkusten. Den omfattar både generella

fiskebestämmelser och inrättande av fredningsområden för fisk. Berörda länsstyrelser är utöver Stockholms län även Gävleborgs-, Uppsala, Södermanlands- och Östergötlands län. I arbetet, som Länsstyrelsen samordnar, deltar även Havs- och vattenmyndigheten samt SLU-Aqua, Kustlaboratoriet.

På regional nivå hålls möten med fiskets regionala organisationer med deltagande från organisationer som representerar fiskevattenägare, sportfiskarna, yrkesfisket samt fiskeguider. Målsättningen är att reviderade regler ska införas under första halvåret 2018.

Länsstyrelsen har medverkat i utvärderingen av fiskefria områden vilket var ett regeringsuppdrag till tidigare Fiskeriverket, nuvarande Havs- och vattenmyndigheten. Omfattande provfisken har genomförts under flera år vid det fiskefria området vid Gålö och resultaten har nu utvärderats. De visar att förbudet varit gynnsamt för bestånden av gädda och gös, men även att påverkan från säl och skarv är omfattande vilket har minskat de positiva effekterna.

Länsstyrelsen har tillsammans med AquaBiota Water Research, Stockholms Universitets Östersjöcentrum, SLU, Institutionerna för Akvatiska resurser (Aqua) samt Ekonomi drivit *Values* som är ett forskningsprojekt inom ramen för Naturvårdsverkets utlysning ”Värdet av ekosystemtjänster”. Länsstyrelsens del avser värdering av ekonomiskt bortfall vid exploatering av värdefulla miljöer i kustzonen och förlust av fiskrekryteringsområden. Resultatet kan exempelvis användas vid bedömning av fiskeavgiftsmedel i samband med exploateringsärenden.

Vi har under året initierat arbete med att bevara flodkraften i Stockholms skärgård. Eftersom flera sjöar finns på öar utan broförbindelse bedömer vi att det finns möjlighet att bevara arten i skärgården. Målsättningen är att utse särskilda skyddsområden i enlighet med Havs- och vattenmyndighetens föreskrifter.

Ett tvärsektorielt arbetssätt inom myndigheten är en framgångsfaktor för arbetet med att

eliminera vandringshinder för fisk. Under året har Länsstyrelsen utrett fler dammar som utgör vandringshinder för fisk och tagit fram förslag för att nå god ekologisk status i de berörda vattendragen.

Delar av verksamheten med inriktning på att eliminera vandringshinder för fisk har finansierats genom anslag 1:12 (havs- och vattenmiljöanslaget). Inom ramen för anslaget har det bedrivits fiskevårdande åtgärder för 1 miljon kronor i länet. Fisketillsynen i Stockholms skärgård har varit en prioriterad del av fiskevården.

Återrapportering regleringsbrev

Tabell 1.2: Fiske¹⁾

LÄNSFAKTA	2016	2015	2014
Antal fiskevårdsområden	54	54	54
Antal fiskelicenser	38	38 ¹⁾	36
Antal personliga fiskelicenser	3	3 ¹⁾	3
Antal inkomna ansökningar om stöd ur strukturfondsprogram	11	6	11

¹⁾not till tabell 1.2

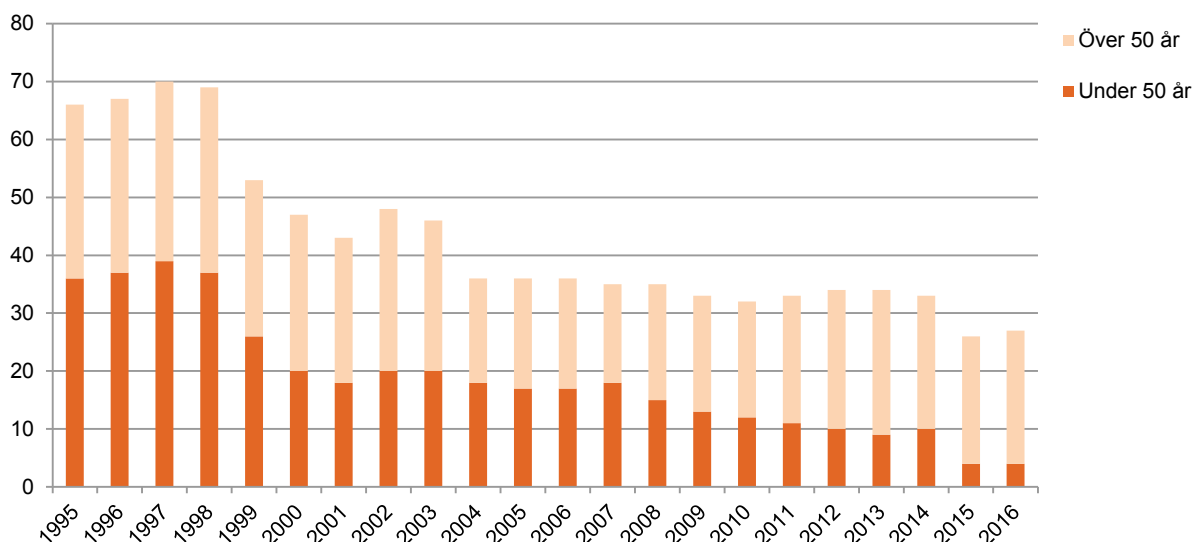
Från och med 1 oktober 2014 infördes nya regler om licens för yrkesfiske. Ändringen innebär att det inte behövs yrkesfiske-licens för fiske i havet, utan bara fartygstillstånd. Fartygstillstånd bytte också namn till fiskelicens. Ändringen innebär också att benämningen yrkesfiske-licens bytte namn till personlig fiske-licens vid fiske i sötvatten.

I årsredovisningen för 2014 togs inte hänsyn till denna förändring. Redovisningen i denna tabell som avser 2014 överensstämmer därför inte med motsvarande tabell i årsredovisningen 2014.

Källa: Länsstyrelsens ekonomisystem UNIT 4 Business World, ärendehanteringssystemet Platina

Kommentarer Tabell 1.2

Antalet fiskelicenser ger en felaktig bild avseende fiskets utveckling i länet, eftersom en fiskare kan ha flera fiskelicenser om han har flera båtar. Det intressanta är därför att titta på hur många personer som har fiskelicenser. Det kan då konstateras att antalet aktiva yrkesfiskare i Stockholms skärgård minskat med 40 personer under den senaste 20-årsperioden (figur) och med 6 personer sedan 2014. Det kan även noteras en ökande medelålder i yrkesfiskekåren. Yrkesfisket är kraftigt mansdominerat och det finns ingen aktiv kvinna bland yrkesfiskarna i länet.

Antalet aktiva yrkesfiskare i Stockholms skärgård sedan 1995. **Källa:** Havs- och vattenmyndigheten och Jordbruksverket

FOLKHÄLSA

VOLYMER OCH KOSTNADER AVSER VERKSAMHET 70*	2016	2015	2014
Årsarbetskrafter män	1,5	2,19	2,18
Årsarbetskrafter kvinnor	4,3	4,39	3,96
Andel av totala årsarbetskrafter (%)	1,56	1,75	1,58
Verksamhetskostnader inkl. OH (tkr) totalt	8 760	9 124	7 981
Andel av totala verksamhetskostnader (%)	1,89	2,15	1,89
Antal ärenden, inkomna och upprättade	66	63	73
Antal beslutade ärenden	68	38	61
Antal ej beslutade ärenden äldre än två år	0	2	22
Bidragsutbetalningar där Länsstyrelsen gör utbetalningen (tkr)	200	300	360

Kommentarer till tabellen

Under året har en man begärt tjänstledigt med kort varsel för ett annat internt uppdrag. Två kvinnor har också begärt tjänstledigt/föräldraledigt tidigare än planerat. Detta har generat ett glapp mellan personalbortfall och vikarier vilket lett till att antalet årsarbetskrafter har minskat, vilket i sin tur har lett till att verksamhetskostnaderna har minskat jämfört med föregående år.

Antal beslutade ärenden är tillbaka på en mer normal nivå jämfört med 2015. Andra väsentliga prestationer och resultat

Preventionspaketet – ett samlat preventionsstöd till kommuner

Länsstyrelsen har under året utvecklat och erbjudit ett samordnat preventionsstöd till länets kommuner, där flera av våra uppdrag knutits samman för att vi på ett bättre sätt kunna verka för att regeringens målsättningar om en mer jämlik och jämställd hälsa ska kunna nås. Behovet av ett mer sammanhållet stöd i frågor som folkhälsa, social hållbarhet, brottsförebyggande, våldsförebyggande och

alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobaksförebyggande arbete (ANDT) har lyfts av chefer, preventionssamordnare och andra funktioner i kommunerna.

Den interna samverkan på Länsstyrelsen utvecklades till en början mellan samordnarna för ANDT, våldsprevention, migrationshälsa och föräldraskapsstöd. Därefter har vi erbjudit kommunerna i länet ett mer samordnat stöd i det preventiva arbetet med fokus dels på strukturer och förutsättningar och dels på insatser som särskilt gynnar målgruppen asylsökande och nyanlända barn, unga och föräldrar. Det samlade stödet går under namnet *Preventionspaketet* och har under 2016 haft följande innehåll:

- **Seminarie serie:** Seminarierna har i stort varit fullbokade med totalt cirka 500 deltagare. Både innehåll och genomförande har fått höga betyg i utvärderingarna.

- Beslutsfattarseminarium för kommunala beslutsfattare i länet med grundläggande preventionskunskap och presentation av Preventionspaketet
  - Lokal analys, kartläggning och uppföljning i samarbete med Sveriges Kommuner och Landsting (SKL)
  - Inget att vänta på – våldsförebyggande arbete i samarbete med MUCF
  - Föräldraskap i Sverige – stöd till utrikesfödda föräldrar i en utsatt situation
  - Starka tillsammans – samverkan mellan kommuner och civilsamhälle
  - Seminarium om sex och droger – lärdomar från pilotprojekt med utbildning av personal på boenden för ensamkommande barn om ANDT och hälsa samt sexualundervisning för personal, ungdomar och volontärer
- Kommunbesök för lokalt anpassat stöd i hur kommunerna kan bedriva ett brett preventionsarbete har genomförts i Värmdö och Österåker. Återkoppling från kommunbesöken visar att deltagarna i mycket stor utsträckning fått nya kunskaper och/eller inspiration att utveckla sitt förebyggande arbete.
  - En forskargrupp har tillsatts med forskare från de olika sakområdena för att stämna av utveckling och utvärdering av arbetet i Preventionspaketet.
  - Vi har också ett antal utvecklingsprojekt inom ramen för Preventionspaketet:
    - Metodutveckling och föräldraskapsstöd till utrikesfödda föräldrar har utvecklats gemensamt inom ramen för föräldraskapsstöd och hedersrelaterat våld. Vi har påbörjat ett samarbete med Stockholms stad kring utveckling av ett metodstöd.
    - Botkyrka kommun har anpassat det våldspreventiva skolprogrammet
- Mentors in violence prevention* till lågstadiet och metoden kallas *Tåget*. Vi har bidragit med medel för att arbetet ska utvärderas vetenskapligt och forskningsstudien beräknas pågå till 2018.
- RFSU Stockholm har med vårt stöd haft sexualupplysning på lättare svenska för ungdomar, volontärer och personal på boenden för ensamkommande barn. Vi har låtit forskare utvärdera satsningen och kan bland annat konstatera att personalens kunskap ökat och att man blivit bättre på att ta vara på tillfällen att prata med ungdomarna om sex och samlevnad. Ungdomarna har uppskattat samtalen, lärt sig mycket nytt och i stor utsträckning spridit sin kunskap vidare till andra kamrater. Lärdomarna från projektet har spridits till kommuner och boenden för ensamkommande barn vid ett seminarium.
  - I projektet *Våga vara viktig* har Stockholms stad fått medel från oss för att utveckla, genomföra och sprida erfarenhet av att utbilda personal på boenden för ensamkommande barn om ANDT, ohälsa, sex mot ersättning och människohandel. En uppföljning genomförd av Centrum för Epidemiologi och samhällsmedicin visar att satsningen lett till att åtta av tio som deltagit ändrat sitt arbetssätt och bemötande i praktiken. Erfarenheter från projektet har spridits vid ett seminarium för länets kommuner och för företag som driver boenden för ensamkommande barn. En slutrapport blir klar den 31 januari 2017.
  - Länsstyrelsen har också bidragit med medel för en kulturanpassning av skolprogrammet PAX Good Behaviour Game som har goda effekter på bland annat ANDT-användning i internationella studier. Programmet testas på sex skolor i Stockholms län och en första utvärdering kommer att presenteras i april 2017.

Personliga ombud

Länsstyrelsen har fortsatt administrera och stödja verksamheten med personliga ombud för personer med psykisk funktionsnedsättning. I Stockholms län finns omkring 50 ombud som delfinansierats genom de 15,2 miljoner kronor som Länsstyrelsen fördelat till kommunerna 2016. Kommunernas redovisningar för 2015 och ansökningar för 2016 har inkommit och bedömts. Två kommuner i länet saknar, trots upprepade kontakter, fortfarande ombud.

Vi har varit medarrangörer vid en konferens för personliga ombud i samarbete med Stiftelsen Parasoll. Konferensen innehöll bland annat en föreläsning om våld i nära relationer med fokus på våld och psykisk funktionsnedsättning. Socialstyrelsen medverkade och 50 personliga ombud från Stockholms län och Uppsala län deltog.

Återrapportering regleringsbrev

Tabell 5.1: Verksamhetskostnader och årsarbetskrafter Folkhälsa

KOSTNADER OCH ÅRSARBETSKRAFTER FÖR FOLKHÄLSA	KOSTNADER (TKR)	ÅRSARBETSKRAFTER
Totala kostnader (exkl. OH) ¹⁾	5 956	5,9
varav Allmänt och övergripande inom folkhälsa (700)	1 864	1,8
varav Fördelning av statsbidrag (704)	1	0,0
varav Alkohol- och tobaksärenden (705)	2 073	2,1
varav alkoholärenden (7051 - 7053)	732	0,8
varav tobaksärenden (7054 - 7056)	1 342	1,3
Totala kostnader (inkl. OH)¹⁾	8 760	

¹⁾ Med OH avses Myndighetsövergripande verksamhet (10+11)

Tabellen ska innehålla verksamhetskostnader enligt resultaträkningen. Uppgifter i tabellen ska endast redovisas för senaste räkenskapsår (dvs. 2016)

Källa: Länsstyrelsens ekonomisystem UNIT 4 Business World

Kommentarer Tabell 5.1

Verksamheten inom ANDT har genomförts enligt plan. Den beslutade tillsynsplanen för 2016 har uppfyllts.

Länsstyrelseinstruktion 5 §

6. Länsstyrelsen ska verka för att det av riksdagen fastställda nationella folkhälsomålet uppnås genom att folkhälsan beaktas inom länsstyrelsernas arbete med bland annat regional tillväxt, samhällsplanering, krishantering samt alkohol och tobak.

Många områden på Länsstyrelsen berör folkhälsan

Folkhälsan påverkas av många faktorer på olika nivåer och på en övergripande nivå handlar det om exempelvis samhälls-ekonomiska strategier, politik, miljö och kultur. På nästa nivå har levnads- och arbetsvillkor så som boende, arbete, utbildning, fysisk miljö och trafik betydelse för hälsan. Levnadsvanor som mat- och motionsvanor, användning av tobak och alkohol, sömn och sex och samlevnad hos befolkningen spelar också roll för hälsan och slutligen påverkas hälsan av exempelvis relationer, nätverk och inflytande. Länsstyrelsen arbetar med folkhälsa på flera av dessa nivåer och inom en rad områden så som regional tillväxt, samhällsplanering, integration och social hållbarhet. Vårt samlade arbete har därför stora möjligheter att bidra till en bättre folkhälsa i Stockholms län. Några exempel på områden där vi verkar som har betydelse för folkhälsan:

- Regional tillväxt genom att exempelvis underlätta för personer som står långt ifrån arbetsmarknaden bland annat genom olika insatser för nyanländas etablering, där de så kallade sfx-utbildningarna är fortsatt framgångsrika. Insatser för att bryta utanförskap är en av de grundläggande utgångspunkterna för länets socialfundsarbete.
- Samhällsplanering genom exempelvis granskningar och återkoppling till kommunernas översikts- och detaljplaner. Länsstyrelsen ska överpröva kommunens beslut att anta en detaljplan om exempelvis buller- eller luftförhållanden gör att bebyggelsen blir olämplig med hänsyn till människors hälsa.

- Infrastrukturområdet genom exempelvis satsningar som främjar cyklingen i länet. Länsstyrelsen har tillsammans med Trafikverket och landstinget inrättat ett regionalt cykelkansli under året och tillsatt en regional cykelsamordnare. Kansliets arbete syftar till att skynda på utbyggnaden av de regionala cykelstråken i länet som ska binda ihop alla länets kommuner genom en högkvalitativ cykelinfrastruktur.
- Integration genom exempelvis vidareutveckling av en utökad samhällsorientering för nyanlända som omfattar även hälsokommunikation och utbildning av personal på boenden för ensamkommande flyktingbarn i hälsofrågor.
- Jämställdhet och mänskliga rättigheter genom exempelvis jämställdhetsintegrering av olika verksamhetsområden och genom integrering av mänskliga rättigheter där en av rättigheterna är rätten för var och en att åtnjuta bästa möjliga fysiska och psykiska hälsa.
- Krisberedskapsarbete, bland annat genom risk- och sårbarhetsanalyser vartannat år och stöd till kommunerna i deras arbete med frågorna. Analysen berör ett antal områden varav sociala risker är ett. Utgångspunkten i analyserandet av sociala risker är att människors tillit och framtidstro påverkas av olika livsvillkor i samhället. Goda livsvillkor minskar därmed risken för social oro, medan problematik kring segregation, skillnader mellan olika områden vad gäller sysselsättning, ekonomiska förutsättningar och ojämlikhet vad gäller hälsa ökar risken för social oro.
- Hälsoskyddsarbete genom exempelvis förebyggande insatser, prövning av miljöfarliga verksamheter och utvärdering av kommunernas tillsynsverksamhet.
- Tillgängliggörande av natur för människor med olika behov och förutsättningar, i form av kunskapsspridning och anpassningar i

naturen för till exempel barn och personer med funktionshinder. Vi ger också information och stöd till allmänheten i frågor om allemansrätten.

- Social hållbarhet genom exempelvis förebyggande insatser mot våld, alkohol, narkotika, dopning och tobak (ANDT) samt föräldraskapsstöd. Under året har vi särskilt lyft jämlikhet i hälsa, jämställdhet och barnperspektivet i vårt arbete för en ökad social hållbarhet. Dessa perspektiv har löpt som en röd tråd i vårt stöd till kommunerna och lett till ett ökat fokus på frågorna även i det lokala arbetet.

Dessa arbeten beskrivs delvis närmare under respektive sakområdes redovisning i årsredovisningen.

Tillsyn enligt alkohol och tobakslagen

Länsstyrelsens tillsynsarbete består i tillsyn av kommunerna enligt alkohollagen och tobakslagen, utbildning och spridning av verk samma arbetsmetoder på tillsynsområdet, regional samordning samt information och råd till kommunerna. Målgruppen är i första hand länets lokala tillsynsmyndigheter men vi deltar också aktivt i ett regionalt och nationellt utvecklingsarbete.

Tillsyn

Länsstyrelsen har under året genomfört tillsyn av verksamheten i 18 av länets kommuner och stadsdelar, enligt tillsynsplanen för 2016. I en kommun har tillsynen avsett hela alkohol- och tobaksverksamheten. I Stockholms stads 14 stadsdelar har tillsynen avsett detaljhandel med tobak och folköl. I en kommun har tillsynen avsett detaljhandel med tobak och folköl samt rökfria miljöer och i resterande två kommuner har tillsynen avsett enbart rökfria miljöer. Utöver verksamhetstillsyn har vi också genomfört löpande granskning av länets samtliga kommuners ärenden och utifrån den även särskild granskning. Vid behov kan Länsstyrelsen meddela kommunerna brist, kritik eller allvar-

lig kritik och tillsynsbesluten ger kommunerna vägledning till på vilket sätt verksamheten behöver förbättras. En samlad bild av tillsynen visar att länets kommuner gör ett bra arbete utifrån alkohollagen och tobakslagen. Kritik har meddelats vid fyra tillfällen och brister vid fem tillfällen.

Med stöd av ett särskilt avtal har Länsstyrelsen i Stockholm även utövat tillsyn i Gotlands län. Denna verksamhet redovisas av Länsstyrelsen i Gotlands län.

Lokalt stöd, regional samordning och nationellt utvecklingsarbete

Länsstyrelsen erbjuder konsultativt stöd direkt till dem som arbetar med tillsyn, men också ett processinriktat stöd för kommunernas långsiktiga strategiska arbete på ANDT-området tillsammans med ANDT-samordningen.

Vi har under året stått värd för kommunala nätverksträffar på tillsynsområdet med fortbildning och möjlighet till erfarenhetsutbyte kommuner emellan. Det finns tre olika nätverk:

- ett för alkoholhandläggare
- ett för handläggare med tillsynsansvar över detaljhandel med folköl och tobak, och
- ett för hälsoskyddsinspektörer och andra som arbetar med tillsyn av rökfria miljöer.

Förutom nätverksträffar anordnade Länsstyrelsen en utbildning i yttre tillsyn enligt alkohollagen för kommunala alkoholhandläggare. Vi anordnade också en tobakskonferens i samverkan med ett antal nationella myndigheter genom samverkansgruppen mot illegal tobak. Dessutom har vi under året haft två utbildningstillfällen i tobakslagen och ett i alkohollagen för nya kommunala handläggare.

Under 2016 kom Tobaksutredningens slutbetänkande samt PM om e-cigarett vilket innebar många frågor från kommunerna. Tobakslagen ändrades under våren 2016, vilket medförde många frågor och ökad informationsgivning till länets kommuner.

Länsstyrelsen har sammankallat och deltagit i flera regionala nätverk. Under året har en styrgrupp för det länsövergripande ANDT-arbetet bildats, under ledning av länsöverdirektören. Ett forum är den regionala läns-samarbetsgrupp som ANDT-samordningen sammankallar med representanter från Polismyndigheten, Tullverket, Stockholms läns landsting, Kriminalvården, Kommunförbundet Stockholms Län (KSL) och Stockholms stad. Läns-samarbetsgruppen har under året påbörjat framtagandet av en ny regional strategi och handlingsplan för länet år 2017-2020 där vi bland annat lett en workshop med berörda myndigheter och kommuner för att få inspel inom området tillgänglighetsbegränsning. Vi var också sammankallande i en myndighets-gemensam samverkansgrupp mot illegal tobak och i en referensgrupp om Ansvarsfull alkoholservering bland studenter, och sitter med i Stockholms stads ledningsgrupp för Ansvarsfull alkoholservering.

Vi har deltagit i det nationella utvecklingsarbete som genomförs gemensamt för alla länsstyrelser, medverkat vid nätverksträffar, och besvarat ett flertal remisser under året.

Det arbete som bedrivits inom ramen för förstärkt tillsyn enligt alkohol- och tobakslagen redovisas utförligare i länsstyrelsernas gemensamma redovisning, som sammanställs av Länsstyrelsen i Östergötland.

Det arbete som har bedrivits inom ramen för ANDT-samordningen redovisas i länsstyrelsernas gemensamma redovisning, som sammanställs av Länsstyrelsen i Örebro.

JÄMSTÄLLDHET

VOLYMER OCH KOSTNADER AVSER VERKSAMHET 80*	2016	2015	2014
Årsarbetskrafter män	2,0	2,92	2,84
Årsarbetskrafter kvinnor	9,2	6,89	8,69
Andel av totala årsarbetskrafter (%)	2,98	2,61	2,97
Verksamhetskostnader inkl. OH (tkr) totalt	25 291	20 366	18 630
Andel av totala verksamhetskostnader (%)	5,44	4,81	4,41
Antal ärenden, inkomna och upprättade	54	42	36
Antal beslutade ärenden	35	40	23
Antal ej beslutade ärenden äldre än två år	0	21	35
Bidragsutbetalningar där Länsstyrelsen gör utbetalningen (tkr)	6 042	11 617	5 298
Brukarundersökning			
Nöjdindex brukarundersökning – verksamhet 80, Jämställdhet ¹⁾	76		

¹⁾ Nöjdindex för verksamhet 80 från länsstyrelsegemensam brukarundersökning 2016. Nöjdindex varierar mellan 0 och 100, där 0 är lägsta betyg och 100 är högsta betyg. Genomsnitt för de 14 länsstyrelser som deltog är 72.

Kommentarer till tabellen

Under 2016 har enheten för social utveckling haft en man som varit långtidssjukskriven och en som varit tjänstledig, vilket har minskat det totala antalet årsarbetskrafter män med nästan en heltidstjänst. Vidare har tre kvinnor anställt under året och en kvinna varit långtidssjukskriven, vilket har ökat det totala antalet årsarbetskrafter kvinnor med drygt två.

Verksamhetskostnaderna har ökat på grund av nyrekryteringar och ökade anslag. Vi har också gått in i ett antal större projekt som planerades under 2015.

Antal ärenden har ökat i och med att vi under 2016 haft en internt tydligare projektstruktur, vilket har genererat fler ärenden i Platina.

Vi har arbetat aktivt för att minska antalet ej beslutade ärenden äldre än två år, vilket har resulterat i att antalet nu är noll.

Minskningen avseende bidragsutbetalningar beror på ett utökat uppdrag 2015 inom området våld i nära relationer avseende hedersrelaterat våld.

Värt att notera är att vi har ett högre nöjdindex i brukarundersökningen än genomsnittet.

Andra väsentliga prestationer och resultat

Universell våldsprevention – en del av ett samlat preventionsstöd till kommuner

Länsstyrelsens mångåriga arbete mot våld i nära relationer indikerar, trots stora insatser inom området, att vi inte kommit tillräckligt nära visionen att mäns våld mot kvinnor ska upphöra (fjärde jämställdhetsmålet). Det positiva är att det finns en ökad medvetenhet om våld hos befolkningen samt att mörkertalet har minskat och anmälningssstatistiken ökat. Trots detta ligger våldsutsattheten och vålds-

benägenheten relativt konstant över tid. Våldspreventiva insatser syftar till att motverka att våld uppstår. Att arbeta preventivt mot våld är ett arbete på framväxt och idag finns metoder och angreppssätt att använda och sprida till kommunerna.

En viktig del i Länsstyrelsens tidigt förebyggande arbete har varit att ta fram en riktning och tydlig målbild utifrån evidens, befintlig vetenskap och beprövade erfarenheter. En kartläggning av Stockholms läns våldspreventiva insatser har också tagits fram. Därutöver ingår det våldspreventiva området i ett breddat preventionsstöd till kommunerna som Länsstyrelsen kallar för *Preventionspaketet* (läs mer om detta i avsnittet Folkhälsa). Det våldspreventiva arbetet angränsar till andra områden så som till exempel alkohol, narkotika, doping och tobak (ANDT), föräldrastödsinsatser och integration.

Länsstyrelsens samlade våldspreventiva arbete har dokumenterats och sammanställts under webbplatsen www.lansstyrelsen.se/stockholm/valdsprevention

Återrapportering regleringsbrev

Tabell 6.1

KOSTNADER/INTÄKTER FÖR OMRÅDE JÄMSTÄLLDHET	2016	2015	2014
Verksamhetskostnader inkl. OH ¹ (tkr)	25 291	20 366	18 630
varav ramanslag 5:1, netto (tkr)	1 269	1 648	1 356
varav övrig finansiering (tkr)	24 022	18 718	17 274
Andel av länsstyrelsens totala verksamhetskostnader (%)	5,41	4,77	4,40
Verksamhetsintäkter	31 616	15 140	13 145

¹⁾ Med OH avses Myndighetsövergripande verksamhet (10+11)
Källa: Länsstyrelsens ekonomisystem UNIT 4 Business World

Kommentarer Tabell 6.1

Ökningen i verksamhetskostnader och intäkter beror på en ökning av anslag vilket möjliggjort en ökning av anställda och projekt.

Länsstyrelseinstruktion 5 §

1. Länsstyrelsen ska integrera ett jämställdhetsperspektiv i sin verksamhet genom att belysa, analysera och beakta kvinnors och mäns samt flickors och pojkars villkor.

Struktur och genomförandeplan för jämställdhet

Länsstyrelsens interna arbete med jämställdhet är en del av en långsiktig satsning för att förstärka arbetet med att integrera jämställdhet, mänskliga rättigheter och miljö samordnat inom samtliga verksamhetsområden. Arbetet tar sin utgångspunkt i den interna genomförandeplan *Integrering av jämställdhet, mänskliga rättigheter och miljö 2015-2018* som togs fram under år 2015. Genomförandeplanen är kopplad till den regionala strategin för jämställdhetsintegrering och under året har arbetet även koordinerats med regeringsuppdraget Regional jämställd tillväxt.

En viktig framgångsfaktor är att vi lagt grunden för en intern struktur inom ordinarie system för verksamhetsplanering och uppföljning. I planeringsanvisningarna beaktas och belyses de sektorsövergripande frågorna vilket säkerställer att aktiviteter planeras och förs in i verksamhetsplaneringen samt följs upp i ordinarie uppföljning. Varje avdelning ska analysera sin verksamhet och ta fram särskilda insatser för jämställdhet, mänskliga rättigheter och miljö inom minst en process. Därutöver har många enheter genomfört processer och insatser med ett integrerat jämställdhetsperspektiv inom en rad verksamhetsområden. Exempel och resultat redovisas samlat nedan under rubrik Regionala aktiviteter och under uppdrag 1.10 Jämställd regional tillväxt. Övriga insatser redovisas integrerat under respektive uppdrag i årsredovisningen.

Länsstyrelsens jämställdhetsstrateg leder en intern arbetsgrupp som samordnat arbetet med att ta fram genomförandeplanen och tre utvecklingsområden som identifierats som särskilt prioriterade för att mer samlat integrera de tvärssektoriella perspektiven: *styrning och*

uppföljning - stöd och samordning - kunskap och utbildning. Arbetsgruppen har även identifierat strategiska insatser för det fortsatta arbetet 2017-2018 och fört dialog med berörda enheter och avdelningar som fört in insatserna i sina verksamhetsplaner. Arbetsgruppen följer upp arbetet och återkopplar till ledningen, som är ytterst ansvarig.

Mycket har hänt under året och strukturen och organisationen för arbetet är nu på plats. Det interna arbetet har involverat många chefer och medarbetare samt lett till ökad kunskap, medvetenhet och engagemang för frågorna, vilket i sin tur bidragit till ett mer systematiskt och omfattande arbete för att inkludera jämställdhet i flera insatser och processer inom våra verksamhetsområden. Arbetet har även lett till att vi höjt våra krav på jämställdhetsperspektiv hos Länsstyrelsens samarbetspartners och vid upphandlingar av konsulter.

Kompetensutveckling

För att öka kunskapen om Länsstyrelsens roll i arbetet med att implementera den nationella jämställdhetspolitiken i länet och hur vi kan integrera ett jämställdhetsperspektiv i våra verksamheter genomför Länsstyrelsens årligen flera interna utbildningar, bland annat får alla nyanställda utbildning om jämställdhet och mänskliga rättigheter i samband med introduktionsutbildningen. Länsstyrelsen har även haft föreläsningar och riktade halvdagsutbildningar för bland annat länsledningen, chefskollegiet, miljöavdelningen, avdelningen för verksamhetsstöd, skyddsombud och chefer samlad, gruppen som arbetar med ensamkommande barn, flyktingar och nyanländas etablering samt Länsstyrelsens leancoacher.

I april genomförde Länsstyrelsen, i samverkan med den regionala strategigruppen, den årliga regionala konferensen om jämställdhet. Konferensen fokuserade på senaste nytt inom jämställdhetsområdet, jämställdhetsintegrering samt jämställd och jämlik kommunikation. Konferensen har blivit allt mer attraktiv och i

år deltog cirka 200 chefer och strateger från länet, varav 20 från Länsstyrelsen som utnyttjade möjligheten till kompetensutveckling och nätverkande. Året innan deltog cirka 100 personer.

Därutöver har Länsstyrelsen bjudit in externa föreläsare, till exempel Skatteverket som berättade om sitt arbete med jämställd och jämlik kommunikation. Medarbetare har både deltagit i externa verksamhets specifika konferenser om jämställdhet, bland annat Genus och organisation, Feministisk stadsplanering och Hur skapas jämställda offentliga miljöer och ingår i nätverk, till exempel det tvärdisciplinära nätverket SOMSA som startades av KTH för socialt medveten samhällsplanering. Länsstyrelsen har också ingått i det internationella forskningsprojektet Accelerating Transitions ARTS för att ta fram en färdplan med målet att växla upp hållbarhetsarbetet i Stockholmsregionen. Arbetet har letts av Stockholm Resilience Centre och inkluderar frågor om jämställdhet och mänskliga rättigheter.

Länsstyrelsen har arrangerat och medverkat i länsstyrelsegemensamma nätverksträffar kring den nya jämställdhetspolitiken och andra aktuella frågor av betydelse för det fortsatta jämställdhetsarbetet i länet.

Den stora omfattningen av utbildningar under året är en del i satsningen på integrering av jämställdhet, mänskliga rättigheter och miljö under 2015-2018. Utbildningsinsatserna har resulterat i tydligt ökad kunskap och medvetenhet om vikten av ett jämställdhetsperspektiv i de egna verksamheterna och värdet av könsuppdelad statistik. Efterfrågan på ytterligare internt stöd i form av utbildningar och processtöd från sakkunniga i jämställdhet och mänskliga rättigheter har ökat under året i takt med att frågorna uppmärksammats ytterligare.

I samband med utbildning för leancoacher blev det tydligt att det finns ytterligare samordningsvinster att göra genom att samordna jämställd-

hetsintegrering och förbättringsarbete. Den erfarenhet enheten för landsbygdsutveckling fått av sitt systematiska arbete med målgruppsanalys, genomlysning av handläggarprocessen för att integrera ett jämställdhetsperspektiv, genusbudgetering och utbildning är bra exempel för fortsatt arbete med att jämställdhetsintegrera fler processer på myndigheten.

En särskild utbildningsatsning har gjorts på att kompetensutveckla de medarbetare som arbetar med frågor som rör ensamkommande barns, flyktingars och nyanländas etablering. Ett resultat av satsningen är att det fortsatta arbetet inom verksamhetsområdet ska ha ett jämställdhets- och barnperspektiv under år 2017.

Samverkan och samordning av jämställdhet i länet

Länsstyrelsens arbete med att verka för jämställdhetsintegrering i länet har fortsatt under året. En stor del av arbetet har utgått från den regionala strategin *Jämställdhetsintegrering – strategi för Stockholms län 2014-2018* och de genomförandeplaner som tagits fram av Länsstyrelsen, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Stockholms läns landsting, Polismyndigheten Region Stockholm och samverkansplattformen Operation Kvinnofrid. Länsstyrelsen leder och samordnar arbetet, liksom arbetet med den kommande revideringen av strategin. Strategigruppen träffas kontinuerligt flera gånger per år för avstämningar, erfarenhetsutbyten och planering av länsgemensamma aktiviteter. En första utvärdering pågår och kommer att ligga till grund för det fortsatta samarbetet. I den särskilda redovisningen för regleringsbrevsuppdrag 44 som lämnas den 15 februari 2017 ges en mer detaljerad redovisning av strategigruppens genomförande av strategin för jämställdhetsintegrering 2014-2018 och resultat av de regionala insatserna.

Under året har Länsstyrelsen tagit fram en nulägesbeskrivning av kommunernas arbete med jämställdhet, jämställdhetsintegrering och

mänskliga rättigheter i syfte att få en regional bild av läget och kommuners önskemål om stöd. Nulägesbeskrivningen visar att få kommuner har en funktion med helhetsansvar för jämställdhetsarbetet, vilket försvårar ett strategiskt arbete med jämställdhet inom kommunerna. Vanligast är att kommunerna bedriver ett jämställdhetsarbete inom utbildnings-, social-, kultur- och fritidsförvaltningarna.

Med anledning av att många kommuner efterfrågar metodstöd, aktuell information och erfarenhetsutbyten har Länsstyrelsen arrangerat nätverksträffar med inbjudna föreläsare inom jämställdhets- och MR-området. Inbjudan har riktats till de chefer och nyckelpersoner som kommunerna uppgett. Nätverket har förstärkts ytterligare genom att SKL, landstinget och de statliga myndigheterna i den regionala strategigruppen bjudits in.

Nätverksträffarna har blivit uppskattade forum för erfarenhetsutbyte och dialog om regional samverkan. Flera kommuner har uttryckt önskemål om att medverka i den kommande revideringen av regionala strategin för jämställdhetsintegrering för att den ska bli än mer relevant och användbar för dem.

Regionala aktiviteter

Arbetet för en regional jämställd tillväxt har sedan år 2015 integrerats i den regionala strategin för jämställdhetsintegrering genom strategiska verksamhetsmål, som Länsstyrelsen antagit och som avser länets stora utmaningar inom bostäder, infrastruktur, klimat och energi, innovationskraft, arbetsmarknad samt kompetensförsörjning. Därigenom säkras vi att ett jämställdhetsperspektiv belyses, analyseras och beaktas i utformningen av insatser. Aktiviteterna har arbetats in i verksamhetsplaneringen. De genomförs och följs upp inom ordinarie verksamheter.

De insatser som genomförts under året inom regeringsuppdraget Jämställd regional tillväxt 2016-2018 har även kopplats till Länsstyrelsens

interna genomförandeplan för integrering av jämställdhet, mänskliga rättigheter och miljö 2015-2018. Dessa aktiviteter, resultat och bedömningar redovisas under avsnitt Regional tillväxt regleringsbrevsuppdrag 1.10.

Bland övriga aktiviteter som Länsstyrelsen genomfört med ett integrerat jämställdhetsperspektiv återfinns bland annat följande:

- Inom det förebyggande arbetet mot alkohol, narkotika, dopning och tobak har jämställdhet, jämlikhet i hälsa och barnperspektivet stärkts under året. Länsstyrelsen har stöttat med kunskap och tillämpning av perspektiven i ordinarie ANDT-arbete och nått merparten av länets kommuner genom föreläsningar och diskussioner på nätverksträffar med kommunala preventions-samordnare och vid kommunbesök.
- Med anledning av att ett nytt uppdrag bestående i att samordna och organisera tidiga insatser för asylsökande har Länsstyrelsen tagit fram en rapport för att belysa vilka behov och förutsättningar nyanlända och asylsökande har för att kunna etablera sig i Stockholms län. En rad områden föreslås för att tidiga insatser ska bli mer jämställda och ske på lika villkor.
- En jämställdhets- och jämlikhetsfråga som utvecklats är tillgång till kunskap och stöd för ensamkommande barn. Länsstyrelsen har varit ett stöd i utvecklingen av utbildningen Våga vara viktig, om droger, hälsa, sex mot ersättning, människohandel och bemötande riktad till personal på boenden för ensamkommande barn. Resultat och lärdomar har spritts till övriga kommuner och privata aktörer.
- Kampanjen #Dela på det, om ett mer jämställt uttag av föräldrapenningen, har spridits till regionala nätverk för föräldraskapsstöd, jämställdhet och mänskliga rättigheter och även publicerats på Länsstyrelsens webb.
- Metodutveckling sker inom befintliga föräldrastödsprogram där jämställdhetsfrågorna lyfts särskilt. Arbetet med att utse pristagare till *Årets Nybyggare* och *Årets pionjär* sker med ett medvetet fokus på att nå ut med information till olika arenor, för att uppmuntra nomineringar av både kvinnor och män. Bakgrunden är att de nominerade tidigare främst varit män. I år gick prisen till två kvinnor och en man.
- Projektet Romska hälsoinspiratörer har syftat till att förbättra hälsan hos romer genom utbildning av romska hälsoinspiratörer. Utvärderingen visar att utbildningen har bidragit till att ge fördjupad kunskap inom flera hälsoområden. Resultaten visar att hälsoinspiratörerna upplever projektet som framgångsrikt då de på kort tid påverkat ohälsosamma vanor och felaktiga föreställningar om bland annat kvinnohälsa. Fortfarande utgör dock diskriminering, könsroller och tabun potentiella hinder för det framtida hälsoarbetet.
- I arbetet med en ny regional utvecklingsplan för Stockholmsområdet, RUF5, har jämställdhet särskilt beaktats och samverkansplattformen Operation kvinnofrid har tagit fram en ny strategi ”Strategi för att motverka våld i nära relationer 2016-2020. Båda strategierna ligger i linje med regionala strategin för jämställdhetsintegrering och förstärker det regionala jämställdhetsarbetet.
- Vi bevakar att ett jämställdhetsperspektiv finns med vid handläggningen av Boverkets stöd till projekt för jämställda offentliga miljöer och granskning av översiktsplaner. Liksom vid de åtgärdsvalsstudier som initierats av Trafikverket för större infrastruktursatsningar.
- I kommunikationsarbetet tas särskilda hänsyn till aspekter kring jämställdhet och jämlikhet, både vid urval av bilder och

språklig bearbetning av texter på webb och i tryck.

- Inom ramen för länets miljömålsarbete har Länsstyrelsen gett stöd till en satsning som anordnats av en kommun tillsammans med cykelfrämjandet för att lära vuxna länsinvånare att cykla. 90 procent av deltagarna var kvinnor, varav merparten födda utomlands.

2. Länsstyrelsen ska genomgående analysera och presentera individbaserad statistik med kön som övergripande indelningsgrund om det inte finns särskilda skäl mot detta.

Under året har Länsstyrelsen tagit fram den regionala statistikboken *På tal om kvinnor och män 2016*. Statistiken sprids till regionala aktörer och kan även beställas och laddas ner på Länsstyrelsens webbsida. Länsstyrelsen bedömer att statistikboken alltid är mycket efterfrågad och att den används både internt på myndigheten och externt i länet som underlag inför beslut och framtagande av nya strategier.

Några fler exempel på Länsstyrelsens publikationer och arbeten med könsuppdelad statistik:

- Läget i länet utkommer fyra gånger per år och är en sammanställning av nyheter och statistik som belyser det regionala perspektivet med inriktning på arbetsmarknaden och den allmänekonomiska utvecklingen.
- Stockholm 2025. En utbildnings- och arbetsmarknadsprognos. Prognosen syftar till att fördjupa analysen av regionens kompetensförsörjningsbehov med sikte på 2025. Prognosen uppmärksammar bland annat den könssegregerade arbetsmarknaden och de könsbundna studievalen. En nuläges- och behovsanalys för Stockholms län med förslag på prioriteringar för insatser inom jämställd regional tillväxt 2016–2018. Analysen har tagits fram i samband med ansökan om medel från

Tillväxtverket och ligger till grund för en större satsning fram till och med 2018.

- Stockholmsenkäten med kommunal statistik om ungas drogvanor, brottsvanor, psykiska hälsa och risk- och skyddsfaktorer. I år deltog cirka 25 000 elever i skolundersökningen Stockholmsenkäten och all statistik bryts ner på kön och ålder (årskurs nio och gymnasiets år två). Några intressanta resultat att arbeta vidare utifrån är att föräldrar är mer tillåtande till pojkars tobaksanvändning än till flickors, att fler flickor än pojkar anser att någon i deras familj dricker för mycket och att nästan dubbelt så många pojkar som flickor i gymnasiet använt narkotika den senaste månaden.
- Länsstyrelsen i Stockholm har en nationell stödtelefon som tillhandahåller operativt metodstöd till professionella som i sin yrkesutövning kommer i kontakt med potentiella offer för människohandel. Länsstyrelsen för statistik över inkomna ärenden vad gäller antal flickor, pojkar, kvinnor och män, där misstanke finns om att de utsätts för människohandel för sexuella och andra ändamål. Statistiken rapporteras till regeringen och till den Nationella rapportören mot människohandel. Den ingår som en del i arbetet med att analysera nya trender inom området

Under året har planering påbörjats för ett arbete med registrering och uttag av könsuppdelad statistik i ärendesystemet Platina år 2017. Vi har också förberett ett kommande utvecklingsarbete för intersektionella analyser och statistik inom ramen för regional jämställd tillväxt.

NATIONELLA MINORITETER OCH MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

VOLYMER OCH KOSTNADER AVSER VERKSAMHET 81* OCH 82*	2016	2015	2014
Årsarbetskrafter män	2,5	1,14	1,52
Årsarbetskrafter kvinnor	4,4	5,32	5,90
Andel av totala årsarbetskrafter (%)	1,86	1,72	1,91
Verksamhetskostnader inkl. OH (tkr) totalt	13 052	12 580	11 930
Andel av totala verksamhetskostnader (%)	2,81	2,97	2,83
Antal ärenden, inkomna och upprättade	147	145	130
Antal beslutade ärenden	29	74	34
Antal ej beslutade ärenden äldre än två år	0	1	3
Bidragsutbetalningar där Länsstyrelsen gör utbetalningen (tkr)	79 907	78 826	70 632

Kommentarer till tabellen

Resursförstärkning har skett inom uppdraget mänskliga rättigheter. Antal beslutade ärenden har återgått till den nivå verksamheten normalt har.

Andra väsentliga prestationer och resultat

Statsbidrag till organisationer som företräder nationella minoriteter

Länsstyrelsen fördelar statsbidrag till organisationer som företräder nationella minoriteter. Bidraget regleras i förordning (2005:765) om statsbidrag för nationella minoriteter. Förordningen gäller inte i fråga om Sametinget och organisationer som företräder samer. 12 ansökningar inkom och statsbidraget på sammanlagt 4,6 miljoner kronor beviljades till följande tio organisationer:

- Centraförbundet Roma International
- Finska Pensionärernas Riksförbund i Sverige

- Judiska Församlingarnas i Sverige Centralråd
- Riksförbundet Romer i Europa
- Roma Institutet
- Romano Pasos Research Centre
- Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset
- Sverigefinländarnas delegation
- Sverigefinska Riksförbundet
- Sveriges Jiddischförbund

Samtliga organisationer som erhöll statsbidrag för verksamhetsåret 2015 har lämnat en ekonomisk redovisning och en verksamhetsberättelse. Länsstyrelsen har sammanfattat redogörelserna i en rapport till regeringen. Slutsatserna i rapporten är att statsbidraget använts i enlighet med förordningens syfte att stödja och underlätta verksamheten för de

organisationer som företräder de nationella minoriteterna. Bidragets effekter är framförallt att organisationerna fått grundläggande möjligheter att bedriva verksamhet och att utvecklas.

Länsstyrelsen betalade också under året ut vardera 400 000 kronor till Sverigefinländarnas delegation samt till Svenska Tornedalingars Riksförbund STR-T i syfte att stärka organisationernas möjlighet till samråd och dialog med kommunerna i förvaltningsområdena för finska och meänkieli. Medlen har, utifrån de redovisningar som organisationerna har lämnat till Länsstyrelsen, använts i syfte att stärka sverigefinnars och tornedalingars samråd och dialog i förvaltningsområdena. Tack vare statsbidraget har organisationerna kunnat ge råd och stöd till lokala samrådsrepresentanter samt själva delta vid lokala, regionala och nationella samråd med förvaltningsmyndigheter.

Länsstyrelsen har även vid ett tillfälle under 2016 betalat ut 800 000 kronor till organisationer som företräder judar, romer, sverigefinnar och tornedalingar. Grunderna för bidragets fördelning, vilka beslutats i samråd med Sametinget, har utgått från att syftet med bidraget är att kompensera för de merkostnader som uppstår med anledning av deltagande i pågående processer inom det minoritetspolitiska området, däribland den utredning som uppdragits att se över lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Följande organisationer tilldelades bidrag:

- Centralförbundet Roma International
- Finska Pensionärernas Riksförbund i Sverige
- Judiska Församlingarnas i Sverige Centralråd
- Judiska Ungdomsförbundet i Sverige
- Met Nuoret - Tornedalingarnas ungdomsförbund
- Riksförbundet Romer i Europa
- Roma Institutet

- Romano Pasos Research Centre
- Romska ungdomsförbundet
- Svenska Tornedalingarnas Riksförbund – Tornionlaaksolaiset
- Sverigefinländarnas Delegation
- Sverigefinska Riksförbundet
- Sverigefinska Ungdomsförbundet
- Sveriges Jiddischförbund

Nationella minoriteter i den regionala verksamheten

För att beakta och stärka lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk har Länsstyrelsen under året haft ett särskilt fokus på framtagande av en samlad övergripande handlingsplan för arbetet med nationella minoriteter i Stockholms län. Framtagandet har skett i samråd med representanter för nationella minoriteter på regional nivå. Handlingsplanens utformning baseras på lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk och beslutades i november 2016. Den utgår från lagens tre målområden och omfattar sex delmål och 24 åtgärder som ska genomföras under åren 2016-2018. Handlingsplanen för Nationella Minoriteter utgör ett komplement till Länsstyrelsens genomförandeplan 2015-2018 för integrering av jämställdhet, mänskliga rättigheter och miljö. Exempel på övriga insatser under året utifrån lagens tre delområden:

Diskriminering och utsatthet

Inom ramen för kompetenshöjande insatser har Länsstyrelsen genomfört en genomlysning av befintlig introduktionsutbildning med särskilt fokus på diskriminering, utsatthet, antiziganism och antisemitism.

Länsstyrelsen har tagit fram en nulägesbeskrivning av kommunernas arbete med jämställdhet och mänskliga rättigheter. Respondenterna har bland annat uppgett att 82 procent arbetar med etnicitet som

diskrimineringsgrund och 29 procent har under övrigt angett att de arbetar med nationella minoriteter och romsk brobyggare, samt att de har samråd med den sverigefinska minoriteten och den romska minoriteten inom ramen för detta arbete. Som ett led i vårt arbete för romers lika rättigheter och möjligheter har vi haft särskilt samråd med Kommissionen mot Antiziganism och genomfört en särskild fokusdiskussion kring hur uppdragen inom inkludering av romer och mänskliga rättigheter kan utvecklas.

Inflytande och delaktighet

13 av länets 26 kommuner och Landstinget ingår i Finskt förvaltningsområde. Länsstyrelsen har genomfört tre samrådsförberedande möten för att bygga upp en fungerande samrådsstruktur med den sverigefinska minoriteten. Dessa möten ligger till grund för en gemensam plan för samrådsmötens organisation, funktion, struktur och genomförande. Det förberedande samrådets representanter har tagits fram genom en initial kontakt med riksorganisationer som därefter utsett regionala representanter. Sverigefinska Riksförbundets Stockholmsdistrikt, Sverigefinska Ungdomsförbundet och Sverigefinska pensionärsorganisationen är representerade. I förlängningen avser Länsstyrelsen att utöka samråden till att omfatta de andra minoriteterna. Unga romer har utbildats i Stockholm inom ramen för projektet romska hälsoinspiratörer. De har sedan själva rekryterat romska deltagare till grupper för kunskapsöverföring. Under året har hälsoinspiratörerna haft grupper som träffats regelbundet och nått cirka 800 personer. Målgrupperna har omfattat barn, unga och unga vuxna mellan 6-30 år, med en jämn könsfördelning. Utbildningen har bidragit till fördjupade kunskaper inom flera hälsoområden, till exempel kost, fysisk aktivitet och sexuell hälsa. Romska Ungdomsförbundet redovisar att hälsoinspiratörerna upplever projektet som en stor framgång och att de själva samt deltagarna i deras grupper på

relativt kort tid har blivit mer hälsomedvetna. Minskad rökning, ökad fysisk aktivitet och förbättrade matvanor är några av de framgångar som redovisats.

Språk och kulturell identitet

Vid rekryteringar bedömer vi kvalifikationskrav utifrån aktuell tjänst. Under året har vi anställt en finskspråkig medarbetare i kundtjänst för att bättre kunna ge service till finskspråkiga kunder. Medarbetaren har även bidragit till att ge översättningsstöd internt.

I arbetet med att synliggöra minoritetsspråken uppmärksammades nationella minoriteters flaggdagar. På FN:s internationella dag för världens ursprungsfolk synliggjordes samtliga minoritetsflaggor och respektive minoritetsflagga på Romernas internationella dag, Tornedalingarnas flaggdag och Samernas nationaldag. I samband med flaggdagarna publicerade vi texter på Länsstyrelsens hemsida om nationella minoriteter och deras rättigheter samt information om hur Länsstyrelsen arbetar i enlighet med lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Vi har fått många frågor vid flaggdagar av såväl nationella minoriteter som övriga, vilket bidrar till en ökad kännedom om minoritetspolitiken.

Länsstyrelsen har beviljat kulturmiljöbidrag till en bokpublikation om de judiska begravningsplatserna Aronsberg och Konradsberg i Stockholms kommun. De judiska begravningsplatserna i Stockholm har höga kulturhistoriska värden och berättar historien om en av de nationella minoritetsgrupperna.

Under året har vi bytt ut skylten vid entrén med ”Länsstyrelsen i Stockholm” översatt till finska, efter återkoppling från representanter för den sverigefinska minoriteten om problem med översättningen på den tidigare.

För att underlätta Länsstyrelsens arbete med att synliggöra de nationella minoriteterna har vår bildbank reviderats under 2016 och försetts med nya bilder.

Återrapportering regleringsbrev

1.22. Länsstyrelserna ska redovisa hur Sveriges rättsliga åtaganden om

icke-diskriminering och mänskliga rättigheter belyses, analyseras och beaktas i den egna verksamheten i enlighet med 5 § 5 i förordningen (2007:825) med länsstyrelseinstruktion samt bedöma resultatet av detta. Redovisningen ska innehålla information om bland annat hur länsstyrelserna har samarbetat med andra berörda myndigheter samt vilka åtgärder som har vidtagits för att stödja kommunernas arbete med dessa frågor. De åtgärder som har vidtagits för att samordna och utveckla länsstyrelsernas arbete för mänskliga rättigheter ska redovisas särskilt av respektive länsstyrelse.

Struktur, arbetssätt och genomförandeplan för mänskliga rättigheter

Länsstyrelsens arbete med mänskliga rättigheter är en del av en långsiktig satsning för att förstärka och systematisera arbetet med att möjliggöra att svenska internationella åtaganden om mänskliga rättigheter beaktas, analyseras och främjas genom att integrera ett rättighetsbaserat arbete inom samtliga verksamhetsområden. Arbetet tar sin utgångspunkt i den interna genomförandeplanen Integrering av jämställdhet, mänskliga rättigheter och miljö 2015-2018 som togs fram och beslutades år 2015.

Länsstyrelsens har en tvärsektorieell intern strategigrupp som samordnat och drivit arbetet med genomförandeplanen för att systematiskt integrera de tvärsektorieella perspektiven och de tre utvecklingsområden som identifierats som särskilt prioriterade: *styrning och uppföljning, stöd och samordning, kunskap och utbildning*. Gruppen har identifierat och kommunicerat strategiska insatser för det fortsatta arbetet 2017-2018. Strategigruppen följer upp arbetet och återkopplar regelbundet direkt till länsledningen. Strategerna i jämställdhet, mänskliga rättigheter och miljö bistår avdelningarna med bland annat processtöd, utbildningar och metodstöd. Även controllers, personalansvariga, kommunikationsansvariga samt

jurister har stor betydelse för det övergripande uppdraget med verksamhetsintegreringen.

Under året har vi lagt grunden för en intern struktur inom ordinarie system för verksamhetsplanering och uppföljning. Flertalet styrdokument har reviderats för att på ett tydligare och systematiskt sätt se till att sektorsövergripande frågor som mänskliga rättigheter, jämställdhet och miljö tydligt beaktas och belyses, till exempel i planeringsanvisningar, verksamhetsplanering och uppföljning. Varje avdelning har haft i uppdrag att analysera sin verksamhet och har tagit fram särskilda insatser för tvärperspektiven inom minst en process på avdelningen inför 2017. På uppdragsnivå pågår fler delprocesser och insatser där jämlikhetsperspektivet särskilt beaktas.

I Länsstyrelsens arbete för att öka kompetensen internt för att integrera och främja Sveriges åtaganden om mänskliga rättigheter i regionen genomför Länsstyrelsen årligen introduktionsutbildningar för nyanställda i jämställdhet och mänskliga rättigheter. I utbildningen synliggörs särskilt artikel 14 i allmänna förklaringen om mänskliga rättigheter. Detta har inneburit särskilda analyser av verksamheter på miljöavdelningen, avdelningen för verksamhetsstöd och samhällbyggnadsavdelningen. Vidare belyses särskilt artikel 27 i FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter, liksom artikel 30 i FN:s konvention om barnets rättigheter samt särskilt fokus på minoriteters rätt till kulturliv, att bekänna sig till och utöva sin egen religion och använda sitt eget språk.

Länsstyrelsen har hållit minst sju särskilt riktade interna halvdagsutbildningar för integrering av rättighetsperspektiv i verksamheter. Dessutom har vi bjudit in externa föreläsare, till exempel Skatteverket som berättat om sitt arbete med jämställd och jämlik kommunikation.

Den stora omfattningen av utbildningar under året är en del i satsningen på förankring av

genomförandeplanen för integrering av arbets-sättet att systematiskt belysa, analysera och beakta mål och åtaganden för jämställdhet, mänskliga rättigheter och miljö.

Utbildningsinsatserna har resulterat i tydligt ökad kunskap och medvetenhet om vikten av ett rättighetsperspektiv i planering och genomförande av uppdrag. Ett exempel är den särskilda utbildningsinsats som gjordes för att kompetensutveckla de medarbetare som arbetar med integration-, etablering- och ensamkommandebarnfrågor. Ett av resultaten av satsningen är att det fortsatta arbetet inom verksamhetsområdet kommer ha ett starkare barnperspektiv under år 2017.

Positiva erfarenheter från arbetet med målgruppsanalyser och genomlysning av handläggarprocesser ligger till grund för det fortsatta arbetet på Länsstyrelsen.

Det interna arbetet har involverat många chefer och medarbetare och lett till ett ökat engagemang för frågorna, vilket i sin tur har ökat efterfrågan på såväl kunskap som process- och metodstöd. Den ökade efterfrågan och den utveckling som skett utifrån genomlysningar av planerings-, styr och uppföljningsdokument, mallar med mera har getts stort utrymme. Arbetet har gett oss erfarenheter av och underlag till identifieringen av vilka processer, arbetssätt och kunskapshöjande insatser som efterfrågas, samt gett oss en möjlighet att prova olika modeller och tillvägagångssätt. Erfarenheter av arbetet under 2016 ligger till grund för det fortsatta arbetet med att ta fram en tydligare struktur för att organisera, vidareutveckla och säkerställa ett systematiskt rättighetsbaserat arbete inom vår verksamhet.

Övriga insatser för att främja integrering av mänskliga rättigheter på Länsstyrelsen

- Länsstyrelsen har deltagit i kunskaps-höjande aktiviteter, till exempel Uppsala universitets grundläggande utbildning i mänskliga rättigheter.

- Inom ramen för praktikantsamverkan med Stockholms Universitet har vi erbjudit praktikplatser till bland andra nyanlända.
- I höstens medarbetarundersökning ingick ett tredje val avseende könstillhörighet.
- Vi har genomfört en Klarspråksutbildning under året som har syftat till att säkerställa ett tydligare kund- och mottagarperspektiv i våra texter och att ge baskunskap om vad som gör en text mer begriplig. Omkring 450 personer deltog i steg 1 av utbildningen, 229 personer deltog i en första fördjupningsdel och 146 av dem deltog i en ytterligare fördjupning.
- Länsstyrelsen har under året infört rök-förbud under arbetstid för att främja bättre hälsa. Rökavvänjningsstöd erbjuds.
- Vi har särskilt uppmärksammat CSR (Corporate Social Responsibility) i upphandling, samt stärkt rättighetsperspektiv i upphandlingsprocesser under året. Erfarenheterna ligger till grund för ett vidare utvecklingsarbete i Länsstyrelsens upphandlingar.

Mänskliga rättigheter och icke-diskriminering i det regionalstrategiska arbetet

De prioriterade övergripande aktiviteterna syftar till att bidra till att mänskliga rättigheter analyseras, beaktas och främjas i framtagandet av kunskapsunderlag samt införlivas i övergripande regionala strategiska handlingsplaner, åtgärdsplaner och andra policydokument som styr viljeinriktningen bland länets olika ansvarsbärare.

Bland annat har Länsstyrelsen:

- deltagit i Landstingets tillväxt och regionplansförvaltningsprocess med att ta fram en ny regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen (RUFSS 2050). Vi har särskilt beaktat att mänskliga rättigheter är med i samtliga delar av planen för att stärka inrikt-

ningen mot hållbarhet med människan i fokus. RUFSS samrådsförslag lyfter tydligare anti-diskriminerings-, barn- och tillgänglighetsperspektiv, liksom hälsa, inkludering och jämställdhet. En av planens sex utmaningar är öppenhet (anti-diskriminering) och inkludering med förslag på mål och åtgärder. Ett starkt rättighetsperspektiv där mänskliga rättigheter och jämställdhet beaktats och analyserats i den regionala utvecklingsplanen för regionen möjliggör målsättning, prioriteringar och insatser i översiktsplaner och detaljplaner framöver med ett starkare fokus på införlivandet av de mänskliga rättigheterna,

- införlivat ett rättighetsbaserat underlag i det pågående arbetet med framtagandet av ny strategi för tillväxt och attraktionskraft i Stockholms län,
- främjat ett rättighetsbaserat underlag i det pågående arbetet med framtagandet av en ny länsplan,
- främjat ett rättighetsperspektiv i samråden om översiktsplanerna.

Anti-diskriminering, mänskliga rättigheter och stöd till kommunerna

Aktiviteter med fokus på barnperspektiv och tillgänglighet för funktionsnedsatta redovisas särskilt under länsstyrelseinstruktion 5.3 § och 5.4 §, aktiviteter som berör de nationella minoriteterna redovisas under Nationella minoriteter i den regionala verksamheten, ovan.

Regionalt nätverk

Under året har Länsstyrelsen tagit fram en nulägesbeskrivning av kommunernas arbete med jämställdhet och mänskliga rättigheter. Av respondenterna har 81 procent uppgett att de arbetar mot diskriminering, 71 procent av kommunerna arbetar för sociala och kulturella rättigheter och 62 procent av kommunerna arbetar för medborgerliga och politiska rättigheter. De tre främsta behov som kommunerna

gav uttryck för i nulägesbeskrivningen avseende arbetet med mänskliga rättigheter var metodstöd, aktuell information och erfarenhetsutbyte. Länsstyrelsen har som en följd av detta anordnat kommunala nätverksträffar med inbjudna föreläsare inom jämställdhets- och MR-området. Nätverket har förstärkts genom att Sveriges kommuner och Landsting samt de statliga myndigheter och parter som ingår i den regionala strategigruppen för jämställdhetsintegrering (Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Polismyndigheten region Stockholm, Stockholms läns landsting och samverkansplattformen för Operation Kvinnofrid) bjudits in. Nätverksträffarna har blivit uppskattade forum för erfarenhetsutbyte och dialog om regional samverkan. Nätverket har föreslagit att dess funktion och innehåll framöver bör vara ett forum för diskussioner utifrån olika granskningsrapporter, erfarenhetsutbyte, en plattform för att utveckla regionala strategier, kartläggningar och analyser samt omvärldsbevakning.

Exempel på insatser för att främja rätten till bostad och inträde på bostadsmarknaden

Länsstyrelsen har genomfört en bred satsning på bostadsförsörjning för alla och har bland annat besökt länets samtliga kommuner för en bred dialog om bostadsförsörjning och hållbar samhällsutveckling. Vi har gemensamt identifierat en utvecklingspotential avseende ett starkare perspektiv på sociala aspekter och konsekvenser i detaljplaner enligt dagens planeringspraxis för att förebygga bostads-sociala utmaningar på sikt. Flertalet analyser, kartläggningar och kunskapsunderlag avseende allas rätt till bostad har tagits fram och presenterats i nätverk och på fler seminarier, samt vid enskilda kommunbesök. Se vidare under Hållbar samhällsplanering samt Integration.

I enskilda plankommunmöten och i yttranden har vi vidareutvecklat diskussionerna om

sociala aspekter utifrån ett rättighetsbaserat arbetssätt i detaljplaneringen.

I Länsstyrelsens samverkan med SOMSA, ett tvärdisciplinärt nätverk för socialt medveten samhällsplanering, anordnade vi en nätverks-träff på temat ”Socialt medveten detaljplanering”. Deltagarna diskuterade den övergripande lägesbilden när det gäller sociala hållbarhetsaspekter i detaljplaneringen, varvat med konkreta exempel.

Länsstyrelsen har beviljat fyra projekt som avser inträde på bostadsmarknaden inom ramen för 37§ medel. Se mer under Integration.

Exempel på insatser för att främja rätten till hälsa

Vi har stöttat kommunerna i hur perspektiven jämlikhet, hälsa, jämställdhet och barnperspektiv kan tillämpas i ordinarie ANDT-arbete och har nått merparten av länets kommuner genom bland annat föreläsningar och diskussioner på nätverksträffar med kommunala preventionssamordnare och vid kommunbesök. Perspektiven kommer att få genomslag i den regionala strategi och handlingsplan för ANDT-frågorna som nu tas fram för åren 2017-2020.

Länsstyrelsen har i samarbete med Internationella migrationsorganisationen (IOM), tagit fram ett nationellt frivilligt återvändandeprogram som ger stöd i återvändande och återintegration till utländska medborgare utsatta för människohandel av samtliga exploateringsformer eller prostitution i Sverige. Återvändandeprogrammet säkerställer att offer för människohandel får sina rättigheter tillgodosedda både i Sverige och efter hemkomsten. Information om programmet har riktats till myndigheter. Vi har även tagit fram ett flerspråkigt informationsmaterial riktat till brottsoffer.

Inom länets miljömålsarbete har Länsstyrelsen stöttat en satsning som anordnats av en kommun tillsammans med cykelfrämjandet för

att lära nyanlända att cykla. 90 procent av deltagarna var kvinnor.

Exempel på insatser för att främja kulturella rättigheter

Länsstyrelsen arbetar sedan 2011 med människors delaktighet i projektet ”Kalejdoskop - verktygslåda för normkritiskt och inkluderande kulturarv”. Under året har det pågått ett arbete med syfte att väcka frågor kring inkludering och exkludering och hur vi kan arbeta med nya målgrupper. En checklista har tagits fram för ett normkritiskt förhållningssätt. Projektledningen finns på Länsstyrelsen i Örebro. Länsstyrelsen i Stockholm ingår i styrgruppen.

Länsstyrelsen har deltagit i ARTS, ett internationellt forskningsprojekt som tar fram en färdplan med målet att växla upp hållbarhetsarbetet i Stockholmsregionen och fokuserar på mötet mellan konst, hållbarhetskompetenser och det gemensamma lärandet. Arbetet har letts av Stockholm Resilience Centre och inkluderar bland annat frågor om jämställdhet och mänskliga rättigheter.

Landshövdingen anordnade ett evenemang för 350 kvinnor från näringsliv, akademi och offentlig sektor om hur musikhistorien är sammanlänkad med samhällsutvecklingen och på vilka sätt musikkvårdens villkor speglar samhället i stort, hur vi bättre kan ta tillvarata kvinnors kompetens och hur fler unga kvinnor ska attraheras av att arbeta med teknik i musikbranschen. Kvällen arrangerades i samarbete med Insamlingsstiftelsen Musikskattens Hus och Swedish Music Hall of Fame.

I intresseanmälningar från arkeologiska företag verksamma i Stockholms län efterfrågar vi en redovisning av förmedling och företagens system för kommunikation. Vi har begärt in redovisningar av företagens interna kvalitets-säkring för att se om de har en policy för kränkande särbehandling, sexuella trakasserier och en likabehandlingsplan.

Exempel på insatser för att främja rätten till arbete och utbildning

Under 2016 har landsbygdsgruppen analyserat Landsbygdsprogrammets företagsstöd kopplat till affärsutveckling, konkurrenskraft och ökad sysselsättning. Baserat på analysen har Länsstyrelsen satt upp mål för fördelning till kvinnor och män samt företagare med utländsk bakgrund. Ett uppföljningsverktyg har tagits fram för att följa utvecklingen.

Länsstyrelsen genomförde den fjortonde Bazaren under året. Bazaren syftar till att öka utlandsföddas tillgänglighet till arbetsmarknaden. Årets Bazar hade cirka 11 200 besökare. Efter tre månader hade minst 206 besökare fått en anställning genom deltagande utställare enligt den uppföljning som Arbetsförmedlingen gjorde genom telefonintervjuer.

Länsstyrelsen har fortsatt fokuserat på att förbättra samordningen mellan svenska för invandrare (sfi) och svenska för yrkesutbildade (sfx) samt andra aktörers insatser för att öka utbudet, kvaliteten och individualiseringen av svenskundervisning för invandrare.

Sexton av länets kommuner, kommunförbundet och länsstyrelsen samarbetar i det ständigt pågående utvecklingsarbetet av utbildningen Sfi-BAS. Den riktar sig till nyanlända med ingen eller låg utbildningsbakgrund. Under året har BAS utvecklats med fokus på arbetsmarknadsintroduktionsdelen och beviljats medel för utveckling av språkstödjarrollen. Antalet platser på BAS-utbildningarna har ökat med 25 procent. 61 procent av eleverna på BAS är över 40 år. Två tredjedelar av deltagarna i BAS är kvinnor.

Den regionala strategin för jämställdhetsintegrering har kompletterats med en intern genomförandeplan för integrering av jämställdhet, mänskliga rättigheter och miljö 2015-2018. Arbetet med den koordineras med regeringsuppdraget ”Jämställd regional tillväxt 2016-2018”.

Inom ramen för Jämställd regional tillväxt 2016-2018 har en nulägesbeskrivning och behovsanalys genomförts, samt en handlingsplan utarbetats. Prioriteringarna avser en jämställdhets- och jämlikhetsintegrerad inriktning för det regionala tillväxtarbetet som arbetsprocess, framtagande av intersektionell statistik och analys, samt en utveckling av perspektiven i Länsstyrelsens kunskapsunderlag. Det normkritiska görandet ska stärkas.

Länsstyrelsen har tillsammans med Tillväxtverket stött ett pilotprojekt; snabbspår för asylsökande läkare, som genomförts av Södertörns högskola.

Fler exempel från arbetet med anti-diskriminering

Länsstyrelsen har under året beslutat om kulturmiljöbidrag till Stockholm region unstraight. Syftet med projektet är att identifiera och uppmärksamma platser med anknytning till hbtqi-rörelsen. Projektet drivs av Stockholms länsmuseum tillsammans med Unstraight Museum och fem kommuner. Redovisningen av projektet slutförs i januari 2017.

Rapporten Nyanlända i Stockholm har tagits fram mot bakgrund av det stora antal personer som sökt asyl i Sverige under en kort tid. Rapporten utgår från ett intersektionellt perspektiv. Bland identifierade utvecklingsområden specifikt kopplade till anti-diskriminering återfinns:

- Asylsökande och nyanlända barn som kommer med sina vårdnadshavare behöver synliggöras tydligare då nuvarande kunskap och insatser i hög grad riktas mot målgruppen ensamkommande barn.
- Flickors och kvinnors specifika behov behöver uppmärksammas. Det är betydligt fler pojkar och män som söker asyl idag och det är viktigt att säkra att det finns likvärdiga insatser för alla målgrupper.

- Kvalitetssäkrade tillgängliga insatser som är likvärdiga oberoende av boendeform.

I ”Vidga Normen” har vi jobbat för att öka arbetsgivares kunskap och medvetenhet om de normer som omedvetet påverkar oss. Vidga Normen är ett öppet nätverk av organisationer inom offentlig sektor, näringsliv och civilsamhälle som primärt arbetar för en inkluderande arbetsmarknad för gruppen afrosvenskar med akademisk utbildning. Arbetet presenterades på ett seminarium i Almedalen. Arbetet tas vidare inom Jämställd Regional Tillväxt.

Exempel på arbete med anti-diskriminering och mänskliga rättigheter där rättighetsbärare är aktivt delaktiga i insatserna.

Under året har en pilot genomförts med finansiering från Tillväxtverket, för att öppna upp det företagsfrämjande systemet för målgrupper utanför majoritetssamhället. Företagsfrämjare och brobyggare med härkomst i Afrika har tillsammans arbetat fram en modell för gemensam strategisk verksamhetsutveckling. Processen och utvärderingen har dokumenterats i rapporten ”Brobyggare som dörröppnare för ett företagande på lika villkor”. Rapporten innehåller rekommendationer på insatser för att beakta att det företagsfrämjande arbetet sker på lika villkor. Arbetet kommer att tas vidare inom ramen för Jämställd Regional Tillväxt.

Hälsa är en mänsklig rättighet. Både WHO och FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter har slagit fast att det åligger staten att tillgängliggöra hälsorelaterad information och utbildning. Länsstyrelsen har fortsatt att prioritera frågan om hälsokommunikation på modersmål för att stödja en positiv hälso-utveckling och minska hälsoskillnader mellan migranter och befolkningen i stort. Fokus under året har varit att stötta Centrum för Samhällsorientering i arbetet med Stockholms läns vidareutveckling av 12 timmar hälso-

kommunikation, på modersmål, genom sjukvårdsutbildad personal anställda av Stockholms läns landsting. Cirka 1300 nyanlända, främst flyktingar har tagit del av hälsokommunikation under året. Uppsala Universitet har gjort en utvärdering av projektet, även deltagarnas perspektiv har inhämtats. Utvärderingen visar att de nyanlända som fått ta del av hälsokommunikationen var mer benägna att ändra levnadsvanor för att få en bättre hälsa.

Länsstyrelsen och Stockholms stad stödjer utvecklingen av Sveriges Internationella Talanger (SIT), som grundats och drivs av utländska akademiker sedan 2014. SIT samlar utländska akademiker i en talangpool och har skapat ett forum för att utbyta erfarenheter, information, knyta kontakter och anordna träffar med näringslivet. SIT ställde ut på årets Bazar och ordnade värddar till evenemanget. De bidrog med språkkompetens på 20 olika språk för att underlätta tillgängligheten för besökarna.

Länsstyrelsen har beviljat tre projekt inom ramen för 37§ medel som avser att målgruppen ska vara direkt delaktig i utvecklingsarbetet. Se vidare under Integration.

Fler insatser där rättighetsbärare är aktivt delaktiga i utvecklingsarbetet redovisas bland annat under RB 22, Nationella Minoriteter och mänskliga rättigheter, Nationella minoriteter i den regionala verksamheten och under länsstyrelseinstruktionen 5.3 §.

Exempel på övrig samverkan med nyckelaktörer i arbetet med mänskliga rättigheter

Bazaren, en arbets- och kompetensmessa som främst riktar sig till utlandsfödda för att underlätta inkludering på arbetsmarknaden, samordnas av Länsstyrelsen tillsammans med Arbetsförmedlingen, Stockholms stad, LO, SACO, Stockholms läns landsting, Södertälje kommun, Nyföretagarcentrum och totalt 88 privata och offentliga utställare. Arbetsförmedlingens avdelning för Rekrytering har under

året intensifierat sin samverkan med Länsstyrelsen.

Länsstyrelsen deltar tillsammans med Arbetsförmedlingen, Sveriges Kommuner och Landsting, Karolinska institutet, Läkarförbundet, Socialstyrelsen med flera i en nationell arbetsgrupp för effektivare etablering av tredjelandsläkare i Sverige.

Inom samordning Stockholmsregionen leder Länsstyrelsen en aktörsgemensam behovsanalys utifrån de stora förändringar och akuta behov som uppstod i och med ett högt mottagande av asylsökande individer till länet hösten 2015. I arbetet deltar länets kommuner, Migrationsverket, Arbetsförmedlingen, Polisen, Landstinget och Länsstyrelsen. Se vidare under Integration.

För att lyfta fram och synliggöra förebilder för att främja företagande bland personer med utländsk härkomst har Insamlingsstiftelsen IFS Rådgivningscentrum, ALMI företagspartner Stockholm Gotland AB, SEB samt Länsstyrelsen sedan 2008 utsett ”årets nybyggare” och ”årets pionjär” i länet. Arbetet under året har fokuserat på att synliggöra jämställdhetsperspektivet i urvalsprocessen.

Länsstyrelsen har på förfrågan gjort särskilda textgranskningar vid Sveriges Kommuner och Landstings arbete med att ta fram en plattform för hur mänskliga rättigheter kan konkretiseras lokalt och regionalt i Sverige.

Länsstyrelsen har haft en särskild plats i MR-rådet som har en rådgivande status till programledningen vid Uppsala universitetet, avseende regeringsuppdraget om mänskliga rättigheter i offentlig förvaltning.

Länsstyrelsen deltar i MILSA, en utvecklings- och stödplattform för migration och hälsa.

Som ett led i arbetet för romers lika rättigheter och möjligheter har Länsstyrelsen särskilt samrått med Kommissionen mot antiziganism och genomfört en fokusdiskussion kring hur uppdragen inom inkludering av romer och mänskliga rättigheter kan utvecklas.

Länsstyrelsen samverkar med Afrosvenskarnas Riksförbund, Proffice Group, Polisen region Stockholm, Stockholms läns landsting/TMR, Get Educated, Sisters in Business och Lingua Franca Kommunikationsbyrå i projekt Vidga Normen, för en inkluderande arbetsmarknad för afrosvenskar med akademisk utbildning.

Länsstyrelsen medverkar i SOMSA, ett tvärdisciplinärt nätverk som startades av KTH för socialt medveten samhällsplanering med forskare, tjänstepersoner och konsulter. Nätverket, där flera kommuner, Landstinget, konsulter och KTH deltar ger oss en plattform att verka på för ett hållbart samhälle och beakta frågeställningar kring jämställdhet, barnperspektiv och mänskliga rättigheter i den fysiska planeringen.

Länsstyrelsen deltog bland annat med rättighets- och jämlikhetsperspektiv i regionalfondsprojektet Grön Bostad. Projektet genomförs tillsammans med Kungliga Tekniska högskolan, IVL Svenska miljöinstitutet och Sustainable Innovation.

I början av år 2016 tog Länsstyrelsen initiativ till samverkan med flera idéburna organisationer som arbetar med asylsökande. Initiativet har fortsatt under året inom ramen för regeringsuppdraget, Tidiga Insatser för Asylsökande (TIA). Vi har också startat ett integrationsfondsfinansierat projekt, VIDA som syftar till att ta tillvara civilsamhällets potential för social inkludering av nyanlända. I projektet sammanförs nio kommuner, Arbetsförmedlingen och civilsamhället. Fler initiativ till samverkan med civilsamhället i mottagande och etablering stöds genom insatser som finansieras inom ramen för § 37a medel. Se vidare under Integration.

Vi verkar för mänskliga rättigheter genom aktiv medverkan på seminarier och konferenser, bland andra deltog vi på:

- flera seminarier på årets MR-dagar och deltar nu i planeringen inför MR-dagarna i Stockholm 2018.

- SFI-forum arrangerat av Integrationsforum i Stockholm, om yrkesinriktad svenska (sfx)
- ”Bostadsvrålet - bostadspolitisk festival”, samt på Sveriges Arkitekters frukostseminarium ”Arkitektbranschen i förändring: hur får alla plats?” om bostadsplanering.

Övrig samverkan som specifikt rör barnrättsfrågor redovisas under avsnittet för Länsstyrelseinstruktion § 5.3

Åtgärder som har vidtagits för att samordna och utveckla länsstyrelsernas arbete för mänskliga rättigheter.

Länsstyrelsen i Stockholm deltar i det nationella länsstyrelsegemensamma MR-nätverket. Vi har deltagit på samtliga av samordningsuppdragets nätverksmöten, därtill har vi vid flera tillfällen lämnat särskilda yttranden på metodstödet. Länsstyrelsen har under året varit sammankallande för nätverket och utvecklat metodstödet kontinuerligt i samarbete med andra statliga myndigheter. Vi har börjat använda det metodstöd som arbetats fram i både interna och externa dialoger och upplever materialet som ett stöd i vårt fortsatta förbättringsarbete och vårt uppdrag att främja ett starkare rättighetsperspektiv i regionen.

Sammanfattande resultatredovisning och bedömning

Verksamheten under året kännetecknas av ett intensifierat och mer systematiskt rättighetsbaserat utvecklingsarbete. Vi bedömer att vi har nått ett bra resultat. Vår slutsats bygger på en samlad bedömning av genomförda insatser, levererade underlag och tjänster utifrån aspekterna omfattning, tid, kvalitet och genomslag. Vi har på kort sikt uppnått ett brett genomslag för ett rättighetsbaserat arbete inom viktiga strategiska regionala utvecklingsområden och vårt eget arbete präglas av ständiga systematiska förbättringar för att inkludera Sveriges internationella åtagande om mänskliga rättigheter i vår verksamhet internt och externt.

Länsstyrelseinstruktion 5 §

3. Länsstyrelsen ska vid beslut och andra åtgärder som kan röra barn analysera konsekvenserna för dem och därvid ta särskild hänsyn till barns bästa.

Länsstyrelsens arbete med barns bästa och barns rättigheter är en del av vår långsiktiga satsning för att integrera ett rättighetsbaserat arbetssätt utifrån de mänskliga rättigheterna i samtliga verksamhetsområden. Se vidare under Nationella Minoriteter och Mänskliga Rättigheter; Struktur, arbetssätt och genomförandeplan för mänskliga rättigheter, RB 22.

Under året har vi utarbetat ett särskilt handläggarstöd för arbetet med barnkonsekvensanalyser vid beslutsfattande med särskild hänvisning till barnkonventionens artiklar om barns delaktighet, utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna minoritetsspråket.

I genomfört arbete med utgångspunkt i Barnkonventionen för att integrera ett barnperspektiv återfinns bland annat följande:

Länsstyrelsen yttrar sig i översiktsplaner, planprogram och detaljplaner för att säkra att bebyggelsen inte blir olämplig med hänsyn till människors hälsa och framförallt barns hälsa då barn i regel är känsligare för exponering av hälsovådliga ämnen. Särskilt fokus har legat på att synliggöra de konflikter som kan uppstå i en tät stadsmiljö mellan önskan om en hög exploatering och barns behov av en god hälsa, speciellt i områden där barn vistas, såsom förskolor, skolor och lekytor. Länsstyrelsen har även beaktat barnperspektivet inom arbetet med förorenade områden vid tillsyn och tillsynsvägledning mot länets kommuner. Vi ser en tendens att kommuner mer genomgående utgår från barnperspektiv i sitt arbete med översiktsplaner och tillägg till översiktsplanerna.

Länsstyrelsen har beaktat och belyst barns rättigheter i arbetet med en ny regional

utvecklingsplan för Stockholmsregionen, RUF5 2050.

I våra kravspecifikationer gällande anbud för arkeologiska undersökningar ingår att företagen ska upprätta en förmedlingsplan för uppdraget. Uttalade målgrupper kan vara skola och allmänhet men även mer specificerat. Barn är en viktig målgrupp som står i fokus, liksom vikten av att delge dem kunskap om vår historia.

Med anledning av det stora antalet nyanlända asylsökande under senare delen av 2015 ökade kommunernas totala mängd ärenden och handläggningstiden för förordnande av god man under kort tid. Länsstyrelsen har särskilt granskat och fört dialog om anordnande av godmanskap för ensamkommande barn. Vistelsebegreppet, snabba flyttar från en kommun till en annan, med huvudmannskapet i en tredje kommun och bristande myndighets-samverkan är sådant som sammantaget lett till att handläggningstiderna blivit längre än vanligt.

Länsstyrelsen har deltagit i en överläggning med Barnombudsmannen (BO) i syfte att diskutera hur det offentliga Sverige bättre kan tillvarata ensamkommande barns rättigheter.

Länsstyrelsen har under året utvecklat och erbjudit ett samordnat preventionsstöd i frågor som folkhälsa, social hållbarhet, brottsförebyggande, våldsförebyggande och alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobaksförebyggande arbete (ANDT) till länets kommuner, för att nå regeringens målsättning om en mer jämlik och jämställd hälsa. Det samordnade stödet har fokus dels på strukturer och förutsättningar, dels på insatser som särskilt gynnar målgruppen asylsökande och nyanlända barn, unga och föräldrar. Det samlade stödet går under namnet Preventionspaketet och har under 2016 bland annat bestått av analyser, kartläggning och uppföljning tillsammans med Sveriges Kommuner och Landsting, förebyggande våldsarbete i samarbete med Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, seminarier, stöd till utrikesfödda föräldrar samt utbildning

av personal, ungdomar och volontärer på boenden för ensamkommande barn. En forskargrupp följer utveckling och utvärderar arbetet. Inom ramen för arbetet sker även metodutveckling i samarbete med Stockholms stad och en anpassning av det våldspreventiva skolprogrammet Mentors in violence prevention till lågstadiet. Länsstyrelsen har beviljat medel till projektet Sexualupplysning från RFSU Stockholm på lättare svenska för ungdomar och personal på boenden för ensamkommande barn. Se vidare under avsnittet Folkhälsa.

Vi har sammanställt kommunal statistik om ungas drogvanor, brottsvanor, psykiska hälsa och risk- och skyddsfaktorer. I år deltog cirka 25 000 elever i skolundersökningen Stockholmsenkäten och all statistik bryts ner på kön och ålder bland deltagande i årskurs nio och gymnasiets år två.

Ett arbete för att tillhandahålla information till barn om deras rättigheter vid brott har pågått under ett par år. Arbetet drivs inom ramen för samverkansplattformen Operation Kvinnofrid. Ett utvecklingsarbete för ”jagvillveta” har startat för att i samarbete med lärare och elever på grundskolor i Stockholms län ta fram ett gemensamt budskap om barns rättigheter.

Vi har fortsatt erbjuda utbildning och implementeringsstöd till kommuner med hjälp av metoden ”Barn och ungdomar utsatta för våld – Signs of Safety” och BBIC och påbörjat arbetet att ta fram ett stöd för att utbilda utbildare i metoden Signs of Safety. Länsstyrelsen stödjer dessutom en studie av metoden som genomförs av Stockholms universitet och FOU Södertörn.

Länsstyrelsen har anordnat seminarier om könsstämpning med utgångspunkt i mänskliga rättigheter för yrkesverksamma inom hälso- och sjukvården samt förskola, skola och gymnasium. Syftet var att väcka insikt i vad ingreppet innebär samt stödja utvecklingen på lokal nivå av adekvat bemötande, stöd och

skydd för utsatta flickor och för dem som riskerar att utsättas.

Länsstyrelsen har deltagit i och bidragit till Barnombudsmannens och Stiftelsen Allmänna Barnhusets planering av Barnrättsdagarna.

Länsstyrelsen deltog i panelen på session ett ”identification and protection” på den tionde ”European Forum on the rights of the child, the protection of children in migration” i Bryssel.

Exempel på barns direkta och aktiva delaktighet i insatserna

Vi deltar i projekt BABAs styrgrupp. Det är en unik samverkan mellan Länsstyrelsen och Stockholms stadsmission. Vi har under året utvecklat en metod kring hur vi på bästa sätt tar tillvara barnens egna röster/upplevelser/expertis i arbetet med Barn som försvinner, regionalt och nationellt. Ett resultat är kopplingen till gömda barn på våra olika seminarier och konferenser där vi fått ta del av barnens berättelser och upplevelser i realtid, samt kunnat återkoppla konferensens resultat till barnen själva. Utvecklingsarbetet fortsätter för att utforska fler möjligheter att ta med barnens egna röster i olika delar av vårt arbete.

Barnens berättelser kommer via organisationer som möter dem i sitt arbete, och har bidragit till att stärka barnrättsperspektivet igenom förandet av våra uppdrag. Konkreta exempel är bland annat:

- de berättelser och fallbeskrivningar som redovisas i rapporten På flykt och försvunnen.
- vår nationella konferens om avslag och återvändande, som modererades av två unga vuxna (en kille och en tjej), som själva kom till Sverige som ensamkommande. På konferensen använde vi oss av så kallade ”osynliga vänner” för att ta med de osynliga papperslösa barnens röster och upplevelser in i konferenslokalen. För att ytterligare öka delaktigheten hade varje konferensdeltagare

möjlighet att lära känna ”en osynlig vän” och kunde skicka ett meddelande till sin vän via Stockholms Stadsmission.

- vid ett välbesökt seminarium på MR-dagarna om Barn som försvinner var barnens egna röster och berättelser en central del i presentationen.

4. Länsstyrelsen ska vid samråd, beslut och andra åtgärder verka för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning.

Länsstyrelsens arbete med tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning är en del av vår långsiktiga satsning för att integrera ett rättighetsbaserat arbetssätt utifrån de mänskliga rättigheterna i samtliga verksamhetsområden. Se vidare under Nationella Minoriteter och Mänskliga Rättigheter; Struktur, arbetssätt och genomförandeplan för mänskliga rättigheter.

Under året har vi haft ett särskilt samråd med Myndigheten för delaktighet (MFD) utifrån MFDs myndighetsenkät och diskuterat hur Länsstyrelsens arbete kan utvecklas. Mötet resulterade i en särskild satsning på Länsstyrelsen med utgångspunkt i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. En medarbetare rekryterades för att samordna arbetet med att ta fram en handlingsplan. Arbetet har inte kunnat slutföras.

Vi har inlett en dialog med MFD för att ta fram en plan för hur Länsstyrelsen i Stockholm kan samarbeta med MFD utifrån deras uppdrag avseende spridning av kunskap om lagändringen om bristande tillgänglighet som diskrimineringsgrund.

Inom ramen för företagsstöd i skärgården har Länsstyrelsen beviljat en investering avseende ombyggnation för att handikapp- och miljöanpassa en transportbåt, vilket ligger i linje med konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Inom verksamheten med förvaltning av skyddad natur främjar vi tillgängligheten för personer med olika bakgrund och förutsättningar. Vi har bland annat genomfört följande aktiviteter:

- en raststuga i Bullerö naturreservat har försetts med ramp och elektronisk dörröppning samtidigt som trösklar har tagits bort,
- självstängande grindar har inköpts för att underlätta passager genom betesstängsel för personer med rörelsenedsättning,
- en satsning på uppsättning av vägvisare vid stigar i naturreservat har genomförts, för att underlätta för personer med kognitiv nedsättning
- Länsstyrelsen har låtit ta fram underlag för att göra besöksplatser i naturreservat tillgängliga för personer med funktionshinder.
- Länsstyrelsen har inlett ett samarbete med Naturskyddsföreningen i Stockholm. Syftet med projektet ”Naturen på lika villkor” är att underlätta och inspirera till ett ökat friluftsliv, särskilt för personer med olika funktionsnedsättningar.

Vi var medarrangör till en nätverksträff för personliga ombud, i samarbete med Stiftelsen Parasoll och Socialstyrelsen. Konferensen innehöll en föreläsning om våld i nära relationer med fokus på våld och psykisk funktionsnedsättning.

Vi har tillsammans med Stockholms läns landsting, samtliga kommuner i Stockholms län och Nationell samverkan för psykisk hälsa (NSPH Stockholms län) tagit fram en handlingsplan för psykisk hälsa som sträcker sig från 2016 till 2020. Syftet är att skapa förutsättningar för ett långsiktigt arbete med ett gemensamt ansvarstagande från berörda aktörer.

Länsstyrelsen har deltagit i projektet Funktionshinder i etableringen som genomförde en slutkonferens under året. Projektet har syftat till att införa ett funktionshindersperspektiv på etableringen så att nyanlända med funktionsnedsättning ska säkerställas samma möjlighet som övriga deltagare i etableringen.

5. Länsstyrelsen ska integrera de mänskliga rättigheterna i sin verksamhet genom att belysa, analysera och beakta rättigheterna i den egna verksamheten, särskilt skyddet mot diskriminering.

Länsstyrelsen hänvisar här till vår återrapportering under regleringsbrevsuppdrag 1.22 om icke-diskriminering och mänskliga rättigheter.

INTEGRATION

VOLYMER OCH KOSTNADER AVSER VERKSAMHET 85*	2016	2015	2014
Årsarbetskrafter män	3,9	3,11	2,78
Årsarbetskrafter kvinnor	5,4	2,65	2,66
Andel av totala årsarbetskrafter (%)	2,49	1,53	1,40
Verksamhetskostnader inkl. OH (tkr) totalt	13 927	9 220	8 631
Andel av totala verksamhetskostnader (%)	3,00	2,18	2,04
Antal ärenden, inkomna och upprättade	118	122	111
Antal beslutade ärenden	131	82	69
Antal ej beslutade ärenden äldre än två år	1	4	13
Bidragsutbetalningar där Länsstyrelsen gör utbetalningen (tkr)	297	87	99
Brakarundersökning			
Nöjdindex brukarundersökning – verksamhet 85, Integration ¹⁾	72		

¹⁾ Nöjdindex för verksamhet 85 från länsstyrelsegemensam brukarundersökning 2016. Nöjdindex varierar mellan 0 och 100, där 0 är lägsta betyg och 100 är högsta betyg. Genomsnitt för de 16 länsstyrelser som deltog är 72.

Kommentarer till tabellen

Under 2016 har Länsstyrelsen fått nya uppdrag på regional och nationell nivå samt initierat externt finansierade projekt. Länsstyrelsen har rekryterat ytterligare resurser för att arbeta med detta, vilket har påverkat storleken på verksamhetskostnaderna. Därtill tillfördes Länsstyrelserna ytterligare medel att fördela inom ramen för förordning 2010:1122. Det har påverkat såväl antal beslutade ärenden som den totala summan för bidragsutbetalningar. Länsstyrelsen har även gjort en satsning på att minska antal beslutade ärenden som är äldre än två år, vilket har gett goda resultat.

Andra väsentliga prestationer och resultat

Nationell samordning

Under året har Länsstyrelsen i Stockholm samordnat länsstyrelsernas bosättningsarbete samt länsstyrelsernas representation i Samverkansdelegationens arbetsgrupp för bosättningsfrågor, där Migrationsverket, Arbetsförmedlingen, länsstyrelserna samt Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) deltar. Under året har bland annat följande insatser genomförts:

- Gemensam information och vägledning till kommuner för att underlätta planering och implementering av bosättningslagen.
- Översyn och revidering av dokumentet ”Rekommendationer för samarbetet mellan länsstyrelserna och bosättningsfunktioner på Migrationsverket och Arbetsförmedlingen” som fungerar som ett stöd i

regionalt samarbete och kommundialog kring anvisningar av nyanlända.

- Nationell myndighetsgemensam konferens om bosättning av nyanlända och relaterade utvecklingsområden, bland annat med fokus på förändringar i anvisningsarbetet samt erfarenhetsutbyte kring bostadslösningar för nyanlända.
- Länsstyrelseintern vägledning och sammanställning av beslut om kommunal.

Som representant i landsbygdsnätverkets integrationsgrupp har Länsstyrelsen ansvarat för fokusområde goda förutsättningar för boende på landsbygden med tillgång till jobb, service och infrastruktur. Förutsättningar för boende på landsbygden har sammanställts och bygger på ett metodutvecklingsarbete i samverkan med fem kommuner i landet. Metoderna prövades i medverkande kommuner och resulterade i fler bostäder för nyanlända.

I länsstyrelsernas nationella integrationssamråd (LINS), som leds av länsrådet i Jönköping, är Länsstyrelsen i Stockholm representant för östlänen. Nytt för i år är att LINS har lett arbetet med att förbereda tidiga insatser (TIA) där samrådet har haft flera departementsdialoger samt ansvarat för tillsättningen av två nationella samordnare och en referensgrupp. Länsstyrelsen representerar därutöver östlänen i det länsstyrelsegemensamma arbetet med TIA för asylsökande och deltar i den nationella arbetsgruppen genom samverkansdelegationen.

Länsstyrelsen representerar även östlänen i den nationella länsstyrelsegemensamma arbetsgruppen för ensamkommande barn samt fokusgruppen som samarbetar med Migrationsverket. Under året har arbetsgruppen genomfört två nationella strategidagar i Stockholm. Syftet med arbetet är att alla län samt Migrationsverket ska ge samstämmig information till berörda aktörer i landet, för att underlätta utveckling av regional samverkan och lokalt stöd. Länsstyrelsen samordnar även regeringsuppdraget om ensamkommande barn som försvinner för samtliga länsstyrelser.

Redovisning har skett i särskild ordning den 15 december 2016 till Socialdepartementet.

Länsstyrelsen är östlänens representant i länsstyrelsernas Fokusgrupp Hälsa, som under året har prioriterat utveckling av hälso-kommunikation inom ramen för etableringen. Gruppen har bland annat tagit fram en nationell webbaserad utbildningsplattform för samhälls- och hälsokommunikatörer. Vi deltar även i en referensgrupp till det nationella projektet Uppdrag Psykisk Hälsa, som har haft särskilt fokus på asylsökandes och nyanländas hälsa. Länsstyrelsen bidrar med ett regionalt perspektiv och en regional lägesbild. Fokusgruppen anordnade en kompetensutvecklingsdag kring migration och hälsa för kollegor från landets alla länsstyrelser, som ett led i att stödja arbetet med ett mer hälsofrämjande flyktingmottagande.

Regional samordning

Länsstyrelsen har fortsatt arbetat för att förbättra kvaliteten och bidra till regional utveckling av svenskundervisning för invandrare (sfi). Exempelvis har vi under året påbörjat ett samarbete med Kommunförbundet Stockholms län (KSL) i syfte att följa upp svenska för yrkesutbildade (sfx) på nytt. Länsstyrelsen har även presenterat Svenska för lågutbildade och analfabeter (Sfi-BAS) för arbetsmarknadsministern vid ett rundabords-samtal, som ett gott exempel på en insats för lågutbildade nyanlända. Vi har genom § 37-medel stöttat vidareutveckling av Sfi-BAS med fokus på bland annat modermålsstödjarnas roll och marknadsföring.

Länsstyrelsen samverkar under perioden 2016-2018 med SKL, UHR, Arbetsförmedlingen, Skolverket med flera för att utbildningsförvaltningen i Stockholm på sikt ska få fler legitimerade och behöriga lärare. Stockholms stad beviljades under hösten § 37-medel för att inkludera asylsökande lärare med utländsk examen i den pågående satsningen på ett regionalt snabbspår för nyanlända lärare.

Under året har vi även påbörjat ett arbete för att ta tillvara asylprocessen för etablerings- och integrationsfrämjande insatser. Tillsammans med Tillväxtverket har vi beviljat Södertörns högskola medel för genomförande av åtta veckors intensivkurs i svenska, som en del i ett pilotprojekt avseende en snabb väg till legitimation för asylsökande läkare från tredje land i Stockholms län.

Länsstyrelsen har föreläst på ett antal konferenser med tema asylsökande, nyanlända och arbetsmarknaden, exempelvis vid Utbildningsradions Specialpedagogikens dag om framgångsrika satsningar för att snabbare hjälpa flyktingar att matcha sin kompetens med befintliga jobb på den svenska arbetsmarknaden och på Rikskonferens om Flyktingmottagande – Insatser för utländska akademiker i Stockholms län om effektiva insatser för asylsökande läkare i länet. Mer om Länsstyrelsens arbete med nyanländas etablering på arbetsmarknaden finns att läsa under avsnittet ”Integration och mångfald i det regionala tillväxtarbetet”.

I början av år 2016 tog Länsstyrelsen initiativ till samverkan med flera idéburna organisationer som arbetar med asylsökande. Initiativet har fortsatt under året inom ramen för länsstyrelsens regeringsuppdrag Tidiga Insatser för Asylsökande (TIA). Inledningsvis har vi bland annat inventerat pågående aktiviteter samt analyserat regionens behov av kommande aktiviteter, bland annat genom en seminarieförmiddag för aktörer i länet som vill arbeta med TIA. För regleringsbrevsuppdrag 3.47 redovisar Länsstyrelsen i Jönköpings län den 2 mars 2017 en sammanställd rapport för samtliga länsstyrelser till Regeringskansliet (Arbetsmarknadsdepartementet).

Under 2016 har Länsstyrelsen startat projektet VIDA, som är finansierat av asyl-, migrations och integrationsfonden (AMIF) och syftar till att ta tillvara civilsamhällets potential för social inkludering av nyanlända. Projektet sammanför nio olika kommuner, Arbetsförmedlingen och civilsamhället. Inom

ramen för projektet stimuleras kontakter till civilsamhället inom och mellan flera olika kommunala förvaltningar och vi gör bedömningen att civilsamhällets expertis därmed synliggörs, vilket kan främja samverkan även på andra områden. Projektet ska pågå till och med februari 2019 och bör därefter implementeras i ordinarie verksamhet.

Länsstyrelsen stärker också civilsamhällets roll i mottagande och etablering genom att bevilja insatser som finansieras inom ramen för § 37a medel, exempelvis Järfälla kommun som bygger upp en gemensam samverkansplattform för civilsamhälle och kommun för insatser för nyanlända och Sollentuna kommun som i samverkan med Individuell Människohjälp skapar mötesplatser mellan nyanlända och etablerade kommuninvånare.

Under 2016 skulle länets kommuner ta emot nästan 6 700 nyanlända på anvisning, vilket är tre gånger högre än det faktiska mottagandet på anvisning 2015. I syfte att främja att planering av mottagandet av nyanlända för bosättning har en rapport tagits fram av det Regionala samrådet för etablerings- och flyktingfrågor, under ledning av Länsstyrelsen. Rapporten har spridits och ingår i SKL:s idébank med lokala exempel på bostäder och bosättning. Under 2016 har Länsstyrelsen också arbetat strategiskt för att stimulera samarbetsprojekt mellan kommuner kring nya bostadslösningar. Fyra projekt med detta fokus har påbörjats i länet. Arbete har också påbörjats för att stärka samarbetet med privata fastighetsägare och länets kommuner kring uthyrning av bostäder till nyanlända. I samarbete med Svensk Fastighetskalender har en artikel om bostadsbrist för nyanlända publicerats i *Estate Magazine* och spridits till 25 000 fastighetsägare, bostadsrättsföreningar, fastighetsförvaltare och andra beslutsfattare i branschen.

Länsstyrelsen genomförde också satsningen *Kommun för Kommun*, vilket innebar besök i alla 26 kommuner. Vår bedömning är att *Kommun för Kommun* och det interna forum

som startats upp för samordning kring flyktingfrågor har bidragit till en ökad helhetssyn och synergier mellan länsstyrelsens olika uppdrag. Genom internt samarbete mellan avdelningarna för tillväxt, samhällsbyggnad och rätt kan Länsstyrelsen använda sin fulla kapacitet, expertis och kontaktytor för att stötta implementeringen av bosättningslagen. Mer om projekt ”Kommun för kommun finns att läsa under avsnitt ”Övergripande samordning” och ”Hållbar samhällsplanering och boende”.

Samverkan Stockholmsregionen tog under våren 2016 fram en aktörsgemensam inriktning där tillgången till bostäder lyfts fram. Därtill har en ny gemensam länsanalys av regionens utmaningar inom flyktingmottagandet påbörjats under hösten 2016 tillsammans med parterna inom Samverkan Stockholmsregionen. Med ett kortare och längre tidsperspektiv analyseras fyra utpekade områden: utvecklad etableringsprocess, effektiv kompetensförsörjning, ökad tillgång till bostäder samt bibehållen trygghet och säkerhet. Analysen förväntas vara klar i början på 2017.

Länsstyrelsen fick i september ett regeringsuppdrag att med hjälp av en kommunenkät sammanställa en regional nulägesbild avseende asyl- och flyktingmottagandet och dess påverkan på kommunala verksamheter. Kommunerna lyfte bland annat osäkra planeringsförutsättningar vad avser framförallt boendepanering och skola samt strategiskt utvecklingsarbete kopplat till socialförvaltningen som stora utmaningar. Därtill understryktes kompetensbristen inom sfi och skola, inklusive elevhälsan. För regleringsbrevsuppdrag 3.35 redovisar Länsstyrelsen i Jönköpings län den 2 mars 2017 en sammanställd rapport för samtliga länsstyrelser till Regeringskansliet (Arbetsmarknadsdepartementet).

Med utgångspunkt i det stora antal ensamkommande barn som sökte asyl 2015 har Länsstyrelsen under året särskilt fokuserat på information och uppföljning samt fortsatt samordning av arbetet med barn som försvinner.

Länsstyrelsen och KSL har tillsammans tagit fram en rapport med lärdomar och erfarenheter från hösten 2015. Sammanställningen utgör ett viktigt underlag för lokala och regionala aktörer i prioriteringar framöver och visar att länets kommuner behöver utveckla:

- samarbetet med landstinget i syfte att förbättra målgruppens hälsa
- kommunikationen mellan socialtjänst, skola, överförmyndare och Migrationsverket
- rutiner för att utse särskild förordnad vårdnadshavare
- antalet boendeplatser inom kommunen

Inom ramen för det regionala arbetet med barn som försvinner har Länsstyrelsen tagit fram en samverkansplan för länet. Samverkansplanen baseras på konkreta åtgärdsförslag från bland annat den expertgrupp av gode män och överförmyndare i länet som vi format. Som ett första led i implementering och spridning av planen till länets kommuner har Sigtuna kommun beviljats § 37-medel för att samordna arbetet. Länsstyrelsen har även tagit fram ett inriktningsdokument som tydliggör de delregionala strategernas roll. Under året har Länsstyrelsen i flera sammanhang presenterat den regionala modellen för samverkan om barn som försvinner.

Länsstyrelsen sitter med i Stadsmissionens styrgrupp för projektet BABA som ger råd och stöd för ensamma barn på flykt. Vi har i samverkan med frivilligsektorn som möter barn som avvikit utvecklat en metod för hur barnens röster och upplevelser kan tas tillvara i arbetet med barn som försvinner. Metoden har prövats vid flera konferenser och seminarier och deltagare har uppskattat inslaget. Resultaten av inslagen har därefter återkopplats till barnen genom till exempel film och brev. Metoden är även utgångspunkt för Länsstyrelsens workshop som Missing Children Europe antagit till konferensen Lost in Migration på Malta i januari 2017.

Under 2016 har en rad system- och regelförändringar genomförts inom området för ensamkommande barn. Länsstyrelsens samarbete med bland annat BABA har visat att behovet av samstämmig och korrekt information är avgörande både för hur enskilda individer mår och agerar. Vi har därför prioriterat informationsinsatser till aktörer som möter målgruppen genom seminarier och konferenser i syfte att förebygga ohälsa och försvinnanden, några evenemang har även filmats och delats med samtliga Länsstyrelser och länets kommuner. Utvärderingar visar att en majoritet av deltagarna anser att de har nytta av informationen och att insatserna tillfört nya kunskaper till det egna arbetet.

För regleringsbrevsuppdrag 3.39 redovisar Länsstyrelsen i Jönköpings län den 2 mars 2017 en sammanställd rapport med bilagor från samtliga länsstyrelser till Regeringskansliet (Justitiedepartementet).

Som ett led i att förbättra och öka mottagningskapaciteten i länets kommuner har Länsstyrelsen under året påbörjat ett arbete för att erbjuda ett mer samordnat stöd inom områdena ANDT, våldsprevention och föräldraskapsstöd med fokus på målgruppen asylsökande och nyanlända barn, unga och föräldrar. Satsningen går under namnet Preventionspaketet. Kommunerna har bland annat erbjudits en seminarieserie för att höja kunskapen inom området prevention, men även informera om hur redan befintliga och nya insatser kan behöva anpassas för gruppen asylsökande och nyanlända. Mer om Länsstyrelsens arbete finns i avsnittet ”Preventionspaketet – ett samlat preventionsstöd till kommuner”.

Länsstyrelsen deltar i det kontinuerliga arbetet med att utveckla den regionaliserade samhällsorienteringen i länet. Fokus under året har varit att stötta vidareutvecklingen av en utökad samhällsorientering, som nu även omfattar 12 timmar hälsokommunikation. Under året har ett nytt treårigt samverkansavtal slutits mellan kommunerna och en ny upphandling av

samhällsorienteringskurserna har slutförts. Vi bedömer att detta sammantaget kommer att leda till ytterligare ökad kvalitet i genomförandet av samhällsorienteringen i länet. För regleringsbrevsuppdrag 3.36 redovisar Länsstyrelsen i Jönköpings län den 2 mars 2017 en sammanställd rapport för samtliga länsstyrelser till Regeringskansliet (Arbetsmarknadsdepartementet).

Länsstyrelsen har arrangerat en rad kompetenshöjande insatser med bred ansats riktade till länets kommuner och andra relevanta aktörer. Vår bedömning är att Länsstyrelsen kontinuerligt bör skapa arenor med fokus på information, erfarenhetsutbyte och nätverkan där länets aktörer kan mötas. Som ett led i detta arrangerade vi ett informations- och dialogseminarium med anledning av ny lagstiftning och förändringar som rör asyl- och flyktingmottagandet under medverkan av Migrationsverket, Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) samt Arbetsförmedlingen. Seminariet filmades och har delats med länets kommuner och samtliga länsstyrelser. Under hösten har vi även påbörjat planeringen av en uppföljningskonferens ”Sverige tillsammans”, som genomförs våren 2017. Ett

ORGANISATIONSSTYRNING

I Länsstyrelsens arbete med att vara en kundorienterad, effektiv och välskött myndighet ingår arbetet med att tillämpa ett digitalt arbetssätt. Här pågår ett omfattande arbete som fortsätter under 2017 och kommer då att bedrivas i enlighet med aktivitetsplaner som upprättas på varje avdelning. Arbetet bedrivs med stöd av myndighetens framtagna digitaliseringsprogram.

Under 2016 har vi bland annat infört en digital hantering av alla ärenden som rör väg- och järnvägsplaner, detaljplaner, strandskydd och fastighetsbildning. Sedan september hanterar vi överklagade bygglov digitalt. För att underlätta detta har vi även tagit fram en e-tjänst för att säkerställa att de inkommande handlingarna är kompletta i alla vitala delar.

Vi har även slutfört vårt arbete med att digitalisera arkivhandlingar och arbetsmaterial som finns på papper och som behövs i handläggningen av ärenden. Denna digitalisering är en viktig förutsättning för att Länsstyrelsen successivt ska kunna övergå till att hantera ärenden helt digitalt. Myndigheten tillämpar nu i stor utsträckning digital granskning och godkännande av beslut i Länsstyrelsens ärende- och dokumenthanteringssystem (Platina) istället för manuell hantering och undertecknande.

I vårt arbete med att vara en kundorienterad effektiv och välskött myndighet har vi gjort en stor satsning där vi har genomfört en serie av utbildningar i klarspråk för att våra texter ska vara skrivna med ett vårdat, enkelt och begripligt språk. Nästan alla myndighetens medarbetare har deltagit i grundutbildningen och över hälften har deltagit i påbyggnadsutbildningen.

Det utvecklingsarbete som vi påbörjade 2013 med lean som förhållningsätt och metod är etablerat och Länsstyrelsen arbetar idag systematiskt med ständiga förbättringar. Det pågår kontinuerligt olika förbättringsarbeten på myndighetens avdelningar.

Under hösten har vi arbetat fram myndighetens vägledande principer för verksamhetsutveckling och förbättringsarbete. Principerna vilar på en stadig grund bestående av våra befintliga värdeord – ansvar, respekt, balans och engagemang samt de sex övergripande statliga styrande principerna. Syftet med verksamhetsstrategin är att skapa tydlighet i hur vi ska tänka både när vi formulerar och utför våra uppdrag samt i vårt förbättringsarbete. Genom verksamhetsstrategin får vi även stöd för att kunna prioritera i vårt arbete, samt i att hantera avvikelser och uppföljning.

Verksamhetsstrategin har lanserats i slutet av året och vi kommer under början av 2017 implementera den och bland annat tillämpa den på avdelningsmöten och arbetsplatsträffar för att säkerställa efterlevnad av principerna på lång sikt.

Riktlinjer för hantering av verksamhetsrisker beslutades i oktober 2016. Dessa riktlinjer utgår från förordningen om intern styrning och kontroll. Riktlinjerna tydliggör bland annat roller och ansvar samt ger stöd för hur arbetet ska genomföras.

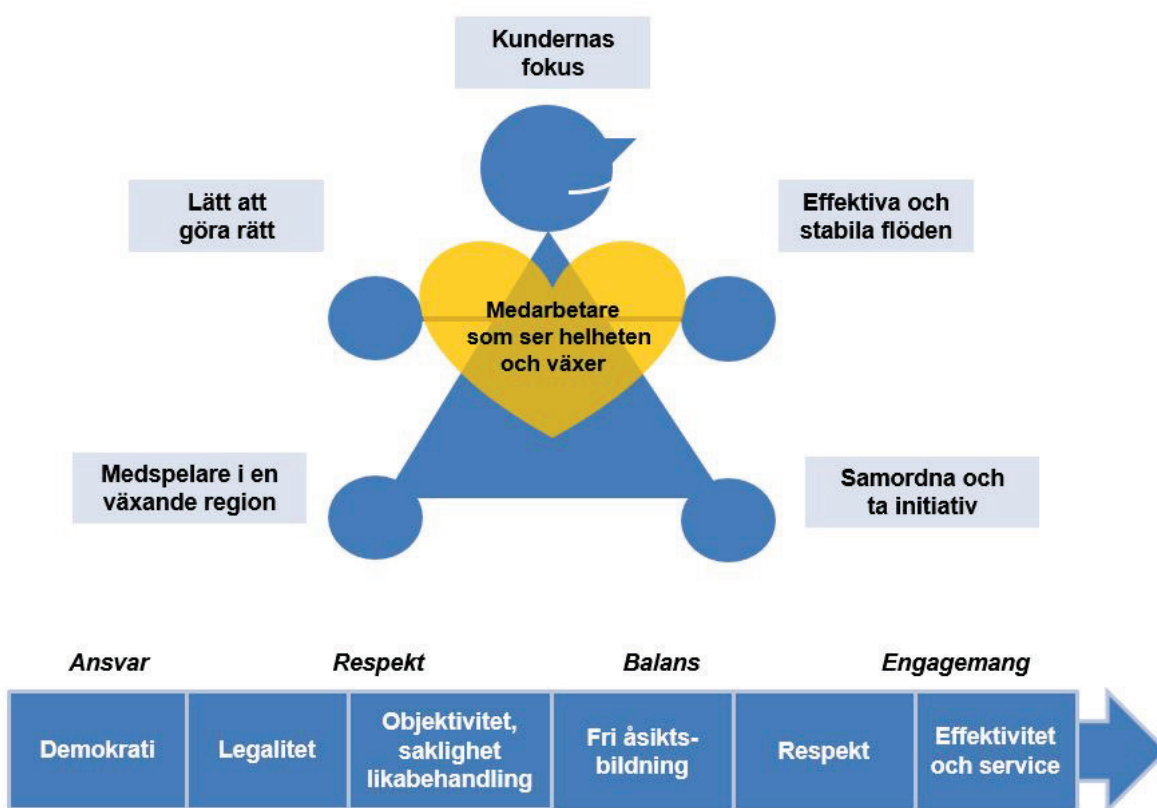
Verksamhetsrisker identifieras, analyseras, hanteras samt dokumenteras i strukturerad form. Avdelningarna uppdaterar verksamhetsrisker under verksamhetsåret och dokumenterar förändringar i samband med tertiälpåföljningarna. Tertiälpåföljningarna sker sedan 2015 gemensamt i länsledningsgruppen och leder till beslut från länsledningen, bland annat om verksamhetsrisker ska accepteras

eller hanteras. Beslut från första tertialet följs upp i samband med den andra tertial-uppföljningen.

Samtliga verksamhetsansvariga undertecknar ett särskilt intygande om riskbedömning och riskhantering av den interna styrningen och kontrollen inom respektive verksamhet. Vidare görs en bedömning av den interna styrningen

och kontrollen där verksamhetsansvariga intygar att den är tillfredsställande. Intygandet avser hela 2016 och utgör ett delunderlag till ledningens bedömning i årsredovisningen.

Det ovan nämnda utgör en sammanfattande redovisning av de omständigheter som ligger till grund för ledningens bedömning av den interna styrningen och kontrollen i sin helhet.

PERSONALUPPGIFTER

Enligt kraven i FÅB 3 kap 3§ ska myndigheter redovisa de åtgärder som har vidtagits i syfte att säkerställa att kompetens finns för att fullgöra de uppgifter som avses i 1§ första stycket. I redovisningen ska det ingå en bedömning av hur de vidtagna åtgärderna sammantaget har bidragit till fullgörandet av dessa uppgifter. (Förordning 2008:747)

Återrapportering

Redovisa en bedömning av hur de vidtagna åtgärderna sammantaget har bidragit till fullgörandet av dessa uppgifter.

Inledning

Länsstyrelsens sammantagna bedömning är att de åtgärder som vidtagits under året har varit adekvata och bidragit till att såväl personalstyrkan som dess kompetens kvalitativt och kvantitativt svarat mot myndighetens behov för att klara uppdraget.

Under det gångna verksamhetsåret har arbetet med att stärka Länsstyrelsens attraktivitet som arbetsgivare och arbetsplats fortsatt.

Exempel på sådana insatser är ett utvecklat arbete för att ta tillvara kompetens genom intern rörlighet och interna karriärvägar, men också genom satsning på att utveckla chefsrollen och genom systematisk utveckling av myndighetens verksamhet.

Personalomsättningen är något högre än genomsnittet för statliga myndigheter i närområdet och sjukfrånvaron har ökat under året. Flertalet rekryteringar till såväl chefsposter som expert- och handläggarfunktioner genomfördes framgångsrikt.

Antalet anställda på Länsstyrelsen i Stockholms län var i genomsnitt 423 personer varav 286 kvinnor (68 procent) och 137 män (32 procent). Totalt under året har vi haft 470 personer anställda (exklusive timanställda). Av dessa var 316 kvinnor och 154 män.

Chefs- och ledarskapsfrågor

Under året har vår ledarpolicy reviderats för att tydliggöra ledarrollen. Den ligger också till grund för planeringen av vårt ledarutvecklingsbehov.

Under året har formen för erfarenhetsutbyte bland chefer stärkts genom systematiskt arbete med månatliga chefskollegier. Kollegierna har spånt över ett brett spektrum ämnen med allt från internt erfarenhetsutbyte till externa ledarskapsföreläsningar.

Under 2016 har ett antal chefer använt sig av utvecklingsverktyget Farax. Farax ger chefen en bild i 360 grader av hur det egna ledarbeteendet upplevs och hur det önskvärda ledarbeteendet ser ut utifrån de olika intressenternas perspektiv. Verktyget har gett varje chef möjlighet till konstruktiva dialoger i syfte att utveckla det egna ledarskapet och har varit ett hjälpmedel för överordnad chef att bidra till underordnad chefs utveckling.

Under våren 2016 genomförde fem chefer det nationella ledarutvecklingsprogrammet för nya chefer inom länsstyrelserna.

Under året har två arbetsmiljöseminarier genomförts för chefer och skyddsombud. Teman har varit psykosocial och organisatorisk arbetsmiljö samt stress och hållbart arbetsliv. Samtliga nya chefer har delegerats arbetsmiljöuppgifter.

Under året rekryterades 3 nya chefer (3 enhetschefer). Samtliga nya chefer har genomgått en gemensam introduktion med teman som täcker styrning- och uppföljningsprocessen, att vara arbetsgivare samt information om det interna verksamhetsstödet i övrigt.

Chefer på länsstyrelsen Stockholm 2016

CHEFSNIVA	TOTALT	KVINNOR		MÄN	
	Antal	Antal	%	Antal	%
Länsledningen	2	2	100 %	0	0
Avdelningschefer	6	4	66 %	2	33 %
Enhetschefer	20	15	75 %	5	25 %
Totalt	28	21	75 %	7	25 %

Attraktiv arbetsgivare/arbetsplats

För Länsstyrelsen är det ett löpande arbete att bli ännu bättre på att attrahera och behålla rätt kompetens. Myndighetens arbete med interna utvecklingsvägar har fortsatt att utvecklas under året. Vi har varit utställare vid arbetsmarknadsdagar och där representerats av medarbetare från efterfrågade organisatoriska delar.

Länsstyrelsen har under året lagt stort fokus vid att arbeta förebyggande och systematiskt för att motverka stress och sjukfrånvaro.

Vi har genomfört ett partsgemensamt arbete för att revidera och stärka vårt lokala avtal för samverkan relaterat till nytt centralt avtal.

Under 2016 har vi i samarbete med Arbetsförmedlingen, inom ramen för praktikantprogrammet för funktionshindrade, åtagit oss att ta emot minst sex praktikanter för en period om sex månader per praktikant. Vi har tagit emot åtta praktikanter. Två av de som praktiserade hos oss har efter praktikperioden erbjudits kortare visstidsanställningar.

Rekrytering

Under året har myndighetens strategiska behov av kompetens inventerats och det underlaget ligger till grund för de kravprofiler som aktualiseras framöver.

Antalet anställda på Länsstyrelsen i Stockholms län var 470 personer (exklusive timanställda) 31 december 2016. Av dessa var 316 kvinnor och 154 män. Detta motsvarar 67 respektive 33 procent av de anställda. Cirka 10 procent hade någon form av tidsbegränsad anställning.

88 personer slutade under året och 89 personer rekryterades.

Rekryteringsverktyget ReachMee har effektiviserat rekryteringsarbetet.

Under 2016 platsannonserade myndigheten vid 104 tillfällen och exponerade därigenom 84 befattningar. Till de befattningar som hade en sista ansökningstid före nyår inkom 2 349

ansökningar via ReachMee. Av dessa sökande var 800 män (34 procent) och 1 549 kvinnor (66 procent).

I all rekrytering uppmärksammas mångfalds-aspekter och diskrimineringsrisker i urvalet av kandidater. Enheten för personalfrågor samordnar och stödjer linjeavdelningarna i rekryteringsarbetet. För att säkerställa en hög kvalitet i rekryteringarna har rekryterande chefer alltid HR-stöd under hela rekryteringsprocessen.

I rekrytering av chefer avropar Länsstyrelsen tjänst från vår avtalsleverantör Experis Manpower Group för att komplettera den interna rekryteringskompetensen med tillgång till utökad kandidatsökning, tester och möjlighet till ”second opinion”.

Personalomsättningen 2016 var 13 procent (nyanställda) och 13 procent (avgångar) enligt Arbetsgivarverkets statistik. Vi har en minskning avseende avgångar och en ökning avseende nyanställda jämfört med 2015. Utvecklingen av personalomsättning följs över åren bland annat utifrån Arbetsgivarverkets återrapportering av uppgifter om kompetens-kategorier.

Inkluderande verksamhet

Att erbjuda en arbetsplats där alla har lika villkor är en del i att vara en attraktiv arbetsgivare och en strategisk kompetensförsörjningsfråga. I myndighetens annonser i samband med rekrytering poängteras intresset för och önskan om sökande med olika bakgrund som en förutsättning för en god kompetensförsörjning. Nyanställda medarbetare genomgår som en del av myndighetens introduktionsprogram en utbildning i likabehandlings- och jämställdhetsfrågor.

Vi har under hösten partsgemensamt arbetat fram en ny plan för lika rättigheter och möjligheter för perioden 2017-2019. Den för året gällande planen har granskats av Diskrimineringsombudsmannen med godkänt resultat.

De statliga avtalen om tolkförmedling tas i anspråk vid översättning av material eller vid planerade besök. Detta inkluderar besökare inom ramen för det finska förvaltningsområdet.

Lönebildning

Under våren genomfördes en arbetsvärderingsprocess för att komplettera den som genomfördes 2016. Ytterligare åtta befattningar arbetsvärderades. Syftet med arbetsvärderingen var att utifrån centrala avtalens intentioner kunna visa dels nuvarande lönebild men också ge underlag för ett beslut om en framtida önskad lönebild, dels ge underlag för beslut om eventuella riktade satsningar i årets lönerevision. Efter beslut i länsledningsgruppen prioriterades medarbetare på avdelningen för rättsliga frågor och avdelningen för landsbygdsfrågor, utifrån resultatet i arbetsvärderingen.

Under hösten 2016 genomförde myndigheten en lönerevision med utgångspunkt i revisionsdatum 2016-10-01. Utfallet för hela myndigheten blev 2,72 procent. Utfallet varierade mellan 2,24 procent och 3,00 procent bland våra sex avdelningarna

Arbetsmiljö

Under året har myndighetens arbetsmiljöpolicy beslutats och till den fogats en plan för arbetsmiljöarbetet. Planen revideras kontinuerligt utifrån den kunskap om vår arbetsmiljö som inhämtas via statistik och medarbetarenkät med mera.

Hälsoarbetet på myndigheten är planlagt och en rutin för myndighetens hälsoarbete finns. I rutinen fastställs mål för hälsoarbetet, som följs upp i tertialuppföljningarna.

Sjukfrånvaron har fortsatt att öka och för att bryta trenden pågår arbete för att analysera och starta utvecklingsinsatser med målet att minska personalomsättningen och sjukfrånvaron.

Nya chefer har fått grundläggande utbildning i arbetsmiljö och därefter fått arbetsmiljöuppgifterna formellt delegerade till sig.

2016 utnyttjade 86 procent av personalen möjligheten att ta ut friskvårdstimme. Motsvarande siffra för 2015 var 92 procent.

Andel i procent av medarbetarna som använt friskvårdstimme 2016

	KVINNOR %	MÄN %	TOTALT %
Andel som nyttjar friskvård	91	70	86

Tabellen ovan visar att kvinnorna i mycket större omfattning än männen använde sig av förmånen friskvårdstimme under året.

Tabell över sjukfrånvaro i enlighet med 7 kap. 3§ FÅB

Kön	Ålder	2016	2015	Sjukfrånvaro 60 dgr och längre i förhållande till total sjukfrånvaro (%)	Antal anställda ³⁾	Total sjukfrån- varo i förhållande till sammanlagd ordinarie arbetstid (%)	Sjukfrånvaro 60 dgr och längre i förhållande till total sjukfrånvaro (%)
		Antal anställda ¹⁾²⁾	Total sjukfrån- varo i förhål- lande till samma- nlagd ordinarie arbetstid (%)				
Män	- 29	4,6	2,0	0,0	10	1,8	0
	30 - 49	72,1	3,0	60,1	83	3,7	16,9
	50 -	60,4	9,8	75,6	69	8,7	43,5
	Alla	137,1	6,0	70,3	162	5,6	60,4
Kvinnor	- 29	16,5	3,9	50,2	21	2,4	0
	30 - 49	152,7	7,4	71,7	180	5,4	24,5
	50 -	116,8	6,3	66,1	138	6,4	26,9
	Alla	286,0	6,7	68,9	339	5,6	51,4
Samtliga	- 29	21,1	3,6	47,3	31	2,2	0
	30 - 49	224,8	5,9	69,8	263	4,9	22,2
	50 -	177,2	7,5	70,0	208	7,0	31,8
	Alla	423,1	6,5	69,3	502	5,6	54,1

Källa: UNIT 4 Business Word

¹⁾ Enligt 7 kap. 3§ FÅB (2000:605) framgår att uppgifter för grupper med högst 10 anställda inte ska lämnas och inte heller om uppgiften kan hänföras till en enskild individ.

²⁾ Vid beräkning av sjukfrånvaron omfattas ett genomsnitt av de som arbetat under året i förhållande till den totala arbetstiden exklusive timanställda.

³⁾ I antalet ingår samtliga anställda inklusive timanställda

ÅRET I SIFFROR

Tabell A - Verksamhetskostnader 2014 – 2016 Tkr

VÄS-KOD	SAKOMRÅDEN OCH MYNDIGHETSÖVERGRIPANDE VERKSAMHET	2016	2015	2014
20-21	Övrig förvaltning	37 967	35 631	45 755
25	Trafikföreskrifter m.m.	1 415	1 640	1 643
28	Livsmedelskontroll, djurskydd och allmänna veterinära frågor	21 597	18 675	20 148
30	Regional tillväxt	24 178	20 585	22 994
34	Infrastrukturplanering	4 943	4 462	6 292
40	Hållbar samhällsplanering och boende	34 833	32 551	33 775
41	Stöd till boende	1 695	984	1 245
42	Energi och klimat	4 520	4 182	4 062
43	Kulturmiljö	11 415	11 806	10 431
45	Skydd mot olyckor, krisberedskap och civilt försvar	27 736	20 878	20 944
50	Övergripande och gemensamt för naturvård och miljöskydd	23 340	26 218	28 485
51	Skydd av områden och arter, förvaltning och skötsel av skyddade områden	37 240	27 129	22 385
52	Prövning och tillsyn för skydd av naturen	4 749	4 135	4 293
53	Vattenverksamhet	10 139	10 125	7 728
54	Mineral- och torvfyndigheter	0	0	0
55	Miljöfarlig verksamhet	6 294	5 901	7 764
56	Övrigt miljö- och hälsoskydd	1 097	725	632
57	Förorenade områden, efterbehandling	3 048	5 149	6 429
58	Restaurering	57	712	205
60	Lantbruk och landsbygd	19 418	21 283	17 260
62	Fiske	1 450	1 482	1 341
70	Folkhälsa	5 956	6 336	5 672
80	Jämställdhet	20 117	16 129	14 343
81	Nationella minoriteter	7 426	8 542	8 619
82	Mänskliga rättigheter	2 236	1 234	330
85	Integration	9 778	6 657	6 437
	SUMMA PRODUKTION	322 645	293 150	299 213
10	Myndighetsövergripande verksamhet	28 517	27 457	30 445
11	Administration och intern service	114 493	104 052	92 910
	SUMMA VERKSAMHETSKOSTNADER EXKL RESURSSAMVERKAN	465 656	424 659	422 568
99	Resurssamverkan ¹⁾	1 816	1 865	937
	TOTALSUMMA VERKSAMHETENS KOSTNADER ENL RESULTATRÄKNINGEN ²⁾	467 472	426 525	423 504

¹⁾ Den del av kostnader för resurssamverkan som ska belasta länsstyrelsen fördelas på respektive tvåsifferkod

²⁾ Totalsumma verksamhetskostnader ska överensstämma med verksamhetskostnader enligt resultaträkningar

Källa: Länsstyrelsens ekonomisystem UNIT 4 Business World

Definition av resurssamverkan:

Med offentlig resurssamordning menas att en myndighet har rätt att mot avgift helt eller delvis samordna sitt resursutnyttjande avseende varor och tjänster med en annan myndighet, kommun eller landsting (s.k. sambruk). Skriftliga avtal om samordningen bör träffas mellan de berörda parterna. Ansvarsfördelningen mellan myndigheterna bör läggas fast.

Tabell B – Verksamhetskostnader 2016

VÄS-KOD	SAKOMRÅDEN OCH MYNDIGHETS-ÖVERGRIPANDE VERKSAMHET	KOSTNADER EXKL OH		OH-KOSTNADER		KOSTNADER INKL OH	
		TKR	%	TKR	%	TKR	%
20-21	Övrig förvaltning	37 967	8,15%	20 018	14,09%	57 985	12,48%
25	Trafikföreskrifter m.m.	1 415	0,30%	802	0,56%	2 217	0,48%
28	Livsmedelskontroll, djurskydd och allmänna veterinära frågor	21 597	4,64%	12 190	8,58%	33 787	7,27%
30	Regional tillväxt	24 178	5,19%	9 562	6,73%	33 741	7,26%
34	Infrastrukturplanering	4 943	1,06%	2 380	1,68%	7 323	1,58%
40	Hållbar samhällsplanering och boende	34 833	7,48%	18 898	13,30%	53 731	11,56%
41	Stöd till boende	1 695	0,36%	1 002	0,71%	2 697	0,58%
42	Energi och klimat	4 520	0,97%	2 607	1,84%	7 128	1,53%
43	Kulturmiljö	11 415	2,45%	4 917	3,46%	16 332	3,51%
45	Skydd mot olyckor, krisberedskap och civilt försvar	27 736	5,96%	8 115	5,71%	35 850	7,71%
50	Övergripande och gemensamt för naturvård och miljöskydd	23 340	5,01%	11 733	8,26%	35 073	7,55%
51	Skydd av områden och arter, förvaltning och skötsel av skyddade områden	37 240	8,00%	9 151	6,44%	46 391	9,98%
52	Prövning och tillsyn för skydd av naturen	4 749	1,02%	2 792	1,97%	7 541	1,62%
53	Vattenverksamhet	10 139	2,18%	5 717	4,02%	15 856	3,41%
54	Mineral- och torvfyndigheter	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
55	Miljöfarlig verksamhet	6 294	1,35%	3 705	2,61%	9 999	2,15%
56	Övrigt miljö- och hälsoskydd	1 097	0,24%	646	0,45%	1 743	0,38%
57	Förorenade områden, efterbehandling	3 048	0,65%	1 204	0,85%	4 252	0,91%
58	Restaurering	57	0,01%	34	0,02%	91	0,02%
60	Lantbruk och landsbygd	19 418	4,17%	10 461	7,36%	29 879	6,43%
62	Fiske	1 450	0,31%	613	0,43%	2 063	0,44%
70	Folkhälsa	5 956	1,28%	2 803	1,97%	8 760	1,89%
80	Jämställdhet	20 117	4,32%	5 173	3,64%	25 291	5,44%
81	Nationella minoriteter	7 426	1,59%	2 201	1,55%	9 626	2,07%
82	Mänskliga rättigheter	2 236	0,48%	1 190	0,84%	3 426	0,74%
85	Integration	9 778	2,10%	4 149	2,92%	13 927	3,00%
	SUMMA PRODUKTION	322 645	69,29%	142 063	100,00%	464 708	100,00%
10	Myndighetsövergripande verksamhet	28 517	6,12%				
11	Administration och intern service	114 493	24,59%				
	SUMMA VERKSAMHETSKOSTNADER EXKL RESURSSAMVERKAN	465 656	100,00%			464 708	100,00%
99	Resurssamverkan ¹⁾	1 816		948		2 764	
	Totalsumma verksamhetens kostnader enl resultaträkningen ²⁾	467 472				467 472	
	Myndighetsövergripande, adm och intern service uppdelat på: ³⁾						
	Nivå 1 (113-115)	90 089	37,55%				
	Nivå 2 (110-112, 116-119)	24 404	10,17%				
	Nivå 3 (100-109)	28 517	11,89%				
	Personalkostnad, produktion (kkl 4, verksamhetskod 2-8)	239 917					

¹⁾ Den del av kostnader för resurssamverkan som inte avser den egna länsstyrelsen redovisas på denna rad. Länsstyrelsens egen andel redovisas under relevant verksamhetskod, oftast adm. och intern service (11).

²⁾ Totalsumma verksamhetskostnader skall överensstämma med verksamhetskostnaderna enligt resultaträkningen.

³⁾ Summan på nivå 1-3 ska överensstämma med summan av Myndighetsövergripande verksamhet och Administration och intern service. Den procentuella fördelningen skall visa resp. nivåns andel av personalkostnaderna vht 2-8 (kkl 4).

Källa: Länsstyrelsens ekonomisystem UNIT 4 Business World

Tabell C – Årsarbetskrafter 2014 – 2016 ¹⁾

VÄS- KOD	SAKOMRÅDEN OCH MYNDIGHETS- ÖVERGRIPANDE VERKSAMHET	2016			2015		2014
		TOTALT	VARAV KVINNOR	VARAV MÄN	TOTALT	TOTALT	
20-21	Övrig förvaltning	49,3	35,4	13,9	48,8	55,3	
25	Trafikföreskrifter m.m.	2,2	0,7	1,5	2,6	2,7	
28	Livsmedelskontroll, djurskydd och allmänna veterinära frågor	27,5	24,4	3,1	25,3	27,9	
30	Regional tillväxt	18,8	12,8	6,0	16,6	18,5	
34	Infrastrukturplanering	5,1	2,6	2,5	4,6	5,3	
40	Hållbar samhällsplanering och boende	41,5	29,4	12,2	42,0	44,0	
41	Stöd till boende	2,3	2,3	0,0	1,4	2,1	
42	Energi och klimat	5,6	5,2	0,4	4,9	4,5	
43	Kulturmiljö	11,6	9,3	2,4	13,5	11,9	
45	Skydd mot olyckor, krisberedskap och civilt försvar	16,4	7,1	9,3	19,9	19,4	
50	Övergripande och gemensamt för naturvård och miljöskydd	24,2	16,6	7,5	28,9	30,3	
51	Skydd av områden och arter, förvaltning och skötsel av skyddade områden	22,7	9,9	12,8	17,3	13,4	
52	Prövning och tillsyn för skydd av naturen	6,5	4,1	2,4	5,4	6,7	
53	Vattenverksamhet	13,7	6,2	7,5	14,0	10,3	
54	Mineral- och torvfyndigheter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
55	Miljöfarlig verksamhet	8,7	5,8	2,9	8,2	9,8	
56	Övrigt miljö- och hälsoskydd	1,6	1,3	0,3	1,1	1,0	
57	Förorenade områden, efterbehandling	3,2	0,6	2,6	7,0	11,0	
58	Restaurering	0,1	0,0	0,1	0,2	0,1	
60	Lantbruk och landsbygd	24,7	18,4	6,3	29,0	23,5	
62	Fiske	1,5	0,1	1,4	1,9	2,1	
70	Folkhälsa	5,9	4,3	1,5	6,6	6,1	
80	Jämställdhet	11,2	9,2	2,0	9,8	11,5	
81	Nationella minoriteter	4,6	4,2	0,4	5,0	6,9	
82	Mänskliga rättigheter	2,3	0,2	2,1	1,4	0,5	
85	Integration	9,4	5,4	3,9	5,8	5,4	
	SUMMA PRODUKTION	320,7	215,7	105,1	321,3	330,3	
10	Myndighetsövergripande verksamhet	22,2	13,7	8,5	19,6	20,9	
11	Administration och intern service	31,1	19,8	11,3	32,2	36,1	
	SUMMA ÅRSARBETSKRAFTER EXKL RESURSSAMVERKAN	374,1	249,2	124,9	373,1	387,2	
99	Resurssamverkan ²⁾	2,3	1,3	1,0	2,4	1,2	
	TOTALT ANTAL ÅRSARBETSKRAFTER	376,4	250,5	125,8	375,5	388,4	

¹⁾ I årsredovisningen för 2014 har 1 760 timmar använts som årsarbetstid för tabell C. Därför har jämförelsetalen för året 2014 i denna årsredovisning räknats om till den nya årsarbetstiden 1 710 timmar.

²⁾ Den del av årsarbetskrafterna för resurssamverkan som inte avser den egna länsstyrelsen redovisas på denna rad. Länsstyrelsens egen andel redovisas under relevant verksamhet på tvåsiffernivå.

Källa: Länsstyrelsens ekonomisystem UNIT 4 Business World

Tabell D - Representation

KOSTNADER FÖR REPRESENTATION	2016		2015		2014	
	TOTALT TKR	PER ÅA KRONOR	TOTALT TKR	PER ÅA KRONOR	TOTALT TKR	PER ÅA KRONOR
Intern representation (undergrupp 496 i baskontoplanen)	523	1 389	438	1 167	339	873
Extern representation (undergrupp 552 i baskontoplanen)	718	1 907	595	1 585	495	1 276

Källa: Länsstyrelsens ekonomisystem UNIT 4 Business World

Kommentarer Tabell D

Ökningen beror på intern och extern invigning av nya lokalen.

Tabell E - Lokaler

LOKALKOSTNADER	2016	2015	2014
Residens			
Lokalkostnader (tkr) 103	3 617	3 664	3 665
Lokalyta (m ²)	1 357	1 357	1 357
Lokalkostnad per m ² (kr)	2 666	2 700	2 701
Lokaler ¹⁾			
Lokalkostnader (tkr) 113	48 237	44 686	40 376
Lokalyta (m ²)	8 899	16 963	16 963
Lokalkostnad per m ² (kr)	5 421	2 634	2 380
Lokalkostnad per årsarbetskraft (tkr)	128	119	104
Lokalyta per årsarbetskraft (m ²)	24	45	44
Kontorslokaler ²⁾			
Kontorslokalyta (m ²)	7 995	14 314	14 314
Kontorslokalyta per årsarbetskraft (m ²)	21	38	37
SUMMA LOKALKOSTNADER	51 855	48 350	44 041

¹⁾ Med lokaler avses samtliga utrymmen förutom residenset såsom kontorslokaler, förråd, källare och garage. Med lokalkostnader avses hyra, lokalvård, larm och bevakningskostnader, avskrivningskostnader med mera.

²⁾ Med kontorslokaler avses ytor ovan mark såsom kontorsrum, biytor som korridorer, toaletter, trapphus, närarkiv, närförråd etc

Källa: Länsstyrelsens ekonomisystem UNIT 4 Business World

Kommentarer Tabell E

Lokalytan har minskat mellan åren men lokalkostnader ökar ändå 2016 jämfört med 2015. Det beror på att länsstyrelsen har haft dubbla lokalhyror i januari och februari eftersom den gamla lokalen på Hantverkargatan behövde återställas till en viss standard.

Tabell F – Redovisning av ärenden 2016 (samtliga ärenden oavsett databas)

A	B	C	D	E	F	G
SAKOMRÅDE OCH DEL AV SAKOMRÅDE	INGÅENDE BALANS	ANTAL INKOMNA ÄRENDEN (EXKL UPPRÄTTADE ÄRENDEN)	ANTAL UPPRÄTTADE ÄRENDEN	ANTAL BESLUTADE ÄRENDEN	UTGÅENDE BALANS (F=B+C+D-E)	ANTAL EJ BESLUTADE ÄRENDEN, ÄLDRE ÄN TVÅ ÅR
Myndighetsövergripande, administration och intern service (10-11)	448	417	543	804	604	99
Övrig förvaltning (20-21)	8 546	29 128	2 282	35 521	4 435	238
varav Stiftelser (206)	5 113	11 473	117	14 303	2 400	15
varav Kameraövervakning (211)	130	746	13	798	91	2
varav Bevakningsföretag m.m. (212)	450	9 419	1874	11 503	240	1
Trafikföreskrifter m.m. (25)	179	745	8	747	185	0
Livsmedelskontroll, djurskydd och allmänna veterinära frågor (28)	561	2 624	932	3 494	623	12
varav Livsmedelskontroll (281)	33	107	101	212	29	0
varav Djurskydd (282)	455	2 186	696	2 884	453	11
varav Smittskydd (283)	38	284	41	296	67	0
varav Allmänna veterinära frågor (284)	31	42	56	76	53	1
Regional tillväxt (30)	47	98	52	99	98	4
Infrastrukturplanering (34)	20	57	5	60	22	3
Hållbar samhällsplanering och boende (40)	585	3 183	40	3 150	658	19
Stöd till boende (41)	385	384	7	297	470	0
Energi och klimat (42)	7	159	76	145	97	3
Kulturmiljö (43)	550	1 529	55	1 625	509	65
Skydd mot olyckor, krisberedskap och civilt försvar (45)	119	301	50	288	182	11
varav Tillsyn enligt lag om skydd mot olyckor samt uppföljning av kommunernas krishanteringssystem (456)	28	2	7	25	12	3
Övergripande och gemensamt för naturvård och miljöskydd (50)	565	619	63	487	760	48
Skydd av områden och arter, förvaltning och skötsel av skyddade områden (51)	176	152	301	295	334	54
varav Tillsyn av vattenskyddsområden (516)	0	3	0	1	2	0
Prövning och tillsyn för skydd av naturen (52)	338	1 532	95	1 660	305	11
Vattenverksamhet (53)	205	384	36	410	215	20
varav Tillsyn av vattenverksamheten (535)	158	311	26	334	161	15
Mineral- och torvfyndigheter (54)	0					
Miljöfarlig verksamhet (55)	256	355	33	374	270	24
varav Tillsyn av miljöfarlig verksamhet (555)	183	242	32	254	203	20
Övrigt miljö och hälsoskydd (56)	91	518	10	550	69	12
Förorenade områden, efterbehandling (57)	19	11	3	12	21	6
varav tillsyn av förorenade områden och miljöriskområden (575)	5	5	1	5	6	2
Restaurering (58)	3	2	0	3	2	0
Lantbruk och landsbygd (60) ¹	150	316	66	274	258	1
varav Stöd till jordbruket enligt EG:s förordningar (601)	6	6	3	11	4	0
Fiske (62) ²	68	436	7	467	44	1
Folkhälsa (70)	23	7	59	68	21	0
Jämställdhet (80)	19	10	44	35	38	0
Nationella minoriteter (81)	54	22	80	22	134	0
Mänskliga rättigheter (82)	6	23	22	7	44	0
Integration (85)	65	98	20	131	52	1

Summa	13 485	43 110	4 889	51 025	10 450	632
varav Vattenmyndighetens ärenden						
varav Miljöprövningsdelegationens ärenden	40	44	0	50	34	4

¹⁾ Under 2016 har huvuddelen av länsstyrelsernas arbete med jordbrukarstöden och landsbygdsstöden skett i Jordbruksverkets nya IT-system. Dessa system är ännu inte färdigbyggda, varför statistik över inkomna och handlagda ärenden inom området jordbrukarstöd (VÅS 601) inte är möjlig att hämta ut.

För landsbygdsstöden (VÅS 602) har siffror över inkomna och beslutade ärenden beträffande ansökningar om stöd kunnat hämtas från Jordbruksverkets system. Statistik för inkomna och beslutade ärenden om utbetalningar av stöd är inte möjlig att hämta ut och redovisas därför ej. Siffrorna som redovisas för 2015-2016 är därför ofullständiga och skiljer sig från tidigare års statistik. Det som redovisas här är den ärendestatistik som hämtas från länsstyrelsens eget diarieföringsystem i tabellen summerat med inkomna och beslutade ärenden beträffande ansökan om landsbygdsstöd.

²⁾ För fiske (VÅS 622) har siffror över inkomna och beslutade ärenden beträffande ansökningar om stöd kunnat hämtas från Jordbruksverkets system. Statistik för inkomna och beslutade ärenden om utbetalningar av stöd är inte möjlig att hämta ut och redovisas därför ej. Det som redovisas här är den ärendestatistik som hämtas från länsstyrelsens eget diarieföringsystem i tabellen summerat med inkomna och beslutade ärenden beträffande ansökan om fiske.

Källa: Ärendehandläggningssystemet Platina, Jordbruksverket och Boverket

Kommentarer Tabell F

**Tabell G – Redovisning av överklagade ärenden 2016
(samtliga ärenden oavsett databas)**

A	B	C	D
SAKOMRÅDE OCH DEL AV SAKOMRÅDE	ANTAL ÖVERKLAGADE ÄRENDEN ¹⁾	ANTAL ÖVERKLAGADE ÄRENDEN SOM AVGJORTS I HÖGRE INSTANS ²⁾	VARAV ANTAL ÄNDRADE ÄRENDEN ³⁾
Myndighetsövergripande, administration och Intern service (10-11)	4	2	1
Övrig förvaltning (20-21)	158	86	10
varav Stiftelser (206)	21	9	0
varav Kameraövervakning (211)	48	18	1
varav Bevakningsföretag m.m. (212)	20	15	6
Trafikföreskrifter m.m. (25)	71	18	4
Livsmedelskontroll, djurskydd och allmänna veterinära frågor (28)	60	57	6
varav Livsmedelskontroll (281)	6	1	1
varav Djurskydd (282)	54	56	5
varav Smittskydd (283)	0		
varav Allmänna veterinära frågor (284)	0		
Regional tillväxt (30)	0		
Infrastrukturplanering (34)	0		
Hållbar samhällsplanering och boende (40)	470	395	78
Stöd till boende (41)	4	2	0
Energi och klimat (42)	0		
Kulturmiljö (43)	5	4	0
Skydd mot olyckor, krisberedskap och civilt försvar (45)	4	2	1
varav Tillsyn enligt lag om skydd mot olyckor samt uppföljning av kommunernas krishanteringssystem (456)			
Övergripande och gemensamt för naturvård och miljöskydd (50)	101	133	34
Skydd av områden och arter, förvaltning och skötsel av skyddade områden (51)	7	7	0
varav Tillsyn av vattenskyddsområden (516)			
Prövning och tillsyn för skydd av naturen (52)	45	37	15
Vattenverksamhet (53)	17	11	2
varav Tillsyn av vattenverksamheten (535)	17	11	2
Mineral- och torvfyndigheter (54)	0		
Miljöfarlig verksamhet (55)	19	13	6
varav Tillsyn av miljöfarlig verksamhet (555)	7	3	1
Övrigt miljö och hälsoskydd (56)	2	1	0
Företnadsområden, efterbehandling (57)	0		
varav Tillsyn av förorenade områden och miljöriskområden (575)			
Restaurering (58)	0		
Lantbruk och landsbygd (60)	6	8	2
varav Stöd till jordbruket enligt EG:s förordningar (601)	3	5	1
Fiske (62)	0		
Folkhälsa (70)	0		
Jämställdhet (80)	0		
Nationella minoriteter (81)	2	1	0
Mänskliga rättigheter (82)			
Integration (85)			
Summa	975	777	159
varav Vattenmyndighetens ärenden			
varav Miljöprövningsdelegationens ärenden	12	10	5

¹⁾ Avser ärenden som är beslutade av länsstyrelsen och som överklagats till högre instans under 2016.

²⁾ Avser ärenden som avgjorts i högre instans och vars domar/beslut inkommit till Länsstyrelsen under 2016, oavsett vilket år överklagandet skickades in.

³⁾ Avser ärenden som är ändrade substantiellt (t.ex. ska ändring av angivna tidpunkter ej beaktas) i förhållande till Länsstyrelsens beslut.

Källa: Ärendehandläggningssystemet Platina

Tabell H – Handläggningstider

Länsstyrelserna målsätter och följer upp handläggningstiden för ett gemensamt urval av ärendeslag. Målen är satta utifrån det antal dagar det är rimligt att merparten av alla ärenden ska beslutas inom. Målet är att 90 % av beslutade ärenden ska ske inom den uppsatta måltiden. Utfallet redovisas som hur stor andel som faktiskt beslutades inom uppsatt tid.

H – ÄRENDESLAG MED GEMENSAMMA MÅL		MÅL DAGAR		UTFALL %	
VÅS	BESKRIVNING	2014-2016	2016	2015	2014
211	Ansökan om kameraövervakning ³⁾	120	94,5		
282	Ansökan om tillstånd enligt 16§ Djurskyddslagen ¹⁾	90	77,1		
282	Ansökan om förprovning djurstall ¹⁾	56	100		
282	Anmälningens ärenden djurskydd	90	86,7		
403	Överklagande av detaljplan	150	81,8		
403	Överklagande av lov, förhandsbesked ²⁾	150	93,3		
403	Överklagande av kommuns beslut enligt plan- och bygglagen ³⁾	180	53		
505	Överklagade kommunala beslut Miljöbalken m.fl. författn ³⁾	180	19,7		
525	Samråd enligt 12 kap. 6§ Miljöbalken	42	69,7		
526	Granskning av kommunal strandskyddsdispens	21	100,0		
551	Prövning miljöfarlig verksamhet 9 kap. Miljöbalken – Ansökan om tillstånd (konc ³⁾ ¹⁾	180	46,7		
555	Anmälan ändring tillståndspliktig miljöfarlig verksamhet	75	55,6		
562	Prövning av avfall och producentansvar	40	93,4		
566	Tillsyn av avfall och producentansvar	30	95,6		
602	Ansökan om stöd till landsbygdsutvecklingsåtgärder ^{3,5)}				
	Företagsstöd	180	17		
	Projektstöd	180	46		
	Miljöinvesteringar	180	50		
622	Ansökan om stöd från Fiskerifonden ^{3,5)}				
	Företagsstöd	180	0		
	Projektstöd	180	-		
602	Ansökan om utbetalning av stöd till landsbygdsutvecklingsåtgärder ^{3,6)}				
	Företagsstöd	120	100		
	Projektstöd	120	100		
	Miljöinvesteringar	120	100		
622	Ansökan om utbetalning av stöd från Fiskerifonden ^{3,6)}				
	Företagsstöd	120	-		
	Projektstöd	120	-		
623	Ansökan om förordnande som fisketillsynsman	40	35,7		
623	Ansökan tillstånd flyttning och utplantering av fisk	30	61,5		

¹⁾ Målet är satt från komplett ansökan.

²⁾ Nytt ärendeslag med gemensamma mål från och med 2016.

³⁾ Ärendeslaget är koncentrerat till länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Östergötlands, Kalmar, Skåne, Hallands, Västra Götalands, Örebro, Dalarnas, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län.

Källa: Ärendehanteringssystemet Platina och Jordbruksverket

De ärendegrupper som är nya eller justerade för 2016 redovisas ej för 2014-2015. De ärendegrupper som tillkom 2015 redovisas ej för 2014.

Kommentarer Tabell H

VÅS 403: Överklagande av kommuns beslut enligt plan- och bygglagen: Ärendegrupperna har prioriterats ned till förmån för bygglov där handläggningstiderna regleras i regleringsbrev.

VÅS 505, Överklagade kommunala beslut Miljöbalken med flera författningar: Ärendegrupperna har prioriterats ned till förmån för bygglov där handläggningstiderna regleras i regleringsbrev.

VÅS 525, Samråd enligt 12 kap. 6§ Miljöbalken: Verksamheten har under året haft en ökning av antal inkomna ärenden, vilket lett till något längre handläggningstider inom vissa ärendegrupper.

VÅS 55111, Prövning miljöfarlig verksamhet 9 kap. Miljöbalken – Ansökan om tillstånd: Inom ärendeprocessen för miljöprövning av MPD-ärenden har fokus legat på att avsluta äldre ärenden. Resultatet är positivt och genomsnittsåldern på öppna ärenden har under år 2016 minskat från tio månader till sex. Samtidigt har vi minskat ärendebalansen, från 40 till 34 ärenden, och antalet JK-ärenden har minskat med 65 procent.

VÅS 5558, Anmälan ändring tillståndspliktig miljöfarlig verksamhet: Målet har förbättrats från 33 procent till 56 procent sedan förra året vilket till viss del kan förklaras med att vi har förbättrat rutiner och mallar. Målet påverkas negativt av de ärenden som inte går att fatta beslut i förrän verksamheten har lämnat in kompletteringar.

VÅS 602 och 622, Ansökan om stöd: Landsbygdsprogrammet öppnade för ansökningar om företagsstöd för djurstallar och projektstöd för bredband i september 2014 och från 2015 för övriga stödformer. Fiskerifonden öppnade för ansökningar 2015. Länsstyrelsens möjlighet att besluta om ansökan om stöd till landsbygdsutvecklingsåtgärder öppnade inte förrän i mars och för fiskerifonden kunde länsstyrelserna ta beslut först efter Jordbruksverkets avropsbeslut i september. Arbetet under 2016 har således till stor del bestått av att handlägga gamla ansökningar.

Detta förklarar den låga måluppfyllelsen. Länsstyrelsen har inte fått in några ansökningar om projektstöd från Fiskerifonden under 2016.

VÅS 602 och 622, Ansökan om utbetalning: Gällande ansökan om utbetalning av stöd till landsbygdsutvecklingsåtgärder så öppnade möjligheten för kund att söka del- och förskottsutbetalning i april och slututbetalning i maj. Länsstyrelsens möjlighet att besluta om utbetalning av förskott öppnade i maj och för delutbetalning i juli-augusti och först den 19 december kunde beslut om delutbetalning ske i alla stödformer. Länsstyrelsen har inte fått in några ansökningar om utbetalning av stöd från Fiskerifonden under 2016.

VÅS 623, Ansökan om förordnande som fisketillsynsman: Den låga måluppfyllelsen beror bland annat på att antalet handläggare som arbetar med arbetsuppgiften minskat från 2 till 1, dels att det tagit lång tid att få svar på registerutdrag från Polisen (mellan 1-2 veckor), samt att alla ärenden måste skickas på internremiss till en annan enhet vilket också fördröjer handläggningstiden, ibland upp till en månad. En del ärenden har påbörjats lite senare från handläggarens håll då vi varit tvungna att prioritera mellan olika ärendegrupper under förra året (främst inom godkännande av personal där lagkravet ligger på 14 dagar), vilket resulterat i den låga måluppfyllelsen

VÅS 623, Ansökan tillstånd flyttning och utplantering av fisk: De avvikelser som finns avseende beslut om tillstånd flyttning och utplantering av fisk beror på att det är ett fåtal ärenden som tagit betydligt längre tid än målet. Anledningen till detta är att sökande skickat in ansökningarna långt innan planerad utsättning, det planerade utsättningsdatumet framgår av ansökningsblanketten. Länsstyrelsen har därför beslutat om tillstånd i god tid före planerad åtgärd, vilket ändå inneburit att handläggningstiden varit avsevärt längre än målet. Men detta är alltså inget som drabbat sökande som erhållit tillståndet i god tid innan ansökt åtgärd.

Avgiftsbelagd verksamhet

Tabellen visar intäkter, kostnader och utfall för länsstyrelsens avgiftsbelagda verksamhet, enligt den indelning för åiterrapportering som framgår av budgeten för avgiftsbelagd verksamhet, där intäkterna disponeras i regleringsbrevet.

Belopp angivna i tkr

	2014	2015	2015	2015	2016	2016	2016	2016	2016	2016	2016
	ACKUMULERAT UTFALL	INTÄKTER	KOSTNADER	NETTO-UTFALL	BUDGET INTÄKTER	INTÄKTER	BUDGET KOSTNADER	KOSTNADER	NETTO-BUDGET	NETTO-UTFALL	ACKUMULERAT UTFALL
OFFENTLIGRÄTTSLIG VERKSAMHET											
Djur och lantbruk (avgift för extra kontroller mm)	-3 086	645	649	-4	720	565	960	845	-240	-280	-3 370
Registreringsavgift för jaktområden	1	48	49	-1	60	57	60	62	0	-5	-5
Delgivning	-822	1 933	991	942	1 250	1 363	1 250	1 463	0	-100	20
Övrig offentligrättslig verksamhet	-51	111	108	3	100	114	75	135	25	-21	-70
Uppdragsverksamhet											
Resurssamordning	1 018	1 391	1 875	-484	500	2 886	500	3 030	0	-145	389
Övrig uppdragsverksamhet	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Summa totalt	-2 941	4 129	3 673	456	2 630	4 984	2 845	5 535	-215	-551	-3 036
- fördelat på											
Summa offentligrättsligt	-3 958	2 737	1 798	940	2 130	2 099	2 345	2 505	-215	-406	-3 424
Summa uppdragsverksamhet	1 018	1 391	1 875	-484	500	2 886	500	3 030	0	-145	389

Källa: Länsstyrelsens ekonomisystem UNIT 4 Business World

Kommentarer avgiftsbelagd verksamhet:

Kostnaderna för verksamheten djur och lantbruk är högre än intäkterna. Det är orsakat av:

- 1) Vid vissa kontroller krävs två kontrollanter av arbetsmiljöskäl, men regelverket tillåter bara debitering motsvarande en person
- 2) Att kontroller efter anmälan ska ske utan förvarning innebär många bomkörningar
- 3) Vid ärenden där djur saknar ägare finns ingen part att debitera
- 4) Vissa djurägare har svårt att betala sin kontrollavgift vilket genererar kundförluster.

Sammanställning över väsentliga uppgifter

Sammanställningen är gjord enligt 2 kap. 4 § Förordning (2000:605) om årsredovisning och budgetunderlag.

Belopp angivna i tkr

	2016	2015	2014	2013	2012
LÄNERAM I RIKSGÄLDEN					
Beviljad	33 000	32 000	11 000	15 000	15 000
Utnyttjad	32 683	31 127	1 146	1 128	1 655
Räntekontokredit i Riksgälden					
Beviljad	16 400	16 400	16 400	16 400	16 400
Utnyttjad	0	0	0	0	0
Räntekonto					
Ränteintäkter	153	5	405	863	1 291
Räntekostnader	0	0	0	0	0
Avgiftsintäkter som disponeras					
Budget	2 630	3 905	1 800	1 640	2 290
Utfall	22 321	29 754	18 961	22 840	23 782
Avgiftsintäkter som inte disponeras					
Budget	17 550	18 650	17 840	16 460	16 460
Utfall	24 065	21 567	18 409	19 868	20 891
Anslagskredit					
Utgiftsområde 01 Rikets styrelse					
01 05 001 Länsstyrelserna mm					
001 Länsstyrelsen i Stockholms län					
Beviljad	11 927	11 498	11 371	10 991	10 286
Utnyttjad	1 895	0	0	0	0
01 07 001 Åtgärder för nationella minoriteter					
Beviljad	0	0	0	0	0
Utnyttjad	0	0	0	0	0
01 07 002 Åtgärder för den nationella minoriteten romer					
Beviljad	0	0	0	0	0
Utnyttjad	0	0	0	0	0
Utgiftsområde 19 Regional tillväxt					
19 01 001 Regionala tillväxtåtgärder					
001 Länsstyrelsen i Stockholms län					
Beviljad	849	830	830	830	830
Utnyttjad	0	0	0	0	0
Anslagssparande					
Utgiftsområde 01 Rikets styrelse					
01 05 001 Länsstyrelserna mm					
001 Länsstyrelsen i Stockholms län					
	-1 895	5 638	7 225	3 942	7 594
01 07 001 Åtgärder för nationella minoriteter					
003 Statsbidrag till kommuner och landsting	3	0	133	458	274
009 Nationellt uppföljningsansvar	196	101	0	24	426
010 Stöd för nationella minoriteter	0	0	0	0	0
01 07 002 Åtgärder för den nationella minoriteten romer					
001 Arbete med den nationella minoriteten romer	42	86	0	0	156
Utgiftsområde 18 Samhällsplanering, bostadsförsörjning och byggande samt konsumentpolitik					
18 01 015 002 Investeringsstöd för anordnande av hyresbostäder och bostäder för studerande					

001 Länsstyrelsen i Stockholms län	4	-	-	-	-
19 01 001 Regionala tillväxtåtgärder					
001 Länsstyrelsen i Stockholms län	222	106	21	0	1
- därav in-tecknade åtaganden med stöd av anslagssparande	-	-	-	-	-
Bemyndiganden					
Tilldelat	10 000	10 000	7 000	7 000	7 000
Åtaganden	6 932	6 094	2 812	2 835	2 147
Personal					
Antal årsarbetskrafter ¹	376	376	388	376	382
Medeltal anställda ²	423	425	438	471	470
Driftkostnad per årsarbetskraft ¹	1 228	1 132	1 088	1 091	1 002
Kapitalförändring					
Årets kapitalförändring	-289 495	-10 949	166 624	50 290	46 299
Balanserad kapitalförändring	410 532	421 481	254 857	204 567	158 267

Kommentarer:

¹ Med årsarbetskrafter avses antal anställda personer omräknat till heltidsarbetande. Sammanlagd arbetad tid divideras med 1710 timmar. Tidigare år har årsarbetskraften baserats på 1760 timmar. Jämförelsetalen för åren 2012-2014 är därför omräknade. Följaktligen är även jämförelsetalen för driftkostnad per årsarbetskraft omräknade.

² Medeltal anställda beräknas som samtliga månadsanställda reducerat med anställningsperiod samt tjänstledighet om 100 %. Därutöver räknas timanställdas anställningsomfattning utifrån antalet genomförda arbetstimmar under anställningsperioden.

Definitionen av medeltal anställda har ändrats jämfört med årsredovisningen för år 2015. Omräkning av jämförelsetalen har skett för åren 2014-2015 i verktyget LISA. Jämförelsetalen för åren 2012-2013 har inte räknats om eftersom en alltför stor arbetsinsats skulle krävas.

FINANSIELL REDOVISNING

Resultaträkning (tkr)

	2016	2015	Not
Verksamhetens intäkter			
Intäkter av anslag	321 210	300 575	1
Intäkter av avgifter och andra ersättningar	22 321	29 754	2
Intäkter av bidrag	136 920	97 217	3
Finansiella intäkter	183	59	4
Summa	480 634	427 605	
Verksamhetens kostnader			
Kostnader för personal	-286 997	-278 312	5
Kostnader för lokaler	-52 722	-50 200	
Övriga driftskostnader	-122 294	-96 453	6
Finansiella kostnader	-978	-651	7
Avskrivningar och nedskrivningar	-4 482	-908	8
Summa	-467 472	-426 525	
Verksamhetsutfall	13 162	1 080	
Uppbördsverksamhet			
Intäkter av avgifter och andra intäkter som inte disponeras av myndigheten	23 981	21 567	9
Skatteintäkter m.m.	84	0	
Medel som tillförts statens budget från uppbördsverksamhet	-24 065	-21 567	
Saldo	0	0	
Transfereringar			
Medel som erhållits från statens budget för finansiering av bidrag	88 069	67 301	10
Medel som erhållits från myndigheter för finansiering av bidrag	604 044	480 148	11
Övriga erhållna medel för finansiering av bidrag	-207 776	95 285	12
Avsättning till/upplösning av fonder mm för transfereringsändamål	295	-478	13
Lämnade bidrag	-787 288	-654 285	14
Saldo	-302 657	-12 030	
Årets kapitalförändring	-289 495	-10 949	15

Balansräkning (tkr)

TILLGÅNGAR	2016-12-31	2015-12-31	NOT
Materiella anläggningstillgångar			
Förbättringsutgifter på annans fastighet	11 479	8 390	
Maskiner, inventarier, installationer mm	21 907	22 475	
Summa	33 386	30 865	16
Kortfristiga fordringar			
Kundfordringar	8 049	5 060	
Fordringar hos andra myndigheter	72 320	57 634	
Övriga kortfristiga fordringar	111 899	415 931	17
Summa	192 267	478 625	
Periodavgränsningsposter			
Förutbetalda kostnader	8 684	18 151	
Upplupna bidragsintäkter	19 056	7 817	
Övriga upplupna intäkter	11 276	9 465	
Summa	39 016	35 433	18
Avräkning med statsverket			
Avräkning med statsverket	-9 252	-10 712	
Summa	-9 252	-10 712	19
Kassa och bank			
Behållning räntekonto i Riksgäldskontoret	49 094	81 381	20
Övriga tillgodohavanden i Riksgäldskontoret	148 923	121 275	21
Kassa och bank	276	276	
Summa	198 294	202 932	
Summa tillgångar	453 710	737 144	
KAPITAL OCH SKULDER			
Myndighetskapital			
Statskapital	70	70	
Donationskapital	142	142	
Balanserad kapitalförändring	410 532	421 481	
Kapitalförändring enligt resultaträkningen	-289 495	-10 949	
Summa	121 249	410 744	22
Fonder			
Fonder	872	1 167	
Summa	872	1 167	13
Avsättningar			
Övriga avsättningar	1 656	3 331	23
Summa	1 656	3 331	
Skulder mm			
Lån i Riksgäldskontoret	32 683	31 127	24
Kortfristiga skulder till andra myndigheter	36 326	30 171	
Leverantörsskulder	20 618	33 843	
Övriga kortfristiga skulder	19 083	14 086	25
Depositioner	148 918	121 275	26
Summa	257 629	230 503	
Periodavgränsningsposter			
Upplupna kostnader	26 232	26 117	
Oförbrukade bidrag	46 072	65 282	

Summa	72 304	91 399	27
Summa kapital och skulder	453 710	737 144	
Poster inom linjen			
Ansvarsförbindelse			
Särskilt hyrestillägg vid ej påkallad option	40 540	40 540	28

Hyresavtalet för de nya lokalerna innehåller en klausul som innebär att om länsstyrelsen inte utnyttjar en option om förlängning av hyresavtalet efter fem år förbinder sig länsstyrelsen att betala 12 månaders hyra inklusive tillägg i ersättning till hyresvärden.

Anslagsredovisning (tkr)

Redovisning mot anslag

ANSLAG	INGÅENDE ÖVERFÖRINGSBELOPP	ARETS TILLDELNING ENLIGT REGLERINGS- BREV	OMDISPONERAT ANSLAGSBELOPP	INDRAGNING	TOTALT DISPONIBELT BELOPP	UTGIFTER	UTGÅENDE ÖVERFÖRINGS-BELOPP
Utgiftsområde 01 Rikets styrelse							
01 05 001 Länsstyrelserna mm							
001 Länsstyrelsen i Stockholms län	5 638	298 165	2 572	0	306 375	-308 269	-1 895
01 07 001 Åtgärder för nationella minoriteter							
003 Statsbidrag till kommuner och landsting	0	61 860	-469	0	61 391	-61 388	3
009 Nationellt uppföljningsansvar	101	3 300	0	-101	3 300	-3 104	196
010 Stöd för nationella minoriteter	0	4 600	0	0	4 600	-4 600	0
01 07 002 Åtgärder för den nationella minoriteten romer							
001 Arbete med den nationella minoriteten romer	86	1 700	0	-86	1 700	-1 658	42
Utgiftsområde 18 Samhällsplanering, bostadsförsörjning och byggande samt konsumentpolitik							
18 01 015 Investeringsstöd för anordnande av hyresbostäder och bostäder för studerande							
002 Investeringsstöd för anordnande av hyresbostäder och bostäder för studerande	0	0	22 000	0	22 000	-21 996	4
Utgiftsområde 19 Regional tillväxt							
19 01 001 Regionala tillväxtåtgärder							
001 Länsstyrelsen i Stockholms län	106	8 485	0	-106	8 485	-8 263	222
Summa	5 931	378 110	24 103	-293	407 851	-409 279	-1 428

Finansiella villkor

ANSLAG/BENÄMNING VILLKOR		BELOPP	BOKFÖRT VÄRDE
01 05 001 Länsstyrelserna mm, Stockholms län	Anslagskredit	11 927	1 895
	Anslagsbehållning som disponeras, 3 %		
	Kredit på räntekonto	16 400	
	Låneram för anläggningstillgångar	33 000	
01 07 001 Åtgärder för nationella minoriteter	Anslagskredit	0	
	Anslagsbehållning som disponeras	0	
	Finansiering av samordning, kunskapshöjande insatser, informations- och utbildningsinsatser i samråd med Sametinget.	1 450	1 448
	Finansiering av bidrag till Sverigefinländarnas delegation för att stärka sverigefinnarnas samråd och dialog med kommunerna i förvaltningsområdet för det finska språket.	400	400
	Finansiering av bidrag till Svenska tornedalingarnas riksförbund för att stärka tornedalingarnas samråd och dialog med kommunerna i förvaltningsområdet för meänkieli.	400	400
	Vidare ska 800 000 kronor under anslagsposten användas för att utbetala ett bidrag till de organisationer som företräder judar, romer, sverigefinnar och tornedalingar vid ett tillfälle under 2016. Bidraget ska fördelas på de grunder som Länsstyrelsen beslutar i samråd med Sametinget. Dessa grunder ska utgå från att syftet med bidraget är att kompensera de merkostnader som uppstår med anledning av deltagande i pågående processer inom det minoritetspolitiska området, däribland den utredning som har i uppdrag att se över lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk (Ku 2016:02, dir. 2016:73).	800	800
01 07 002 001 Åtgärder för den nationella minoriteten romer	Anslagskredit	0	
	Anslagsbehållning som disponeras	0	
	Anslagsposten avser finansiering av samordning m.m. rörande romers rättigheter och livsvillkor i enlighet med regeringens beslut den 17 december 2015 (Ku2015/03037/DISK)	1 700	1 658
18 01 015 002 Investeringsstöd för anordnande av hyresbostäder och bostäder för studerande	Anslagskredit	0	
	Anslagsbehållning som disponeras	0	
	Anslagsposten får användas för vidare fördelning till länsstyrelserna för finansiering av verksamhet som länsstyrelserna bedriver i enlighet med förordningen (2016:880) om statligt stöd för att anordna och tillhandahålla hyresbostäder och bostäder för studerande.	22 000	21 996
19 01 001 001 Regionala tillväxtåtgärder	Anslagskredit	849	
	Anslagsbehållning som disponeras	0	
	Medel för uppföljning och utvärdering	500	107
	Bemyndiganderam	10 000	

Redovisning mot inkomsttitel

INKOMSTTITEL	BERÄKNAT BELOPP	INKOMSTER
2511 022 Expeditions- och ansökningsavgifter	4 500	5 574
2537 122 Miljöskyddsavgift	6 000	7 639
2552 120 Stiftelser, tillsynsavgift	2 500	2 767
2552 220 Stiftelser, registerhållningsavgift	2 500	2 408
2552 320 Avgifter enligt avfallsförordningen	0	547
2714 120 Sanktionsavgifter enligt arbetsmiljölagen	500	4 273
2811 215 Övriga inkomster	1 500	773
9455 130 Lotteriavgifter	50	84
Summa	17 550	24 065

Högt utfall i förhållande till beräknat belopp för inkomsttitel 2537 122 Miljöskyddsavgifter beror på att Förordningen (1998:940) om avgifter för prövning och tillsyn enligt miljöbalken har ändrats och avgifterna har höjts. Avgifterna kommer att höjas successivt under tre år.

Högt utfall mot inkomsttitel 2511 022 expeditions- och ansökningsavgifter jämfört med beräknat belopp beror huvudsakligen på ökade intäkter för godkännande av personal i bevakningsföretag.

Inget beräknat belopp för inkomsttitel 2552 320 Avgifter enligt avfallsförordningen beror på att tillstånd för transport av farligt avfall tidigare bokfördes på inkomsttitel 2511 022 Expeditions- och ansökningsavgifter. Utfallet 2016 motsvarar tidigare års utfall.

Utfall på inkomsttitel 2714 120 Sanktionsavgifter är avsevärt högre än beräknat. Det är en avgift som är svår att beräkna eftersom länsstyrelsens uppgift enbart sträcker sig till att ta in avgifter på uppdrag av Arbetsmiljöverket och domstolar.

Utfall på inkomsttitel 2811 215 blev lägre än beräknat huvudsakligen beroende på att antalet preskriberade deponeringar blev lägre än förväntat.

Redovisning mot bemyndiganden

ANSLAG	TILLDELAT BEMYNDIGANDE	INGÅENDE	UTESTÅENDE	UTESTÅENDE ÅTAGANDENS FÖRDELNING PER ÅR			
		ÅTAGANDEN 2016	ÅTAGANDEN 2016	2017	2018	2019	2020
19 01 001							
Regionala tillväxtåtgärder	10 000	6 094	6 932	4 198	1 649	1 085	0

Utestående åtagandens andel av det tilldelade beloppet är cirka 70 %. En anledning till det är att engagemanget i mer långtgående projekt varit begränsat i avvaktan på beslut om regionbildning i Stockholms län.

Tilläggsupplysningar och noter

Belopp redovisas i tusentals kronor (tkr) där annat ej anges.

Redovisnings- och värderingsprinciper

Allmänt

Årsredovisningen är upprättad i enlighet med förordningen (2000:605) om årsredovisning och budgetunderlag (FÅB) samt Ekonomistyrningsverkets föreskrifter och allmänna råd till förordningen.

Länsstyrelsen redovisning följer god redovisnings-sed en 6 § förordning (2000:606) om myndigheters bokföring. Regeringen har beslutat att återrapportering ska ske enligt anvisningar som framgår under rubriken Verksamhet i avsnittet Organisationsstyrning och bilaga 2 till regleringsbrevet. Anvisningarna utgör ett undantag från bestämmelserna i 3 kap. 2 § FÅB och i vissa fall undantag från 3 kap. 1 § förordningen (2000:605) om årsredovisning och budgetunderlag.

Brytdatum, det datum när löpande bokföring på räkenskapsåret avslutas, var den 5 januari 2016.

De flesta belopp i de finansiella delarna är framtagna med hjälp av excelerator. Det innebär att talen innehåller decimaler, vilket gör att avrundningsdifferenser kan förekomma.

Periodavgränsningsposter

Inkomna fakturor t o m brytdag har bokförts. Fakturor som erhålls efter brytdagen redovisas som periodavgränsningsposter. Beloppsgränsen för periodavgränsningsposter har fastställts till 50 tkr.

Löpande under året periodiseras förutbetalda kostnader såsom hyror mm för att kostnaden ska belasta rätt period. Beloppsgräns är fastställd till 50 tkr. Skulder till personalen i form av kompledighet och semesterlöner redovisas månadsvis och regleras halvårsvis med värdeförändring till följd av ändrade löner mm.

Erhållna bidrag som inte förbrukats periodiseras och redovisas som oförbrukade bidrag. Kostnader motsvarande bidragsbelopp som ännu inte erhållits, periodiseras och redovisas som upplupna bidragsintäkter.

Anläggningstillgångar

Tillgångar med en bedömd nyttjandeperiod om minst 3 år och ett anskaffningsvärde på minst ett halvt basbelopp redovisas som anläggningstillgångar. Immateriella anläggningstillgångar vid anskaffningsvärde på minst 100 tkr och för förbättringsutgifter på annans fastighet på minst 50 tkr.

På anskaffningsvärdet görs linjär avskrivning månadsvis. Följande avskrivningstider tillämpas.

Avskrivningstid

Immateriella anläggningstillgångar	Normalt 3 år
Materiella anläggningstillgångar:	
Förbättringsutgift på annans fastighet	Normalt 7 år. Nyttjandeperioden för gjorda förbättringar i länsstyrelsens nya kontorslokal har bedömts till 10 år
Möbler och övriga inventarier	Normalt 5 år. Nyttjandeperioden för inköp till länsstyrelsens nya kontorslokal har huvudsakligen bedömts till 10 år.
IT-utrustning	3 år. I undantagsfall längre om nyttjandeperioden bedöms vara längre än 3 år.
Bilar och transportmedel	Normalt 4 år
Maskiner	Normalt 4 år
Konst	Ingen avskrivning

Värdering av fordringar och skulder

Fordringar har tagits upp till det belopp som efter individuell prövning beräknas bli betalt. Fordringar och skulder i utländsk valuta har värderats till balansdagens kurs.

Redovisning av lönegaranti sker i enlighet med Ekonomistyrningsverkets skrivelse den 6 december 2002. Från och med 2014 tillämpas en länsstyrelse-gemensam modell för beräkning av värdereglering av lönegarantifordran baserad på sambandet mellan utbetalningar och utdelningar under de senaste fem åren. För länsstyrelsen i Stockholms län innebär det att lönegarantifordran värderegleras kollektivt med 88 procent.

Uppgifter om rådsledamöter enligt 7 kap. 2§ förordningen om årsredovisning och budgetunderlag

Redovisning av skattepliktiga ersättningar och andra förmåner ledande befattningshavare och myndighetens råd under perioden 1 januari 2016 till 31 december 2016.

NAMN	LÖN OCH ANDRA ERSÄTTNINGAR (KR)	SKATTEPLIKTIGA FÖRMÅNER (KR)	ANDRA UPPDRAG
Landshövding			
Chris Heister	1 221 620	170 980*	Stiftelsen Skansen, Riksbanksfullmäktige, Stiftelsen Flemingsbergs Science, Gålöstiftelsen, Helge Ax:son Johnsons stiftelse
* Avser tjänstebostad i Tessinska palatset			
Länsöverdirektör			
Magdalena Bosson	1 078 910	602	Danviks hospital, Håkansson's fonder, Stiftelsen Framtiden, Stiftelsen Strandberg'ska läkareinrättningen
Insynsråd			
Pontus Braunerhjelms	0		Kungliga tekniska högskolan, IVA, Entreprenörskapskommittén, Kungliga Dramatiska Teatern AB, EKKO AB
Katarina Berggren	0		Socialdemokraterna biträdande parti- sekreterare, Campus Bommersvik AB
Erik Brandsma	0		Energimyndigheten
Mats Gerdau	0		Nacka kommun, Nacka Stadshus AB, Nysätra Fastighets AB
Maria Lantz	0		Konstfack, Mats Bäcker AB, Hållplats ekonomisk förening
Marika Markovits	0		Stockholms stadsmission, Svenska Kyrkan
Ola Månsson	0		Sveriges Byggindustrier, AB Byggnadsgaranti, AB Novitas, Byggnadsförlaget - Byggnadsindustrins Förlags AB, Byggnadsförenings Förvaltnings AB, Galaxen Bygg AB, ID06 AB, Sveriges Byggindustrier Service AB, Tidningen Byggindustrin AB, Tidskriften Byggmästaren AB
Margareta Stenbock von Rosen	0		Ornö Sjötrafik AB, Lindviken Förvaltning AB

Noter till resultaträkning

Not	1	Intäkter av anslag	2016	2015
		01 05 001 Förvaltningsanslag	308 269	289 041
		Årets minskning av semesterlöneskulden före 2009	0	-565
		01 05 001 001 Förvaltningsanslag	308 269	288 476
		19 01 001 001 Regionala tillväxtåtgärder	6 183	4 857
		01 07 001 003 Åtgärder nationella minoriteter, statsbidrag	1 448	1 900
		01 07 001 009 Åtgärder nationella minoriteter, reg uppföljningsinsatser	3 104	3 199
		01 07 002 001 Åtgärder för den nationella minoriteten romer	1 508	2 144
		18 01 015 002 Investeringsstöd för anordnande av hyresbostäder och bostäder för studerande	698	0
		Summa	321 210	300 575
		Skillnaden år 2015 mellan summan av intäkter av anslag samt medel som erhållits från statens budget för finansiering av bidrag i resultaträkningen och utgifter i anslagsredovisningen beror på anslagsavräknad semesterlöneskuld intjänad till och med 2008 enligt övergångsbestämmelsen till 16 § anslagsförordningen.		

Not	2	Intäkter av avgifter och andra ersättningar	2016	2015
		Offentligrättsliga avgifter	3 538	3 106
		Försäljning enligt 4 § Avgiftsförordningen	18 071	18 017
		Intäkter av andra ersättningar	713	8 630
		Summa	22 321	29 754
		Varav intäkter av avgifter enligt 4 § Avgiftsförordningen består av		
		Intäkter uthyrning	1 983	1 734
		Intäkter utbildning/konferenser	611	582
		Intäkter konsultuppdrag	15 075	14 207
		Intäkter övriga 4 § avgifter	402	1 495
			18 071	18 017

Den i separat tabell redovisad avgiftsbelagd verksamhet är inte jämförbar med denna not. Minskningen av intäkter av andra ersättningar beror på att ett vite betalades till länsstyrelsen 2015 pga att inflyttningen i den nya lokalen på Regeringsgatan blev försenad.

Not	3	Intäkter av bidrag	2016	2015
		Bidrag från statliga myndigheter	132 320	93 977
		varav		
		<i>Kammarkollegiet</i>	28 703	15 816
		<i>Riksantikvarieämbetet</i>	3 837	3 280
		<i>Länsstyrelsen i Dalarnas län</i>	102	34
		<i>Länsstyrelsen i Jönköpings län</i>	283	250
		<i>Länsstyrelsen i Kronobergs län</i>	0	116
		<i>Länsstyrelsen i Uppsala län</i>	3 688	3 437
		<i>Länsstyrelsen i Västmanlands län</i>	589	793
		<i>Länsstyrelsen i Örebro län</i>	3 658	348
		<i>Länsstyrelsen i Östergötlands län</i>	1 651	799
		<i>Länsstyrelsen i Hallands län</i>	50	37
		<i>Socialstyrelsen</i>	5 203	5 050
		<i>Lunds universitet</i>	37	34
		<i>Länsstyrelsen i Västra Götalands län</i>	1 247	3 540
		<i>Kungl. Tekniska högskolan</i>	99	0
		<i>Göteborgs universitet</i>	169	56
		<i>Svenska institutet</i>	191	131
		<i>Arbetsförmedlingen</i>	919	790
		<i>Naturvårdsverket</i>	35 331	28 283

Migrationsverket	1 733	65
Sveriges lantbruksuniversitet	64	7
Boverket	1 256	771
Statens jordbruksverk	6 743	8 256
Post- och telestyrelsen	1 963	1 396
Affärsverket svenska kraftnät	97	0
Brottsoffermyndigheten	40	0
Regeringskansliet	75	25
Statens energimyndighet	831	586
Rådet för Europeiska socialfonden i Sverige	766	634
Valmyndigheten	0	108
Försäkringskassan	0	106
Myndigheten för samhällsskydd och beredskap	9 813	5 684
Tillväxtverket	6 297	2 866
Trafikverket	2 686	1 367
Havs- och vattenmyndigheten	10 430	7 819
Folkhälsomyndigheten	3 771	1 494
Bidrag från utomstatliga bidragsgivare	4 600	3 240
Summa	136 920	97 217
Not 4 Finansiella intäkter	2016	2015
Räntekonto i Riksgälden	153	5
Övriga finansiella intäkter	30	54
Summa	183	59
Not 5 Kostnader för personal	2016	2015
Lönekostnader, exkl arbetsgivaravgifter, pensionspremier och andra avgifter enligt lag och avtal varav	-190 492	-185 399
Lönekostnader för insynsråd och ej anställd personal (uppdragstagare)	-1 500	-1 004
Övriga kostnader för personal	-96 505	-92 913
Summa	-286 997	-278 312
Not 6 Övriga driftskostnader	2016	2015
Övriga driftskostnader	-122 294	-96 453
Ökningen av övriga driftskostnader beror på ökade konsultkostnader inom projekt för att motverka hedersrelaterat våld och prostitution och människohandel samt åtgärder för värdefull natur. Samverkan Stockholmsregionen har också medfört ökade konsultkostnader under året. Vidare har länsstyrelsens nya lokaler medfört ökade driftskostnader under år 2016.		
Not 7 Finansiella kostnader	2016	2015
Räntekostnader i Riksgälden	-864	-500
Övriga finansiella kostnader	-114	-151
Summa	-978	-651
Not 8 Avskrivningar och nedskrivningar	2016	2015
Avskrivningar och nedskrivningar	-4 482	-908
Avskrivningar ökar pga investeringar i ny lokal som togs i bruk december 2015.		

Not	9	Intäkter av avgifter och andra intäkter som inte disponeras av myndigheten					2016	2015
			2016 budget intäkter	2016 utfall intäkter	2016 utfall kostnad	2016 netto-utfall	2015 utfall intäkter	2015 utfall kostnad
		Avgifter med bestämt ekonomiskt mål						
		2511 Expeditions- och ansökningsavgifter	4 500	5 574	12 526	-6 952	5 138	14 281
		2537 Miljö- och täktavgifter	6 000	7 639	2 573	5 066	6 955	2 012
		2552 Övriga Offentligrättsliga avgifter						
		- Avgifter enligt stiftelseförordning	5 000	5 175	9 314	-4 139	5 333	7 106
		- Avgifter enligt avfallsförordningen	0	547	185	362	0	0
		- Övriga avgifter med bestämt ekonomiskt mål	0	0	0	0	0	0
		Övriga intäkter som inte disponeras	2 000	5 046	425	4 621	4 142	437
		Summa	17 500	23 981	25 023	-1 042	21 567	23 836

Utfall kostnad är inkl overhead för verksamhetsområdet enl samma beräkningsmodell som årsredovisningens tabell B.

Not	10	Medel som erhållits från statens budget för finansiering av bidrag			2016	2015
		19 01 001 001 Regionala tillväxtåtgärder			2 081	3 337
		01 07 001 003 Åtgärder nationella minoriteter, statsbidrag			59 940	59 363
		01 07 001 010 Åtgärder nationella minoriteter, stöd till nationella minoriteter			4 600	4 600
		01 07 002 001 Åtgärder för nationella minoriteter romer			150	0
		18 01 009 005 Investeringsstöd för anordnande av hyresbostäder och bostäder för studerande			21 298	0
		Summa			88 069	67 301

Not	11	Medel som erhållits från myndigheter för finansiering av bidrag			2016	2015
		<i>varav</i>				
		Kammarkollegiet			558 834	435 777
		Länsstyrelsen i Örebro län			2 723	744
		Länsstyrelsen i Östergötlands län			175	0
		Länsstyrelsen i Hallands län			0	10
		Socialstyrelsen			15 117	14 863
		Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete			0	122
		Naturvårdsverket			15 301	13 758
		Post- och telestyrelsen			0	6 342
		Statens energimyndighet			1 125	0
		Tillväxtverket			250	325
		Havs- och vattenmyndigheten			10 318	8 207
		Folkhälsomyndigheten			200	0
		Summa			604 044	480 148

Övriga erhållna medel från Kammarkollegiet avser i huvudsak bidrag till lönegaranti.

Not	12	Övriga erhållna medel för finansiering av bidrag			2016	2015
		<i>varav</i>				
		Kommuner			85	87
		Övriga			0	200
		Älgvårdsfonden			-280	446
		Bygdemedel			25	30
		Lönegaranti konkurser			-204 715	74 536
		Lönegaranti rekonstruktioner			-2 891	19 986
		Summa			-207 776	95 285

Not	13	Avsättning till/upplösning av fonder mm	2016	2015
-----	----	---	------	------

för transfereringsändamål		
Ingående balans	1 167	689
Årets förändring	-295	478
Utgående balans	872	1 167
<i>varav</i>		
Älgårdsfonden		
Ingående balans	1 043	597
Övriga erhållna medel för finansiering av bidrag	-280	446
Utgående balans	763	1 043
Bygdemedel		
Ingående balans	124	92
Övriga erhållna medel för finansiering av bidrag	25	30
Finansiella intäkter i transfereringsverksamhet	0	0
Lämnade bidrag	-40	2
Utgående balans	109	124
Not 14 Lämnade bidrag	2016	2015
Lämnade bidrag till den offentliga sektorn	-114 891	-89 405
Lämnade bidrag till internationella organisationer	-1	-867
Lämnade bidrag till övriga	-672 397	-564 013
Summa	-787 288	-654 285
Lämnade bidrag till övriga avser i huvudsak utbetald lönegaranti.		
Not 15 Årets kapitalförändring	2016	2015
Verksamhetsutfall		
Avgiftsfinansierad verksamhet och resurssamverkan	-551	456
Avslutade externa medel RTA	13 076	0
Semesterlöneskuld	637	1 190
Årets minskning av semesterlöneskulden från 2008 som finansieras av förvaltningsanslag	0	-565
Summa verksamhetsutfall	13 162	1 080
Transfereringar		
Lönegaranti konkurser	-255 797	-4 911
Lönegaranti rekonstruktioner	-46 860	-7 118
Summa transfereringar	-302 657	-12 030
Summa årets kapitalförändring	-289 495	-10 949

Under året har lönegarantifordringar skrivits av vilket har påverkat årets kapitalförändring.

Noter till balansräkningen

Not		2016-12-31	2015-12-31
Not 16	Materiella anläggningstillgångar		
	Förbättringsutgifter på annans fastighet		
	Ingående anskaffningsvärde	8 460	8 773
	Årets anskaffning	4 072	8 460
	Årets försäljning, utrangering	0	-8 773
	Utgående anskaffningsvärde	12 532	8 460
	Ingående ackumulerade avskrivningar	-71	-8 768
	Årets avskrivningar	-983	-76
	Årets försäljning, utrangering	0	8 773
	Utgående ackumulerade avskrivningar	-1 054	-71
	Bokfört värde	11 479	8 390
	Maskiner, inventarier, installationer mm.		
	Ingående anskaffningsvärde	27 801	28 287
	Årets anskaffning	2 930	22 036
	Årets försäljning, utrangering	0	-22 521
	Utgående anskaffningsvärde	30 732	27 801
	Ingående ackumulerade avskrivningar	-5 337	-26 965
	Årets avskrivningar	-3 488	-824
	Årets försäljning, utrangering	0	22 463
	Utgående ackumulerade avskrivningar	-8 825	-5 326
	Bokfört värde	21 907	22 475
	Bokfört värde materiella anläggningstillgångar	33 386	30 865
Not 17	Övriga kortfristiga fordringar		
	Lönegarantifordringar	111 618	414 275
	Uppbördsfordringar	265	1 485
	Övriga kortfristiga fordringar	16	171
	Summa	111 899	415 931
	Under året har lönegarantifordringar skrivits av vilket har påverkat posten övriga kortfristiga fordringar.		
Not 18	Periodavgränsningsposter		
	Förutbetalda kostnader		
	Förutbetalda lokalhyror	8 151	18 093
	Övriga förutbetalda kostnader	533	58
	Summa	8 684	18 151
	Upplupna bidragsintäkter		
	Upplupna bidragsintäkter från andra myndigheter varav	15 592	6 986
	<i>Riksantikvarieämbetet</i>	334	337
	<i>Länsstyrelsen i Västmanlands län</i>	0	8
	<i>Länsstyrelsen i Västra Götalands län</i>	4 514	3 267
	<i>Kungl. Tekniska högskolan</i>	99	0
	<i>Naturvårdsverket</i>	1 198	996
	<i>Migrationsverket</i>	399	0
	<i>Statens jordbruksverk</i>	2 001	488
	<i>Post- och telestyrelsen</i>	1 096	0
	<i>Statens energimyndighet</i>	0	14
	<i>Rådet för Europeiska socialfonden i Sverige</i>	1 115	349
	<i>Myndigheten för samhällsskydd och beredskap</i>	0	349
	<i>Tillväxtverket</i>	2 131	209
	<i>Trafikverket</i>	2 705	966
	<i>Havs- och vattenmyndigheten</i>	0	2
	Upplupna bidragsintäkter från ickestatliga organisationer eller privatpersoner	3 464	831
	Summa upplupna bidragsintäkter	19 056	7 817
	Upplupna avgiftsintäkter avseende stiftelser	5 009	4 919

Upplupna intäkter för lönegarantiadministration	6 010	3 719
Övriga upplupna intäkter	257	827
Summa övriga upplupna intäkter	11 276	9 465
Summa periodavgränsningsposter	39 016	35 433

Not 19 Avräkning med statsverket 2016-12-31 2015-12-31

Uppbörd		
<i>Ingående balans</i>	-6 674	-5 144
Redovisat mot inkomsttitel (-)	-24 065	-21 567
Uppbördsmedel som betalats till icke räntebärande flöde (+)	24 483	20 038
<i>Skulder avseende uppbörd</i>	-6 256	-6 674

Anslag i icke räntebärande flöde		
<i>Ingående balans</i>	2 549	1 823
Redovisat mot anslag (+)	101 009	79 400
Medel hänförliga till transfereringar med mera som betalats till icke räntebärande flöde (-)	-100 574	-78 673
<i>Fordringar avseende anslag i icke räntebärande flöde</i>	2 985	2 549

Anslag i räntebärande flöde		
<i>Ingående balans</i>	-5 638	-7 225
Redovisat mot anslag (+)	308 269	289 041
Anslagsmedel som tillförts räntekonto (-)	-300 737	-287 454
<i>Skulder avseende anslag i räntebärande flöde</i>	1 895	-5 638

Fordran avseende semesterlöneskuld som inte har redovisats mot anslag		
<i>Ingående balans</i>	0	565
Redovisat mot anslag under året enligt undantagsregeln	0	-565
<i>Fordran avseende semesterlöneskuld som inte har redovisats mot anslag</i>	0	0

Övriga fordringar/skulder på statens centralkonto		
<i>Ingående balans</i>	-950	6 925
Inbetalningar i icke räntebärande flöde (+)	988 862	860 611
Utbetalningar i icke räntebärande flöde (-)	-1 071 879	-927 122
Betalningar hänförliga till anslag och inkomsttitlar (+/-)	76 091	58 636
<i>Övriga skulder på statens centralkonto</i>	-7 876	-950

Summa utgående balans avräkning med statsverket	-9 252	-10 712
--	---------------	----------------

Not 20 Behållning räntekonto i Riksgälden 2016-12-31 2015-12-31

Räntekonto i Riksgälden	49 094	81 381
Beviljad kreditram	16 400	16 400
Beviljad kreditram har inte utnyttjats under år 2016.		

Not 21 Övriga tillgodohavanden i Riksgälden 2016-12-31 2015-12-31

Övriga tillgodohavanden i Riksgälden Depositioner	148 923	121 275
---	---------	---------

Not 22 Förändring av myndighetskapitalet

	Statskapital	Donationskapital	Balanserad kapitalförändring, avgiftsbelagd verksamhet	Balanserad kapitalförändring, bidragsfinansierad verksamhet	Kapitalförändring enl resultaträkningen	Summa
Utgående balans 2015	70	142	-2 940	424 421	-10 949	410 744
<i>varav</i>						
Statskapital utan avkastningskrav	70	2	0	0	0	72
H Elmqvist fond	0	83	0	0	0	83

Naturvårdsrådet - Skötselrådet	0	51	0	0	0	51
Stiftelsen Solstickan	0	7	0	0	0	7
Avgiftsfinansierad verksamhet och resurssamverka						
	0	0	-2 940	0	456	-2 485
Semesterlöne- och löneskuld	0	0	-1 884	0	625	-1 259
Lönegaranti konkurser	0	0	0	374 406	-4 911	369 494
Lönegaranti rekonstruktioner	0	0	0	51 899	-7 118	44 781
Ingående balans 2016	70	142	-4 824	426 305	-10 949	410 744
Föregående års kapitalförändring	0	0	456	-11 405	10 949	0
Årets kapitalförändring						
varav						
Avgiftsfinansierad verksamhet och resurssamverka					-551	-551
Avslutade externa medel RTA					13 076	13 076
Semesterlöne- och löneskuld					637	637
Lönegaranti konkurser					-255 797	-255 797
Lönegaranti rekonstruktioner					-46 860	-46 860
Summa årets förändring	0	0			-289 495	-289 495
Utgående balans 2016	70	142	-4 368	414 900	-289 495	121 249

Not 23 Övriga avsättningar **2016-12-31** **2015-12-31**

Övriga avsättningar inkl kompetensväxlingsåtgärder

Ingående balans	3 331	2 780
Årets förändring	-1 675	551
Utgående balans	1 656	3 331

Posten förväntas omsättas under år 2016.

Not 24 Lån i Riksgäldskontoret **2016-12-31** **2015-12-31**

Ingående balans	31 127	1 146
Under året upptagna lån	6 036	30 759
Årets amorteringar	-4 480	-778
Utgående balans	32 683	31 127
Beviljad låneram	33 000	32 000

Not 25 Övriga kortfristiga skulder **2016-12-31** **2015-12-31**

Preliminär skatt personal	5 305	4 842
Preliminär skatt lönegaranti	13 038	8 356
Övriga kortfristiga skulder	740	888
Summa	19 083	14 086

Not	26	Depositioner	2016-12-31	2015-12-31
		Depositioner	148 918	121 275
Not	27	Periodavgränsningsposter	2016-12-31	2015-12-31
		Upplupna kostnader		
		Upplupna löner inkl sociala avgifter	1 140	1 125
		Upplupna semesterlöner inkl sociala avgifter	19 909	18 579
		Övriga upplupna kostnader	5 183	6 413
		Summa upplupna kostnader	26 232	26 117
		Oförbrukade bidrag från annan myndighet varav	41 688	61 297
		<i>Kammarkollegiet</i>	7 084	13 231
		<i>Riksantikvarieämbetet</i>	758	1 317
		<i>Länsstyrelsen i Dalarnas län</i>	228	185
		<i>Länsstyrelsen i Uppsala län</i>	1 805	2 040
		<i>Länsstyrelsen i Västmanlands län</i>	147	1 229
		<i>Länsstyrelsen i Örebro län</i>	3 581	6 148
		<i>Länsstyrelsen i Östergötlands län</i>	3	197
		<i>Länsstyrelsen i Hallands län</i>	0	50
		<i>Socialstyrelsen</i>	1 071	4 161
		<i>Länsstyrelsen i Västra Götalands län</i>	53	53
		<i>Göteborgs universitet</i>	82	68
		<i>Svenska institutet</i>	131	283
		<i>Naturvårdsverket</i>	11 502	11 792
		<i>Migrationsverket</i>	0	1 230
		<i>Sveriges lantbruksuniversitet</i>	119	183
		<i>Boverket</i>	150	1 105
		<i>Statens jordbruksverk</i>	282	1 416
		<i>Post- och telestyrelsen</i>	402	412
		<i>Affärsverket svenska kraftnät</i>	34	50
		<i>Statens fastighetsverk</i>	667	0
		<i>Statens energimyndighet</i>	1 380	346
		<i>Rådet för Europeiska socialfonden i Sverige</i>	47	47
		<i>Verket för innovationssystem</i>	234	0
		<i>Valmyndigheten</i>	0	0
		<i>Myndigheten för samhällsskydd och beredskap</i>	4 015	4 010
		<i>Tillväxtverket</i>	3 001	3 174
		<i>Trafikverket</i>	1 492	750
		<i>Havs- och vattenmyndigheten</i>	3 321	3 489
		<i>Folkhälsomyndigheten</i>	100	4 332
		Oförbrukade bidrag från annan myndighet planeras att användas:		
		- Inom 3 månader	4 129	23 230
		- 3 månader till 1 år	35 229	36 083
		- 1 år till 3 år	2 330	1 984
		- Överstigande 3 år	0	0
		Oförbrukade bidrag från utomstatliga bidragsgivare	4 384	3 985
		Summa oförbrukade bidrag	46 072	65 282
		Summa periodavgränsningsposter	72 304	91 399
Not	28	Ansvarsförbindelser	2016-12-31	2015-12-31

Hyresavtalet för de nya lokalerna innehåller en klausul som innebär att om länsstyrelsen inte utnyttjar en 40 540 40 540 option om förlängning av hyresavtalet efter fem år förbinder sig länsstyrelsen att betala 12 månaders hyra inklusive tillägg i ersättning till hyresvärden.

BILAGA

Följande uppdrag i regleringsbrevet till länsstyrelserna berör Länsstyrelsen i Stockholms län, och återrapporteras på anvisat sätt och inte i årsredovisningen. Uppdragsformuleringarna har förkortats av utrymmesskäl.

NR	UPPDRAG	RAPPORTERING		
		DATUM	MOTTAGARE	DIARIENR.
1.4	Länsstyrelserna ska verka för ett effektivt regionalt genomförande av Landsbygdsprogram för Sverige 2014-2020 och Havs- och fiskeriprogrammet 2014-2020		Statens Jordbruksverk	Ingen uppgift
3.01	Livsmedelskontroll	2017-02-01	Livsmedelsverket	106-1241-2016
3.04	Sveriges fleråriga kontrollplan för livsmedelskedjan	2017-02-28	Statens jordbruksverk	106-1244-2016
3.05	Använda metoder i tillsynen över djurhälso-personalen	2017-02-01	Statens jordbruksverk	106-1247-2016
3.06	Kontroll enligt förordningen (2006:816) om kontroll av husdjur m.m. samt lagen (2006:806) om provtagning på djur.	2017-02-01	Statens jordbruksverk	106-1252-2016
3.07	Efterlevnaden av det avtal som upprättats enligt Kommissionens delegerade förordning (EU) nr 907/2014 av den 11 mars 2014 om komplettering av Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1306/2013	2016-08-31	Näringsdepartementet	106-1260-2016
3.08	Kostnader för hantering av EU-stöd	2016-02-01	Statens jordbruksverk	106-1263-2016
3.09	Fisketillsyn	2016-02-01	Havs- och vattenmyndigheten	106-1268-2016
3.10	Nationell uppföljning av det regionala tillväxtarbetet		Tillväxtverket	saknas
3.11	Bemyndigande gällande anslaget 1:1 Regionala tillväxtåtgärder under utgiftsområde 19.		Tillväxtverket	106-1272-2016
3.16	Grundläggande betaltjänster	2016-12-01	Näringsdepartementet	106-1278-2016
3.17	Bredband	2016-02-01 2016-03-01 2016-06-30 2016-08-01 2017-02-01	Post- och telestyrelsen	106-1283-2016
3.18	Regionala arbetet avseende energiomställning och minskad klimatpåverkan.	2017-01-27	Naturvårdsverket, Statens energimyndighet	106-2712-2016
3.19	Tillsyn och tillsynsvägledning över kommunernas plan- och byggverksamhet	2017-01-31	Boverket	106-1299-2016
3.20	Uppföljning av tillämpningen av plan-och bygglagstiftningen	2017-01-31	Boverket	106-1303-2016
3.21	Inriktningsmål för handläggning av överklagade enligt plan- och bygglagen	2017-02-28	Boverket	106-1308-2016
3.22	Bostadsbyggandet i vissa kommuner	2017-06-15	Näringsdepartementet	106-1336-2016
3.23	Planeringsunderlag avseende klimatfrågor	2016-10-31	Boverket	106-1338-2016
3.24	Användandet av digital teknik	2016-05-31	Boverket	106-1344-2016
3.25	Miljötillsyn - tillsyn och tillsynsvägledning enligt miljöbalken och miljötillsynsförordningen (2011:13)	2017-04-15	Naturvårdsverket	106-1348-2016
3.26	Utsläpp av enskilda avlopp	2017-03-30	Havs- och vattenmyndigheten	106-1353-2016

3.27	Förelägganden inom ramen för tillsyn över vattenverksamheter	2016-04-01	Miljö- och energidepartementet	106-1357-2016
3.28	Skydda och förvalta värdefulla naturområden	2017-02-22	Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten	106-1362/1365-2
3.29	Användningen av medel från anslaget 1:12 Åtgärder för havs- och vattenmiljö under utgiftsområde 20 Allmän miljö- och naturvård	2017-02-15	Havs- och vattenmyndigheten	106-1370-2016
3.30	Samordna och leda det regionala arbetet med att förverkliga regeringens friluftslivspolitik	2017-02-22	Naturvårdsverket	106-1379-2016
3.33	Föräldrastödssamordning	2017-02-15	Socialdepartementet	106-1386-2016
3.34	ANDT-samordning	2017-01-31	Folkhälsomyndigheten	106-1390-2016
3.35	Kommunernas beredskap och mottagningskapacitet	2017-03-02	Arbetsmarknadsdepartementet	106-1395-2016
3.36	Mottagande av vissa nyanlända invandrare - ersättning enligt 37 § förordningen (2010:1122)	2017-03-02	Arbetsmarknadsdepartementet	106-1398-2016
3.37	Mottagande av vissa nyanlända invandrare - samhällsorientering för vissa nyanlända	2017-03-02	Arbetsmarknadsdepartementet	106-1400-2016
3.39	Mottagande av ensamkommande barn	2016-03-02	Justitiedepartementet	106-1403-2016
3.40	Prostitution och människohandel för sexuella ändamål	2017-03-31	Socialdepartementet	106-1407-2016
3.42	Mäns våld mot kvinnor	2017-03-31	Socialdepartementet	106-1410-2016
3.43	Hedersrelaterat våld och förtryck	2017-03-31	Socialdepartementet	106-1413-2016
3.44	Genomförandet av strategier för jämställdhetsintegrering 2014–2016 (S2012/08609/SAM).	2017-02-15	Socialdepartementet	106-1414-2016
3.46	Länsstyrelsen i Stockholms län ska i samråd med Sametinget verka för minoritetspolitikens fastställda mål med utpekade delområden.	2017-04-17	Kulturdepartementet	106-1415-2016
3.47	Länsstyrelserna ska påbörja arbetet med att bygga upp verksamhet för att från 2017 samordna insatser för asylsökande och personer med uppehållstillstånd i anläggningsboende som syftar till att stärka kunskaper i svenska och för andra etableringsfrämjande åtgärder. Länsstyrelsen i Jönköping har samordningsansvar.	2017-03-02	Arbetsmarknadsdepartementet	Ingen uppgift
3.48	Länsstyrelserna ska ta fram och tillhandahålla ett digitalt språkinlärningspaket som syftar till att stärka kunskaperna i svenska för asylsökande m.fl. I uppdraget ingår att: .... Länsstyrelsen i Jönköping har samordningsansvaret.			Ingen uppgift

Länsstyrelsen arbetar för att
Stockholmsregionen ska vara
attraktiv att leva, studera, arbeta
och utveckla företag i.

Länsstyrelsen i Stockholms län

Tfn: 010-223 10 00

www.lansstyrelsen.se/stockholm